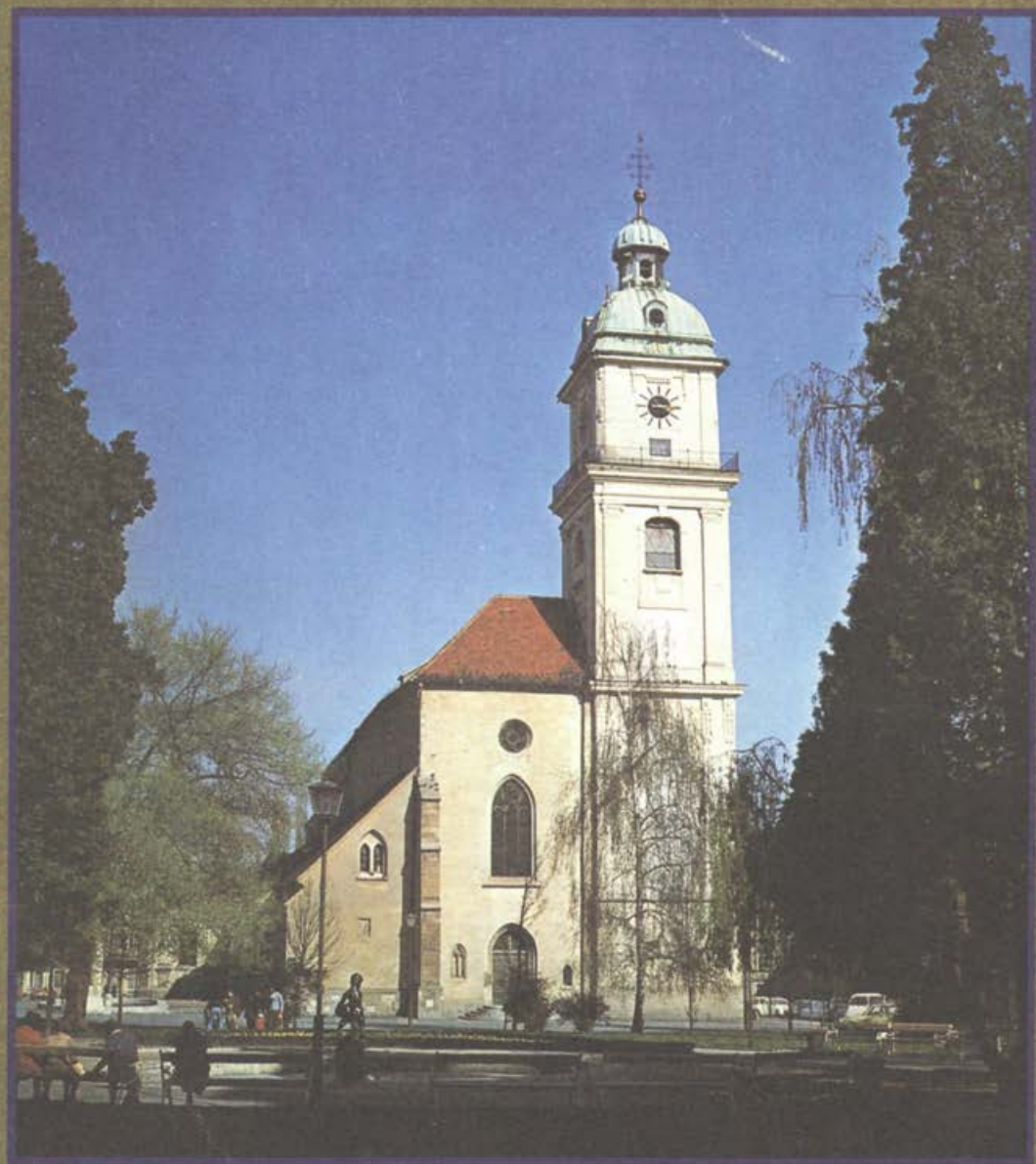

MOHORJEV KOLEDAR 1978

Knjižna zbirka 1978 Mohorjeve družbe

KOLENDAR 1979

Prizadevali si bomo, da bi se večbarvna zunanja oprema in razgibana notranja grafična ureditev čimbolj ujemali z namenom in poslanstvom koledarja. Poskrbeli bomo, da bo koledar nudil čim več koristnega in zanimivega branja z vseh področij, ki zanimajo današnjega bralca mohorskih knjig. Posebno skrb bomo posvetili izboru leposlovnih prispevkov.

SLOVENSKE VEČERNICE

Za 129. zvezek Slovenskih večernic smo izbrali nad vse zanimive spomine, zapise in razmišljanja danes že pokojnega Joža Vršnika-Robanovega Joža. Knjiga »Preproste zgodbe iz Solčavskih planin« je prava zakladnica ljudske modrosti, pa tudi običajev in navad, ki v naglici današnjega življenja vse prehitro izginjajo v pozabo. Knjiga bo bogato ilustriрана.

NAŠI KRAJI

Vsakoletni redni zbirki mohorskih knjig pridružujemo knjižnico Naši kraji, v kateri bomo leto za letom skušali mohorjanom približati posamezne predele slovenske dežele.

V prvi knjigi te zbirke bomo objavili napeto in pretresljivo zgodbo »Zločin«, ki jo je po sodnijskem gradivu napisal Cvetko Zagorski.

Zgodbo, ki se je godila v zadnjih letih avstroogrske monarhije v Halozah, bo spremljala obširna razprava o Halozah in Haložanih. Poleg dokumentarnih posnetkov bodo knjigo krasile umetniške fotografije haloške pokrajine.

Franc Perko

VERSTVA V JUGOSLAVIJI

Mohorjani so pogosto povedali in zapisali željo, naj bi kdo izmed naših strokovnjakov predstavil pisano mavrico verstev v naši državi, z glavnimi značilnostmi in podatki. Zdaj je dekan teološke fakultete in strokovnjak za ekumenska vprašanja dr. Franc Perko napisal knjigo, ki bo zanimala člane Mohorjeve, hkrati pa nedvomno še veliko širši krog bralcev. Tudi ta knjiga bo ilustriрана.

Marjan Lukežič

DVE PRAVLJICI

Prikupna pripovedka o čarovniku, ki je sanjal žive pravljice v podobi lepe Zlatolaske žalostnega nasmeha. V sanjah je povabil deklico k sebi, da bi jo s svojimi čarovnijami razveselil. Vsak dan jo je oblekel v drugačno oblačilo in dekle je vedno bolj spoznavalo svet, ljudi in njihove značaje. Pravljica počasi prehaja v resničnost. Prepričani smo, da bo zanimala mlade in odrasle bralce. Avtor je tej pripovedi dodal še privlačno povest o žabi Skokici in njenih srečanjih s svetom. Z izvirnimi ilustracijami.

MOLITVENIK ZA OTROKE IN NJIHOVE STARŠE

Naša nova štiribarvna slikanica bo tokrat nekaj čisto posebnega – prikupen in privlačen molitvenik za najmlajše, s to posebnostjo, da bo hkrati navajal k molitvi tudi starše. Pomagati jim želimo, ker vemo, kako težko je oblikovati molitev, ki bi bila primerna za otroka in njegov notranji svet. Slikanico smo pripravili ob izkušnjah mnogih domačih in tujih strokovnjakov. Bistveni sestavni del knjižice bodo ustrezne, privlačne ilustracije v štirih barvah.

Akontacija za vseh 6 knjig znaša kakor lani za člane naročnike redne zbirke za broširane knjige 100 din, za vezane pa 160 din.

Rok za prijavo in ohranitev članstva ter za oddajo naročil za redno knjižno zbirko 1978 je 1. april 1978. — Za zamudnike bo cena za 15% višja.

Segajte po knjigah Mohorjeve družbe in si z njimi obogatite osebno in družinsko knjižnico. Zahtevajte naš prospekt in cenik!

Naročajte tudi druge knjige iz knjižnega programa Mohorjeve družbe!

Naročila sprejema MOHORJEVA DRUŽBA

Zidanškova 7, p. p. 36, 63001 Celje — Jugoslavija
tel. (063) 23-029 in 24-814, žiro račun 50700-678-46598
Poslovalnica v Ljubljani: Poljanska 4, telefon (061) 314-768.
Tam je tudi sedež uredništva redne zbirke.

REDNA KNJIŽNA ZBIRKA
ZA LETO 1977

KOLEDAR ZA LETO 1978

Na prvi in zadnji strani ovitka stolnica v Mariboru

MOHORJEV KOLEDAR 1978

MOHORJEVA DRUŽBA
CELJE 1977

ima 365 dni, začne se z nedeljo in konča z nedeljo

Premakljivi prazniki:

Sedemdesetnica	22. januarja
Pepelnica	8. februarja
Velika noč	26. marca
Vnebohod	4. maja
Binkošti	14. maja
Sv. Rešnje Telo	25. maja
1. adventna nedelja	3. decembra

Postna postava

Zapoved pritrgranja v jedi (le enkrat na dan se do sitga najesti) velja za vse kristjane od izpolnjenega 21. leta do začetka 60. leta življenja na pepelnico in na veliki petek.

V vseh slovenskih škofijah imamo **vzdržek** od mesnih jedi (mesna juha je dovoljena) **vse petke** v postu (znamenje +), **strogi post** (zdržek od mesnih jedi ter pritrgranje v jedi, znamenje ++) na **pepelnico** in na **veliki petek**.

V našem koledarju se oziramo na svetnike vesoljne Cerkve in na svetnike vseh slovenskih škofij. Za vsak dan smo napisali najprej tiste svetnike, ki jih ta dan Cerkev časti v bogoslužju po prenovljenem bogoslužnem koledarju. Upoštevali smo tudi svetnike, ki jih časti ljudstvo in se jim priporoča. Novorojencem dajemo najraje imena svetnikov, ki so blizu dneva rojstva. Kadar ne najdemo primerne imena, pojdemo k dušnemu pastirju. Ta nam bo tudi povedal, kako bi se glasilo tuje svetnikovo ime po slovensko.

Godovinsko število

Zlato število	3
Sončni krog	27
Epakta	21
Nedeljska črka	A
Rimsko število	1
Letni vladar	Luna

Začetek letnih časov:

Začetek pomladi: dne 21. marca ob 0 uri 33 minut; Sonce stopi v znamenje Oвна (pomladansko enakonočje).

Začetek poletja: dne 21. junija ob 19. uri 09 minut; Sonce na povratniku Raka.

Začetek jeseni: dne 23. septembra ob 10. uri 25 minut; Sonce stopi v znamenje Tehtnice (jesensko enakonočje).

Začetek zime: dne 22. decembra ob 06. uri 21 minut; Sonce na povratniku Kozoroga.

Znamenja v koledarju

Znaki za Lunine spremembe:

Mlaj	☾
Prvi krajec	☾
Ščip (polna luna)	☾
Zadnji krajec	☾

Državni prazniki

- 1. in 2. januar, novo leto
 - 1. in 2. maj, mednarodni praznik dela
 - 4. julij, dan borcev
 - 29. in 30. november, dan republike
- Če pride kateri od dnevov novega leta (1. in 2. januar), praznika dela (1. in 2. maj) ali dnevov republike (29. in 30. november) na nedeljo, se šteje za praznik tudi prvi naslednji delavnik po teh dnevih. – Ob državnih praznikih SFRJ se ne dela v državnih uradih in ustanovah ter v gospodarskih organizacijah na vsem območju SFRJ.

Republiški prazniki

- 27. april – Dan ustanovitve OF Slovenije
- 7. julij – Dan vstaje srbskega naroda
- 13. julij – Dan vstaje črnogorskega naroda
- 22. julij – Dan vstaje slovenskega naroda
- 27. julij – Dan vstaje hrvaškega naroda in naroda Bosne in Hercegovine
- 2. avgust – Ilinden, narodni praznik Makedonije
- 11. oktober – Dan vstaje makedonskega naroda
- 1. november – Dan spomina na mrtve – državni praznik v SR Sloveniji

Pomembnejši dnevi

- 8. marec – Dan žena
- 15. april – Dan železničarjev
- 9. maj – Dan zmage
- 21. maj – Dan jugoslovanskega vojnega letalstva
- 25. maj – Rojstni dan maršala Tita
- Dan mladosti
- 13. julij – Dan šoferjev
- 16. julij – Dan tankistov JLA
- 9. september – Dan vstaje v Istri, Trstu in Slovenskem primorju
- 10. september – Dan jugoslovanske vojne mornarice
- 7. oktober – Dan topništva JLA
- 20. oktober – Osvoboditev Beograda
- 24. oktober – Dan Organizacije združenih narodov (OZN)
- 31. oktober – Mednarodni dan varčevanja
- 7. november – Obletnica oktohrske revolucije
- 22. december – Dan jugoslovanske ljudske armade

HERSCHLOV KLJUČ

Učenci sicer ne morejo dokazati, da Luna vpliva na vreme – podobno kakor vpliva na morsko dno – vendar opazovanja dokazujejo, da je Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz Luninih sprememb, precej zanesljiv vremenski prerok, posebno če ga uporabljamo z drugimi vremeni.

Zvezdoslovec F. J. Herschel je sestavil tabelo, ki jo podajamo spodaj. Na podlagi te tabele – vsaj približno – lahko ugotovimo vreme, če vemo, kdaj se izpremeni Luna, to je, ob kateri uri nastopi prvi krajec ☾, ščip ☽, zadnji krajec ☾ in mlaj ☽.

Herschlov ključ pravi: Če se Luna spremeni:

ob uri	bo poleti (16. 4.–15. 10.)	bo pozimi (16. 10.–15. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozahodnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severo-zahodniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zahodniku, dež ob jugu ali jugozahodniku	dež in sneg ob jugu ali zahodniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo ta ključ takole:

1. Vreme bo tem zanesljiveje lepo, čim bliže polnoči se Luna spremeni.

2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se Luna spremeni.

Ako Herschlov ključ napoveduje lepo vreme za določen dan, moramo razumeti tako, da bo približno v tistih dneh lepo.

Naši dedje so zelo verjeli stoti uri po mlaju. Kakor se je vreme tedaj zastavilo, tako je redno do ščipa (polne lune) tudi trajalo. Rimljani so v svojem pregovoru to označevali kar s petim dnevom: Kakršno je po mlaju vreme peti dan, tako do ščipa (polne Lune) sleherni dan.

SONČEVI IN LUNINI MRKI

V letu 1978 sta dva Sončeva in dva Lunina mrka.

1. **Dne 24. marca je popolni Lunin mrk**, ki je viden iz večjega dela Evrope, Azije, Afrike, Avstralije, na Tihem oceanu in iz severozahodnega dela Severne Amerike. Delni mrk se začne ob 15^h32,8^m, začetek popolnega je ob 16^h36,7^m, konec popolnega ob 18^h08,0^m, konec delnega mrka pa ob 19^h11,9^m. Pri nas bo vžsla še delno zatemnjena Luna in bomo lahko ob ugodnih vremenskih razmerah opazovali le zadnjo tretjino pojava.

2. **Dne 7. aprila je delni Sončev mrk**. Mrk je viden iz južnega dela Južne Amerike, iz južne Afrike in na južnem delu Atlantskega oceana. Pri nas mrk ni viden.

3. **Dne 16. septembra je popolni Lunin mrk**, ki je viden iz Evrope, Afrike, Azije, Avstralije, na Tihem oceanu, iz skrajnega vzhodnega dela Južne Amerike in na Atlantskem oceanu. Pri nas je mrk viden. Delni mrk se začne ob 18^h20,2^m, popolni ob 19^h24,4^m, popolni se konča ob 20^h43,9^m, delni mrk pa ob 21^h48,1^m.

4. **Dne 2. oktobra je delni Sončev mrk**, ki je viden iz Skandinavije, severovzhodnega dela Evrope in velikega dela Azije. Pri nas mrk ni viden.

VIDNOST PREMIČNIC – PLANETOV 1978

MERKUR je na nebu zmeraj blizu Sonca in se od njega lahko oddalji največ za 10 do 28 stopinj. Pot Merkura okoli Sonca je namreč dokaj oploščena elipsa in največja navidezna oddaljenost od Sonca je odvisna od trenutne Merkurjeve lege na tiru in od sočasne lege Zemlje. Merkur lahko opazujemo samo zvečer nad zahodnim obzorjem po Sončevem zahodu ali zjutraj na vzhodnem nebu pred Sončevim vzhodom. Na večernem nebu bo letos viden ob datumih okoli 24. III., 22. VII. in 16. XI., na jutranjem nebu bo viden ob datumih okoli 11. I., 9. V., 4. IX. in 24. XII.

Merkur sreča Luno: 7. I., 5. V., 7. VII., 5. VIII., 1. IX., 2. XI. in 28. XII. Venero sreča 12. III., 28. III. in 27. X., Mars 5. XI. in 29. XI., Jupiter 24. VI., Saturn 31. VII., 4. VIII. in 13. IX., Uran 24. X. ter Neptun 18. XI. in 31. XII.

VENERA v začetku leta ni vidna, ker je 22. I. v zgornji konjukciji s Soncem. Proti koncu februarja se začenja pojavljati na večernem nebu kot Večernica nad zahodnim delom obzorja. Sredi marca zaide ob 19^h10^m, sredi aprila ob 20^h35^m, sredi maja ob 21^h50^m. Dne 29. V. sreča planet Jupiter v ozvezdju Dvojčkov. V juniju preide v ozvezdje Raka, potem pa v Leva, kjer gre 10. VII. mimo Saturna. Zahaja vedno bolj zgodaj: sredi julija ob 21^h45^m, sredi avgusta ob 20^h45^m. Tedaj je v ozvezdju Device, kjer gre 14. VIII. mimo planeta Mars. Dne 29. avgusta doseže največjo navidezno razdaljo 46° vzhodno od Sonca. V septembru je v ozvezdju Tehtnice, kjer sreča 28. IX. planet Uran. V tem ozvezdju se giblje do konca leta. Njen navidezni sij se stopnjuje in doseže največjo vrednost (−4,3^m) 3. X. Sredi oktobra zaide ob 17^h50^m. Novembra Venera ni vidna, ker je 7. XI. v zdonji konjukciji s Soncem. V začetku decembra se začenja pojavljati na jutranjem nebu nad vzhodnim obzorjem kot Danica. Dne 14. XII. je v največjem sij (−4,4^m) in vzhodi ob 4. uri.

Venera sreča Luno: 10. III., 9. IV., 9. V., 8. VI., 9. VII., 8. VIII., 6. IX., 5. X., 28. XI. in 26. XII. Merkur sreča 12. III., 28. III. in 27. X., Mars 14. VIII. in 20. X., Jupiter 29. V., Saturn 10. VII. ter Uran 28. IX. in 24. XII.

MARS je viden v začetku leta vso noč, ker je 22. januarja v opoziciji s Soncem. Giblje se navidezno v obratni smeri do 2. III. Tedaj je v ozvezdju Dvojčkov in zaide sredi meseca marca ob 4^h10^m. Postopoma zahaja vedno prej: sredi aprila ob pol treh, sredi maja po 1^h. V juniju je v ozvezdju Leva, kjer sreča 5. VI. planet Saturn. Prizor krasi večerno nebo: oba planeta zaideta

okoli polnoči. Avgusta in septembra je v ozvezdju Device in je viden le še v večernih urah. Dne 12. X. sreča Mars Uran v ozvezdju Tehtnice. Tedaj zaide kmalu po 18^h. Mars se vse hitreje navidezno približuje Soncu in ob koncu leta ni več primeren za opazovanje.

Mars sreča Luno: 24. I., 19. II., 19. III., 16. IV., 14. V., 12. VI., 10. VII., 8. VIII., 5. IX., 4. X. in 2. XI. Merkur sreča 5. XI. in 29. XI., Venero 14. VIII. in 20. X., Saturn 5. VI., Uran 12. X. in Neptun 26. XI.

JUPITER je bil lani decembra v opoziciji s Soncem, zato ga zasledimo v začetku zvečer na vzhodnem delu neba. Viden je v ozvezdju Bika praktično vso noč. Giblje se navidezno v obratni smeri do zastoja 20. II. Sredi februarja zaide okoli 4^h, sredi marca ob 2^h. V aprilu preide v ozvezdje Dvojčkov in zahaja sredi meseca kmalu po polnoči, pozneje pa vedno prej: sredi maja ob 22^h45^m, sredi junija pa 21^h10^m. V juliju ni viden, ker je 10. VII. v konjukciji s Soncem. Zagledamo ga spet v avgustu na jutranjem nebu, ko vziđe sredi meseca ob 2^h40^m. V drugi polovici avgusta preide v ozvezdje Raka, kjer ostane do konca leta. Sredi septembra vziđe okoli 1^h, sredi oktobra že pred polnočjo. Dne 26. XI. spremeni smer svojega navideznega gibanja spet v obratno. V decembru vzhaja v večernih urah.

Jupiter sreča Luno: 21. I., 17. II., 16. III., 13. IV., 11. V., 8. VI., 2. VIII., 30. VIII., 27. IX., 24. X., 21. XI. in 18. XII. Merkur sreča 24. VI. in Venero 29. V.

SATURN se giblje v ozvezdju Leva. V začetku leta se približuje svoji opoziciji s Soncem, ki nastopi 16. II. Zato je januarja, februarja in marca vso noč nad horizontom. Po zastoju 25. IV. se giblje v napredni smeri. Sredi aprila zaide ob 3^h25^m, sredi maja ob 1^h25^m. Ob koncu junija je viden do 22^h30^m, ob koncu julija pa zaide pred 21^h. Dne 27. VIII. je v konjukciji s Soncem in ni viden. Ob koncu septembra ga lahko zasledimo na jutranjem nebu nad vzhodnim delom obzorja. Sredi oktobra vziđe ob 2^h35^m, sredi novembra ob 0^h45^m. Dne 25. XII. je v zastoju in se od tedaj giblje navidezno v obratni smeri, saj se približuje opoziciji s Soncem, ki pa nastopi šele v začetku naslednjega leta. Sredi decembra vziđe okoli 23^h.

GEOGRAFSKE KOORDINATE JUGOSLAVIJE

Najbolj vzhodna točka Jugoslavije je na vzhodni meji SR Makedonije, v povirju reke Bregalnice na poldnevniku 23° 9' vzhodno od Greenwicha (vzhodne geografske dolžine).

Najbolj zahodna točka Jugoslavije je v SR Sloveniji v Učeski dolini na poldnevniku 13° 23' vzhodne geografske dolžine.

Časovna razlika med vzhodno in zahodno točko znaša okrog 36 minut. Po štetju časa spada Jugoslavija v srednjeevropski časovni pas, ki se ravna po poldnevniku 15° vzhodne geografske dolžine. Ta teče skozi severozahodni del Jugoslavije in ima tako SR Slovenija najbolj ugoden krajevni čas, ki se le neznatno razlikuje

Saturn sreča Luno: 26. I., 22. II., 21. III., 18. IV., 15. V., 11. VI., 9. VII., 5. VIII., 29. IX., 27. X., 24. XI. in 21. XII. Merkur sreča 31. VII., 4. VIII. in 13. IX., Venero 10. VII. in Mars 5. VI.

URAN je na meji vidnosti s prostim očesom. Giblje se vse leto v ozvezdju Tehtnice. Dne 19. II. je v zastoju ter je viden vso drugo polovico noči. Dne 5. V. je v opoziciji, zato je v maju vso noč nad obzorjem. Dne 21. VII. je spet v zastoju in je tedaj viden vso prvo polovico noči. V konjukciji s Soncem je 9. XI., zato je od septembra do konca leta praktično neviden.

Uran sreča Luno: 4. I., 1. II., 28. II., 27. III., 24. IV., 21. V., 17. VI., 15. VII., 11. VIII., 7. IX., 4. X. in 28. XI. Merkur sreča 24. X., Venero 28. IX. in 24. XII. in Mars 12. X.

NEPTUN je mogoče opazovati le z zelo močnimi daljnogledi. V zastoju je 20. III. in je tedaj viden v drugi polovici noči. Dne 8. VI. je v opoziciji in je vso noč nad horizontom. Dne 28. VIII. je spet v zastoju in je viden vso prvo polovico noči. V konjukciji s Soncem je 10. XII. Giblje se nekako na meji med ozvezdjem Skorpijona in Strelca.

Neptun sreča Luno: 7. I., 3. II., 2. III., 30. III., 26. IV., 23. V., 20. VI., 17. VII., 13. VIII., 10. IX., 7. X., 3. XI. in 28. XII. Merkur sreča 18. XI. in 31. XII. ter Mars 26. XI.

PLUTON, deveti, najbolj oddaljeni planet, je v opoziciji s Soncem v začetku aprila. V konjukciji je v prvi polovici oktobra. Giblje se v ozvezdju Device.

PREGLED:

Venera je od marca do oktobra Večernica, ob koncu leta pa Danica.

Mars je do aprila viden praktično vso noč, maja le prvo polovico noči. Od septembra do konca leta zahaja v zgodnjih večernih urah.

Jupiter je januarja viden vso noč, aprila le v prvi polovici noči, julija ni viden, oktobra je viden vso drugo polovico noči, decembra vzhaja v večernih urah.

Saturn je do aprila viden vso noč, maja je viden prvo polovico noči, avgusta ni viden, decembra je viden v poznih večernih urah.

od srednjeevropskega časa, medtem ko so razlike v Srbiji in Makedoniji zelo velike (preko 30 minut).

Najsevernejša točka Jugoslavije je v SR Sloveniji na Goričkem v Prekmurju na vzporedniku 46° 52' severne geografske širine.

Najjužnejša točka Jugoslavije je v SR Makedoniji na državni meji pri Bitoli na vzporedniku 40° 51' severne geografske širine.

Naša država leži nekako v sredi severnega zmernotoplega pasu. Znatna raztegnjenost države v smeri S-J ima določene učinke na dolgost dneva in intenzivnost sončnega obsevanja: najdaljši dan je npr. v severni Sloveniji za okroglo 42 minut daljši od najdaljšega dne v južni Makedoniji in za prav toliko je najdaljša noč v decembru daljša kot v Makedoniji.

OZNAČEVANJE PRAZNIKOV IN GODOV PO NOVM BOGOSLUŽNEM KOLEDARJU

Po novem odslej v kalendarju označujemo praznike in godove tako, kakor so označeni v novem bogoslužnem koledarju. Stopnjo praznika oziroma godu označujemo s številko v oklepaju za praznikom. Pri tem pomeni: 1 – slovesni praznik, 2 – praznik, 3 – obvezni god in 4 – neobvezni god. Krog (●) razmejuje praznovanja bogo-

služnega koledarja od navadnih godov. Tako so na levi od tega kroga (oz. pred njim) navedena praznovanja, ki se jih tisti dan spominjamo v bogoslužju, desno od kroga (oz. za njim) pa so koledarski godovi, ki se jih redno v bogoslužju ne spominjamo. Če je krog že v začetku, pomeni, da tisti dan v bogoslužju ni posebnega godu in je zato maša in molitveno bogoslužje od delavnika (bogoslužni delavnik). Nezapovedani prazniki so tiskani v poudarjenem tisku.

Premakljivi prazniki po gregorijanskem koledarju

Leto prestopno leto*	Pepelnica	Velika noč	Vnebohod	Binkošti	Rešnje telo	1.adventna nedelja
1977	23. febr.	10. aprila	19. maja	29. maja	9. junija	27. nov
1978	8. febr.	26. marca	4. maja	14. maja	25. maja	3. dec.
1979	28. febr.	15. aprila	24. maja	3. junija	14. junija	2. dec.
1980*	20. febr.	6. aprila	15. maja	25. maja	5. junija	30. nov.
1981	4. marca	19. aprila	28. maja	7. junija	18. junija	29. nov.
1982	24. febr.	11. aprila	20. maja	30. maja	10. junija	28. nov.
1983	16. febr.	3. aprila	12. maja	22. maja	2. junija	27. nov.
1984*	7. marca	22. aprila	31. maja	10. junija	21. junija	2. dec.
1985	20. febr.	7. aprila	16. maja	26. maja	6. junija	1. dec.
1986	12. febr.	30. marca	8. maja	18. maja	29. maja	30. nov.
1987	4. marca	19. aprila	28. maja	7. junija	18. junija	29. nov.
1988*	17. febr.	3. aprila	12. maja	22. maja	2. junija	27. nov.
1989	8. febr.	26. marca	4. maja	14. maja	25. maja	3. dec.
1990	28. febr.	15. aprila	24. maja	3. junija	14. junija	2. dec.

Na kateri dan prideta novo leto in božič

Leto	Novo leto	Božič	Leto	Novo leto	Božič
1977	Sobota	Nedelja	1984	Ponedeljek	Torek
1978	Nedelja	Ponedeljek	1985	Torek	Sreda
1979	Ponedeljek	Torek	1986	Sreda	Četrtek
1980	Torek	Četrtek	1987	Četrtek	Petek
1981	Četrtek	Petek	1988	Sobota	Ponedeljek
1982	Petek	Sobota	1989	Ponedeljek	Torek
1983	Sobota	Nedelja	1990	Torek	Sreda

TRST

☾ zadnji krajec 2. ob 13^h07^m
 ☺ mlaj 9. ob 04^h59^m
 ☾ prvi krajec 16. ob 04^h03^m
 ☺ ščip 24. ob 08^h55^m

Sonce stopi v znamenje
 Vodnarja 20. ob 11^h.

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	07.44	16.27	08.43
6.	07.43	16.32	08.49
11.	07.42	16.38	08.56
16.	07.40	16.44	09.04
21.	07.36	16.51	09.15
26.	07.31	16.58	09.27
31.	07.26	17.06	09.40

Do konca meseca se dan
 podaljša za 57 minut.

1 Nedelja

2 Ponedeljek

3 Torek

4 Sreda

5 Četrtek

6 Petek

7 Sobota

8 Nedelja

9 Ponedeljek

10 Torek

11 Sreda

12 Četrtek

13 Petek

14 Sobota

15 Nedelja

16 Ponedeljek

17 Torek

18 Sreda

19 Četrtek

20 Petek

21 Sobota

22 Nedelja

23 Ponedeljek

24 Torek

25 Sreda

26 Četrtek

27 Petek

28 Sobota

29 Nedelja

30 Ponedeljek

31 Torek

NOVO LETO, OSM. BOŽIČA, BOŽJA MATI MARIJA (1) • Pastirji najdejo Dete (Lk 2, 16–21)

Bazilij Vel. in Gregor Nac., škofa in cerkv. uč. (3) •

• Genovefa Pariška, devica; Anter, papež, mučenec

• Angela Folinska, redovnica; Gregor Langreski, škof

• Simeon Stilit, puščavnik; Emilijana (Milena), devica

GOSPODOVO RAZGLAŠENJE, SV. TRIJE KRALJI (1) •

Rajmund Penjaf., duh (4) • Lucijan Antiohijski, muč.

JEZUSOV KRST (2) • Severin Noriški, op.; Erhard, šk. Ta je moj ljubljeni Sin (Mt 3, 13–17)

• Julijan in Bazilisa, mučenca; Hadrijan, opat

• Viljem iz Bourgesa, šk.; Agaton, pap.; Peter Orseolo, red.

• Pavlin Oglejski, škof (3) • Teodozij, opat

• Alfred, opat; Tatjana (Tanja), muč.; Ernest, škof

• Hilarij, škof in cerkv. uč. (4) • Veronika Milanska, dev.

• Feliks (Srečko) Nolanski, duh.; Odon iz Novare, red.

2. NAVADNA (2) • Pavel Puščavnik

Janez Krstnik pričuje o Jezusu (Jan 1, 29–34)

• Marcel, papež; Berard in tov., frančiškanski mučenci

Anton (Zvonko), puščavnik (3) • Marijan, diakon, muč.

• Marjeta Ogrska, redovnica; Priska, mučenka

• Kanut (Knut), kralj; Germanik, muč.; Arsen, red.

Fabijan, papež in Boštjan (Sebastijan), mučenca (4) •

Neža (Agnes, Janja), devica, muč. (3) • Epifanij, škof

3. NAVADNA (2) • Vincenc (Vinko), diakon, muč. Jezus začne učiti (Mt 4, 12–23)

• Emerencijana, mučenka; Ildefonz, škof

• Francišek Saleški, šk., c. u. (3) • Felicijan, škof, muč.

Spreobrnitev apostola Pavla (2) • Ananija, mučenec

Timotej in Tit, škofa (3) • Robert, Alberik, Štefan, r.u.

Angela Merici, devica (4) • Vitalijan, papež

Tomaž Akvinski, duh., c. u. (3) • Peter Nolasko, red. u.

4. NAVADNA (2) • Valerij, škof; Julijan Ubogi, spok. Osmerno blagrov (Mt 5, 1–12)

• Martina, dev., muč.; Hiacinta (Jacinta) Marescotti

Janez Bosko, redovni ustanov. (3) • Marcela, vdova

LJUBLJANA

januar
prosinec

IZKORISTITI PRILOŽNOST

Stvari, ki so važne v življenju, si mora človek sam ustvariti. S svojim prizadevanjem in delom mora oblikovati okolje in družbo, v kateri živi.

Pa vendar ni vse stvar osebnega prizadevanja. Prijatelj je pomemben in dragocen v življenju, a ne morem si ga sam narediti. Tudi si ga ne morem kako drugače kupiti. Lahko ga le srečam, le pozoren moram biti in sprejeti človeka, ki bi mi v življenju mogel biti pomemben. Toda vzeti si ga ne morem, sam mora priti!

Podobno je z ljubeznijo. Mož potrebuje ženo in žena moža. Toda drug drugega ne moreta narediti. Lahko se iščeta, toda iskanje pomeni namen in namen pogosto marsikaj pokvari. Ne! Drugi mora priti iz neznanega sveta, iz množice ljudi in se približati...

Pravzaprav je tako tudi s poklicem, z delom in še z marsičem v življenju. Mnogo stvari je mogoče doseči s prizadevanjem, mnogo drugih pa se mora poroditi iz življenjskih okoliščin. Nenadoma se odpre priložnost – videti jo moram in se je oprijeti brez oklevanja. Moja dejavnost je v tem, da ustrezno ukrepam, toda pred tem se je priložnost sama odprla. Tudi srečanje z Bogom je priložnost, ki si je ne naredim sam. So trenutki, ko se mi razjasni razumevanje življenja. Takrat moram uporabiti priložnost, takrat odpreti srce in storiti vse, da iskrica v meni ne bo ugasnila.

JESENICE

- ☾ zadnji krajec 1. ob 00^h51^m
- ☺ mlaj 7. ob 15^h54^m
- ☾ prvi krajec 14. ob 23^h11^m
- ☺ ščip 23. ob 02^h26^m

Sonce stopi v znamenje
Rib 19. ob 01^h.

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	07.25	17.07	09.42
6.	07.18	17.15	09.57
11.	07.11	17.22	10.11
16.	07.04	17.30	10.26
21.	06.56	17.36	10.40
26.	06.47	17.44	10.57

Do konca meseca se dan
podaljša za 1 uro in 21 minut.

- 1 Sreda
- 2 Četrtek
- 3 Petek
- 4 Sobota

5 Nedelja

- 6 Ponedeljek
- 7 Torek
- 8 Sreda
- 9 Četrtek
- 10 Petek
- 11 Sobota

12 Nedelja

- 13 Ponedeljek
- 14 Torek
- 15 Sreda
- 16 Četrtek
- 17 Petek
- 18 Sobota

19 Nedelja

- 20 Ponedeljek
- 21 Torek
- 22 Sreda
- 23 Četrtek
- 24 Petek
- 25 Sobota

26 Nedelja

- 27 Ponedeljek
- 28 Torek

- Brigita Irska, devica; Pionij, mučenec
- Jezusovo darovanje, Svečnica (2) • Simeon in Ana**
- Blaž, škof, mučenec; Oskar (Ansgar), škof (4) •
- Andrej Corsini, škof; Janez de Britto, mučenec

5. NAVADNA (2) • Agata, devica, mučenka Naloga Jezusovih učencev (Mt 5, 13–16)

- Pavel Miki in tov., muč. (3) • Amand Belgijski, škof
- Nivard, redovnik; Adavkt in frigijski mučenici; Pust
- ++ Pepelnica (1) • Hieronim Emiliani; Prešernov dan
- Apolonija, devica, mučenka; Nikefor, mučenec
- + Sholastika, devica (3) • Viljem Veliki, puščavnik
- Lurška Mati božja (4) • Cedmon, redovnik

1. POSTNA (1) • Evlalija, mučenka Jezus zavrne skušnjavca (Mt 4, 1–11)

- Katarina de Ricci, redovnica; Gregor II., papež
- Valentin (Zdravko), mučenec (4) • Bruno Kverfurtski, m.
- Jordan Saški, opat; Georgija, devica; Agapa, dev., muč.
- Julijana, muč.; Onezim, škof; Peteri muč. iz Egipta
- + Sedem ustanoviteljev servitov (4) • Francišek Clet, muč.
- Kvatre • Simeon Jeruzalemski, šk., muč.; Flavijan, škof

2. POSTNA (1) • Konrad iz Piacenze, spokornik Jezus se na gori spremeni (Mt 17, 1–9)

- Sadot in tovariši, mučenci; Evherij, škof
- Peter Damiani, šk., c. u. (4) • Maksimijan Puljski, škof
- Sedež apostola Petra (2) • Marjeta Kortonska, spok.
- Polikarp, škof, cerkv. uč. (3) • Dositej, menih
- + • (Matija, apostol), Sergij, mučenec
- Tarazij (Taras), škof; Valburga, devica

3. POSTNA (1) • Matilda iz Hackeborna, dev. Jezus in Samarijanka (Jan 4, 5–42)

- Gabrijel Žalostne Matere božje, red.; Leander, škof
- Roman, opat; Hilarij, papež; Ožbalt, škof

MEŽICA

- ☾ zadnji krajec 2. ob 09^h34^m
- ☾ mlaj 9. ob 03^h36^m
- ☾ prvi krajec 16. ob 19^h21^m
- ☾ ščip 24. ob 17^h20^m
- ☾ zadnji krajec 31. ob 16^h11^m

Sonce stopi v znamenje Oвна
21. ob 00^h (začetek pomladi).

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	06.42	17.48	11.06
6.	06.32	17.55	11.23
11.	06.23	18.02	11.39
16.	06.14	18.09	11.55
21.	06.04	18.15	12.11
26.	05.54	18.22	12.28
31.	05.45	18.29	12.44

Do konca meseca se dan
podaljša za 1 uro 38 minut.

- 1 Sreda
- 2 Četrtek
- 3 Petek
- 4 Sobota

5 Nedelja

- 6 Ponedeljek
- 7 Torek
- 8 Sreda
- 9 Četrtek
- 10 Petek
- 11 Sobota

12 Nedelja

- 13 Ponedeljek
- 14 Torek
- 15 Sreda
- 16 Četrtek
- 17 Petek
- 18 Sobota

19 Nedelja

- 20 Ponedeljek
- 21 Torek
- 22 Sreda
- 23 Četrtek
- 24 Petek
- 25 Sobota

26 Nedelja

- 27 Ponedeljek
- 28 Torek
- 29 Sreda
- 30 Četrtek
- 31 Petek

- Albin, škof; Svitbert, škof; Antonina, mučenka
- Neža Praška, devica; Henrik Suzo, redovnik
- + • Kunigunda, cesarica; Marin in Asterij, mučenca
- Kazimir, kraljevič (4) • Arkadij, škof, mučenec

4. POSTNA (1) • Evzebij, mučenec Jezus ozdravi sleporojenega (Jan 9, 1-41)

- Fridolin (Miroslav), opat; Koleta (Nika), devica
- Perpetua in Felicita, muč. (4) • Gavdioz, škof
- Janez od Boga, red. ustan. (4) • Beata, mučenka
- Franciška Rimska, redovn. (4) • Gregor Niški, škof
- + • Štirideset mučencev; Makarij, škof
- Sofronij, škof; Evlogij, muč.; Konstantin, spok.

5. POSTNA (1) • Doroteja (Rotija), mučenka Jezus obudi Lazarja (Jan 11, 1-45)

- Kristina, devica, muč.; Teodora (Božidara), m.
- Matilda, kraljica; Florentina, opatinja
- Klemen M. Dvořák, red.; Ludovika de Marillac, red.
- Hilarij in Tacijan, muč.; Herbert, škof; Julijan, muč.
- + Patricij, škof (4) • Jedrt Nivelška, opatinja
- Jožef, mož Device Marije (1)¹ • Ciril Jeruzalemski

CVETNA – NEDELJA TRPLJENJA (1) • Sibiřina Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem (Mt 21, 1-11)

- Klavdija in tov., muč.; Kutbert, škof
- Nikolaj iz Flüe, puščavnik; Filemon, mučenec
- Lea, spokornica; Katarina Genovska, spokornica
- Vel. četrtek (1) • Turibij iz Mongroveja, šk.
- ++ Vel. petek (1) • Katarina Švedska, red.
- Vel. sobota (1) • Dizma, desni razbojnik

VELIKA NOČ, GOSPODOVO VSTAJENJE (1) • Jezus vstane od mrtvih (Jan 20, 1-9)

- Velikonočni ponedeljek (1) • Rupert Salzb., škof
- Milada Praška, dev.; Bojan (Vojan), knez, muč.
- Bertold, redovni ustanov.; Evstracij, mučenec
- Amadej IX Savojski, knez; Kvirin iz Neussa
- Modest Gosposvetski, škof; Gvido, opat

¹ Zaradi cvetne nedelje se slovesni praznik sv. Jožefa letos v bogoslužju prenese na soboto

PORTOROŽ

**sušec
marec**

UPANJE NE SRAMOTI

Kjer je upanje, ni noben poraz dokončen. Če ob vseh udarcih, ponižanjih, strahu in solzah še živi upanje, je v njem že prisotna tudi zmaga.

V tej luči gleda krščanstvo na trpljenje. Vrata, na katerih je pisalo: »Opustite upe vse«, se v krščanstvu spremenijo v vrata, ki vodijo k zmagi. Bistveno vlogo pri tem igra upanje. »Upanje ne osramoti« (Rim 5,5), upanje ne izda človeka, le človek lahko izda upanje. Če upamo, imamo vse, če izgubimo upanje, smo vse izgubili.

Moč upanja ni sama po sebi razvidna. Apostol Pavel sklepa: »Nadloga rodi potrpežljivost, potrpežljivost pa preskušnost, preskušnost pa upanje.« Marsikdo bi naredil povsem drugačen sklep. Še bolj bi bilo umevno, če bi se glasilo: »Nadloga rodi nepotrpežljivost, nepotrpežljivost prinese nestanovitnost, nestanovitnost pa obup.« Obup pa nas zagotovo osramoti.

Upanje ni stvar razuma. Stvar razuma je preračunljivost, predvidenost, predvidevanje.

Upanje pa gre še dalje. Upanje vernika se ne opira samo na to, kar je mogoče preračunati. Če bi bilo samo to, ne bi bilo upanje. Upanje »upa proti upu«, ne klone niti takrat, ko je videti vse zavoženo. V največji zapuščenosti in v največjem porazu je sposobno odkriti nov začetek, novo življenje, ki raste iz oblube, da nas Bog nikoli ne bo zapustil.

TRBOVLJE

- ☺ mlaj 7. ob 16^h15^m
- ☺ prvi krajec 15. ob 14^h55^m
- ☺ ščip 23. ob 05^h11^m
- ☺ zadnji krajec 29. ob 22^h02^m

Sonce stopi v znamenje
Bika 20. ob 11^h.

1.	05.43	18.30	12.47
6.	05.33	18.36	13.03
11.	05.24	18.43	13.19
16.	05.15	18.50	13.35
21.	05.06	18.57	13.51
26.	04.58	19.03	14.05

Do konca meseca se dan
podaljša za 1 uro 30 minut.

1 Sobota

2 Nedelja

- 3 Ponedeljek
- 4 Torek
- 5 Sreda
- 6 Četrtek
- 7 Petek
- 8 Sobota

9 Nedelja

- 10 Ponedeljek
- 11 Torek
- 12 Sreda
- 13 Četrtek
- 14 Petek
- 15 Sobota

16 Nedelja

- 17 Ponedeljek
- 18 Torek
- 19 Sreda
- 20 Četrtek
- 21 Petek
- 22 Sobota

23 Nedelja

- 24 Ponedeljek
- 25 Torek
- 26 Sreda
- 27 Četrtek
- 28 Petek
- 29 Sobota

30 Nedelja

- Hugo Grenobelski, škof; Venancij, škof, mučenec

2. VELIKONOČNA, BELA (1) • Frančišek Paolski

Jezus se prikaže apostolom (Jan 20, 19–31)

- Gospodovo oznanjenje (1)¹ • Rihard, škof
- Izidor Seviljski, šk., c.u. (4) • Zosim, puščavnik
- Vincenc Ferrer, duh. (4) • Julijana, opatinja
- Irenej Sirmijski, škof, muč.; Celestin I., papež
- Janez Krstnik de la Salle, red. ust. (3) •
- Albert, škof, mučenec; Valter, opat

3. VELIKONOČNA (1) • Marija Kleopova

Jezus na poti v Emavs (Lk 24, 13–35)

- Ezekijel, prerok; Apolonij in tov., mučenci
- Stanislav, šk., muč. (4) • Domnij (Dujam), škof
- Lazar Tržaški, škof, mučenec; Zenon, škof
- Martin I., papež, mučenec (4) • Hermenegild, muč.
- Lidvina, devica; Valerijan in tov., mučenci
- Anastazija, mučenka; Peter Gonzales, redovnik

4. VELIKONOČNA (1) • Bernarda Lurška, devica

Jezus dobri pastir (Jan 10, 1–10)

- Rudolf, mučenec; Inocenc, škof; Fortunat, muč.
- Apolonij, mučenec; Eleuterij Ilirski, mučenec
- Leon IX., papež; Ema, redovn.; Dioniz, mučenec
- Hilda, devica; Teotim, škof; Sulpicij, mučenec
- Anzelm, škof, cerkv. uč. (4) • Konrad Parzham, red.
- Leonid, mučenec; Agapit, papež

5. VELIKONOČNA (1) • Jurij, mučenec

Jezus je pot, resnica in življenje (Jan 14, 1–12)

- Fidel (Zvest) Sigmarinški, d.m. (4) • Honorij, škof
- Marko, evangelist (2) • Ermin, škof, mučenec
- Pashazij, opat; Mati dobrega sveta

USTANOVITEV OF; Hozana Kotorska, dev. (4) •

- Peter Chanel, duh., muč. (4) • Vital (Živko), mučenec
- Katarina Sienska, dev., c.u. (3) • Peter Veronski, muč.

6. VELIKONOČNA (1) • Pij V., papež

Jezus obljubi Svetega Duha (Jan 14, 15–21)

¹ Slovesni praznik Gospodovega oznanjenja pade letos na veliko soboto, zato ga letos v bogoslužju praznujemo na prvi prosti dan po velikonočni osmini

MOLITEV IN ŽIVLJENJE

Molitev ne pomeni posvečevanje onostranstva, temveč poglobljanje v tostranstvo. Je vsakdanja potreba in ne nedeljska navada. Molitev predpostavlja človekovo odprtost, pripravljenost govoriti in poslušati. Ni enkratno dejanje, ampak vse življenje. V njej se izraža usmerjenost, resničnost in odkritosrčnost človekovega bivanja. Molitev ni nasprotje razmišljanja, pač pa spodbuda za razmišljanje.

V molitvi ne izve nečesa novega. Bog, ampak tisti, ki moli. Bog ve, česar molilec ne ve: česa namreč potrebuje. V molitvi se tudi človek tega zave. Razširi obzorje svoje zavesti.

Molitve ni nasprotje našega delovanja v svetu, temveč njegova spodbuda in usmeritev. V molitvi se od resničnosti ne odvrčamo, ampak se vanjo poglobljamo in jo skušamo zajeti v čim večji meri. Molitev je izraz zaupanja, da gre Bog z nami skozi življenje. V njej skušamo uskladiti svojo voljo z božjo. Svet skušamo gledati v duhu božje resnice in tako v njem delovati. Zato se v molitvi ne skušam Boga polastiti, temveč iščem njegovo sled in si prizadevam, da bi me zajel njegov Duh, ki je boljši in večji od mojih spoznanj.

Bog je obljuba bodočnosti. Ko molim, se prepustim obetavnemu tveganju sodelovanja z Bogom.

GORICA

- ☺ mlaj 7. ob 05^h47^m
- ☺ prvi krajec 15. ob 08^h39^m
- ☺ ščip 22. ob 14^h16^m
- ☺ zadnji krajec 29. ob 04^h30^m

Sonce stopi v znamenje
Dvojčkov 21. ob 11^h.

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	04.49	19.09	14.20
6.	04.42	19.16	14.34
11.	04.35	19.22	14.47
16.	04.29	19.28	14.59
21.	04.24	19.34	15.10
26.	04.19	19.39	15.20
31.	04.16	19.44	15.28

Do konca meseca se dan
podaljša za 1 uro 8 minut.

1 Ponedeljek

2 Torek

3 Sreda

4 Četrtek

5 Petek

6 Sobota

7 Nedelja

8 Ponedeljek

9 Torek

10 Sreda

11 Četrtek

12 Petek

13 Sobota

14 Nedelja

15 Ponedeljek

16 Torek

17 Sreda

18 Četrtek

19 Petek

20 Sobota

21 Nedelja

22 Ponedeljek

23 Torek

24 Sreda

25 Četrtek

26 Petek

27 Sobota

28 Nedelja

29 Ponedeljek

30 Torek

31 Sreda

JOŽEF DELAVEC (2) Prošnji dan •

Atanazij, škof in cerkv. uč. (3) Prošnji dan •

Filip in Jakob ml., apostola (2) Prošnji dan •

GOSPODOV VNEBOHOD (1) • Florijan, mučenec

- Gotard, škof; Angel, mučenec; Juta, spokornica
- Marija, Srednica milosti; Dominik Savio, dijak

7. VELIKONOČNA (1) • Gizela, opatinja

Jezusova velikodušnostna molitev (Jan 17, 1–11)

- Viktor Milanski, mučenec; Dezider (Željko), škof
- Pahomij, opat; Beat, puščavnik; Dan zmage
- Antonin, škof; Gordijan in Epimah, mučenca
- Mamert, škof; Sigismund (Žiga), kralj
- Leopold Mandić, duh. (3) • Pankracij, muč.
- Servacij, škof; Mucij, mučenec

BINKOŠTI, PRIHOD SV. DUHA (1) • Bonifacij, mučenec

Prejmite Svetega Duha (Jan 20, 19–23)

- Zofija (Sonja), mučenka; Izidor, kmet
- Janez Nepomuk, duh., muč. (4) • Andrej Bobóla, m.
- Paskal Baylon, redovnik; Jošt, opat
- Janez I., papež, muč. (4) • Erik, kralj
- Peter Celestin, papež; Pudencijana, devica
- Kvatre; Bernardin Sienski, duh. (4) • Plavtila, spok.

SV. TROJICA (1) • Krispin, red.; Valens, škof

Oče pošlje Sina na svet (Jan 3, 16–18)

- Renata, spok.; Marjeta (Rjeta – Rita) Kasijska, red.
- Janez de Rossi, duh.; Evfrozinija, redovnica
- Marija Pomočnica (3) • Socerb, mučenec

REŠNJE TELO IN REŠNJA KRI (1) • Beda Čast., c.u.

- Filip Neri, duhovnik (3) • Lambert de Vence, škof
- Avguštin Canterburyški, škof (4) • Julij, mučenec

8. NAVADNA (2) • German Pariški, škof

Jezus svari pred zaskrbljenostjo (Mt 6, 24–34)

- Maksim Emonski, škof (4) • Teodozija, devica
- Ivana Orleanska, devica; Ferdinand Aragonski, kralj
- Obiskanje Device Marije (2) • Kancijan in tov., muč.

DVOUMNOST KRIŽA

Nihče ne more v svojem življenju ubežati križu. Vsakdo ga nosi. Prav zato pa je težko vedeti, ali ga kdo sprejema v veri, upanju in z ljubeznijo ali pa ga sprejema s prikritim uporom, ker ga ne more odvreči. Skoraj nemogoče je med enim in drugim razlikovati.

Pa vendar je vse odvisno od tega. Vse – smisel, ki ga dajemo svojemu življenju, oz. bolje, smisel, ki ga za svoje življenje sprejemamo od Boga. Sprejeti ali ne sprejeti križ, to je vprašanje.

Kaj pomeni križ sprejeti? Gotovo ne to, da o njem veliko govorimo in se sami sebi zdimo junaki. Tudi ne to, da mnogo tarnamo o vsakdanjih težavah. Prav tako ne pomeni sprejeti križ, če se odpovemo borbi za svobodno, zdravo in polno življenje. Križ sprejeti tudi ne pomeni ravnodušnosti do trpljenja drugih, občutka neodgovornosti zaradi trpljenja na svetu. Težko je reči, kaj je pravo sprejetje križa, kajti na tisoče načinov se lahko pojavlja: kakor pogumna borbenost, kakor preudarno potrpljenje, zavestna delitev usode z drugimi, pozabljanje na lastno trpljenje ob pogledu na trpljenje drugih ipd. Mnogo takšnih načinov sprejemanja križa srečamo v življenju.

CELOVEC – leta 1938: 166 mohorjanov

- ☺ mlaj 5. ob 20^h01^m
 ☺ prvi krajec 13. ob 23^h44^m
 ☺ ščip 20. ob 21^h30^m
 ☺ zadnji krajec 27. ob 12^h44^m

Sonce stopi v znamenje Raka
 21. ob 19^h (začetek poletja).

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	04.15	19.45	15.30
6.	04.12	19.49	15.37
11.	04.11	19.52	15.41
16.	04.10	19.55	15.45
21.	04.11	19.56	15.45
26.	04.13	19.57	15.44

Do 21. junija se dan podaljša
 za 15 minut, nato pa skrajša
 za 3 minute do konca meseca.

- 1 Četrtek
 2 Petek
 3 Sobota

4 Nedelja

- 5 Ponedeljek
 6 Torek
 7 Sreda
 8 Četrtek
 9 Petek
 10 Sobota

11 Nedelja

- 12 Ponedeljek
 13 Torek
 14 Sreda
 15 Četrtek
 16 Petek
 17 Sobota

18 Nedelja

- 19 Ponedeljek
 20 Torek
 21 Sreda
 22 Četrtek
 23 Petek
 24 Sobota

25 Nedelja

- 26 Ponedeljek
 27 Torek
 28 Sreda
 29 Četrtek
 30 Petek

Justin, mučenec (3) • Pamfil, mučenec
 Jezusovo Srce (1) • Erazem, škof, mučenec
 Karel Lwanga in tov., muč. (3) • Marijino Srce

9. NAVADNA (2) • Kvirin iz Siscije, škof, muč. Hiša na skali in hiša na pesku (Mt 7, 21–27)

Bonifacij, škof, muč. (3) • Svetko (Svetopolk), mučenec
 Norbert, šk., red. ust. (4) • Bertrand Oglejski, škof
 • Robert Newminsterski, opat; Ana Garzia, devica
 • Medard, škof; Viljem iz Yorka, škof
 • Efreim Sirski, diakon, c.u. (4) • Primož in Felicijan, muč.
 • Bogumil, škof; Janez Dominici, dubrovniški škof

10. NAVADNA (2) • Barnaba, apostol Jezus pokliče Mateja (Mt 9, 9–13)

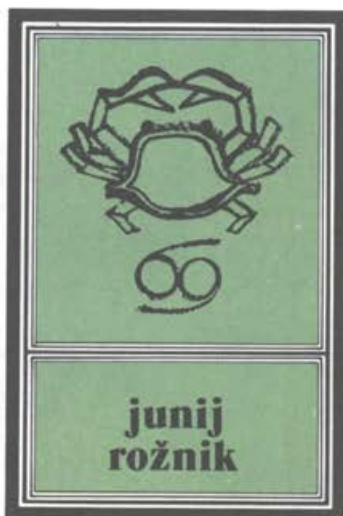
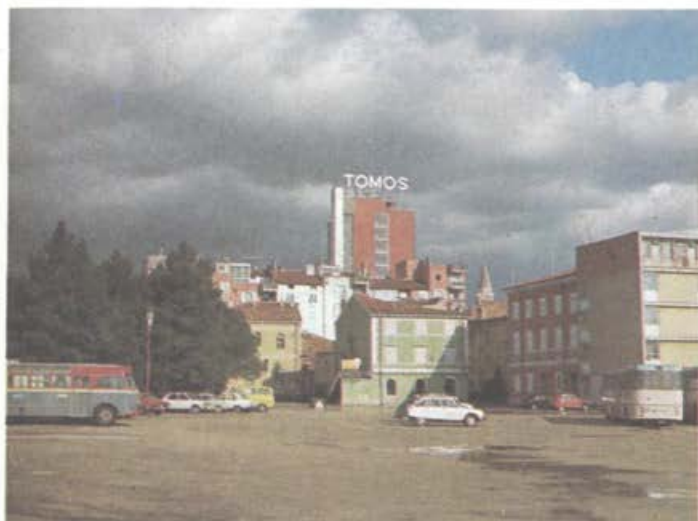
• Janez Fakundski, redovnik; Adelhajda, devica
 Anton (Zvonko) Padovanski, red., c.u. (3) • Trifil, šk.
 • Elizej, prerok; Valerij in Rufin, mučenca
 Vid (Vitimir), mučenec (4) • Germana (Mana) Cousin, d.
 • Frančišek Regis, duh.; Beno, šk.; Gvido Kort., red.
 • Gregor Barbarigo, škof; Adolf, škof

11. NAVADNA (2) • Amand (Ljubo), škof Jezus razpošlje učence (Mt 9, 36–38; 10, 1–8)

Romuald, opat (4) • Nazarij, škof
 • Silverij, papež, mučenec; Mihelina Malatesta, spok.
 Alojzij (Vekoslav) Gonzaga, red. (3) • Evzebij, škof
 Pavlin iz Nole, šk.; Janez Fisher in Tomaž More, m. (4) •
 • Agripina, devica, mučenka; Jožef Cafasso, duhovnik
 Rojstvo Janeza Krstnika (1), kres • Favst, mučenec

12. NAVADNA (2) • Viljem iz Vercellija, opat Jezus uči apostole (Mt 10, 26–33)

• Vigilij (Stojan), škof; Pelagij, mučenec
 Ema (Hema) Krška, kneginja; Ciril Aleksandr, šk., c.u. (4) •
 Irenej, škof, mučenec (3) • Potamijena, mučenka
PETER IN PAVEL, apostola (1) • Marcel, mučenec
 Prvi mučenci rimske Cerkve (4) • Emilijana, muč.

POMEN UBOŠTVA

Umetnost polnega in zrelega življenja v naši industrijski dobi je umetnost biti ubog. Vse nas preplavljajo posli, podjetja, materialne in kulturne stvari, ki jih notranje niti ne znamo obvladati. Pravi odnos do stvari in do ljudi lahko pridobimo le s ponovnim ubožtvom. Zavestno, hoteno, notranje ubožstvo ustvarja prostor svobode, v katerem posameznik raste v medčloveških odnosih.

Ljudje danes slabo razlikujemo med biti in imeti. Ves poudarek je na »imeti«. Človek toliko velja, kolikor ima. Marsikdo je sam prepričan, da je več vreden če ima to ali ono, če si to ali ono pridobi. Pa vendar s tem, kar človek ima, on sam nič ne pridobi. On sam, njegova osebna vrednost, se nikakor ne da pridobiti, nikjer je ni mogoče kupiti. Dostojni medčloveški odnosi pa lahko rastejo le iz tega, kar ljudje so in ne iz tega, kar imajo.

Sama lastnina ni slaba, slabo je to, da jo ljudje zamenjajo za svojo osebnost. Žato je notranje uboštvo v našem času toliko potrebnejše. Danes uboštvo ne pomeni pomanjkanja materialnih dobrin, uboštvo kot ideal pomeni predvsem spoštovanje človeka kot človeka, pomeni odpornost proti mentaliteti potrošništva in poudarjanje osebnih vrednot.

Človek je popotnik na zemlji. Vsak trenutek se mu odpira tisoče možnosti za zorenje njegovega »biti«. Toda te možnosti vidi le tisti, ki je dovolj svoboden, dovolj gibljiv in si upa živeti ubogo.

IZOLA

- ☺ mlaj 5. ob 10^h50^m
- ☺ prvi krajec 13. ob 11^h49^m
- ☺ ščip 20. ob 04^h05^m
- ☺ zadnji krajec 26. ob 23^h31^m

Sonce stopi v znamenje
Leva 23. ob 05^h.

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	04.15	19.56	15.41
6.	04.18	19.55	15.37
11.	04.22	19.52	15.30
16.	04.26	19.49	15.23
21.	04.31	19.45	15.14
26.	04.37	19.39	15.02
31.	04.43	19.33	14.50

Do konca meseca se dan
skrajša za 51 minut.

1 Sobota

- Teobald (Bogoslav), pušč.; Estera, svetopis. žena

2 Nedelja

13. NAVADNA (2) • Oton Bamberški, škof
Lastnosti Jezusovih učencev (Mt 10, 37–42)

Tomaž, apostol (2) • Heliodor, škof

DAN BORCA; Elizabeta Portugalska (4) • Urh, škof
Ciril in Metod, slov. ap. (1) • Anton M. Zaccaria, duh.
Marija Goretti, dev., muč. (4) • Bogomila, spokornica
• Vilibald, škof; Edelburga, devica
• Kilijan, škof, mučenec; Prokop, mučenec

3 Ponedeljek

4 Torek

5 Sreda

6 Četrtek

7 Petek

8 Sobota

9 Nedelja

14. NAVADNA (2) • Veronika Giuliani, opatinja
Mali umevajo božje razodetje (Mt 11, 25–30)

• Amalija (Ljuba), redovnica; Rufina in Sekunda, m.
Benedikt, opat (3) • Olga Kijevska, kneginja
Mohor in Fortunat, mučenca (4) • Nabor in Feliks, muč.
Henrik (Hinko) I., kralj (4) • Evgen, škof
Kamil de Lellis, duh. (4) • Frančišek Solan, redovnik
Bonaventura, šk., c.u. (3) • Vladimir Kijevski, knez

10 Ponedeljek

11 Torek

12 Sreda

13 Četrtek

14 Petek

15 Sobota

16 Nedelja

15. NAVADNA (2) • Karmelska Mati božja
Prilika o sejavcu in semenu (Mt 13, 1–23)

• Aleš (Aleksej), spokornik; Marcelina, devica
• Friderik (Miroslav), škof, muč.; Arnulf (Arnold), šk.
• Arsen, diakon, pušč.; Aurea (Zlata), devica
• Marjeta Antiohijska, devica, muč.; Elija, prerok
Lovrenc iz Brindisija, duh., c.u. (4) • Danijel (Danilo), pr.
DAN VSTAJE; Marija Magdalena (Majda) (3) •

17 Ponedeljek

18 Torek

19 Sreda

20 Četrtek

21 Petek

22 Sobota

23 Nedelja

16. NAVADNA (2) • Apolinarij, škof, muč.
Prilika o ljulki med pšenico (Mt 13, 24–43)

• Kristina, devica, mučenka; Boris, mučenec
Jakob st., apostol (2) • Krištof (Kristo), mučenec
Joachim in Ana, starši DM (3) • Valens, škof
Gorazd, Kliment, Naum in tov. (3) • Pantaleon, muč.
• Viktor (Zmago) I., papež; Samson (Samo) škof
Marta iz Betanije (3) • Olaf, kralj

24 Ponedeljek

25 Torek

26 Sreda

27 Četrtek

28 Petek

29 Sobota

30 Nedelja

17. NAVADNA (2) • Angelina, kneginja
Prilika o zakladu in o ribah (Mt 13, 44–52)

Ignacij Lojolski, red. ust. (3) • Fabij, mučenec

31 Ponedeljek

CELJE

**julij
mali srpan**

BOLNIKOV SVET

Ko človeka doleti bolezen, je izločen iz sveta zdravih. Njegov dnevni red se popolnoma spremeni. Dalj ko traja njegova bolezen, bolj stopa v ozadje svet njegovih zdravih dni. Zanj se začne nov, drugačen svet. V ospredje stopijo telesna dogajanja, hrana in prebava, temperatura in spanje, prestajanje bolečin, obisk zdravnika in zauživanje zdravil. V prvih dneh se misli še vračajo na delovno mesto. Spočetka tudi obiskovalcev ne manjka, prinašajo mu rože in manjša darila in mu govorijo o dogodkih v podjetju ali ustanovi.

Toda dalj ko bolezen traja, manj se bolnik zanima za svet zdravih. Mnogim se bolezen zdi nekoristno dogajanje. Zato se kmalu zastavi pereče vprašanje: Zakaj je bolezen doletela prav mene. Bolnik se ne more sprijazniti z dejstvom, da je nemočen, da ne more ničesar predruhati. Vendar pogosto spregleda, da tudi v tej nemoči lahko marsikaj stori za rast svoje osebnosti.

Predvsem bi moral bolnik čas svoje bolezni izkoristiti, da premisli svoje življenje. Med boleznijo bo opazil, kako nepomembne so nekatere stvari, ki so ga za časa zdravih dni popolnoma zavzemale in napolnjevale. Sedaj se lahko odpre za zares pomembna vprašanja svojega življenja. Med boleznijo ni pod pritiskom časa, stvari so se nekako ustavile, nekaj se je morda celo porušilo, a prav to daje bolniku možnost novega začetka, novega prepoda.

BELJAK – leta 1938: 139 mohorjanov

- ☀ mlaj 4. ob 02^h00^m
- ☾ prvi krajec 11. ob 21^h06^m
- ☀ ščip 18. ob 11^h14^m
- ☾ zadnji krajec 25. ob 13^h17^m

Sonce stopi v znamenje
Device 23. ob 12^h.

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	04.44	19.32	14.48
6.	04.50	19.25	14.35
11.	04.56	19.17	14.21
16.	05.02	19.10	14.08
21.	05.08	19.01	13.53
26.	05.15	18.53	13.38
31.	05.21	18.43	13.22

Do konca meseca se dan
skrajša za 1 uro 26 minut.

- 1 Torek
- 2 Sreda
- 3 Četrtek
- 4 Petek
- 5 Sobota

6 Nedelja

- 7 Ponedeljek
- 8 Torek
- 9 Sreda
- 10 Četrtek
- 11 Petek
- 12 Sobota

13 Nedelja

- 14 Ponedeljek
- 15 Torek
- 16 Sreda
- 17 Četrtek
- 18 Petek
- 19 Sobota

20 Nedelja

- 21 Ponedeljek
- 22 Torek
- 23 Sreda
- 24 Četrtek
- 25 Petek
- 26 Sobota

27 Nedelja

- 28 Ponedeljek
- 29 Torek
- 30 Sreda
- 31 Četrtek

Alfonz M. Ligvorij, škof, c.u. (3) • Makabejski bratje
Evzebij iz Vercellija, škof (4) • Štefan, papež
• Lidija, makedon. žena; Avguštin Kažotič, zagr. škof
Janez M. Vianney, duh. (3) • Perpetua, žena
Posvetitev bazilike Marije Snežne (4) • Ožbalt, kralj

JEZUSOVA SPREMEMITEV NA GORI (2) • Pastor, muč.

Jezus se na gori spremeni (Mt 17, 1–9)

Sikst II., papež in tov., muč.; Kajetan, duh. (4) •
Dominik (Nedeljko), red. ust. (3) • Cirijak in tov.
• Peter Faber, redovnik; Roman, mučenec
Lovrenc, diakon, muč. (2) • Asterija (Zvezdana), muč.
Klara (Jasna), devica (3) • Tiburcij in Suzana, muč.
• Evplij, mučenec; Inocenc XI., papež

19. NAVADNA (2) • Poncijan in Hipolit, muč.

Jezus hodi po morju (Mt 14, 22–33)

Maksimilijan Kolbe, muč. (4) • Evzebij iz Rima, duh.
MARIJINO VNEBOVZETJE (1) • Tarcizij, mučenec
Rok, spokornik; Štefan Ogrski, kralj (4) •
• Hijacint Poljski, redovnik; Liberat (Svobodan), op., m.
• Helena (Jelka, Alenka), cesarica; Agapit iz Preneste
Janez Eudes, red. ustan. (4) • Ludvik Toulouški, škof

20. NAVADNA (2) • Samuel (Samo), prerok

Vera kananejske matere (Mt 15, 21–28)

Pij X., papež (3) • Baldwin, kralj; Sidonij, škof
Devica Marija, Kraljica (3) • Sigfrid (Zmago), škof
Roza iz Lime, devica (4) • Filip Benizi, redovnik
Jernej, apostol (2) • Emilija de Vialar, redovnica
Ludvik IX. Francoski, kralj; Jožef Kalasanc, d. (4) •
• Ivana Elizabeta Bichier, red. ust.; Rufin, škof

21. NAVADNA (2) • Monika, mati sv. Avguština

Jezus obljubi Petru prvenstvo (Mt 16, 13–20)

Avguštin, škof, cerkv. uč. (3) • Hermes, mučenec
Mučeništvo Janeza Krstnika (3) • Sabina, mučenka
• Feliks (Srečko) in Adavkt, muč.; Gaudencija, muč.
• Rajmund (Rajko) Nonat, redovnik; Pavlin, škof

IZKUSTVO NEMOČI

V bolnici odkrije človek povsem nove razsežnosti svojega bivanja. Svoje bivanje doživi na nov način. Ko je bil zdrav, je njegovo življenje prežemala moč, veselje, uspeh in storilnost. V bolnici pa izkusi nemoč, odvisnost, omejenost.

Zastavi se mu vprašanje po smislu trpljenja. Pogosto mora povsem z novimi očmi pogledati na življenje, da bi mogel prenašati breme bolezni. Vse življenje se mu pokaže v drugi luči in z drugih strani. Stvari, ki so v zdravih dneh imele velik pomen, stopijo v ozadje. Bolnik je pozvan k razmišljanju, kaj je v življenju pravzaprav zares vredno, kaj ima dokončno vrednost. Kdor je zdrav, ima občutek, da lahko svet oblikuje, spreminja, ustvarja; svojo moč in svojo voljo lahko uveljavlja, vse, kar mu svet ponuja, lahko sprejme in uživa. V bolezni pa izkusi, kako zelo je odvisen od drugih in kako mora čakati na tujo pomoč.

V zdravju in boleznih se torej po-
kažeta dva obraza človeka, nje-
gov ustvarjalni zagon in njegova
odvisnost. Oba sta resnična, in
vsak trenutek lahko vsakdo prei-
de iz enega načina bivanja v dru-
gi. Šele ko tudi skozi izkustvo
odvisnosti premerimo možnosti
svojega bivanja, dojamemo kaj
človek resnično je, šele ko upo-
števamo in sprejemamo tudi to
drugo možnost, smo sprejeli svo-
je človeštvo kakršno resnično je.

MARIBOR

- ☀ mlaj 2. ob 17^h09^m
- 🌅 prvi krajec 10. ob 04^h20^s
- 🌞 ščip 16. ob 20^h01^m
- 🌃 zadnji krajec 24. ob 06^h07^m

Sonce stopi v znamenje Tehtnice
23. ob 10^h (začetek jeseni).

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	05.22	18.41	13.19
6.	05.28	18.32	13.04
11.	05.35	18.22	12.47
16.	05.41	18.12	12.31
21.	05.47	18.03	12.16
26.	05.53	17.53	12.00

Do konca meseca se dan
skrajša za 1 uro in 32 minut.

- 1 Petek
- 2 Sobota

3 Nedelja

- 4 Ponedeljek
- 5 Torek
- 6 Sreda
- 7 Četrtek
- 8 Petek
- 9 Sobota

10 Nedelja

- 11 Ponedeljek
- 12 Torek
- 13 Sreda
- 14 Četrtek
- 15 Petek
- 16 Sobota

17 Nedelja

- 18 Ponedeljek
- 19 Torek
- 20 Sreda
- 21 Četrtek
- 22 Petek
- 23 Sobota

24 Nedelja

- 25 Ponedeljek
- 26 Torek
- 27 Sreda
- 28 Četrtek
- 29 Petek
- 30 Sobota

- Egidij (Tilen), opat; Verena, devica
- Maksima, mučenka; Kastor, škof

22. NAVADNA (2) • ANGELSKA; Evfemija in tov. Hoja s križem za Kristusom (Mt 16, 21–27)

- Rozalija (Zalka), devica; Ida, spok.; Mojzes, prerok
- Lovrenc Giustiniani, škof; Viktorin, škof, mučenec
- Petronij, škof; Favst; Makarij in tov., mučenci
- Marko Križevčan in tov., muč.; Regina, dev., muč.

Marijino rojstvo (2) • Hadrijan, mučenec

- Peter Klaver, redovnik; Dorotej in Gorgonij, mučenca

23. NAVADNA (2) • Otokar, redovnik Jezus naroča spravljalivost (Mt 18, 15–20)

- Prot in Hijacint, muč.; Erntruda (Erna), devica
- Gvido iz Anderlechta, spok.; Tacijan (Tihomil), muč.
- Janez Zlatousti, škof. c.u. (3) • Mavrilij, škof
- Povišanje sv. Križa (2) • Notburga, devica
- Žalostna Mati božja (Dolores) (3) • Melita, muč.
- Kornelij, pap. in Ciprijan, škof, muč. (3) • Ljudmila, kneg.

24. NAVADNA (2) • Lambert, škof, muč.

Prilika o neusmiljenem hlapcu (Mt 18, 21–35)

- Jožef Kupertinski, duhovnik; Irena in Zofija, muč.
- Januarij, škof, muč. (4) • Emilija de Rodat, red.
- Suzana, mučenka; Kandida (Svetlana), mučenka
- Matej (Matevž), apostol in evang. (2) • Jona, prerok
- Tomaž Villanovski, škof; Mavricij in tov., muč.
- Kvatre • Paternij (Domogoj), šk., muč.; Lin, papež

25. NAVADNA (2) • Gerard, škof

Prilika o delavcih v vinogradu (Mt 20, 1–16)

- Avrelija (Zlata), devica; Sergij Radoneški, škof
- Kozma in Damijan, mučenca (4) • Nil, opat
- Vincenc Pavelski, duhovnik (3) • Hiltruda, devica
- Venčeslav (Vaclav), muč. (4) • Lioba (Ljuba), devica
- Mihael, Gabrijel in Rafael, nadangeli (2) •
- Hieronim, duh., c.u. (3) • Zofija, spokornica

LJUTOMER

**kimavec
september**

SVOBODA ZA ODPOVED

Dostojanstvo živi od svobode, svoboda pa si je mogoče zagotoviti le z dejanskim izbiranjem, se pravi ne samo s sprejemanjem, temveč tudi odklanjanjem, ne samo z uživanjem, ampak tudi z odpovedjo. Dejstvo je, da ima odpoved kot dejanski znak svobode nenadomestljivo vlogo pri ohranjanju človekovega dostojanstva. Brez svobode za odpoved se človek ne more toliko oddaljiti od zunanjih vplivov, da bi bil sposoben zaživeti resnično osebno in družbeno življenje. Tudi največje blagostanje je vedno le sredstvo, ki samo po sebi ne more dati pomena stvarjem, ki jih človek uporablja in uživa. Le tisti, ki se je stvarjem sposoben tudi odreči – in ki se včasih tudi dejansko odreče – se popolnoma razvije kot osebnost in kot član družbe.

V prejšnjih časih, ko je vladalo pomanjkanje, so bili ljudje vzgajani predvsem za odpoved, ne pa tudi za svobodno uživanje. Danes, ko so narasle možnosti uživanja in potrošnje, je stopila v ospredje svoboda za uživanje, svoboda odpovedi pa je zanemarljena.

Svoboda je svoboda na vse strani. Kakor hitro je omejena, ni več svoboda. Tako se tudi svoboda uživanja hitro spreminja v nesvobodo, ki človeka ponižuje. Neomejena potrošnja, neomejeno stremljenje po uživanju razkraja temelje človeškega sožitja. Brez svobode za odpoved zatone človeško dostojanstvo.

ZAGORJE

- ☺ mlaj 2. ob 07^h41^m
- ☾ prvi krajec 9. ob 10^h38^m
- ☺ ščip 16. ob 07^h09^m
- ☾ zadnji krajec 24. ob 01^h34^m
- ☺ mlaj 31. ob 21^h06^m

Sonce stopi v znamenje
Škorpijona 23. ob 19^h.

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	06.00	17.43	11.13
6.	06.07	17.34	11.27
11.	06.13	17.24	11.11
16.	06.20	17.15	10.55
21.	06.27	17.07	10.40
26.	06.34	16.58	10.24
31.	06.40	16.50	10.10

Do konca meseca se dan
skrajša za 1 uro 33 minut.

1 Nedelja

- 2 Ponedeljek
- 3 Torek
- 4 Sreda
- 5 Četrtek
- 6 Petek
- 7 Sobota

8 Nedelja

- 9 Ponedeljek
- 10 Torek
- 11 Sreda
- 12 Četrtek
- 13 Petek
- 14 Sobota

15 Nedelja

- 16 Ponedeljek
- 17 Torek
- 18 Sreda
- 19 Četrtek
- 20 Petek
- 21 Sobota

22 Nedelja

- 23 Ponedeljek
- 24 Torek
- 25 Sreda
- 26 Četrtek
- 27 Petek
- 28 Sobota

29 Nedelja

- 30 Ponedeljek
- 31 Torek

26. NAVADNA (2) • ROŽNOVENSKA; Terezija DJ

Prilika o neenakih sinovih (Mt 21, 28–32)

- Angeli varuhi (3) • Legerij, škof
- Evald, mučenec; Kandid (Žarko), mučenec
- Francišek Asiški, red. ust. (3) • Petronij, škof
- Marcelin, škof; Flavija, mučenka
- Bruno, redovni ustanovitelj (4) • Renato, škof
- Rožnovenska Mati božja (3) • Marko I., papež

27. NAVADNA (2) • Demetrij, mučenec

Prilika o hudobnih vinogradnikih (Mt 21, 33–43)

- Dioniz, šk. in tov., muč.; Janez Leonardi, duh. (4) •
- Francišek Borgia, redovnik; Hugolin, mučenec
- Emilijan (Milan, Milko), škof; Aleksander Sauli, škof
- Maksimilijan Celjski, škof (4) • Serafin, redovnik
- Edvard, kralj; Koloman, mučenec
- Kalist I., papež, muč. (4) • Gavdencij (Veselko), šk., muč.

28. NAVADNA (2) • Terezija Vel., dev., c.u.

Prilika o kraljevi svatbi (Mt 22, 1–14)

- Hedvika, redovn.; Marjeta M. Alakok, dev. (4) • Gal, opat
- Ignacij Antiohijski, škof, muč. (3) • Viktor, škof
- Luka, evangelist (2) • Julijan, puščavnik
- Izak Jogues in kanadski mučenci; Pavel od Križa (4) •
- Irena (Miroslava), mučenka; Vendelin, opat
- Uršula, devica, mučenka; Hilarion, opat

29. NAVADNA (2) MISIJONSKA • Marija Saloma

O davčnem denarju (Mt 22, 15–21)

- Janez Kapistran, duh. (4) • Severin iz Kölna, škof
- Anton M. Claret, škof (4) • Feliks, škof, mučenec
- Krizant in Darija, muč.; Krišpin in Krišpinijan, muč.
- Lucijan, mučenec; Amand iz Strasbourga, škof
- Vincenc in Sabina, mučenca; Frumencij, škof
- Simon in Juda Tadej, ap. (2) • Cirila, mučenka

30. NAVADNA (2), ŽEGNANJSKA (1) • Narcis, šk.

Največja zapoved (Mt 22, 34–40)

- Marcel, mučenec; Alfonz Rodríguez, redovnik
- Volbenk (Bolfenk), škof; Kvintin, mučenec

LENDAVA

- ☉ prvi krajec 7. ob 17^h18^m
 ☼ ščip 14. ob 21^h00^m
 ☾ zadnji krajec 22. ob 22^h24^m
 ☼ mlaj 30. ob 09^h19^m

Sonce stopi v znamenje
Strelca 22. ob 16^h.

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	06.42	16.49	10.07
6.	06.49	16.41	09.52
11.	06.57	16.35	09.38
16.	07.03	16.30	09.27
21.	07.10	16.25	09.15
26.	07.17	16.22	09.05

Do konca meseca se dan
skrajša za 1 uro 10 minut.

1 Sreda

- 2 Četrtek
3 Petek
4 Sobota

5 Nedelja

- 6 Ponedeljek
7 Torek
8 Sreda
9 Četrtek
10 Petek
11 Sobota

12 Nedelja

- 13 Ponedeljek
14 Torek
15 Sreda
16 Četrtek
17 Petek
18 Sobota

19 Nedelja

- 20 Ponedeljek
21 Torek
22 Sreda
23 Četrtek
24 Petek
25 Sobota

26 Nedelja

- 27 Ponedeljek
28 Torek
29 Sreda
30 Četrtek

VSI SVETI (1) • Cezarij, diakon, mučenec

Spomin vseh vernih rajnih (1) • Marcijan, puščavnik
Viktorin Ptujski, šk., m.; Just, tržaški m.; Martin Porres, šk. (4) •
Karel Boromejski, škof (3) • Vital in Agrikola, mučenca

31. NAVADNA (2) ZAHVALNA • Zaharija

Jezus obsoja farizeje (Mt 23, 1–12)

• Lenart (Narte), opat; Sever, škof, mučenec
• Engelbert, škof, mučenec; Ernest, opat; Vilibrord, škof
• Bogomir (Mirko), škof; Deodat (Bogdan), papež
Posvetitev lateranske bazilike (2) • Teodor (Božidar)
Leon Vel., papež, c.u. (3) • Andrej Avelinski, duh.
Martin iz Toursa, škof (3) • Menas, puščavnik

32. NAVADNA (2) • Jozafat Kunčević, škof, m. Pametne in nespametne device (Mt 25, 1–13)

Stanislav Kostka, redovn. (4) • Homobonus, trgovec
• Nikolaj Tavelić, mučenec; Lovrenc O'Toole, škof
Albert Veliki, škof, cerkv. uč. (4) • Leopold, knez
Marjeta Škotska; Jedrt iz Helfte (4) • Otmar, opat
Elizabeta Ogrska, redovn. (3) • Evfemija in Tekla, muč.
Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla (4) • Abdija, prerok

33. NAVADNA (2) • Narsej, škof, mučenec Prilika o talentih (Mt 25, 14–30)

• Edmund, kralj, muč.; Feliks Valois, redovnik
Marijino darovanje (3) • Gelazij I., papež
Cecilija (Cilka), dev., muč. (3) • Maver, škof, muč.
Klemen, papež, mučenec; Kolumban, opat (4) •
• Krizogon Oglejski, mučenec; Flora, devica, muč.
• Katarina Aleksandrijska, dev., muč.; Erazem, muč.

JEZUS KRISTUS, KRALJ (VLADAR) VESOLJSTVA (1) • O poslednji sodbi (Mt 25, 31–46)

• Virgil, apostol Karantanije; Jožef Pignatelli, red.
• Jakob de Marchia, duhovnik; Eberhard, škof
• DAN REPUBLIKE; Saturnin, mučenec
Andrej apostol (2) • Justina, devica

SLOVENJ GRADEC

**listopad
november**

RESNICA OSVOBAJA

Težko je govoriti o resnici. Besede: »Resnica vas bo osvobodila«, so ob vsakem času zelo neprimerne! Osvobodilo nas bo naše delo, naš pogum, naš narod, naša krepost – skratka, **sami** se bomo osvobodili; to je razumljivo, to je priljubljeno!

Kaj naj s tem v zvezi pomeni resnica? Kaj ima resnica opraviti z našimi prizadevanji? Beseda resnica je nepriljubljena. Na svoji koži čutimo, da je v njej nekaj nam nasprotujočega. Resnica ima ost. Nič bolj neumestnega ne morete storiti, kakor da tam, kjer padajo velike besede – na verskem, političnem ali svetovnonazorskem področju – zastavite trezno vprašanje: »Da, ali pa je vse to resnično?«

Tega nihče noče slišati, to zveni tako kritično, tako uničevalno, tako nerazumevajoče, hladno, nasilno!

Stalno živimo v hudem, nepremagljivem strahu pred resnico. Celo tam se je bojimo, kjer se tega ne zavedamo, da, kjer mislimo, da si prizadevamo za resnico. Celo če se imamo za poklicane, da svetu izpričamo resnico, se je bojimo. Vedno se še bojimo, da bo prišel nekdo, ki globlje vidi kakor mi, ki več razume kakor mi, in nas bo dvomljivo pogledal in vprašal: »Ali pa je vse to resnično?«

Bojimo se, da se bodo vse naše vrednote pred resnico sesule, da se bo izkazalo za ničevno vse, kar smo delali.

POSTOJNA

☉ prvi krajec 7. ob 01^h34^m
 ☀ ščip 14. ob 13^h30^m
 ☿ zadnji krajec 22. ob 18^h41^m
 ☾ mlaj 29. ob 20^h36^m

Sonce stopi v znamenje Kozoroga
22. ob 06^h (začetek zime).

Dan	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	07.23	16.18	08.55
6.	07.29	16.17	08.48
11.	07.34	16.17	08.43
16.	07.38	16.18	08.40
21.	07.41	16.20	08.39
26.	07.43	16.22	08.39
31.	07.44	16.26	08.42

Do 22. decembra se dan skrajša za 16 minut, potem pa podaljša do konca za 3 minute.

- 1 Petek
2 Sobota

3 Nedelja

- 4 Ponedeljek
5 Torek
6 Sreda
7 Četrtek
8 Petek
9 Sobota

10 Nedelja

- 11 Ponedeljek
12 Torek
13 Sreda
14 Četrtek
15 Petek
16 Sobota

17 Nedelja

- 18 Ponedeljek
19 Torek
20 Sreda
21 Četrtek
22 Petek
23 Sobota

24 Nedelja

- 25 Ponedeljek
26 Torek
27 Sreda
28 Četrtek
29 Petek
30 Sobota

31 Nedelja

- Natalija (Božena), spokornica; Eligij, škof
- Bibijana (Vivijana, Živka), muč.; Blanka, spok.

1. ADVENTNA (1) • Frančišek Ksaver, duh. Opomin k čuječnosti (Mr 13, 33–37)

Janez Damaščan, duh., c.u. (4) • Barbara, dev., m.
• Saba (Sava), opat; Gerald iz Brage
Nikolaj (Miklavž), škof (4) • Apolinarij Tržaški, m.
Ambrož, škof, cerkv. uč. (3) • Agaton, mučenec
BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE (1) •
• Peter Fourier, red.; Valerija, muč.; Abel, očak

2. ADVENTNA (17) • Melkijah, papež, muč. Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Mr 1, 1–8)

Damaz I., papež (4) • Danijel Stilit, puščavnik
Ivana Franciška Šantalska, red. (4) • Amalija, mučenka
Lucija, devica, muč. (3) • Otilija, dev.; Jošt, puščavnik
Janez od Križa, duh., c.u. (3) • Spiridon (Dušan), šk.
• Kristina (Krista), devica; Marija K. di Rosa, red. ust.
• Albina, devica, mučenka; Adelhajda, cesarica

3. ADVENTNA (1) • Lazar iz Betanije Janez Krstnik pričuje o Jezusu (Jan 1, 6–8, 19–20)

• Teotim in Bazilijan, mučenca; Gacijan, škof
• Urban V., papež; Favsta, spok.; Tea, mučenka
• Evgenij in Makarij, mučenca; Dominik Siloški, op.
Peter Kanizij, duhovnik, c.u. (4) • Severin, škof
• Demetrij, m.; Franciška Cabrini, red.; Dan JLA
Kvatre; Janez Kancij, duh., c.u. (4) • Viktorija

4. ADVENTNA (1) • Sveti večer; Adam in Eva Angel oznani Jezusovo rojstvo (Lk 1, 26–38)

BOŽIČ, GOSPODOVO ROJSTVO (1) • Anastazija, m.
Štefan, prvi mučenec (2) • Zosim, papež
Janez Evangelist, apostol (2) • Fabiola, spokornica
Nedolžni otroci, mučenci (2) • Kastor in tov., mučenci
Tomaž Becket, škof, mučenec (4) • David, kralj
• Rajner, škof; Liberij, škof; Evgen, škof

SV. DRUŽINA (2) • Silvester I., papež Jezusovo darovanje v templju (Lk 2, 22–40)

ŠKOFJA LOKA

**gruden
december**

VERA IN STRAH

Jasno je, da vera in strah ne spadata skupaj. A prav tako je očitno, da so nekoč utemeljevali vero predvsem na strahu in da to mnogi še danes delajo.

Ce gledamo na vero kakor na lastnino, ki jo je mogoče dobiti ali izgubiti, bomo vedno v strahu, da je ne izgubimo. Varovali in ohranjali bomo svojo vero. Toda v takšnem primeru večinoma ne ohranimo vere, ampak le nekakšne izraze, ki so jih prejšnja stoletja našla za vero.

Izrazi vere obdržijo svojo vsebino le, če jih brez strahu izražamo v današnjih miselnih okvirih. Če rečemo, da je nespremenljiva vsebina verovanja, s tem še ne pomeni, da so nespremenljive tudi besede s katerimi to vsebino izražamo. Besede imajo svojo zgodovino, svoj razvoj, njihov pomen se spreminja s spreminjanjem kulture in spoznanja o svetu. Nekdanji miselni okviri so danes okosteneli, niso več sposobni nositi žive življenjske vsebine. Zato tudi živa vera ne more mirovati v njih. Mora si iskati novih izraznih možnosti. Le s tem izrekanjem v sedanjosti se prenaša tudi možnost, da sodobni človek podoživi večno božjo resnico. Ohranjati vero torej ne pomeni držati se nekkih togih izrazov. Vero je mogoče ohranjati le, v kolikor jo človek vedno znova izgublja in išče njen sedanj, novi in živi izraz.

JANUAR

- 1 N Novo leto
- 2 P Bazilij ☿
- 3 T Genovefa
- 4 S Angela Fol.
- 5 Č Milena
- 6 P Trije kralji
- 7 S Rajmund Pen.
- 8 N Jezusov krst
- 9 P Julijan ☼
- 10 T Viljem, šk.
- 11 S Pavlin Oglej.
- 12 Č Tatjana
- 13 P Veronika Mil.
- 14 S Odon iz Nov.
- 15 N 2. nav., Maver
- 16 P Marcel ☼
- 17 T Anton Pušč.
- 18 S Suzana
- 19 Č Knut
- 20 P Boštjan
- 21 S Neža, m.
- 22 N 3. nav., Vinko
- 23 P Ildefonz
- 24 T Francšek Sal. ☼
- 25 S Pavlova spr.
- 26 Č Timotej, Tit
- 27 P Angela Mer.
- 28 S Tomaž Akv.
- 29 N 4. nav., Valerij
- 30 P Hijacinta
- 31 T Janez Bosko

APRIL

- 1 S Hugo
- 2 N Bela n.
- 3 P Rihard, šk.
- 4 T Izidor Sev.
- 5 S Vincenc Fer.
- 6 Č Irenej
- 7 P Saturnin ☼
- 8 S Albert
- 9 N 3. v., Valtruda
- 10 P Apolonij
- 11 T Stanislav, m.
- 12 S Lazar Trž.
- 13 Č Hermenegild
- 14 P Lidvina
- 15 S Anastazija ☼
- 16 N 4. v., Bernarda
- 17 P Rudolf
- 18 T Elevterij
- 19 S Leon, p.
- 20 Č Hilda
- 21 P Anzelm
- 22 S Leonid
- 23 N 5. v., Jurij ☼
- 24 P Fidel
- 25 T Marko
- 26 S Pashazij
- 27 Č Ustan. OF
- 28 P Vital
- 29 S Katarina Sien. ☼
- 30 N 6. v., Pij V.

FEBRUAR

- 1 S Brigita Irska ☼
- 2 Č Svečnica
- 3 P Blaž
- 4 S Andrej Cors.
- 5 N 5. nav., Agata
- 6 P Ljubo ☼
- 7 T Pust ☼
- 8 S Pepelnica
- 9 Č Apolonija
- 10 P Sholastika
- 11 S Lurška MB
- 12 N 1. postna
- 13 P Katarina Ricci
- 14 T Valentin ☼
- 15 S Jordan
- 16 Č Julijana
- 17 P Silvin
- 18 S Flavijan
- 19 N 2. postna
- 20 P Sadot
- 21 T Irena
- 22 S Marjeta K.
- 23 Č Polikarp ☼
- 24 P Sergej
- 25 S Taras
- 26 N 3. postna
- 27 P Gabrijel ŽMB
- 28 T Roman, op.

MAJ

- 1 P Jožef Delavec
- 2 T Boris
- 3 S Filip, Jakob
- 4 Č Vnebohod
- 5 P Angel
- 6 S Dominik Savio
- 7 N 7. vel., Gizela ☼
- 8 P Viktor Milan.
- 9 T Pahomij
- 10 S Antonin
- 11 Č Žiga
- 12 P Pankracij
- 13 S Servacij
- 14 N Binkošti
- 15 P Zofija ☼
- 16 T Janez Nep.
- 17 S Jošt
- 18 Č Erik
- 19 P Peter Celestin
- 20 S Bernardin
- 21 N Sv. Trojica
- 22 P Renata ☼
- 23 T Željko
- 24 S Marija Pomočn.
- 25 Č Telovo
- 26 P Filip Neri
- 27 S Avgustin Cant.
- 28 N 8. nav., German
- 29 P Maksim Emon. ☼
- 30 T Ferdinand
- 31 S Mar. obisk.

MAREC

- 1 S Albin
- 2 Č Neža Praška ☼
- 3 P Kunigunda
- 4 S Kazimir
- 5 N 4. postna
- 6 P Fridolin
- 7 T Perpetua
- 8 S Janez od B.
- 9 Č Franciška R. ☼
- 10 P 40 mučen.
- 11 S Sofronij
- 12 N 5. postna
- 13 P Kristina
- 14 T Matilda
- 15 S Klemen Dvořak
- 16 Č Herbert ☼
- 17 P Jedrt
- 18 S Edvard, m.
- 19 N Cvetna, Jožef
- 20 P Klavdija
- 21 T Serapijon
- 22 S Lea
- 23 Č Vel. četrtek
- 24 P Vel. petek ☼
- 25 S Vel. sobota
- 26 N Velika noč
- 27 P Vel. ponedeljek
- 28 T Bojan
- 29 S Bertold
- 30 Č Amadej
- 31 P Modest ☼

JUNIJ

- 1 Č Justin
- 2 P Jezusovo Srce
- 3 S Marijino Srce
- 4 N 9. nav., Kvirin
- 5 P Svetko ☼
- 6 T Norbert
- 7 S Robert
- 8 Č Medard
- 9 P Primož
- 10 S Bogumil
- 11 N 10. nav., Barnaba
- 12 P Adelhajda
- 13 T Anton Pad. ☼
- 14 S Elizej
- 15 Č Vid
- 16 P Gvido, šk.
- 17 S Adolf
- 18 N 11. nav., Marcel
- 19 P Romuald
- 20 T Silverij ☼
- 21 S Alojzij
- 22 Č Ahac
- 23 P Zeno
- 24 S Janez Krstnik
- 25 N 12. nav., Viljem
- 26 P Vigili
- 27 T Ladislav ☼
- 28 S Irenej
- 29 Č Peter, Pavel
- 30 P Prvi mučenci

JULIJ

- 1 S Estera
- 2 N 13. nav., Oton
- 3 P Tomaž
- 4 T Dan borca
- 5 S Ciril in Metod ☺
- 6 Č Bogomila
- 7 P Izaija
- 8 S Kilijan
- 9 N 14. nav., Veronika
- 10 P Amalija
- 11 T Olga
- 12 S Mohor, Fortunat
- 13 Č Henrik ☺
- 14 P Kamil
- 15 S Vladimir
- 16 N 15. nav., Karm. MB
- 17 P Aleš
- 18 T Friderik
- 19 S Arsen
- 20 Č Marjeta Ant. ☺
- 21 P Danijel
- 22 S Dan vstaje
- 23 N 16. nav., Brigita
- 24 P Kristina
- 25 T Jakob st.
- 26 S Ana, Joahim ☺
- 27 Č Gorazd in tov.
- 28 P Viktor, p.
- 29 S Marta
- 30 N 17. nav., Peter K.
- 31 P Ignacij Loj.

AVGUST

- 1 T Alfonz Ligv.
- 2 S Evzebij
- 3 Č Lidija
- 4 P Janez Vianney ☺
- 5 S Marija Snežna
- 6 N Jezus. spremen.
- 7 P Kajetan
- 8 T Dominik
- 9 S Jaroslav
- 10 Č Lovrenc, m.
- 11 P Klara ☺
- 12 S Inocenc IX.
- 13 N 19. nav., Radeg.
- 14 P Maks. Kolbe
- 15 T Vel. Šmaren
- 16 S Rok
- 17 Č Hijacint
- 18 P Helena ☺
- 19 S Boleslav
- 20 N 20. nav., Bernard
- 21 P Pij X.
- 22 T Marija Kraljica
- 23 S Roza iz Lime
- 24 Č Jernej
- 25 P Ludvik ☺
- 26 S Rufin
- 27 N 21. nav., Monika
- 28 P Avguštin
- 29 T Mučen. Jan. Kr.
- 30 S Feliks, muč.
- 31 Č Rajmund Nonat

SEPTEMBER

- 1 P Egidij
- 2 S Kastor ☺
- 3 N Angelska
- 4 P Rozalija
- 5 T Lovrenc Giust.
- 6 S Petronij
- 7 Č Regina
- 8 P Mali Šmaren
- 9 S Peter Klaver
- 10 N 23. nav., Otokar ☺
- 11 P Erna
- 12 T Gvido
- 13 S Jan. Zlatoust
- 14 Č Pov. sv. Križa
- 15 P Žalostna MB
- 16 S Ljudmila ☺
- 17 N 24. nav., Lambert
- 18 P Irena
- 19 T Januarij
- 20 S Evstahij
- 21 Č Matej
- 22 P Mavricij
- 23 S Paternij
- 24 N 25. nav., Gerard ☺
- 25 P Avrelija
- 26 T Kozma, Damijan
- 27 S Vincenc Pav.
- 28 Č Venčeslav
- 29 P Mihael
- 30 S Hieronim

OKTOBER

- 1 N Rožnovenska
- 2 P Angeli varuhi ☺
- 3 T Evald
- 4 S Francišek As.
- 5 Č Marcelin
- 6 P Bruno
- 7 S Marija rožnv.
- 8 N 27. nav., Pelagija
- 9 P Dioniz ☺
- 10 T Hugolin
- 11 S Emilijan
- 12 Č Maksimilijan
- 13 P Edvard, kr.
- 14 S Kalist
- 15 N 28. nav., Terezija
- 16 P Hedvika ☺
- 17 T Ignacij Ant.
- 18 S Luka
- 19 Č Etbin
- 20 P Vendelin
- 21 S Uršula
- 22 N Misijonska
- 23 P Jan. Kapistr. ☺
- 24 T Feliks, šk.
- 25 S Krizant, Darija
- 26 Č Lucijan
- 27 P Sabina
- 28 S Simon, Juda
- 29 N Žegnanjska
- 30 P Alfonz Rodr.
- 31 T Bolfenk ☺

NOVEMBER

- 1 S Vsi sveti
- 2 Č Verne duše
- 3 P Just
- 4 S Karel
- 5 N Zahvalna
- 6 P Lenart
- 7 T Engelbert ☺
- 8 S Bogomir
- 9 Č Božidar
- 10 P Leon Vel.
- 11 S Martin
- 12 N 32. nav., Jozafat
- 13 P Stanislav K.
- 14 T Nikolaj Tav. ☺
- 15 S Leopold
- 16 Č Otmar
- 17 P Elizabeta
- 18 S Roman, m.
- 19 N 33. nav., Narsej
- 20 P Edmund
- 21 T Darovanje DM
- 22 S Cecilija ☺
- 23 Č Klemen, p.
- 24 P Krizogon
- 25 S Katarina Al.
- 26 N Kristus Vladar
- 27 P Virgil
- 28 T Eberhard
- 29 S Dan republ.
- 30 Č Andrej ☺

DECEMBER

- 1 P Eligij
- 2 S Bibijana
- 3 N 1. adventna
- 4 P Barbara
- 5 T Saba
- 6 S Nikolaj, šk.
- 7 Č Ambrož ☺
- 8 P Brezmadežna
- 9 S Valerija
- 10 N 2. adventna
- 11 P Damaz
- 12 T Ivana Šant.
- 13 S Lucija
- 14 Č Dušan ☺
- 15 P Kristina
- 16 S Albina
- 17 N 3. adventna
- 18 P Gacijan
- 19 T Favsta
- 20 S Evgen
- 21 Č Peter Kan.
- 22 P Demetrij ☺
- 23 S Viktorija
- 24 N 4. adventna
- 25 P Božič
- 26 T Štefan
- 27 S Janez Evang.
- 28 Č Nedolžni otr.
- 29 P David ☺
- 30 S Rajner
- 31 N Sv. Družina

Imena mesecev

	slovensko	hrvatsko	srbsko	makedonsko
I.	prosinec	siječanj	januar	januari
II.	svečan	veljača	februar	februari
III.	sušec	ožujak	mart	mart
IV.	mali traven	travanj	april	april
V.	veliki traven	svibanj	maj	maj
VI.	rožnik	lipanj	jun	juni
VII.	mali srpan	srpanj	jul	juli
VIII.	veliki srpan	kolovoz	avgust	avgust
IX.	kimavec	rujan	septembar	septemvri
X.	vinotok	listopad	oktobar	oktomvri
XI.	listopad	studen	novembar	noemvri
XII.	gruden	prosinac	decembar	dekemvri
	nemško	angleško	francosko	italijansko
I.	Januar	January	janvier	gennaio
II.	Februar	February	février	febbraio
III.	März	March	mars	marzo
IV.	April	April	avril	aprile
V.	Mai	May	mai	maggio
VI.	Juni	June	juin	giugno
VII.	Juli	July	juillet	luglio
VIII.	August	August	août	agosto
IX.	September	September	septembre	settembre
X.	Oktober	October	octobre	ottobre
XI.	November	November	novembre	novembre
XII.	Dezember	December	décembre	dicembre

Imena dni

	slovensko	hrvatsko	srbsko	makedonsko
	ponedeljek	ponedeljak	ponedeljak	ponedelnik
	torek	utorak	utorak	vtornik
	sreda	srijeda	sreda	sreda
	četrtak	četvrtak	četvrtak	četvrtok
	petek	petak	petak	petok
	sobota	subota	subota	sabota
	nedelja	nedelja	nedelja	nedela
	nemško	angleško	francosko	italijansko
	Montag	Monday	lundi	lunedì
	Dienstag	Tuesday	mardi	martedì
	Mittwoch	Wednesday	mercredi	mercoledì
	Donnerstag	Thursday	jeudi	giovedì
	Freitag	Friday	vendredi	venerdì
	Samstag	Saturday	samedi	sabato
	Sonntag	Sunday	dimanche	domenica

KOLEDAR 1978
Spremembe za posamezne mesece

Januar

2. Bazilij Veliki (doslej 14. junija) in Gregor Nacianški (doslej 9. maja)
- (2. Imena Jezusovega se spominjamo na Novega leta dan, zato je poseben praznik odveč)
7. Rajmund Penjafortski (doslej 23. jan.)
13. Hilarij (doslej 14. jan.)
24. Frančišek Saleški (doslej 29. jan.)
- (26. Polikarp, po novem 23. febr.)
27. Angela Merici (doslej 1. jun., poprej 31. maja)
- (27. Janez Zlatousti, po novem 13. sept.)
28. Tomaž Akvinski (doslej 7. marca)

Februar

- (1. Ignacij Antiohijski, po novem 17. okt.)
- (6. Tit, po novem 26. januarja)
8. Hieronim Emiliani (doslej 20. julija)
- (9. Ciril Aleksandrijski, po novem 27. junija)
17. Sedem ustanoviteljev servitov (doslej 12. febr.)
21. Peter Damiani (doslej 23. februarja)
23. Polikarp (doslej 26. januarja)
- (24. Matija, po novem 14. maja)

Marec

7. Perpetua in Felicita (doslej 6. marca)
- (7. Tomaž Akvinski, po novem 28. januarja)
- (12. Gregor Veliki, po novem 3. septembra)
- (21. Benedikt, po novem 11. julija)
- (27. Janez Damaščan, po novem 4. decembra)
- (Janez Kapistran, po novem 23. oktobra)

April

7. Janez Krstnik de la Salle (doslej 15. maja)
11. Stanislav, škof, mučenec (doslej 7. maja)
- (11. Leon Veliki, po novem 10. novembra)
13. Martin I. papež (doslej 12. nov.)
- (14. Justin, po novem 1. junija)
- (27. Peter Kanizij, po novem 21. decembra)
- (28. Pavel od Križa, po novem 19. oktobra)
29. Katarina Sienska (doslej 30. aprila)
30. Pij V. (doslej 5. maja)

Maj

3. Filip in Jakob (doslej 11. maja, poprej 1. maja)
- (4. Monika, po novem 27. avgusta)
- (5. Pij V., po novem 30. aprila)
- (7. Stanislav, škof, muč., po novem 11. aprila)
- (9. Gregor Nacianški, po novem 2. januarja)
- (13. Robert Bellarmino, po novem 17. septembra)
14. Matija (doslej 24. februarja)
- (15. Janez Krstnik de la Salle, po novem 7. februarja)
18. Janez I., papež (doslej 27. maja)
25. Beda Častitljivi (doslej 28. maja); Marija Magdalena de Pazzi (doslej 29. maja)
27. Avguštin Canterburyjski (doslej 28. maja)
31. Obiskanje Device Marije (doslej 2. julija)
- (31. Marija Kraljica, po novem 22. avgusta)

Junij

1. Justin (doslej 14. aprila)
- (1. Angela Merici, po novem 27. januarja)
3. Marijino brezmadežno Srce (doslej 22. avgusta) se praznuje po novem dan po prazniku Srca Jezusovega
9. Efremski (doslej 18. junija)
- (10. Marjeta Škotska, po novem 16. novembra)
19. Romuald (doslej 7. februarja)
27. Ciril Aleksandrijski (doslej 9. februarja)
28. Irenej (doslej 3. julija)
- (30. Spomin sv. Pavla je odpravljen, ker je združen v praznovanju prejšnjega dne)

Julij

- (1. Praznik sv. Rešnje krvi je odpravljen, ker praznujemo to skrivnost na praznik sv. Rešnjega telesa)
- (2. Obiskanje Device Marije, po novem 31. maja)
3. Tomaž, apostol (doslej 21. decembra)
4. Elizabeta Portugalska (doslej 8. julija)
5. Ciril in Metod (doslej 7. julija; liturgično drugod 14. februarja)
11. Benedikt (doslej 21. marca)
13. Henrik (doslej 15. julija)
14. Kamil de Lellis (doslej 18. julija)
15. Bonaventura (doslej 14. julija)
- (19. Vincenc Pavelski, po novem 27. septembra)
- (20. Hieronim Emiliani, po novem 8. februarja)
23. Brigita Švedska (doslej 8. oktobra)
26. Joahim in Ana, starši Device Marije (Joahim doslej 16. avgusta)
30. Peter Krizolog (doslej 4. decembra)

Avgust

1. Alfonz Marija Ligvorij (doslej 2. avgusta)
2. Evzebij iz Vercellija (doslej 16. decembra)
4. Janez Marija Vianney (doslej 8. avgusta)
7. Sikst II. (doslej 6. oz. 5. avgusta)
8. Dominik (doslej 4. avgusta)
11. Klara (doslej 12. avgusta)
16. Štefan Ogrski (doslej 2. septembra)
- (16. Joahim, po novem 26. julija)
21. Pij X. (doslej 3. septembra)
- (21. Ivana Frančiška Šantalska, po novem 12. decembra)
22. Marija Kraljica (doslej 31. maja)
- (22. Brezmadežno Srce Marijino, po novem na dan po prazniku Srca Jezusovega)
23. Roza iz Lime (doslej 30. avgusta)
25. Jožef Kalasanc (doslej 27. avgusta)
27. Monika (doslej 4. maja)

September

- (2. Štefan Ogrski, po novem 16. avgusta)
3. Gregor Veliki (doslej 12. marca)
- (3. Pij X., po novem 20. avgusta)
- (12. Ime Marijino – praznik je odpravljen, ker se ga spominjamo ob Marijinem rojstvu)

13. Janez Zlatousti (doslej 27. januarja)
17. Robert Bellarmino (doslej 13. maja)
26. Kozma in Damijan (doslej 27. septembra)
27. Vincenc Pavelski (doslej 19. julija)
29. Mihael, Gabrijel (doslej 24. marca) in Rafael (doslej 24. oktobra)

Oktober

1. Terezija Deteta Jezusa (doslej 3. oktobra)
- (8. Brigita Švedska, po novem 23. julija)
- (12. Materinstvo Blažene Device Marije – praznik je odpravljen, ker ga praznujemo po novem 1. januarja)
16. Marjeta Marija Alacoque (doslej 17. oktobra)
17. Ignacij Antiohijski (doslej 1. februarja)
19. Pavel od Križa (doslej 28. aprila)
- (20. Janez Kancij, po novem 23. decembra)
- (24. Rafael, po novem 29. septembra)
25. Posvečenje cerkva – namesto posameznih škofijskih praznikov (pri nas 9., 23. oziroma 29. oktobra) je sedaj enoten praznik za tiste cerkve, kjer ne

vedo za datum posvetitve in ne morejo praznovati na dejansko obletnico
(Zadnja nedelja: Kristus Vlada je po novem na zadnjo nedeljo v cerkvenem letu)

November

10. Leon Veliki (doslej 11. aprila)
12. Jozefat Kunčević (doslej 14. novembra)
- (12. Martin I., papež, po novem 13. aprila)
17. Elizabeta Ogrska (doslej 19. novembra)

December

4. Janez Damaščan (doslej 27. marca)
- (4. Peter Krizolog, po novem 30. julija)
12. Ivana Franciška Šantalska (doslej 21. avgusta)
14. Janez od Križa (doslej 14. novembra)
- (16. Evzebij iz Vercellija, po novem 2. avgusta)
- Peter Kanizij (doslej 27. aprila)
21. Tomaž apostol, po novem 3. julija)
23. Janez Kancij (doslej 20. oktobra)

VREMENSKA PRAVILA

Z izrazom vreme označujemo trenutno stanje določenih pojavov v ozračju nekega kraja, kot so temperatura, zračni tlak, vetrovi, vlaga, oblačnost, padavine; nastane kot posledica prepletanja prej navedenih pojavov.

V tropskih krajih, še posebno okrog ekvatorja, je vreme dan za dnem in leto za letom skoraj enako, tj. toplo, vlažno, brez vetra. Pri nas v zmernem pasu je stalno vreme redkost, pač pa smo priča čestim spremembam vremena od dne do dne, in tudi spremembam vremena od leta do leta. – Glede na to, da je vremensko dogajanje v sodobnem življenju velikega pomena ne samo za kmetijstvo, ampak tudi v letalskem in pomorskem prometu in ne nazadnje v turizmu, je napoved vremena predmet splošne pozornosti. – Že stari narodi so slutili, da vplivajo na vreme vetrovi in sploh gibanja zračnega tlaka. Pri preučevanju različnih vremenskih elementov (npr. temperature, zračnega tlaka, vlage, vetra ipd.) so opazili, da so ti elementi v neki določeni medsebojni zvezi in da se vreme pod nekimi pogoji ponavlja. – Znanstveno se z vremenskimi napovedmi ukvarja vremensoslovje ali meteorologija.

Preprosta vremenska pravila bi glede na različne znake mogli strniti v naslednje ugotovitve (pomniti velja, da vreme ni stvar naključja in da prihajajo spremembe vremena v Evropi v splošnem z zahodne strani):

a). Oblaki:

Oblaki različnih oblik in višine oznanjajo poslabšanje vremena. Izboljšanje vremena nastopi, če se po dežju ali viharju oblaki kopičijo na zahodu.

Slabo vreme prinašajo mrenasti oblaki, ki se hitro premikajo z zahoda ali juga; če se pa isti oblaki počasi premikajo od vzhoda, nastopi stanovitno, dobro vreme.

Ko nastopijo mrenasti oblaki v plasteh, ki ležijo druga nad drugo, je blizu dež.

Jutranje ovčice oz. ovčice z jugozahoda prinašajo poslabšanje vremena, večerne ovčice pa so znanilec lepega vremena.

Ovčice preko dneva in močno razširjeni večerni kopasti oblaki obetajo nočno nevihto.

Kopasti oblaki različno delujejo: če so z ostrimi robovi, bo lepo vreme; z zabrisanimi robovi, kažejo na dež; zelo visoki, kopasti oblaki naznanjajo nevihto; kopasti oblaki ob sončnem vzhodu prinašajo poslabšanje vremena.

Dolgotrajen dež naznanjajo temnosivi oblaki pod svetlosivim nebom.

b) Megla:

Padanje megle naznanja jasno vreme, dviganje megle pa dež.

Gosta jutranja megla jeseni obeta dolgotrajno dobro vreme.

Jutranja megla poleti kaže na nevihto. Če nastopi megla z dežjem, potem bo dolgotrajno slabo vreme.

c) Barva neba:

Jutranja sivina neba prinaša lepo vreme.

Mrenasti rožnati oblaki zvečer so porok stanovitnega lepega vremena. Tudi večerna rdečica naznanja lepo vreme, nasprotno jutranja rdečica z nizkimi oblaki prinaša slabo vreme.

Pretežno svetlorumena barva zvečer obeta vetrovno, a večerna umazanozelena in rdečkastorumena prinaša dež in veter.

Temnomodro nebo, čeprav z vetrom, naznanja nestanovitno vreme.

d) Drugi znaki:

Dopoldanska marvica obeta dež, popoldanska mavrica pa izboljšanje vremena.

Jutranja slana kaže na lepo vreme, isto obeta rosa.

Slana po dežju pa je znanilka nestanovitnega vremena.

Za vsakdanjo rabo

POVRŠINA SFRJ

Po sedanjem stanju znaša površina Jugoslavije 255.804 km². Po prvi svetovni vojni ustanovljena Jugoslavija je merila 247.542 km². V drugi svetovni vojni so naše narodnoosvobodilne enote sicer osvobodile vse narodno ozemlje v Primorju in na Koroškem, vendar je mirovna konferenca prisodila Jugoslaviji le večji del narodnega ozemlja v Slov. Primorju, v Istri ter na ostalih delih Jadranskega Primorja, ki jih je bila prisvojila Italija po prvi svetovni vojni v izmeri 7738 km²; slovenska Koroška je ostala v sklopu Avstrije.

Mirovna konferenca 1946-47 je uredila tudi posebno vmesno državo »Svobodno tržaško ozemlje« (STO), v kateri sta bili organizirani dve zasedbeni coni: cona A pod anglo-ameriško upravo s sedežem v Trstu, cona B v jugoslovanski upravi s sedežem v Kopru in Bujah. V letu 1954 so odločujoče velike sile izvedle razdelitev STO (londonski sporazum). Vso cono B in ozek južni pas cone A so dodelili Jugoslaviji, cono A pa Italiji. S priključkom teh delov STO Jugoslaviji se je njena površina povečala še za 524 km². Vse novo priključeno ozemlje po drugi svetovni vojni torej meri 8262 km². Osimski sporazum med Italijo in Jugoslavijo je potrdil sedanje stanje.

Ozemlje SFRJ po posameznih republikah meri takole:

Bosna in Hercegovina	51.129 km ²
Črna gora	13.812 km ²
Hrvatska	56.338 km ²
Makedonija	25.713 km ²
Slovenija	20.251 km ²
Srbija	88.361 km ²
Ožja Srbija	55.968 km ²
Vojvodina	21.506 km ²
Kosovo	10.887 km ²

SLOVENSKE OBČINE

Politično-upravno je SR Slovenija razdeljena na 60 občin

Naziv	Površina v km ²	Prebival- stvo 1971
Ajdovščina	352	21.572
Brežice	268	24.870
Celje	229	57.994
Cerknica	483	14.170
Črnomelj	486	17.138
Domžale	240	32.027
Dravograd	105	7.596
Gornja Radgona	210	20.486
Grosuplje	421	23.063
Hrastnik	58	11.111
Idrija	425	17.733
Ilirska Bistrica	480	15.158
Izola	28	10.488
Jesenice	375	27.551

Kamnik	289	22.474
Kočevje	766	17.068
Koper	272	35.445
Kranj	453	56.355
Krško	345	26.259
Laško	250	18.466
Lenart	204	17.159
Lendava	256	26.918
Litija	328	16.685
Ljubljana-skupno	902	257.800
LJ-Bežigrad	46	41.318
LJ-Center	5	40.134
LJ-Moste-Polje	152	44.717
LJ-Šiška	156	65.884
LJ-Vič-Rudnik	543	65.747
Logatec	173	7.545
Ljutomer	179	18.155
Maribor	738	171.745
Metlika	108	7.140
Mozirje	508	15.332
Murska Sobota	691	63.851
Nova Gorica	605	51.459
Novo mesto	759	50.068
Ormož	212	18.561
Piran	45	12.359
Postojna	492	19.049
Ptuj	645	65.767
Radlje ob Dravi	346	17.057
Radovljica	641	28.608
Ravne na Koroškem	304	23.995
Ribnica	256	11.834
Sevnica	293	18.776
Sežana	698	22.966
Slovenska Bistrica	369	30.406
Slovenske Konjice	222	19.106
Slovenj Gradec	286	17.330
Šentjur pri Celju	240	16.945
Škofja Loka	512	30.848
Šmarje pri Jelšah	400	30.608
Tolmin	939	21.931
Trbovlje	58	18.499
Trebnje	308	17.100
Trzin	155	12.460
Velenje	182	29.024
Vrhnika	169	13.857
Zagorje ob Savi	147	15.706
Žalec	349	33.464

PREBIVALSTVO SFRJ

Srbija:	8.774.000
Ožja Srbija	5.393.000
Vojvodina	1.976.000
Kosovo	1.405.000
Hrvatska	4.509.000
Bosna in Hercegovina	3.977.000
Slovenija	1.778.000
Makedonija	1.756.000
Črna gora	558.000

V znamenju pomembnih obletnic

Lani (1977) so se zvrstile pomembne proslave v zvezi s počastitvijo zgodovinskih jubilejev: 40-letnice ustanovnega kongresa KPS, 40-letnice od prihoda tovariša Tita na čelo KPJ in njegovega 85. rojstnega dneva ter 35-letnice prvega osvobodjenega ozemlja. Proslave ustanovnega kongresa komunistične partije Slovenije so bile 17. in 18. aprila na Čebinah in v Trbovljah, osrednja proslava pa je bila 25. aprila v Ljubljani, združena s slavnostno sejo CK ZK Slovenije, ki se je je udeležil tudi predsednik Tito in imel na njej pozdravni govor s poudarkom, da brez enotne KP ni enotnega ljudstva. Titovega življenjskega jubileja so se z velikim spoštovanjem in ljubeznijo spominjali po vsej državi. Od 1. maja do jeseni pa so bile proslave od 35-letnice prvega osvobodjenega ozemlja, takratnih organov oblasti, partijskih enot in prvih slovenskih brigad ter neuspeha velike italijanske ofenzive leta 1942.

V Barličevi hiši na Čebinah, vasi na strmih pobočju zasavskega pogorja nad Zagorjem in Trbovljami, je bil v noči od 17. na 18. april leta 1937 ustanovni kongres Komunistične partije Slovenije. Ta dogodek zavzema zelo pomembno mesto v zgodovini slovenskega delavskega gibanja in je neposredno povezan z revolucionarnim delom tovariša Tita, ki je dal pobudo za ustanovitev nacionalnih partij v Sloveniji in Hrvaški v okviru KPJ. Ustanovni kongres KPS je sprejel manifest, ki pomeni dejansko temelj programa ljudsko-frontnega gibanja, ki je preraslo v Osvobodilno fronto slovenskega naroda in nato v SZDL. Poudaril je, da je »za rešitev slovenskega naroda edina pot v združevanju vseh demokratičnih sil, ki jim je pri srcu usoda slovenskega naroda«, da je »slovenski delavski razred kot najbolj zaveden, napreden in organiziran del slovenskega naroda zgodovinsko odgovoren za njegovo prihodnost«, da si slovenski narod lahko zagotovi svoj obstoj in demokratični razvoj le v skupni borbi enakopravnih narodov Jugoslavije...« Opozoril je na povezanost boja proti fašistični nevarnosti za nacionalno ohranitev z bojem za politične in socialne pravice delovnih ljudi in narodov Jugoslavije. Politika KPS, ki jo je določal manifest, je premagovala idejne ovire za skupni boj vseh demokratičnih sil naroda z odpiranjem jasne perspektive nadaljnega družbenega razvoja na osnovi marksistične teorije, ki se je

bogatila ob preverjanju in razčlenjevanju vsakokratnega položaja in z iskanjem ustreznih rešitev. Temeljne misli manifesta so se uresničevale v razvoju in usmerjanju, ki smo mu priča vse do današnjega dne. Predvsem je to zaupanje v ljudske množice in njihovo moč, ki je dobilo potrdilo tako v narodnoosvobodilnem boju in socialistični revoluciji kot v sedanji graditvi samoupravnega socializma. Nadalje je manifest poudaril, da so zavezniki malih in zatiranih narodov v boju za njihovo varnost in neodvisnost demokratične sile vseh narodov, danes pa se ta politika izraža v našem boju za enakopravnost, neodvisnost in politiko neuvršenih. V manifestu je dalje izraženo takšno reševanje našega nacionalnega vprašanja, ki podpira vsestranski razvoj slehernega naroda in hkrati nasprotuje vsakemu nacionalizmu, separatizmu in državnemu centralizmu, reševanje, ki je značilno za našo današnjo družbeno ureditev.

Za vse Jugoslovane pa je bila še posebno pomembna obletnica – 40 let od prihoda tovariša Tita na čelo KPJ in njegov 85. rojstni dan. Ljubljana je ta jubilej slavila hkrati s 40-letnico ustanovitve KP Slovenije in ob Titovi osebnosti, ki je ob tej priložnosti doživel sprejem, o katerem je vidno sinjen dejal: Kaj takega, kot je bilo danes na vsej poti do Ljubljane in v Ljubljani sami, še nisem videl in ne doživel. V tem doživetju je predsednik Tito prepričljivo videl, kako ga naši ljudje ljubijo, cenijo in spoštujejo. Titovo ime je za vse nas simbol naše revolucije, njenih trajnih pridobitev in izročil naše preteklosti in svetle prihodnosti. Njegovo ime je povezano z obdobjem, ki bo v zgodovini jugoslovanskih narodov zmerom ostalo zaznamovano kot »Titovo obdobje«.

Jugoslavija si je v teh štirih desetletjih najprej sama izbojevala svobodo in izvedla socialistično revolucijo, potem pa dosegla izredno hiter materialni razvoj; zgradila je novo družbo na temeljih samoupravljanja in oblasti delavskega razreda; uveljavila je popolno enakopravnost, bratstvo in enotnost delavskega razreda in vseh delovnih ljudi; zgradila je nov sistem notranje in zunanje varnosti na samoupravnih temeljih; veliko je prispevala k uveljavitvi politike neuvrščanja, ki je danes tako pomemben dejavnik v boju za mir in nove odnose med narodi.

Titovo ustvarjalno delo globoko prežema vse te zgodovinske dosežke, njegovo ime je bilo in ostaja simbol socialistične, samoupravne in neuvrščene Jugoslavije.

Praznik vseh Jugoslovanov (Ob Titovi 85-letnici)

O Titovem življenju so že mnogi veliko pisali in še bodo. Ob mnogih priložnostih je sam pripovedoval o svojem življenju, o svojih otroških letih in o letih, ko ga je trdo življenje kovalo in oblikovalo za velike, zdaj usodne, zdaj spet lepe in zmagovite dni, ki jih je doživljal sam in so jih z njim doživljali vsi jugoslovanski narodi. Ob njegovem visokem življenjskem jubileju bi le v kratkih črtah orisali njegovo pot od rojstnega Kumrovca v domači in tuji svet in spet nazaj v domovino, kjer je pred štiridesetimi leti prevzel odgovorno nalogo s prihodom na čelo KPJ in jo potem v najtežjih okoliščinah izvrševal in narode Jugoslavije pripeljal v čas in razmere, v kakršnih postaja Jugoslavija čedalje bolj središče svetovne pozornosti, svetilnik vsem tistim narodom in državam, ki se po trnovi poti prebijajo v socializem.

Josip Broz-Tito se je rodil v vasi Kumrovec v Hrvaškem Zagorju. V Kumrovcu so Brozovi živeli že skoraj štiristo let. Njegov oče Franjo Broz se je oženil s Slovenko Marijo, hčerko premožnejšega kmeta Martina Javerška iz Podsrede. Franjo in Marija Broz sta imela petnajstero otrok, izmed njih je večina umrla že v prvih letih življenja. Josip, ki se je rodil 7. maja 1892 (dasi je vzlet 25. maja kot datum, ko slavimo Titov rojstni dan), je bil njun sedmi otrok. Z osmimi oralni skope zemlje se je družina težko preživljala. Tito sam pripoveduje: »Moja otroška leta so bila težka... V družini je bilo mnogo otrok in ni bilo lahko skrbeti zanje. Pogosto ni bilo niti dovolj kruha in zaradi tega se je dogajalo, da je mati, da bi pravilno razdelila zalogo koruzne moke, ki jo je imela, morala zaklepati shrambo, v kateri je bil kruh, in smo mi otroci dobivali toliko, kolikor se ji je zdelo, da ga nam more dati, ne pa, kolikor smo ga mogli pojesti...«

Največji del svojega zgodnjega detinstva, skoraj vse do odhoda v ljudsko šolo, je prebil Tito onstran Sotle v Sloveniji, pri dedu po materi, Martinu Javeršku, kjer je pasel živino, se igral v gozdu in prinašal vode za hišne potrebe. Javerškovi so bili premožnejši kakor Brozovi, zato je imel Joža, kakor so ga domači imenovali, bolj vesela otroška leta pri dedu kakor v hiši svojega očeta. »To so moji najmilejši spomini iz otroških let,« je Josip Broz pozneje večkrat priznal.

Ko je mali Joža zapustil dedovo hišo, se je začelo zanj drugo življenje. V zagorskih hišah so v tistih časih otroka od sedmega leta dalje že šli za delovno silo. Tako je moral Joža voditi krave na pašo, okopavati koruze, pleti na vrtu, vrteti žrmlje za mletje koruze, zibati mlajšega brata in opravljati še druga dela. Ker je pri dedu Martinu govoril samo slovensko, mu je včasih učenje v hrvaški šoli delalo hude težave. Zraven tega je imel veliko izostankov, ker ga je oče večkrat zadržal doma, da je pasel živino; tako je prvi razred ponavljal. Ko je v šolskem letu 1904/05 obiskoval zadnji razred v Kumrovcu, mu je bilo že dvanajst let. Po končani osnovni šoli ga je čakala ista usoda kakor vsakega zagorskega otroka. Zaradi revščine in pomanjkanja so mnogi odhajali na delo na Madžarsko, v Avstrijo, v Nemčijo in v druge dežele, kdor pa je imel sredstva za drago in dolgo pot, se je odpravil v Ameriko. Tako je tudi Josip Broz v svojem petnajstem letu moral iz rojstnega Kumrovca »s trebuhom za kruhom«, kakor pripoveduje v njegovem življenjepisu Vladimir Dedijer. Odšel je (1907) v Sisak, kjer naj bi se izučil za natakarja. Od tega poklica pa ni imel dosti pričakovati, zato se je odločil za ključavničarsko obrt, ki se je je

izučil prav tako v Sisku, kjer je hodil tudi v vajensko šolo in jo končal leta 1910. Tu se je srečal s sindikalnim gibanjem, čeprav javno ni bilo dovoljeno, in tudi s tiskom, v katerem je prebiral novice o bojih delavcev za svoje pravice v drugih deželah. S spričevalom o pomočniškem izpitu in končani vajeniški šoli se je septembra 1910 odpravil v Zagreb, kjer je delal kot ključavničar komaj tri mesece, se vpisal v Zvezo kovinarskih delavcev in socialdemokratsko stranko Hrvatske in Slovenije; bilo mu je osemnajst let. Potem je bil nekaj mesecev v rodnem Kumrovcu, od tam pa se je odpravil spet v svet; najprej v Ljubljano, kjer ni dobil zaposlitve, nato peš v Trst, kjer tudi ni našel dela in se je naposled spet znašel v Kumrovcu. Potem je dobil (marca 1911) delo v mehanični delavnici mojstra Knausa v Zagrebu, kjer se je tudi prijavil svoji sindikalni zvezi kovinarjev; tukaj se je udeležil tudi prve stavke, ki jo je sprožila Zveza kovinarjev. Iz Zagreba ga je pot vodila – namenil se je bil na Dunaj, a se je obrnil spet v Ljubljano in dalje v Kamnik, kjer je delal več mesecev v tovarni kovinskih izdelkov. Maja 1912 se je odpravil na Češko, kjer je delal najprej v kovinarski tovarni v Jince Čenkovu, nato je šel v Plzen k »Škodi«. S Češkega ga je želja po izkušnjah gnala v Nemčijo. »Kot mlad človek, radoveden in željan videti največje strojne tovarne v Evropi, je prepotoval Nemčijo in Avstro-Ogrsko, zadržujoč se v raznih tovarnah, nekod po deset dni, nekod malo dlje. Tako je delal na Bavarskem, v Münchnu, nato v Mannheimu v tovarni »Benz«, nato v Porurju. Ta potovanja so bila za mladega človeka sila koristna. Izpopolnil se je v svoji stroki, se precej dobro naučil nemško in češko. Pri delu v velikih tovarnah je Josip Broz spoznal, kakšno silo predstavljajo kovinarski delavci« (Dediđer). Oktobra

1912 je prišel na Dunaj, kjer je delal v tovarni za izdelavo mostov, nato v tovarni avtomobilov »Daimler« v Dunajskem Novem mestu kjer se je včlanil v sindikat, obiskoval redno Delavski dom in bral socialistično literaturo; naslednje leto pa je že moral k vojakom, ki jih je služil na Dunaju, potem v Zagrebu, kjer je obiskoval tudi podčastniško šolo. Vojna vihra ga je leta 1915 potegnila na Karpate, na fronto proti Rusom, kjer je bil ranjen, prišel je v rusko ujetništvo in doživel v Petrogradu izbruh Oktobrske revolucije, se pred kontrarevolucionarji zatekel med Kirgize blizu Omska, kjer je našel zaposlitev kot mehanik v parnem mlinu. Kot 27-letni se je v Omsku poročil z mladim ruskim dekletom Pelagijo Belousovo, se z njo odpeljal v Petrograd, od koder je jeseni 1920 prispel na mejo Jugoslavije. Na meji so ga aretirali, a pozneje izpustili, beremo v Dediđerovem življenjepisu. V Kumrovcu ni našel nikogar svoje družine. Leta 1918 mu je umrla mati, oče pa se je preselil v okolico Jastrebarskega. Nekaj dni je ostal pri svojcih, kjer mu je žena rodila prvega otroka, ki pa je že čez nekaj dni umrl. Poslovil se je od očeta in svojcev ter odšel v Zagreb, kjer se je zaposlil v mehanični delavnici Filipa Bauma. Takoj se je prijavil v sindikat in se vpisal za člana KPJ. Ob proslavi Oktobrske revolucije je imel predavanje o sindikatih v Zagrebu, ki ga je končal z vzklikom: »Samo z oboroženim bojem si more delavski razred osvojiti oblast!«

Oktobrska revolucija je imela močan odmev in vpliv na boj delavskih množic v Jugoslaviji. Iz Rusije se je vračalo na tisoče vojnih ujetnikov, ki so prinašali s seboj napredne ideje. V aprilu 1919 je bila ustanovljena Socialistična delavska stranka Jugoslavije (komunistov). Ustanavljali so se sindikati – v Sloveniji je bilo tedaj organiziranih 55.000 delavcev v sindikalnih organizacijah. Sledila je razglasitev tako imenovane »Obznane« – ponoči med 30. in 31. decembrom 1920 – s katero je bila Komunistična partija Jugoslavije postavljena izven zakona. V Zagrebu je izzvala generalno stavko in demonstracije. Broz je v prvih vrstah: agitira, spodbuja, sodeluje.

Josip Broz se je po vrnitvi v domovino zaposlil kot ključavničar v Zagrebu, kjer pa zaradi nizkih dohodkov ni ostal dolgo in je šel leta 1921 v vas Veliko Trojstvo, devet kilometrov od Bjelovara, za mašinista v parnem mlinu Samuela Polaka. Kmetom, s katerimi se je v mlinu srečeval, je pripovedoval svoje spomine iz Rusije, prosti čas pa je izkoriščal za branje delavskih listov, popravljal je kmetom stroje, orodja, železne ograje.

Iz rojstne hiše predsednika Tita v Kumrovcu

V Velikem Trojstvu sta se zakoncema Brozovima rodila fantek in punčka, a sta mu oba tudi umrla, fantek sedem dni po rojstvu, punčka poldrugo leto stara za davico. Tako sta že izgubila tri otroke. Leta 1924 se mu je rodil četrti otrok, sin Žarko. Ves čas bivanja v Trojstvu je Josip Broz aktivno politično delal in je zlasti kmetom posvečal največji del svoje aktivnosti, iskal pa je tudi zvezo s partijsko organizacijo v Zagrebu. Postal je član Neodvisne delavske partije, pod katero je prepovedana KPJ nadaljevala svoje delo, z uspehom opravljala razne naloge in je bil v začetku leta 1924 izbran za člana bjelovarskega Okrožnega komiteja in v njegovem imenu hodil pogosto v Zagreb k Pokrajinskemu komiteju KPJ za Hrvaško. Po štiri in polletnem bivanju je Josip Broz zapustil Trojstvo; zaradi dela v Partiji je bil odpuščen. Septembra 1925 je prišel v Kraljevico, kjer se je zaposlil v ladjedelnici pri popravilu torpedovk, graditvi specialnih motornih čolnov in popravilu manjših potniških letal. Tu se je ukvarjal z ustanovitvijo sindikalne podružnice in organiziranjem delavcev, katerim je tudi posojal knjige iz svoje knjižnice, predvsem pa se potegoval za njihov pravičen zaslužek, če ni šlo drugače, tudi s stavkami, kar ga je naposled stalo tudi službo, ki mu jo je uprava ladjedelnice odpovedala 2. oktobra 1926. Dasi je Broz ostal v Kraljevici slabo leto dni, je s svojo borbenostjo in izkušenostjo zapustil med delavci močan vtis in svetel spomin. Po odpustu iz ladjedelnice v Kraljevici v oktobru 1926 je Josip Broz odšel najprej v Zagreb, družina pa je nekaj časa še ostala v Kraljevici, ker ni vedel, v katerem mestu bo mogel najti delo. Iz Zagreba je še isti mesec odpotoval v Beograd, kjer so mu pri Zvezi kovinarjev obljubili, da mu bodo priskrbeli delo. Predlagali so mu, naj sprejme delo v tovarni vagonov »Jasenica« v Smederevski Palanki, kakih osemdeset kilometrov južno od Beograda. Delovni pogoji so bili težki in Broz je kot glavni poverjenik in organizator delavcev čedalje bolj prihajal navzkriž z upravo podjetja, ki mu je naposled v marcu 1927 odpovedala službo. Vrnil se je v Beograd in nato v Zagreb, kjer je koncem aprila našel zaposlitev v veliki ključavničarski delavnici Dragutina Hamla. V delavnici je ustanovil sindikalno organizacijo. Po sklepu Mestnega komiteja je Broz sprejel funkcijo sekretarja Oblastnega odbora Zveze kovinarjev za Hrvaško. Od leta 1927 do 1928 – do aretacije in obsodbe – je bil politični sekretar Mestnega partijskega komiteja v Zagrebu. Le nekaj tednov potem, ko je prevzel funkcijo se-

kretnarja Oblastnega odbora Zveze kovinarjev za Hrvaško, so ga aretirali 11. ali 12. junija 1927, odpeljali v zapore v Bakru, od tam pa v Ogulin, kjer je bil pred okrožnim sodiščem obsojen na sedem mesecev zavora, na priziv pa mu je Stol sedmorice v Zagrebu znižal kazen na pet mesecev; razsodba je bila izdana 10. novembra 1928. O ogulinskem procesu zoper Broza in tovariše ni mogoče ugotoviti ničesar, ker je bil arhiv uničen. Po vrnitvi iz Ogulina je Josip Broz moral poleg dolžnosti sekretarja Zveze kovinskih delavcev sprejeti za pol leta še dolžnost sekretarja Zveze usnjarskih in predelovalnih delavcev, ker je bil prejšnji sekretar aretiran. V tem času se je kot član Mestnega komiteja za mesto Zagreb moral boriti proti frakcijskim skupinam, ki so hromile množičnejši razvoj KPJ in povzročale velikansko škodo sindikalnim gibanjem v neposrednem boju delavskega razreda za boljše življenjske in delovne pogoje. Z veliko vztrajnostjo in potrpežljivostjo se je pogajal z delodajalci, saj mu je bila pri tem poglavitna skrb za ljudi, hkrati pa vnašal nove poglede na bistvena vprašanja nadaljnjega razvoja delavskega gibanja in KPJ. Vtem je prišel 20. junij 1928, ko sta bila v Beogradu v Narodni skupščini ustreljena poslanca HSS Pavle Radić in Djuro Basariček, predsednik Hrvaške kmečke stranke Stjepan Radić pa hudo ranjen. Dogodki so izzvali v Zagrebu silno razburjenje. Ker vodstvo Hrvaške kmečke stranke ni reagiralo, Hrvaška delavska zveza, ki je bila v rokah radićevcev, pa je odklonila predlog neodvisnih sindikatov za skupno akcijo, je mestni komite Partije preko neodvisnih sindikatov vzel iniciativo v svoje roke in izdal razglas – podpisal ga je Josip Broz – v katerem je pozival ljudstvo, naj najostreje odgovori na umor Radića. Prišlo je do demonstracij, v katerih so padali vzkliki: »Dol z morilci, dol s kraljem!« Demonstracije so trajale tri dni; demonstranti so na ogenj policije in žandarmarije odgovarjali s streli iz samokresov. Policija je začela Broza preganjati, da se je moral umakniti v najglobljo ilegalnost, vendar se ji je dne 4. avgusta 1928 posrečilo, da ga je aretirala hkrati z več tovariši. Dne 6. novembra 1928 se je proti Brozu in tovarišem začel sodni postopek, o katerem je obširno poročal tudi tedanji zagrebški tisk. To je bil tako imenovani »bombaški proces«, v katerem je bil Josip Broz osrednja osebnost. Obsojen je bil na pet let robije. Sodba je bila izrečena 14. novembra 1928. V januarju 1929 so ga iz sodnih zaporov v Zagrebu prepeljali v Lepoglavo, kjer je bil jetnik s številko 483. Uprava

Vrhovni poveljnik Tito v dneh revolucije

kaznilnice ga je zaposlila kot mojstra v električni centrali. Januarja 1930 so v kaznilnico Lepoglavo iz Sremske Mitrovice premestili Mošo Pijade. Pozneje, v začetku leta 1931, so Tita premestili v Maribor, kjer je bil med kaznjenci tudi Rodoljub Čolaković. Zadnji ostanek robije – tri mesece in pol – je Josip Broz preстал v Frankopanski trdnjavi v Ogulinu. Vsako priložnost med prestajanjem robije je izkoristil za študij zgodovine, filozofije, politične ekonomije, psihologije, književnosti in predvsem zgodovine delavskega gibanja, zraven pa si vztrajno prizadeval za kakršnokoli zvezo s tovariši zunaj. Težka leta ječe v Lepoglavi in Mariboru niso omajala Brozove razvojne in revolucionarne poti; bila so priprava za nadaljnje delovanje. Po prestani robiji so mu oblasti določile za prisilno bivališče rojstno vas Kumrovec. Tu je obiskal vse svoje sorodnike in znance, hodil čez Sotlo v Podsredo ter se seznanjal s položajem v bližnjih zagorskih in slovenskih vaseh. Nekaj časa je bil pri svoji sestri v Samoboru, od koder je hodil v Zagreb, kjer je že aprila 1934 navezal stike z ilegalno partijsko organizacijo.

Ko so oblasti opazile, da je Josip Broz izginil iz Kumrova, je zagrebška policija izdala za njim tiralo. Zdaj je moral spremeniti svojo zunanost in tudi pod svojim pravim imenom se ni mogel več gibati. Leta 1934 si je nadel ilegalno ime Tito. V tem času je bilo, kot pripoveduje Dedijer v Titovem življenjepisu, med partijskim članstvom v deželi veliko nezaupanja do CK, ki se je mudil na Dunaju. Malone vsi policijski vdori so se dogajali zaradi tega, ker so aretirali ljudi, ki jih je CK pošiljal z Dunaja. Nato je zagrebško partijsko vodstvo predlagalo, naj se Tito takoj odpravi na Dunaj, da tam na mestu spozna, kakšen je polo-

žaj, saj so partijske organizacije v domovini popolnoma izgubile zaupanje v vodstvo v tujini. Medtem je bil Josip Broz tudi izvoljen v partijsko vodstvo za Hrvaško. Tako se je ilegalno odpravil na Dunaj; za kraj prehoda si je izbral Karavanke nad Trzicem. O tem nam je Tito ohranil zanimiv opis tega potovanja, polnega presenetljivih in srečnih naključij, preden je prispel na Dunaj. Na Dunaju, kjer je ostal več tednov, so ga kooptirali za člana politbiroja CK partije. To je bilo konec avgusta 1934. Pred vrnitvijo v domovino je dobil nalogo za organizacijo partijskih konferenc na Hrvaškem in v Sloveniji. Po krajšem bivanju v Zagrebu je Tito prišel v Ljubljano, da je pripravil partijsko konferenco za Slovenijo, ki je bila v drugi polovici septembra 1934 v škofijskem gradu v Goričanah. Na tej konferenci se je Tito prvokrat srečal s tovarišema Kardeljem in Kidričem. Takoj po konferenci je šel poročat na Dunaj, kjer je dobil nove naloge; nato se je vrnil v Jugoslavijo in se gredoč spet ustavil v Ljubljani, se sestal s Pokrajinskim komitejem in o splošnem položaju v Sloveniji poročal na Dunaj.

Oktobra 1934 je bil v Marseillu ubit kralj Aleksander, kar je imelo za posledico, da je policija v Jugoslaviji odredila celo vrsto ostrih ukrepov. Začeli so preiskovati stanovanja, preganjanje komunistov se je poostrilo in Tito je dobil nalog od CK, naj pride na Dunaj, od tam pa bi odšel v Sovjetsko zvezo. Pred odhodom v Sovjetsko zvezo se je še udeležil seje CK v Brnu na Češkoslovaškem, kamor je prišel s ponarejenim potnim listom, ki se je glasilo na ime Jireček; v rubriki poklica je bilo zapisano, da je po poklicu brivec. Medtem je bila v Ljubljani IV. partijska konferenca (decembra 1934) za vso Jugoslavijo; Tito je bil na njej izvoljen za člana politbiroja in za organizacijskega sekretarja KPJ.

Titu je bilo 42 let, ko je prišel (marca 1935) v Moskvo, kjer je delal kot član BLS (Balkanskega sekretariata), hkrati pa v Komiterni sodeloval pri jugoslovanskih vprašanjih. Po prihodu v Kominverno je Tito dobil novo ilegalno ime Valter; to ime je uporabljal tudi med vojno 1941 do 1944 v brzojavkah v Moskvo. Tu se je srečal s posameznimi komunističnimi voditelji drugih držav: z Wilhelmom Pieckom, Palmirom Togliattijem, Georgijem Dimitrovim, Fincem Otom Kuusinenom, s sekretarjem KP Španije Joséjem Diazom in drugimi. Za bivanja v Moskvi je posvetil največ pozornosti študiju ekonomije in filozofije ter vojaške literature. Na daljšem potovanju po Sovjetski zvezi je obiskal velike tovarne, kolhoze, bil je tudi

v tistih krajih na Uralu, kjer je prebival med ujetništvom in revolucijo. O vzdušju v Moskvi v letih 1935/36 pripoveduje med drugim: »Ljudje v Moskvi so se nekako izogibali drug drugega, se obotavljali govoriti, vsak hip so bile aretacije, bili pa so nato aretirani tudi tisti, ki so dotleje opravljali aretacije, ljudje so izginjali čez noč in nihče ni smel vprašati kam so bili odpeljani. Videl sem mnogo, mnogo krivic . . .« (Dediđer). Na posvetovanju vodilnega aktiva KPJ, ki je bilo avgusta v Moskvi, je bil Tito izvoljen za organizacijskega sekretarja partije in je dobil dovoljenje za odhod v Jugoslavijo, kamor se je vračal preko Prage in Dunaja. Prav takrat se je selil CK KPJ z Dunaja v Pariz. Tito se je vrnil v domovino, ko so frakcijski boji v partiji trajali še dalje in je zaradi izdajstev prihajalo do številnih aretacij. V Zagrebu je prišlo do prvega srečanja z Milovanom Djilasom, ki je malo prej prišel z robije. Naslednje leto – 18. aprila 1937 – je prišlo do prvega ustanovnega kongresa KP Slovenije na Čebinah v začetku avgusta 1937 pa do KP Hrvatske. V tem času je stekla organizacija pošiljanja prostovoljcev v Španijo. Leta 1937 je Tito nekajkrat šel v Pariz, kjer se je mudil po več mesecev. V domovino se je vrnil pred koncem leta, a je kmalu nato dobil poziv, naj pride v Moskvo, kjer mu je Dimitrov sporočil, da je bil dosedanji sekretar CK KPJ Gorkić odstavljen in aretiran, da bo zamenjan ves stari CK, Tito pa kot mandator postavljen za generalnega sekretarja CK KPJ. Ob tej ponudbi je Tito dejal Dimitrovu: »Oprali bomo sramotne madeže!« Po nekaj mesecih je Tito s kanadskim potnim listom odpotoval čez Finsko in Dansko v Francijo; tako je v začetku leta 1938 prišel v Pariz in čez nekaj dni odpotoval v Jugoslavijo, da izvede reorganizacijo Partije. Veliki dogodki so bili pred vrati. Hitler in Mussolini sta čedalje bolj ogrožala evropske države. Treba se je bilo pripraviti na odločilne dogodke. Spomladi 1938 je Tito oblikoval novo vodstvo KPJ.

V letih 1938 in 1939 je Tito še trikrat potoval v Sovjetsko zvezo, vsakokrat le za kratek čas, kjer je imel razgovore z Dimitrovom. Zadnjikrat pred vojno je bil v Moskvi konec leta 1939 in se je istega leta tudi vrnil – zaradi vojne na Zahodu se je vračal čez Turčijo in se vrnil čez Solun v Zagreb.

Nastopila so usodna leta pred drugo svetovno vojno. Leta 1937 je Tito kot generalni sekretar CK KPJ stopil na njeno čelo. Nemčija in Italija sta se čedalje bolj pripravljali na vojno. Notranji položaj v Jugoslaviji je bil napet in težaven; narodnostne pravice posameznih narodov so bile

teptane, delavci niso mogli uveljaviti svojih pravic kljub stankam. S Stojadinovičevim prihodom na vlado se je v Jugoslaviji začela pronacistična usmerjenost. Razbil je Malo antanto in še bolj osamil Jugoslavijo. S filmsko naglico so se vrstili dogodki: 15. marca 1938 so nemški tanki prišli na Dunaj, dobrega pol leta nato so zasedli Češkoslovaško, aprila 1939 je Mussolini zasedel Albanijo, 23. avgusta 1940 je prišlo do sklenitve nemško-sovjetskega sporazuma. Dne 25. marca 1941 je na Dunaju pristopila Jugoslavija k Trojnemu paktu. Dva dni zatem – 27. marca 1941 – je skupina mlajših letalskih oficirjev izvedla državni udar, 6. aprila pa se je z bombardiranjem Beograda začela vojna proti Jugoslaviji, ki je bila v nekaj dneh razbita ne samo vojaško, marveč tudi kot država. Italijanske divizije so zasedle Črno goro, večji del Slovenije, Dalmacije in Primorja, Madžari Bačko in Baranjo, Bolgari Makedonijo in nekatere dele Srbije, Nemčija si je vzela severni del Slovenije, pod protektoratom Italije pa je bila ustanovljena kvizlinška »Nezavisna Država Hrvatska«.

Že pred zasedbo Avstrije, še bolj pa potem, ko so se na mejah Jugoslavije pojavile Hitlerjeve zastave s kljukastim križem, je Partija pod Titovim vodstvom s pogostimi razglesi opozarjala narode Jugoslavije na peklenski načrt nemškega in italijanskega fašizma: »S svojo izdajalsko politiko trga Hitlerjev agent Stojadinović Jugoslavijo od njenih zaveznikov ter jo prodaja Hitlerju in Mussoliniju. S tem odpira vrata Jugoslavije fašističnim osvajalcem . . .« (V marcu 1938.) Maja 1939 je bilo pod Titovim vodstvom pod Šmarno goro v Sloveniji pomembno posvetovanje; taka posvetovanja in konference, na katerih so sprejemali pomembne odločitve, so bile tudi drugod, tako na Hrvatskem, v Srbiji, Vojvodini, Bosni in Hercegovini itn. S svojo politično usmerjenostjo, z javnimi pozivi k boju za obrambo neodvisnosti in nedotakljivosti Jugoslavije, za enakopravnost narodov za osnovne demokratične svoboščine in za boljše življenje delovnih množic, si je KPJ pridobila velik vpliv na množice. Tito, ki si je medtem za stalni kraj prebivanja izbral Zagreb, je s svojimi sodelavci po vsej državi usmerjal množice v tiste tokove, ki so zajele poštene in borbene ljudi tudi zunaj partijskih vrst, kar se je pokazalo v vojnih dneh. Pet mesecev pred napadom na Jugoslavijo je Tito govoril: »Tovariši, pred nami so odločilni dnevi. Zdaj naprej v končni boj!« Po državnem udaru 27. marca 1941 je Tito dejal: »Gremo v vojno. Biti moramo pripravljeni!« Prve dni vojne je izdal razglas, v katerem je pozval vse komuni-

ste, naj bodo v prvih vrstah pri obrambi domovine: »Vi, ki se bojujete in umirate v boju za svojo neodvisnost, vedite, da bo ta boj kronan z uspehom...« Na seji CK KPJ, ki je bila 10. aprila 1941 v Zagrebu, je bil Tito določen za vodjo vojaškega komiteja. Na plenumu Centralnega komiteja Komunistične partije Jugoslavije, ki je bil konec aprila 1941 v Zagrebu, je bilo sklenjeno ob vprašanju vstaje proti okupatorju, da mora imeti vstaja najširši značaj, da mora zajeti vse tiste, ki so pripravljeni dvigniti se proti nacismu in fašizmu. S tem je bila postavljena osnova narodnoosvobodilne fronte. V Sloveniji je bilo že 22. aprila na sestanku med predstavniki KP Slovenije, kršćanskih socialistov, Sokolov in skupine kulturnih delavcev sklenjeno, da se bo ustanovila skupna fronta za boj proti okupatorju – Osvobodilna fronta slovenskega naroda.

Tito se je umaknil iz Zagreba, ker mu je bila ustaška policija že na sledi. Centralni komite se je preselil v Beograd. Medtem so priprave na vstajo uspešno napredovale po vsej državi in čedalje pogostejše je prihajalo tudi do prvih spopadov z okupatorji. Ustanavljale so se udarne skupine, vojaški komiteji, odredi, vojaška vodstva in poveljstva, zbiralo se je orožje in sanitetni material. Dne 22. junija 1941 je Nemčija napadla Sovjetsko zvezo. 4. julija 1941 se je v Beogradu sestal Politbiro CK KPJ s Titom na čelu in sprejel odločitev o vseljidski vstaji proti okupatorju. Po vsej Jugoslaviji se je razvnela domovinska vojna, ki je terjala velikanske žrtve. Ustanovljen je bil Glavni štab partizanskih odredov s sedežem v Beogradu in z glavnim poveljnikom tovarišem Titom. V začetku septembra 1941 je Tito odšel iz Beograda na osvobodeno ozemlje in se v Beograd ni vrnil do njegove osvoboditve oktobra 1944. Partizanski odredi so se formirali v brigade, ki so se spuščale v neprestane ofenzivne akcije, pri vsem tem je bilo treba nepretrgoma krepiti boj za slogo in enotnost narodov Jugoslavije proti okupatorjem, poglobljati in utrjevati politično zavest, širiti mobilizacijo, šolati nove vodilne kadre, moralno utrjevati zaledje in opravljati nešteto drugih nalog, da je ljudstvo v štiriletnem boju vztrajalo. Cilj našega boja je bilo treba propagirati tudi v zunanjem svetu, saj ga dolgo niso prav razumeli ne v Moskvi ne v Londonu, kjer je na varnem sedela jugoslovanska emigrantska vlada. Brigade so pod Titovim poveljstvom doživljale zmage in udarce, boleče umike z ranjenci in sestradanimi vojaki, spopade s četniki in ustaši. Odločilen pomen za jugoslovanski osvobodilni boj je imelo pravilno

oblikovanje političnih izhodišč tega boja ter določitev njegovih ciljev. CK KPJ je ob pozivu k oboroženi vstaji po vsej državi postavil najširšo idejno osnovo, sprejemljivo za vse domoljubne sile. Prvi cilj oboroženega boja je bila osvoboditev države izpod okupatorja. Da pa bi ta cilj dosegli, je bilo potrebno na široki osnovi skupnih interesov zbrati in aktivirati vse ljudstvo. Organizacijsko je bilo to doseženo v Narodnoosvobodilni antifašistični fronti narodov Jugoslavije, ki je zajela vse domoljube, ne glede na nacionalno, politično in versko pripadnost. Politična in vojaška strategija NOV in njenega voditelja Tita je bila v tem, da je znala v oboroženo vstajo zavestno in prostovoljno vključiti vse osnovne sloje ljudstva od delavcev in kmetov do demokratične inteligence in jim odpreti perspektivo in dati zagotovilo, da bo nova Jugoslavija država svobodnih narodov in enakopravnosti, torej drugačna od stare (E. Kardelj). Tito je bil vedno revolucionar-realist, ki se je zavedal, da uspehi narodnoosvobodilnega boja ne bodo odvisni od raznih bojevitih razglasov in resolucij, marveč je izhajal iz tega, da se za dobro

Maršal Tito govori z balkona ljubljanske univerze 26. maja 1945 zbrani množici

in uspešno lahko smatra samo tista politična in vojaška strategija, ki bo poleg konkretnih uspehov na bojiščih tudi odpirala perspektivo revolucionarnega razvoja in poti v socializem.

»Tito, ki je pokazal primer izjemne uporabe revolucionarne strategije med narodnoosvobodilno vojno, zlasti z oblikovanjem vojaških formacij in vodenjem vojaških operacij, je to strategijo naše narodnoosvobodilne vojne vgradil tudi v našo zasnovo splošnega ljudskega odpora v sodobnih razmerah« (S. Dolanc).

Tako se je vojna v Jugoslaviji čedalje bolj razplamtevala, narodnoosvobodilno gibanje je zajelo mesta in vasi, ustanovljena je bila Narodnoosvobodilna vojska z divizijami in korpusi, na osvobojenem in na neosvobojenem ozemlju so se ustanavljali narodnoosvobodilni odbori. Prišlo je (26. novembra 1942) do prvega zasedanja Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije (AVNOJ) v Bihaću, ki je imelo velik odmev po vsej Jugoslaviji, čeprav zaradi pritiska Moskve ni moglo izreči še jasnega in nedvoumnega stališča do monarhije, emigrantske vlade in povojne ureditve države.

Sovražniki so se znova pripravljali na uničenje narodnoosvobodilne vojske, kopicili orožje, zbirali divizije in se pripravljali na novo ofenzivo, že četrto, kar je trajal narodnoosvobodilni boj. Zaradi več tisoč ranjencev v raznih bolnišnicah na osvobojenem ozemlju je bilo partizanskim divizijam otežkočeno manevriranje. Zaradi bega pred nemškimi in italijanskimi divizijami ter četniki je naraščalo število beguncev. Glavni udarec je bil naperjen proti osvobojenemu ozemlju v zahodni Bosni in Liki. Ob najhujšem sovražnem pritisku je Tito 31. januarja 1943 vprašal Moskvo: »Znova vas moram vprašati: kaj nam res nikakor ne morete kakorkoli pomagati? Stotisočem beguncem grozi smrt od lakote. Mar po 20 mesecih junaške, malone nadčloveške borbe, ni mogoče najti načina, da bi nam pomagali? Dvajset mesecev se borimo brez najmanjše gmotne pomoči od katerekoli strani...« Po Titovem načrtu so glavne sile udarile na sever in potisnile Nemce čim dlje, zatem pa nenadoma udarile čez Neretvo. Nemški komandant Jugovzhoda general Aleksander Löhr je o izidu te operacije povedal: »Partizanom se je posrečilo priti čez Neretvo in se do zadnjega moža umakniti v severni del Črne gore. Prebili so se na odseku fronte, ki so ga držali Italijani in četniki. Nobenega plena, ne ujetnikov ni bilo. Našli nismo nobenega partizanskega ra-

njenja in celo nobenega padlega, čeprav so, sodeč po naših krvavih izgubah, tudi partizani morali imeti precej izgub.«

Zmaga v tej ofenzivi kakor tudi razmah partizanskega gibanja v drugih delih dežele sta prisilila Hitlerja, da se je takoj začel pripravljati na novo, po vrsti peto, doslej najhujšo ofenzivo, v kateri je bil ranjen tudi Tito.

Leto 1943 je bilo prelomnica v drugi svetovni vojni. Na vzhodu je Rdeča armada vse bolj napredovala od Stalingrada in gonila pred seboj nacistične divizije. Zavezniki so Afriko očistili Romelovih čet, Italija ni bila več sposobna za boj. Velike zavezniške zmage so dajale upanje, da bo kmalu konec vojne. Vendar se ta upanja niso izpolnila. Čakali smo, kaj bo prinesla moskovska konferenca, ki je trajala od 13. do 30. oktobra. Vrhovni štab jugoslovanske vojske je bil v novembru 1943 v Jajcu. V tem mestu, ki je med drugo svetovno vojno večkrat menjalo gospodarja, se je 29. novembra 1943 zbralo 240 delegatov vseh narodov Jugoslavije na II. plenarno zasedanje Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije (AVNOJ). Zasedanje je sprejelo odlok – dva meseca pred tem je bil v Kočevju zbor odposlancev slovenskega naroda, ki je sprejel vrsto podobnih odlokov – da ostane AVNOJ vrhovno zakonodajno iz izvršilno predstavniško telo Jugoslavije, da bo Jugoslavija federativna država, begunski kraljevski vladi pa je odrekel pravice zakonite vlade Jugoslavije. Svět je imenoval Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije (NKOJ) kot prvo ljudsko vlado. Poveljniku NOV Josipu Brozu Titu je v znamenje zasluženega priznanja za njegove zasluge v narodnoosvobodilnem boju podelil naslov maršala. To zasedanje je pomenilo za Jugoslavijo najvažnejši dogodek v drugi svetovni vojni, ker je bil na njem položen temelj nove države. Na konferenci med Rooseveltom, Stalinom in Churchillom v Teheranu, ki je bila skoraj v istem času, ko je zasedal AVNOJ, je bilo priznано, da je osnovna sila, ki se bojuje proti Nemcem v Jugoslaviji, Narodnoosvobodilna vojska pod Titovim poveljstvom. Svet je zvedel resnico o Jugoslaviji. Kako pomembni in odločilni so bili rezultati bojev v letu 1943, povedo naslednje številke: Osvobojeno ozemlje je obsegalo že okoli 130.000 km² s približno 5 milijoni prebivalcev, NOVJ je imela devet korpusov oziroma 27 divizij, 8 samostojnih brigad, 123 partizanskih odredov in 15 samostojnih bataljonov. Ta sila je končno prevzela strateško pobudo na jugoslovanskem bojišču in jo tudi obdržala do zmage. NOV je v

svoji sili zadrževala več kot 500.000 sovražnih vojakov. Narodnoosvobodilna vojska je pomenila za nemško vrhovno komando čedalje večjo nevarnost; boji v zimi 1943/44 so prinesli Hitlerju v Jugoslaviji popoln neuspeh. O tem so svojim vladam poročali oficirji iz zavezniških vojnih misij, ki so bili pri vseh korpusih Narodnoosvobodilne vojske. Oglasil se je tudi Stalin: »Herojska borba bratskih jugoslovanskih narodov in njihove slavne Narodnoosvobodilne vojske proti nemškim osvajalcem izziva globoke simpatije narodov Sovjetske zveze in služi za zgled, ki navdušuje vse zasužnjene narode Evrope.« Dne 23. februarja 1944 je končno prišla v Jugoslavijo tudi službena vojna misija Sovjetske zveze. Zdaj se je Tito kot predstavnik Nacionalnega komiteja lotil ene najtežjih političnih nalog: izbojevati priznanje Nacionalnega komiteja za de iure vlado Jugoslavije. Kot šef nove vlade je stopil v stik s šefi drugih držav, da bi izbojeval priznanje zakonitosti vlade, ki ji je načeloval. V tem času je Tito poslal svoje odposlance v London in Moskvo, kjer naj bi posredovali za pošiljanje pomoči, hkrati pa se pogovorili o položaju na jugoslovanskih bojiščih.

Dne 25. maja 1944, ravno na Titov rojstni dan, je prišlo do napada na Drvar, na katerega so se spustili nemški padalci in počenjali v mestu strahovite zločine, streljali ženske, otroke in vse, kar so našli živega. Tito in Kardelj sta bila skrita v neki jami. Nemcem se njihov napad ni posrečil, partizanske enote so padalce popolnoma obkolile. Napad na Drvar je pomenil začetek sedme nemške ofenzive, ki je trajala deset dni, v njej pa so našim že pomagala zavezniška letala. Po končani ofenzivi je Tito odredil, da se Nacionalni komite in vrhovni štab preselita na Vis, ki so ga bili partizani osvojili že septembra 1943. Na Visu je bila tudi skupina britanskih poveljstev, zvečine za protiletalsko topništvo. Na Visu je prišlo do pogajanj med dr. Ivanom Šubašićem kot pooblaščencom kralja Petra in Nacionalnim komitejem. Podpisan je bil sporazum, s katerim je Šubašić priznal, da je Nacionalni komite edina oblast v državi, da je Narodnoosvobodilna vojska pod poveljstvom Tita edina vojska v državi in da se obsojajo vsi, ki javno ali prikrito sodelujejo z Nemci, da se sestavi v Londonu nova vlada, ki se razširi z vstopom demokratskih elementov. V tem času je Tito obiskal generala Aleksandra, poveljnika Osme armade ob Bolsenskem jezeru severno od Rima. Z obiska na fronti se je vrnil v Rim, od koder je prišel v Neapelj, kjer se je sešel s predsednikom angleške vlade Winstonom Churchillom. Nato se

je Tito vrnil na Vis. Tedaj se je začela tudi velika sovjetska ofenziva v Romuniji, kjer so rdečearmeji kmalu razbili Nemce in Romune ter se bližali Donavi. Dne 6. septembra so se združile enote Rdeče armade z enotami narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije. 21. septembra je Tito z letalom odpotoval v Sovjetsko zvezo, da bi se dogovoril s sovjetskimi predstavniki o koordinaciji operacij med Rdečo armado in Narodnoosvobodilno vojsko. Tokrat se je prvič v svojem življenju sešel s Stalinom. Čez nekaj dni se je vrnil Tito čez Romunijo v Jugoslavijo, kjer so se ravno začeli boji za osvoboditev Beograda; bitka je trajala šest dni: 20. oktobra je bil Beograd osvobojen. Konec decembra je bila osvobodjena Črna gora, vsa Srbija, Makedonija, Dalmacija in velik del Bosne in Hercegovine. Dne 4. februarja 1945 se je na Jalti na Krimu začela konferenca voditeljev ZDA, SZ in Vel. Britanije in priporočila Titu, naj se čimprej uveljavi sporazum Tito-Šubašić glede sestave vlade, AVNOJ pa naj se razširi z nekaterimi poslanci zadnjega predvojnega parlamenta. Konec februarja 1945 je prišel v Beograd feldmaršal Aleksander, poveljnik Sredozemlja. Na sestankih s Titom sta utrdila načrt za koordinacijo operacij jugoslovanske armade in zavezniških sil. Dne 7. marca je bila v Beogradu ustanovljena začasna enotna vlada Demokratične federativne Jugoslavije pod predsedstvom maršala Tita. V vladi so bili tudi nekateri predstavniki emigrantskih krogov (Šubašić, Grol in Šutej). Četrta armada je v dneh od 20. marca do 16. aprila osvobodila Liko, Hrvaško Primorje z otoki in prispela na staro jugoslovansko-italijansko mejo, dne 1. maja pa so enote JLA osvobodile Trst. Dne 5. maja je bila v osvobodjeni Ajdovščini ustanovljena prva slovenska narodna vlada; 9. maja so enote jugoslovanske vojske vkorakale v Ljubljano, kamor je naslednji dan prišla tudi Narodna vlada Slovenije in doživela na Kongresnem trgu nadvse veličasten sprejem.

Veselje ob osvoboditvi so Slovencem in vsem Jugoslovanom zagrenili zavezniki; jugoslovanska armada je na njihov pritisk morala zapustiti najprej Koroško (21. maja), nekaj tednov pozneje (12. junija) pa Trst in območje Julijske krajine zahodno od Morganove črte. V dneh od 5. do 16. aprila je bil Tito prvič na uradnem obisku v tujini kot predsednik vlade DFJ. V Moskvi se je pogajal s Stalinom. Podpisana je bila pogodba o prijateljstvu, vzajemni pomoči in sodelovanju med vladama. Dne 26. maja pa je Tito obiskal Slovenijo, kjer je v Ljubljani govoril na Kongresnem trgu.

Do 15. maja je bila končana osvoboditev vsega ozemlja Jugoslavije. Strahotna je bila cena te osvoboditve, saj je skupno imela Jugoslavija v drugi svetovni vojni 1,700.000 mrtvih, več stotisoč na bojnem polju, druge v koncentracijskih taboriščih in v nemškem ujetništvu. Nad 820.000 hiš je bilo razdejanih ali požganih, da o drugi škodi ne govorimo. Predsednik Tito je ob neki priložnosti govoril: »Hiše bodo pozidane, proge obnovljene, ampak milijona sedemsto tisoč življenj ne moremo vrniti... Sleherni izmed njih je imel svoje lastno življenje, svoje nade, svoje radosti, svoje bridkosti... To je velikanska cena, ki smo jo morali plačati za našo svobodo...«

V morju krvi in trpljenja rojena nova Jugoslavija se je morala v trudu in znoju lotiti nalog obnove, utrditi se je moralo bratstvo in edinstvo narodov Jugoslavije, kakor ga je skovala vojna, uresničiti je bilo treba upravičene nacionalne zahteve Jugoslovanov, ki so desetletja živeli zunaj mej svoje domovine, izgrajevati je bilo treba postopoma novo družbeno ureditev, v kateri ne bo izkoriščanja človeka po človeku, in reševati nešteto drugih nalog. Jugoslavijo so zadevale težave, na katere prav zaradi žrtev, s katerimi si je priborila svobodo, ni nihče mislil. Sredi vsega dogajanja, sredi vsega dobrega in hudega, kar smo doživljali, nas je

Maršal Tito in tedanji podpredsednik vlade Edvard Kardelj pozdravljata razglasitev Federativne ljudske republike Jugoslavije

krepila Titova osebna navzočnost in nam vlivala trdno upanje, da bomo na svoji poti, na poti svobode, napredka in blaginje kos vsem težavam, pa naj pridejo od koderkoli. Za tovariša Tita kot predsednika nove Jugoslavije se je po končani vojni začelo novo razdobje odgovornega dela, obdobje, ko naj bi uresničil zgodovinsko nalogo, na katero se je pripravljval že od mladih let kot delavec, v ilegali in med narodnoosvobodilnim bojem: omogočiti vsem prebivalcem Jugoslavije življenje v miru, delu in blaginji. Ko je v letu dni po osvoboditvi prepotoval skoraj vso Jugoslavijo in je videl, s kakšno voljo so se ljudje povsod lotili obnove, je dejal: »Glej, te vrline tega ljudstva nam bodo pomagale, da bomo premagali tudi največje težave in da zgradimo čvrste temelje za bodoči napredek naše dežele!«

V tem zapisu ni mogoče navesti vseh pomembnih dogodkov, ki so v več kakor tridesetih letih popolnoma spremenili podobo Jugoslavije, dogodkov, ki so vsak zase predstavljali uresničevanje ciljev našega boja od raznih kongresov, zborovanj, manifestacij, delovnih akcij, ustanavljanja mladinskih in drugih delovnih brigad do zakonov, ki so postopoma usmerjali Jugoslavijo v socialistično državo. Omenimo le nekatere najpomembnejše: 29. novembra 1945 je Ustavodajna skupščina razglasila Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo; 31. januarja 1946 je bila sprejeta ustava FLRJ, ki je izhajala iz načela ljudske oblasti; Jugoslavija je postala federacija s šestimi republikami in z ljudsko skupščino, sestavljeno iz zveznega sveta in sveta narodov; 28. aprila 1947 je bil sprejet zakon o prvem petletnem planu razvoja narodnega gospodarstva FLRJ s temeljnim ciljem: odprava gospodarske in tehnične zaostalosti, krepitev gospodarske in obrambne moči, utrditev in razvoj socialističnega gospodarstva. Potem je prišlo za Jugoslavijo najtežje leto po osvoboditvi: prišlo je do ostrega spora med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo, izhajajočega iz agresivnih namenov ZSSR proti Jugoslaviji. Prišlo je do zloglasne resolucije, sprejete 28. junija 1948 na II. zasedanju Informbiroja v Bukarešti. V njej so KP Jugoslavije obdolžili protiljudske politike in prizadevanj za obnove kapitalizma v deželi. S tem se je tudi formalno začel odkrit pritisk Stalinove politike na Jugoslavijo, spor sam pa je imel svoje klice že v letu 1941, torej od prvega dne naše revolucije. Jedro spora so bila Stalinova prizadevanja, da podjarmi Jugoslavijo kot osrednjo točko v jugovzhodni Evropi, saj mu ni bilo dovolj, da je po drugi svetovni vojni pridružil Sovjetski zvezi

šest evropskih držav z nad 80 milijoni prebivalcev, svoje prste je stegnil tudi po Jugoslaviji. »Stalin je hotel predvsem zavzeti komandne položaje v naši državi, da bi dobil gospodarstvo Jugoslavije v svoje roke, da bi pograbil nato vse državno vodstvo te države, da bi ugonobil vse moralno-politične vrednosti, ki jih je ljudstvo dobilo med vojno, da bi razbil enotnost Jugoslavije, da bi prisilil naše narode, naj se med seboj na njegov račun koljejo, tako razbito državo pa da bi potem dobil popolnoma v svoje roke...« (Dedijer, 567). Jugoslavijo je hotel vključiti tudi v svoje načrte za reševanje mednarodnih sporov. Vojaški, politični, gospodarski in propagandni pritisk na Jugoslavijo je trajal vse do Stalinove smrti leta 1953, v raznih oblikah pa dejansko ni nikoli prehenal. Stalin je ob srečanjih z našimi državniki omalovažujoče govoril o partizanih, o njihovi borbenosti, celo o njihovem številu. Na zasedanju Informbiroja je bil izrečen celo očitek Ždanova: »Mi razpolagamo s podatki, da je Tito imperialistični vohun!« Ta očitek je bil izrečen v času, ko so Jugoslavijo ogrožale tudi nekatere druge velesile. Po vsem tem ni čudno, da je V. kongres KP Jugoslavije, ki se je začela 21. julija v Beogradu, s posebno resolucijo v celoti podprl stališča CK KPJ v zvezi z izmišljenimi obtožbami v resoluciji Informbiroja; ni čudno, če je ljudstvo ogorčeno reagiralo in bilo enotno kakor 27. marca leta 1941. Tovariš Tito je tedaj dejal: »Ni dvoma, da je naše ljudstvo ves spor in posebno resolucija strahotno zadela, da smo mi v Jugoslaviji navzlic številnim dvomom, vendarle v temelju imeli vero v Sovjetsko zvezo, v Stalina... V vojni so partizani pred mojimi očmi padali s Stalinovim imenom na ustih... Nismo zamar iz leta v leto trdovratno govorili našemu ljudstvu o ZSSR kot o deželi socializma... Ni treba tajiti, da se niti zdaj ne sramujemo, da smo do 1948 gledali na ZSSR s tako vero in ljubeznijo. Mi se ne sramujemo teh naših iluzij, narobe, še ponosni smo nanje. Bile so pozitivna stvar in kazale so našo globoko vero v napredek in socializem. In v junijskih dneh 1948, ko jih je Stalin tako neusmiljeno, tako brutalno poteptal, nam je bilo to neznansko težko, vendar pa nismo izgubili vere v socializem, pač pa smo začeli izgubljati vero v Stalina, ki je izdal stvar socializma. Ni šlo tu za kako razočaranje, za kakšno tugo, ker smo prelomili z Rusi, marveč so nam bili ti dnevi težki, ker so bile vmes druge skrbi – prihodnost socializma, prihodnost te dežele, ki je napela vse sile, da bi z lastnimi sredstvi, na način, ki najbolj ustreza ljudstvu te dežele, zgradila socializem. To je bila

moja temeljna skrb v junijskih dneh leta 1948... toda pripravljen sem bil, da se spoprimeh z vsako nevarnostjo... Ni dvoma, da so bili to težki dnevi, a tudi veliki... Ljudje so se osvobodili iluzij, a pri tem niso izgubili vere v socializem, ker jim je njihova dežela nakljub največjim težavam očiten primer, kako majhen narod lahko gradi socializem, družbeno ureditev, po kateri so težili najplemenitejši duhovi človeštva.«

Leta 1949 se je Stalin končno odločil za uporabo oborožene sile proti Jugoslaviji. Tedaj ga je bila situacija že prehitela. Jugoslovansko vprašanje ni bilo več zgolj jugoslovansko, marveč svetovno. Titov upor Stalinu je v bistvu pomenil obrambo pravice do samostojne poti v socializem. Tito ni klonil, Jugoslavija ni klonila. Zaupanje v Tita, ki je bilo izkazano ob neštetih priložnostih, je znova potrdilo njegovo strategijo v boju za socializem, tako na kongresih Ljudske fronte, Ljudske mladine, sindikatov itn. Jugoslovanski narodi so na Titovo pobudo postavljali nove mejnike v izgradnji socializma: 27. junija 1950 je Ljudska skupščina sprejela zakon o upravljanju z državnimi gospodarskimi podjetji in z višjimi gospodarskimi združenji po delovnih kolektivih. Zakon je kot osnovo postavil socialistično načelo, da upravljajo s proizvodnjo neposredno proizvajalci sami ter razglasil, da z vsemi tovarnami, rudniki, s prometom, trgovskimi, kmetijskimi, gozdnimi, komunalnimi in drugimi državnimi podjetji upravljajo kot splošno ljudsko premoženje v imenu družbene skupnosti delovni kolektivi. Delavski sveti so postali temeljna oblika samoupravljanja. Dve leti zatem je Ljudska skupščina sprejela splošni zakon o ljudskih odborih in uzakonila zbere proizvajalcev. V novembru 1952 je bil v Zagrebu VI. kongres KPJ. Na njem so bila poudarjena načela politike miroljubne koeksistence. Kongres je opozoril na slabe posledice Stalinove politike na mednarodno delavsko gibanje, ocenil uvajanje delavskega upravljanja kot prelomnico v razvoju socialističnih družbenih odnosov ter potrdil osnovna načela graditve gospodarskega sistema. Ugodno je ocenil tudi zaključek prve petletke. KP se je preimenovala v Zvezo komunistov Jugoslavije. Naslednje leto je bil v Zvezni ljudski skupščini izglasovan ustavni zakon o temeljih naše družbene in državne ureditve. Kot glavno načelo je razglasil družbeno samoupravljanje v občini, okraju, republiki in federaciji, v gospodarskih organizacijah in v javnih službah. Izvršno funkcijo v federaciji je dal predsedniku republike in Zveznemu izvršnemu svetu. Na tem zasedanju je bil 14.

januarja 1953 Josip Broz Tito izvoljen za prvega predsednika FLRJ. Sredi decembra 1954 se je predsednik Tito prvič odpravil na daljši uradni obisk v Indijo in Etiopijo; na povratku se je 5. febr. 1955 prvič sestal z egiptovskim predsednikom Naserjem. Že konec oktobra 1954 je Zvezna skupščina sprejela na Titov predlog resolucijo, da se načelno strinja z normalizacijo odnosov z vzhodnimi državami, naslednje leto pa je v dneh od 26. maja do 3. junija prišlo do obiska državno-partijske delegacije Sovjetske zveze pod vodstvom Hruščova in Bulganina. Ob tem obisku je bila podpisana beograjska deklaracija, s katero sta se obe vladi izjavili za načela miroljubne koeksistence in za razvijanje vsestranskega medsebojnega sodelovanja na enakopravni podlagi. – Od 1. do 22. junija 1956 se je mudila v Sovjetski zvezi jugoslovanska državno-partijska organizacija pod vodstvom predsednika Tita. Potrjena so bila načela beograjske deklaracije. V dneh od 22. do 26. aprila 1958 je bil v Ljubljani VII. kongres ZKJ; na njem je bil sprejet nov statut in kot najvažnejša naloga: nov program, v katerem so bile oblikovane splošne smernice in naloge ZKJ v graditvi socialistične družbe.

Čim bolj so se razmere urejale doma, tem bolj je čutil Tito potrebo, da posega tudi v mednarodno dogajanje. Že v začetku aprila 1959 je bila ustanovljena jugoslovanska liga za mir, neodvisnost in enakopravnost narodov, se zavzemala za aktivno koeksistenco in vsestransko mednarodno sodelovanje ter boj proti kolonializmu. Naslednje leto je Tito nastopil 22. septembra na zasedanju XV. generalne skupščine OZN v New Yorku in v svojem govoru zahteval odločne ukrepe zoper zaostrovanje mednarodnega položaja zaradi pogostih kriz in nerešenih vprašanj razorožitve ter ostankov gospodarskih, socialnih in političnih odnosov kolonializma. Naslednje leto je Tito obiskal več afriških držav. Postal je pobudnik tesnejših stikov in sodelovanja med neblokovskimi državami. Tako je prišlo v dneh od 1. do 6. septembra v Beogradu do prvega sestanka šefov držav in vlad neblokovskih držav. Sestanka so se udeležile naslednje države: Afganistan, Alžir, Burma, Cejlon, Ciper, Etiopija, Gana, Gvineja, Indija, Indonezija, Irak, Jemen, Jugoslavija, Kambodža, Kongo, Kuba, Libanon, Maroko, Mali, Nepal, Saudska Arabija, Somalija, Sudan, Tunis in ZAR. V sprejeti izjavi, ki so jo poslali OZN, so šefi omenjenih držav in vlad opozorili na pereča mednarodna vprašanja ter poudarili, da so pripravljeni sodelovati z vsako vlado, ki se zavzema za utrditev

Slovenski pionirji pri predsedniku Titu

zaupanja in miru v svetu. V sklepu je bilo rečeno, da nadaljnje širjenje neuvrčenosti pomeni edino možno alternativo blokovski delitvi sveta in proti zaostrovanju politike hladne vojne. Poslej se je zvrstilo pet konferenc neuvrčenih, – na večini izmed njih je sodeloval Tito, zadnja leta 1976 v Colombu, ki je s svojimi tremi dokumenti: s politično in ekonomsko deklaracijo ter z akcijskim programom dala jasen smerek za izhod iz težav našega časa in jo je predsednik Tito označil za dogodek izjemnega zgodovinskega pomena. Na svojih pogostih potovanjih po deželah Afrike, Azije, Amerike in Evrope je Tito navezal stike s številnimi državnimi voditelji; kamor pride, povsod ga sprejmejo z najvišjimi častmi in z navdušenjem, kot človeka in državnika, borca za mir v svetu, za politiko neuvrčenosti, v njem gledajo državljana sveta, pobudnika politike, v kateri stotine milijonov ljudi po vsem svetu vidijo edino

Slovenski okteti pri predsedniku Titu

rešitev, ki pelje k miru in napredku svobodnega sveta, njegovi svobodi in blaginji.

Niti ene same etape našega dosedanjega razvoja Tito nikoli ni imel že za dokončni cilj, za doseženi ideal, marveč je v vsaki teh etap pogumno iskal in odkrival nove možnosti in poti nadaljnega razvoja v smeri še bolj humanih odnosov, še večje svobode in blaginje. V vsaki etapi socialističnega razvoja naše družbe je znal pravočasno ugotoviti, kaj ovira nadaljni razvoj, kaj bi ga utegnilo zavreti ali izmaličiti. Pri tem ni nikoli popustil pred notranjimi težavami in protislovji, ki se nujno pojavljajo na naši poti, niti pred kakršnimkoli zunanjim pritiskom, preračunanim na to, da bi nas ponižal ali ogrozil našo neodvisnost. Pogumno se je spoprijemal in se še vedno mora spoprijemati z vsemi težavami in vsemi pritiski z enako neupogljivostjo, bistrino in pogumom kakor v najhujših bojih med zadnjo vojno. Iz naše preteklosti poznamo več primerov ko sta morala Tito in CK ZKJ obračunati z nekaterimi zgrešenimi težnjami in njih nosilci, čeprav so bili ti sami visoki politični funkcionarji, a so s svojim škodljivim delovanjem spodjedali socialistično samoupravno pot, krepitev enotnosti ZKJ, dušili nadaljni razvoj ali celo škodovali utrjevanju bratstva in enotnosti narodov in narodnosti Jugoslavije. Ob vseh takih primerih je Tito kritično ocenil položaj in z njemu lastno jasnovidnostjo omogočil prodor za zmago naprednejših samoupravnih demokratičnih sil in teženj v naši družbi. Ko je ob koncu VIII. kongresa ZKJ v Beogradu (dec. 1964) ob sprejemu resolucije o nadaljnjih nalogah ZKJ spregovoril Tito, je kritično dejal, da bo ta kongres postal zgodovinski šele takrat, ko bodo uresničeni vsi sprejeti sklepi.

V ta čas spada še nekaj pomembnih dogodkov: 7. aprila 1963 je Zvezna skupščina sprejela novo ustavo. Izhodišče nove ustavne ureditve je človek-proizvajalec, medtem ko država postaja predvsem koordinator. Ustava je tudi določila novo ime države: Socialistična federativna republika Jugoslavija – in nov grb s šestimi plamenicami. 22. novembra tega leta je Tito med obiskom v ZDA govoril v generalni skupščini OZN. V dneh od 11. do 16. marca 1969 je bil v Beogradu IX. kongres ZKJ, ki je sprejel resolucijo o boju za mir in socializem, za enakopravno mednarodno sodelovanje ter še posebej resolucijo o socialističnem razvoju v Jugoslaviji na temelju samoupravljanja. V dneh od 5. do 8. maja 1971 je bil v Sarajevu drugi kongres samoupravljalcev, ki ga je predsednik Tito označil kot doslej najpomembnejši kon-

gres v Jugoslaviji. Dne 19. oktobra naslednje leto so vsi jugoslovanski dnevniki objavili pismo predsednika Tita in IO predsedstva ZKJ. Pismo je vsebovalo temeljit obračun s težnjami in njih nosilci, ki so spodjedali socialistično samoupravno pot ter utrditev ZKJ. Neposredno pred Dnevom republike leta 1976 pa je bil v skupščini SFRJ sprejet zakon o združenem delu, ki pomeni nov mejnik, čeprav ne še najvišji vrh, ki ga socializem lahko doseže, kot je dejal Edvard Kardelj – na poti samoupravnega razvoja Jugoslavije. Novi zakon znova poudarja, da »pri uresničevanju svojega vladajočega položaja v družbi delavci svobodno, neposredno in enakopravno upravljajo celotno združeno delo« in da imajo »neodtujljivo pravico odločanja o pogojih in rezultatih svojega dela. Novi zakon pomeni »kodeks delavskega samoupravljanja na sedanji stopnji našega družbenega razvoja.« Izjemnost tega zakona pa ima po besedah Edvarda Kardelja še eno razsežnost: »Obema prevladujočima svetovnima variantama družbenega razvoja – kapitalistični na eni in državno socialistični na drugi strani – smo še z večjo pripriljivostjo in doslednostjo pokazali našo, izvirno jugoslovansko alternativo; perspektivo, ki smo ji bili vselej in ji ostanemo zvesti« (E. Kardelj). Ob sprejemu zakona o združenem delu je spregovoril tudi predsednik Tito, ki je orisal dosedanje uspehe Jugoslavije pri razvijanju samoupravljanja in pri uveljavljanju svoje neuvrščene politike. Kot v vseh fazah revolucije, se delovni ljudje Jugoslavije tudi zdaj opirajo na lastne sile ter mirno in trdno nadaljujejo graditev socialistične samoupravne skupnosti enakopravnih narodov in narodnosti Jugoslavije, veliko dejanje in trdno poroštvo srečnejše prihodnosti. »Stabilnost naše družbe, enotnost narodov in trdnost naše skupnosti prispevajo k nenehni krepitvi mednarodnega položaja in varnosti naše dežele. Naša politika neuvrščenosti je izraz zgodovinske nepretrganosti jugoslovanske revolucije in samega bistva socialistične samoupravne skupnosti enakopravnih narodov in narodnosti. Ko vodimo politiko, ki je zagotovila naši deželi tolikšen mednarodni ugled, pa branimo ne samo svojo svobodo in neodvisnost, marveč prispevamo hkrati k enakopravnemu mednarodnemu sodelovanju in k utrditvi miru v svetu.«

Ob teh jubilejnih zapiskih, ki označujejo nekatere mejnike v Titovem življenju in ob naštevanju nekaterih temeljnih političnih dokumentov od prihoda Tita na čelo komunistične partije, njegove strategije, s katero je vodil jugoslovanske naro-

de v narodnoosvobodilni vojni do zmage leta 1945, do naše ustave 1946, dopolnjevana z različnimi amandmaji pa vse do ustave leta 1974, ki s poudarjanjem splošne samoupravnosti in dopolnjena z zakonom o združenem delu pomeni vrh na tej znameniti poti do dosledne uresničitve socializma, demokracije in humanizacije v našem življenju, smo le deloma spoznali lik tovariša Tita, ki je vse svoje delo in življenje vgradil v temelje nove Jugoslavije.

Zaradi vsega tega naši delovni ljudje, naši narodi in narodnosti Tita ljubijo in globoko spoštujejo. Zaradi vsega tega in da bi naše življenje še dalje potekalo pod njegovim vodstvom, ga je Skupščina SFRJ že maja 1974 izvolila za predsednika republike brez omejitve mandata; enako priznanje mu je dal X. kongres ZKJ, ki ga je imenoval za predsednika ZKJ brez omejitve mandata. Zaradi vsega tega živi Titovo ime v srcih delovnih ljudi Jugoslavije in vsega sveta kot sinonim hrabrosti, napredka in neupogljive volje v boju proti vsem oblikam zatiranja in neenako-

pravnosti, za svobodnejše in srečnejše življenje ljudi in narodov. Tito je zgodovinska osebnost, ker sta zgodovina in njegovo življenje eno. Tito je človek, ki ne pripada le nam, naši državi, marveč vsemu svetu. Njegovo ime je postalo last vseh tistih, katerim so mir, pravica in svoboda življenjska potreba. Titovo ime je simbol borca za mir in izraz humanistične vizije novega, boljšega in pravičnejšega sveta, sveta, ki se je otesel strahu pred uničenjem človeka po človeku, sveta, katerega rodovi in narodi ne bodo poznali vojne mrzlice, strahot in opustošenja.

Vse, kar smo v zvezi s Titom, njegovo osebnostjo in njegovim delovanjem navajali v teh zapiskih, so značilnosti njegovega duha, ki ga je kot osrednja osebnost našega narodnoosvobodilnega boja in naše revolucije vnesel v naše delo, v naše snovanje in življenje, v našo politično usmerjenost, v našo sedanost in prihodnost. Ob njegovih dveh jubilejih si ne želimo drugega kakor to, da bi ostal še dolgo med nami.

P. K.

Predsednik Tito na obisku pri svojem najbližjem sodelavcu Edvardu Kardelju, ko je bil ta na zdravljenju

Zakon o združenem delu temelj nadaljnega razvoja samoupravljanja

S sprejemom zakona o združenem delu ob koncu 1976. se v sistemu samoupravljanja kot enotnem procesu združevanja dela in sredstev v družbeni lastnini odpirajo nove razsežnosti razvoja v smeri ustvarjanja pogojev, da delavec dejansko neposredno odloča o pogojih in rezultatih svojega dela.

Samoupravljanje kot specifičen sistem v današnjem svetu socialističnih odnosov se je začelo razvijati pri nas po letu 1950, ko je bila prvič v zgodovini človeštva s posebnim zakonom delavcem priznana pravica, da upravljajo sami in neposredno s podjetjem, v katerem delajo, brez posredovanja lastnika produkcijskih sredstev. Delavci so v sistemu samoupravljanja dobili položaj, ki je prej pripadal le lastniku oziroma državi. Z uvajanjem sistema samoupravljanja se je začelo novo obdobje v razvoju socialističnih odnosov, ki temeljijo na drugačnih osnovah kot vsi prejšnji sistemi. Z odpravo privatne in državne lastnine nad produkcijskimi sredstvi je bilo omogočeno postopno uvajanje družbene lastnine, kar praktično pomeni, da produkcijska sredstva v smislu lastninske pravice niso last nikogar in da pripadajo vsakomur, ki dela z njimi v skladu z njihovim namenom in funkcijo.

Družbena lastnina

Če bi želeli ponazoriti pojem družbene lastnine v sistemu samoupravljanja, bi lahko opredelili odnos delavca do produkcijskih sredstev kot odnos človeka do zraka, ki ga vdihuje. Nihče ni lastnik zraka, ki nas obkroža, vendar pa je naravno, da ga vsi uporabljamo, kolikor ga potrebujemo za življenje. Če bi v naravi zraka primanjkovalo, bi morali najti neke kriterije, po katerih bi delili to dobrino, ker do nje imamo vsi pravico in je pogoj za življenje. Podoben je odnos do produkcijskih sredstev v družbeni lastnini; sredstva so na razpolago vsakomur, »kdor jih potrebuje« pri uresničevanju svoje ustavne pravice, da dela z

družbenimi sredstvi, vendar ker pa teh sredstev ni na voljo v neomejenem obsegu, kot je to primer z zrakom, moramo poiskati kriterije, po katerih si bomo »delili« pravico delati s temi sredstvi.

V prejšnjih sistemih je ta kriterij predstavljala lastninska pravica, (kdor je bil lastnik, je imel pravico delati in razpolagati s sredstvi, pri čemer je nelastnik bil odvisen od lastnika). Odprava privatne in državne lastnine nad produkcijskimi sredstvi in razglasitev družbene lastnine omogočata uporabo teh sredstev vsakomur tako, da je podlaga za uresničitev omenjene pravice do dela in razpolaganja ter upravljanja po svoji naravi odvisna od namena konkretnega produkcijskega sredstva, delitve dela v produkcijskem procesu in izražene volje delavca, da enakopravno, svobodno dela v določenih skupinah delavcev in z njimi skupaj organizira posamezne oblike združenega dela (združevanje dela).

Združeno delo

Ko uporabljamo pojem združeno delo, imamo v mislih medsebojno združevanje individualnih ustavno opredeljenih pravic vsakega delavca, da dela z družbenimi sredstvi. To združevanje pravice delati z družbenimi sredstvi je nujno zaradi sestavljenosti dela in družbene delitve dela, saj individualni delavec ne more sam v sedanjem sistemu proizvodnje opraviti določenega produkcijskega procesa sam; nujno je pri delu odvisen od drugih delavcev in zato z drugimi združuje svojo pravico delati z družbenimi sredstvi v določene skupine, ki lahko organizacijsko, ekonomsko in družbeno obvladajo svoje pogoje in rezultate lastnega skupnega dela. Tako te osnovne skupine delavcev, ki skupno delajo, organizirajo temeljne organizacije združenega dela (TOZD). Ker je pa praviloma takšna skupina premajhna, da bi mogla obstati v sestavljenem sistemu proizvodnje, se delavci posameznih TOZD združujejo v delovne organizacije, v katerih jih povezuje skupni proces dela ali pa drugi ekonomski interesi, da bi ekonomsko in organizacijsko bili uspešnejši. Pri združevanju delavec ne združuje samo svojega tako imenovanega živega dela (vsakodnevno delo, ki ga opravlja skupaj z drugimi delavci), temveč tudi svoje minulo delo, ki je v bistvu prejšnje opredmeteno živo delo v sredstvih, s katerimi sedaj dela.

Nova kvaliteta v samoupravljanju

Samoupravljanje je na svoji prehojeni poti, ki je glede na zgodovino človeštva zelo kratka (še le 27 let), vendar v svojem razvoju in pomembnosti dobilo svetovno zgodovinsko razsežnost.

V svojem razvoju je šlo samoupravljanje skozi vrsto razvojnih etap, iz katerih je prihajalo, ko se je otreslo raznih negativnih atributov in pojavov, kot so centralizem, birokratizem, tehnokratizem, parcialno samoupravljanje in podobno, kvalitetnejše in sodobnejše. Samoupravljanju se je v njegovi vitalni rasti posrečilo ohraniti in uresničiti jasno postavljeno perspektivo svojega uveljavljanja na vseh življenjskih področjih. Njegova vsebina je obsežena v uresničevanju vladajočega položaja delavcev v združenem delu in v družbi ter v delavčevi neodtujljivi pravici, da skupaj z drugimi delavci in delovnimi ljudmi ureja vse družbene odnose v reprodukciji in družbi, v odnosih medsebojne odgovornosti do drugih in do družbene skupnosti.

Prav sprejetje zakona o združenem delu pomeni zaključek določene etape razvoja in začetek nove, ki odpira široke možnosti za uveljavitev vodilnega položaja delavcev v vseh družbenih odnosih. Zakon v bistvu pomeni uresničitev najnaprednejših teženj našega delovnega človeka in hkrati omogoča uresničevanje nadaljnjih korenitih družbenih sprememb z daljnosežnim pome-

nom za prihodnji razvoj. Zakon v svojih določbah ne rešuje vseh vprašanj za vsak konkretni primer, vendar daje dovolj opredeljeno osnovo in sistematično obdeluje vsa bistvena vprašanja združenega dela, tako da ustvarja tak sistem, ki izraža sedanjo stopnjo razvoja samoupravljanja, in kot realno programski akt podpira široko možnosti za nadaljnji napredek, ko daje tudi sredstva delavcem, da samostojno, a vendar odvisno od konkretnih delovnih razmer, še bolj utrjujejo svoj družbenoekonomski položaj. Zakon spreminja sedanje odnose v naši družbi in odpira pot svobodnega urejanja vseh medsebojnih razmerij v združenem delu. Zanika tudi sleherno možnost lastniškega monopola nad kakršnimkoli razpolaganjem (v imenu delavcev) z družbenim dohodkom, ki ga delavci ustvarjajo v temeljni organizaciji.

Graditev takšnega kvalitetno novega sistema samoupravljanja, ki je konkretiziran v zakonu o združenem delu, je rezultat dogovorov vseh družbenih dejavnikov v naši družbi. Sprejetje zakona o združenem delu kot programa nadaljnjih prizadevanj v iskanju nove kvalitete omogoča, da bomo hitreje spremenili sedanjo prakso, saj nam zakon ponuja okvire in vsebino prihodnjih akcij za uveljavitev zakona. Za uresničitev zakona v praksi, s tem pa tudi za spremembo sedanjih odnosov, smo odgovorni vsi, kajti samo s skupno akcijo lahko spodbudimo hitrejšo preobrazbo družbe in dela.

A B

Kmetijstvo v prvem planu

Svetovna energetska kriza v letih 1972–74 je vplivala na spremembe odnosov med razvitimi in nerazvitimi deželami in povzročila prehranjevalno krizo. Velike svetovne zaloge živil, zlasti pšenice, koruze, maščob in mesa, so se naglo manjšale ter pripeljale do ostrih nasprotij med pridelovalci presežkov hrane in nafte. Zaradi naraščanja števila svetovnega prebivalstva, zaradi povečane življenjske dobe in izboljšanja življenjskih razmer ter zaradi zaporednih slabih letin v državah socialističnega tabora se je povečalo povpraševanje za nakup živil na svetovnih trgih. Zaloge hrane so se zmanjšale od 210 na 60 milijonov

ton, s temi presežki pa ni bilo možno pokriti vseh potreb v arabskih, afriških in južnoameriških deželah, v Indiji in na Kitajskem. V teh deželah strada več kot 2/3 ljudi. Na dan umre od lakote na svetu okoli 70.000, na leto pa 23 milijonov ljudi, od tega nekaj milijonov otrok. V naslednjih 25 letih se bo svetovno prebivalstvo povečalo za najmanj dve milijardi, za katere bo potrebno pridelati vsaj najnujnejša živila. Vemo pa, da kmetijstvo v svetu počasneje napreduje kot raste število prebivalstva in kot naj bi napredovalo izboljšanje prehrane že dosedaj lačnih ljudi na svetu. Če k temu položaju prištejemo še slabe letine, suše, poplave, bolezni in škodljivce ter druge nepredvidene pojave, si lahko predstavljamo, kako slabo bo leta 2000 prehranjeno prebivalstvo dežel v razvoju. Že nekaj let je hrana

takozvano strateško orožje, ko izvozniki pšenice (ZDA, SZ, Kanada, Francija) zahtevajo od kupcev nekatere koncesije in podpiranje njihovih političnih interesov. V teh okoliščinah se je večina držav na svetu odločila, da bodo podpirale hitrejši razvoj kmetijstva in pridelovanje hrane, da bodo ustvarjale iz presežkov zaloge in rezerve ter da bodo iz teh zalog pokrivala primanjkljaje v prizadetih deželah ne glede na razlike v političnih sistemih in angažiranju vlad v eni ali drugi skupini držav. Naša država je sprejela vsa ustrezna priporočila o pridelovanju hrane Generalne skupščine združenih narodov, sklepe njene organizacije za prehrano in kmetijstvo (FAO), zahteve konferenc neuvrščenih dežel v Alžiru, Lusaki in Colombu ter sklepe Svetovnega kongresa o prehrani leta 1974 v Rimu. Že leta 1967 so Združeni narodi ustanovili Sklad ZN za finančno pomoč vladam pri reševanju njihovih problemov in prehrane (UNFAP). Razen tega so izdelali svetovni program pridelovanja hrane in prehrane (WFP), program pomoči, mednarodnega sodelovanja in solidarnosti ter program borbe proti lakoti za obdobje 1970–1980. Naša država je v vseh navedenih aktivnostih imela in še ima ustrezen pozitiven vpliv pri reševanju vseh zelo zapletenih vprašanj; sodeluje v celotnem svetovnem načrtu, doma pa si prizadeva za povečanje pridelkov hrane za pokritje lastnih potreb in za pomoč lačnim v svetu.

Dosedanji razvoj kmetijstva

V desetletju po drugi svetovni vojni smo v Jugoslaviji pridelali za okoli 11% manj hrane kot v povprečju od 1930–1939. Vzroki za ta padež so znani: posledice vojnega razdejanja, agrarna reforma, suše v obdobju 1948–51, prisilni odkup in prisilno ustanavljanje kmetijskih delovnih zadrug, izseljevanje, razslojevanje in zapuščanje kmetij ter počasna mehanizacija del. Šele v letih 1957–61 smo dosegli predvojne količine pridelkov, ki pa zaradi povečane porabe niso pokrivala vseh prehranjevalnih potreb. Primanjkljaj žita, maščob in sladkorja smo poldrugo desetletje pokrivali z uvozom ameriških presežkov, letno od 12 do 18% naše porabe hrane.

V letih 1961–1975 so se pri nas kmetijski pridelki povečali za 47%, proizvodnja mesa in mleka pa za 70%. To povečanje pa je šele leta 1974 pokrilo domače potrebe. Za primerjavo navajam podatke o glavnih povprečnih pridelkih

poljščin pred vojno in v zadnjih treh letih (v meterskih centih na hektar):

	1930–1939	1974–1976 po- vprečno	na druž- benih posestvih
krušna žita	11.9	31.0	42.7
pšenica	12.3	31.2	45.4
koruza	16.1	37.9	53.6
sladkorna pesa	218.5	406	445.3

Pridelki glavnih poljščin so se v 40 letih povečali za dva do trikrat, medtem pa so pridelki vrtnin in industrijskih rastlin, sadja in grozdja le neznatno narasli. Zlasti zaostajajo pridelki sena na obširnih površinah pašnikov in travnikov. Vsekakor je v naši državi preveč neobdelanih ali slabo izkoriščenih zemljišč, ki predstavljajo za našo družbo predrago rezervo.

V živinoreji gre razvoj počasneje kot v poljedelstvu. Število živine raste zelo počasi, pač pa se stalno dviga kakovost živine in mesa. Pred vojno so klali od 120–115 kg težka goveda, v letih od 1960 do 1970 se je teža klavnih živali dvignila na več kot 410 kg teže, proizvodnja in poraba mesa in mleka pa je narasla za 2,5 do 3 krat. V Sloveniji porabimo na osebo že 35 kg mesa in okoli 120 litrov mleka.

Izvoz živinorejskih proizvodov, zlasti svežega mesa in konzerv, prinaša družbi med vsemi izvoznimi artikli največji devizni priliv.

Hrano potrebujemo torej za preskrbo delovnih ljudi doma, za mednarodno menjavo in za pomoč ljudem v neuvrščenih deželah Afrike in Azije.

Program razvoja kmetijstva in živilstva v Sloveniji do leta 1980

Delovne organizacije v kmetijstvu in živilstvu, agrokombinati in kmetijske zadruge, Zadrugna zveza Slovenije, poslovne skupnosti in Združene temeljnih organizacij združenega dela pri Gospodarski zbornici Slovenije so 27. februarja 1977 podpisali samoupravni sporazum o temeljnih srednjeročnega načrta razvoja kmetijstva in živilske industrije za obdobje 1976–1980. S tem so podpisnice prevzele obvezo, da bodo programirale in organizirale pridelovanje, predelavo in promet

kmetijskih pridelkov in živilskih izdelkov, da bodo uresničile obveze glede količine in kakovosti prehranskih proizvodov, da bodo v ta namen boljše izkoriščale zemljišča in naravne danosti, da bodo dvignile storilnost dela in s tem ustvarile pogoje za socialno varnost kmetov in v kmetijstvu zaposlenih delavcev. Za doseg te naloge bodo podpisnice organizirale razvoj in uspešno delo strokovne službe ter razvijale ustrezne odnose za tesnejše sodelovanje kmetijskih združenj in obratov za kooperacijo z zasebnimi kmetovalci. Podpisnice samoupravnega sporazuma so svoje obveznosti o tržni proizvodnji za obdobje 1976–1980 sprejele v okviru poslovnih skupnosti, dinamično tržne proizvodnje po posameznih letih pa z lastnimi plani.

Živinoreja je v naši republiki glavna kmetijska panoga, saj daje kmetu več kot 3/4 vseh denarnih dohodkov; usmerjena je v mesno in mlečno proizvodnjo.

Osnovo za razvoj **govedoreje** predstavljajo tri pri nas razširjene pasme: lisasto, sivorjavo in frizijsko-holštajnsko govedo.

Srednjeročni plan predvideva povečanje prireje govejega mesa od 36.500 na 53.000 ton ter letno 7–8% povečanje količine mleka, od 280 na 300 milijonov litrov, kar bo možno doseči s strogo odbiro plemenskih živali, z večjo prirejo telet, z maksimalno vzrejo in pripuščanjem telic, s pitanjem na večjo težo klavnih živali in z načrtnim križanjem ter s pripravo in rabo boljše doma pridelane krme, pretežno na travnikih, pašnikih in njivah. Za povečanje in pocenitev govedoreje bodo morali rejci uvajati intenzivno pašnokošne sisteme, boljše oskrbovati travnike in izvajati kmetijske melioracije zamočvirjenih zemljišč. Največji del razpoložljivih gnojil v Sloveniji je namenjen za pridelovanje krme.

Pri pospeševanju **prašičereje** v družbenih obratih bodo podpisniki uporabljali domače dosežke selekcije in tehnologije, od tega znaten del za vzrejo plemenskih živali in prašičkov za rejo v kooperaciji, ki naj leta 1980 spita 16.000 ton klavnih prašičev. Količina prašičjega mesa se mora povečati od sedanjih 21.000 na 30.000 ton.

Proizvodnja **perutninskega mesa** je leta 1975 dosegla 32.000 ton, to pa bomo morali povečati na 50.000 ton, število konzumnih jajc pa od 100 na 127 milijonov na podlagi lastnega plemenskega materiala. Podpisnice bodo morale skrbeti za svoje pridelke krmnih žit in za strokovno ter dohodkovno povezavo s pridelovalci v žitnih krajih.

Poljedelstvo, vrtnarstvo in pridelovanje krme

Rastlinska proizvodnja ostane še naprej temelj prehranjevalne bilance za ljudi in živali v naši republiki, posredno pa glavna surovina za živilsko industrijo. Srednjeročni načrt predvideva intenziviranje in širjenje pridelovanja pšenice, koruze, krompirja, zelenjave, hmelja in sladkorne pese.

Žita in kruh. Domači pridelek pšenice pokrije komaj 1/3 porabe krušne moke. Tržni presežek naj bi se dvignil od sedanjih 18.000 na 70.000 ton pšenice, koruze pa od 22.000 na 90.000 ton. Zato bo treba opredeliti pridelovalne okolišče, sortni izbor, vrstenje in najustreznejše postopke, povečati tržnost in organizirati odkup. Za pokritje primanjkljaja bo morala Žitna skupnost Slovenije zagotoviti v žitorodnih republikah še sto tisoč ton pšenice in 63 tisoč ton moke; pekarne bodo povečale zmogljivosti od sedanjih 132 tisoč ton za 30% na okoli 175 tisoč ton kruha in od sedanjih 15.000 na 20.000 ton testenin.

Krompir in vrtnine. Podpisnice bodo organizirale pridelovanje semenskega, jedilnega in industrijskega krompirja tako, da se bo vsakoletni pridelek krompirja gibal okoli 600.000 ton, s tem da se bo pridelek na hektar postopoma dvigal in leta 1980 dosegel 250 stotov na hektar; zato bo možno načrtovane površine za krompir zmanjšati od sedanjih 40.000 na 30.000 ha. V gorenjski pridelovalni skupnosti bodo razširili pridelovanje semenskega, na Dolenjskem pridelovanje industrijskega krompirja za predelavo v oplemenitene izdelke, v drugih pridelovalnih skupnostih pa pridelovanje jedilnega krompirja izbranih sort. Za doseg tega načrta bodo pridelovalci menjavali seme vsaj vsaka štiri leta, izvajali zadovoljivo varstvo nasadov: do leta 1980 bodo organizirali 300 strojnih skupnosti, dogradili tri zbirne centre in ustrezne zmogljivosti skladišč in predelovalnih obratov v Domžalah in Mirni na Dolenjskem.

Za pokrivanje tržnih potreb in predelavo bodo zadrage in obrati kooperantov organizirali pridelovanje vrtnin ter povečali pridelke od sedanjih 4500 na 5500 ton. Krajevne trge bodo v prehodnem obdobju še vedno zalagali zasebni vrtnarji, ki naj bi ustanavljali vrtnarske skupnosti in se povezovali s tržnimi in industrijskimi organizacijami združenega dela. Zgodnjo in zimsko zelenjavo pa bo treba zagotoviti na podlagi dohodkovnih odnosov iz drugih območij.

Sladkorna pesa. Že več let preskušajo sorte in to pomembno industrijsko rastlino uvajamo v

proizvodnjo. Poiskusno pridelovanje pese v pomurski in podravski regiji je dalo nadpovprečne pridelke, blizu 500 stotov na hektar. Do sezone leta 1978 bo zgrajena v Ormožu tovarna sladkorja, ki bo potrebovala leta 1980 že 240.000 ton pese, od tega bodo pridelali v Sloveniji 160.000 ton, v sosednjih območjih Medžimurja pa 80.000 ton. Tovarna bo dala na tržišče 35.000 do 50.000 ton sladkorja ter znatne količine pesnih rezancev za krmo in melase za industrijo.

Hmelj. Načrt predvideva pospešeno obnovo hmeljišč (hmeljnikov), krčenje ostarelih in zasajanje novih z rodnejšimi sortami domače selekcije, zviševanje pridelkov po hektarju in zviševanje storilnosti dela. Sedanje povprečne pridelke bo treba z okoli 14,00 stotov na hektar zvišati do leta 1980 na 16,00 stotov, celoten pridelek pa povečati od 3176 na 3950 ton, od tega je namenjenih za izvoz 3100 ton. V Sloveniji porabimo 250, v drugih republikah pa 650 ton hmelja.

Sadje in predelava sadja. Načrt razvoja sloni na intenziviranju postopkov pridelovanja sadja v obstoječih nasadih ter v novih najsodobnejših sadovnjakih. Letno bo treba obnoviti 417 ha jablan, hrušk, breskev in jagodičja ter povečati obseg sadnih plantaž od sedanjih 3757 ha na 5834 ha leta 1980, ko pričakujemo pridelek 70.400 ton sadja za blagovni promet, za preskrbo porabnikov in sadno-predelovalno industrijo. Od te količine bodo pridelovalci prodali okoli 15.000 ton v druge republike in v tujino. Slovenska sadna industrija bo prvenstveno odkupila presežke za predelavo od sopolisnic samoupravnega sporazuma; predelavo domačega sadja bodo povečale od 16.380 postopoma do 21.000 ton v letu 1980. V tem času naj bi se poraba domačega sadja in izdelkov vsako leto povečala za 10 do 15%, odvisno od ponudbe, cen in od realnih osebnih dohodkov porabnikov. V obnovo bo treba vključiti več zasebnih sadovnjakov in sadjarjev, ki razpolagajo z zemljišči v ugodnih naravnih razmerah.

Proizvodnja in promet z vinom sta tesno povezana z razvojem vinogradništva v omejenih naravnih razmerah, ki omogočajo zanesljive in kakovostne pridelke grozdja in vina. Razvojni načrt v srednjeročnem obdobju predvideva povečanje vinogradov in zvišanje pridelkov grozdja po hektarju, obnovo družbenih vinogradov in zasebnih v vinogradniških skupnostih. V ta namen je potrebno izvesti dosledna načela rajonizacije in priporočenega sortimenta, upoštevati najsodobnejšo tehnologijo z upoštevanjem novitet v postopku pridelovanja in predelave.

Načrt zajema okoli 600 ha obnove na leto tako, da se bodo površine rodnih vinogradov razširile od 3073 ha na 3944 ha družbenih ter od 16.014 ha na 17.500 ha zasebnih vinogradov. Pričakujemo, da bomo leta 1980 pridelali 580.000 hl za organizirano blagovno proizvodnjo, od tega se bo prodalo izven Slovenije samo okoli 30.000 hl visokokvalitetnega vina, medtem pa bodo podpisnice primanjkljaj pokrile iz nakupa potrošnih vin v drugih vinorodnih okoliših.

Položaj kmeta in kmetijstva v samoupravnem socializmu

Položaj kmeta in kmetijstva v samoupravnem socializmu opredeljuje ustava iz leta 1974, Zakon o varstvu zemljišč in dedovanju, predpisi o zdravstvenem in pokojninskem zavarovanju, zakon o združevanju kmetov, zakon o združenem delu, družbeni dogovori ter samoupravni sporazumi o financiranju kmetijstva in živilstva v SR Sloveniji. Iz določil navedenih zakonov, zakonskih predpisov in sporazumov navajam nekaj bistvenih določil, ki se nanašajo na položaj kmeta in kmetijstva v naši samoupravni družbi.

1. Ustava zagotavlja zasebno lastnino zemlje, ki se lahko za javne potrebe razlasti proti odškodnini ali pa zamenja za enakovredno zemljišče. Vsi predpisi vrednotijo delo z zasebnimi sredstvi, v kmetijstvu s stroji, ki so zasebna last. Zaradi racionalizacije in večje uspešnosti pridelovanja predvidevajo predpisi združevanje dela, sredstev in zemlje, ustanavljanje zadrug, obratov za kooperacijo in proizvodnih skupnosti. Pobudnik in nosilec navedenih dejavnosti je zasebni kmetovalec – kooperant in samoupravljalec v svoji strokovni organizaciji.

2. Kmet je vsakdo kdor z lastnim delom in sredstvi ali sredstvi skupnosti obdeluje zemljo, stanuje na kmetiji in ustvarja iz kmetijstva dohodek ne glede ali ustvarja dohodek tudi iz dejavnosti izven kmetijstva, v organizaciji združenega dela. Zemljiški maksimum je določen na deset hektarjev obdelovalne zemlje, v hribovitih območjih pa na dvajset hektarjev; nekmetje imajo lahko do tri hektarje obdelovalne zemlje, od tega pa največ pol hektarja vinograda in pol hektarja gozda.

3. Glede na to, da ima kmetijstvo, pridelovanje hrane in celotno živilstvo poleg energetike in prometa prednost v razvojnih načrtih, daje slovenska družba kmetijstvu znatna sredstva v obliki prispevkov in olajšav. Med temi so:

- prispevki (regresi) za znižanje cene gnojilom in drugim sredstvom,
- prispevki k oddajni ceni mleka in prispevki za rejo telet,
- prispevki zaradi znižanja obrestne mere za naložbe v kmetijstvu,
- prispevki za naložbe zaradi izboljšanja (melioracij) in urejanja kmetijskih zemljišč,
- prispevki k izgradnji objektov v proizvodnih skupnostih (pri obnovi sadovnjakov, vinogradov, hmeljišč, skupnih hlevov in opreme),
- prispevki družbenih skupnosti in organizacij združenega dela za strokovne službe (svetovalna, kmetijsko šolstvo) in drugo,
- prispevki ali deleži družbe k izgradnji komunalnih naprav na vasi (ceste, vodovodi, kanalizacije, elektrifikacije) in podobno,
- prispevki družbe v sklade socialnega (zdravstvenega in starostnega) zavarovanja kmetov, kar ustvarja kmetovalcem socialno varnost, podobno kot delavcem v združenem delu.

4. Združevanje kmetovalcev je prostovoljno; sloni na medsebojnem poslovnem interesu proizvajalcev in organizacij, zadrug, obratov za kooperacijo in proizvodnih skupnostih. Razmerje znotraj teh organizacij je pogodba ali samoupravni sporazum, ki ureja pravice in obveznosti članov. Kot delavci v organizacijah združenega dela imajo tudi kmetje – zadržniki in kooperanti samoupravne pravice odločanja o vseh zadevah pri ustvarjanju in delitvi dohodka svoje temeljne zadružne enote (TZE) ali temeljne organizacije kooperantov (TOK). Zakon o združenem delu predvideva in zahteva, da se kmetijske organizacije približajo vasi in kmetu, ki naj osnuje za ožji, življenja sposobni okoliš, svojo samostojno temeljno zadružno organizacijo ali temeljno organizacijo kooperantov.

V prihodnjih letih bo morala imeti vsaka večja vas svojo poslovno in proizvodno organizacijo ter eno ali več proizvodnih skupnosti, katere bodo vodili zainteresirani člani – kooperanti.

5. Družbene samoupravne pravice uresničujejo kmetovalci kot delegati v krajevnih skupnostih ali v občinskih skupščinah, kjer enakopravno sodelujejo, glasujejo in odločajo z delegati drugih dejavnosti.

Komunalne skupnosti (krajevne in občinske) so v naši samoupravni družbi nosilci napredka; načrtujejo, odločajo in izvajajo razvoj družbenih in zasebnih dejavnosti, zlasti pa gradijo tisti del družbene nadgradnje in komunalnih naprav, ki mogočajo ekonomski napredek, dvig življenjske

IDILA

*Preprosta miza
proste jedi,
preprosta okna
preprosta svetloba,
preprosti otroci
preprosti Bog.*

Minka Korenčan

ravni in razvoj kulturnoprosvetnih dejavnosti. V to skupino komunalnih dejavnosti sodijo: elektrifikacija, napeljava vodovodov, izgradnja šol in kulturnoprosvetnih, varstvenih in zdravstvenih domov.

6. Družbenopolitični položaj kmeta in kmetijstva v samoupravnem socializmu že omogoča enakovredno proizvodnjo, ustrezen dohodek in življenjsko raven, ki presega povprečno raven v naši republiki. Zato se za poklic kmeta, za kmetijstvo, za usmerjeno pridelovanje in rejo odloča vedno več mladih, nekateri pa se vračajo v kmetijstvo iz drugih poklicev. Naša strokovna in kreditna služba je v zadnjih petih letih omogočila preusmeritev okoli desetisoč kmetij, največ v živinorejsko-mlekarski smeri, mnoge kmetije pa so se usmerile v sadjarstvo, vrtnarstvo, vinogradništvo in hmeljarstvo. Pregled teh kmetij kaže, da se je storilnost živega dela zaradi mehanizacije povečala za trikrat, dohodki za petkrat, količina pridelkov pa šest do sedemkrat. Produktivnost preusmerjenih kmetij v škofjeloški, kranjski, radovljiški, goriško-briški, celjski, mozirski in drugih občinah se lahko primerja z industrijo, dohodki pa visoko presegajo dohodke delavcev v drugih dejavnostih.

Glede na to, da je pridelovanje hrane v prvem planu, ima kmetijstvo zagotovljeno prihodnost in kmet zagotovljen dohodek in socialno varstvo. Treba bo v sodobne oblike pridelovanja vključiti vso neobdelano zemljo, povečati njeno rodovitnost, zgraditi sodobne in skupne hleve, obnoviti vse vrste nasadov, opremiti kmečke skupnosti s stroji in s tem olajšati delo. Ves razvoj kmetijstva v modernem smislu pa je možen ob dobri organizaciji, ki jo nudi naša kmetijska služba, zadruga in hranilno-kreditna služba ter samoupravni odnosi v krajevnih skupnostih.

F. A.

Drugi vatikanski cerkveni zbor si je zastavil nalogo, da odstrani z obraza vesoljne Cerkve vse, kar današnjega človeka upravičeno na njem moti in ne pusti, da bi Cerkev bila prepričljiva kot »znamenje in orodje za notranjo zvezo z Bogom in za edinost vsega človeškega rodu«. Lahko bi tudi rekli, da je 2. vatikanski cerkveni zbor hotel Cerkvi omogočiti, da se odpre za dialog v najširšem pomenu in tako uspešno opravlja svoje poslanstvo v današnjem času.

Razumljivo je, da je cerkveni zbor glede tega lahko izdelal samo splošne smernice, da je lahko dal samo pobudo za prenovo, sicer pa je prenova sama v glavnem ostala kot naloga za čas po koncilu. Nemogoče je namreč v nekaj letih, ko je zasedal zbor, odkriti in odstraniti vse, kar se je na obrazu Cerkve nabralo v stoletjih. Nemogoče je tudi za vesoljno Cerkev izdelati podrobnejše smernice, ki jih prenova zahteva. Zato se posamezne delne Cerkve danes lotevajo nalog, ki jim jih je nakazal 2. vatikanski cerkveni zbor, da se namreč v njegovem duhu prenove in izdelajo vse, kar je za njihovo prenovo potrebno. Marsikje so se odločili za sinodo in v njenem okviru izdelali načrt za prenovo. Drugod se na sinodo še resno pripravljajo ali so sploh ubrali drugačno pot, ki naj bi v prenovo vodila. Oblika končno res ni tako pomembna. Pomembnejša je vsebina, je resna volja, da se prenova izvrši.

Tudi slovenska Cerkev v zadnjem času precej govori o prenovi. Prav je, da vsi o njej razmišljamo in prispevamo k njej svoj delež.

Mislim, da si mora slovenska Cerkev za prenovo še posebej prizadevati, saj se je po 2. svetovni vojni znašla v čisto novih razmerah, kakršnih pred vojno pač ni bila vajena. Te nove razmere jo postavljajo pred nove naloge in ji dajo čutiti, da marsikaj ne ustreza zahtevam novih razmer, čeprav se sama tega še vedno oklepa, da jo marsikaj naravnost ovira pri izvrševanju njenega poslanstva. Nove razmere so pokazale tudi tisto, kar se je v stoletjih nabralo grešnega na obrazu slovenske Cerkve, v posebno jasni luči. Seveda more Cerkev na take izzive odgovoriti na različne načine. Mogoče bi bilo, da bi sploh ne hotela sprevesti nujnosti prenove, temveč bi le »potrpežljivo« čakala, dokler bi ji razmere ne postale tako

»naklonjene«, kakor naj bi ji bile včasih. Dalje bi bilo mogoče, da bi čutila potrebo samo po bolj zunanjih prenovi, medtem ko bi si za globljo prenovo ne zastavljala vprašanja. In končno je prav tako mogoče, da se zaveda potrebe po resnični prenovi in zato tudi zavzeto išče pota, ki bi jo do nje privedla.

V slovenski Cerkvi so prisotne kot težnje na svoj način vse omenjene možnosti, in sicer tako, da se med seboj prepletajo v miselnosti posameznih vernikov in skupin, kakor tudi tako, da si stojijo nasproti zagovorniki takšne ali drugačne smeri. Temu se gotovo ne smemo čuditi, ker se je težko odpovedati nečemu, česar smo navajeni, ker ni lahko odločiti se za nekaj novega, še nepoznanega ali se spreobrniti.

Za kaj bi moralo predvsem iti? V čem so žgoča vprašanja?

1. Najprej se mora slovenska Cerkev zavedati, da so se razmere, ki v njih deluje, tako temeljito spremenile, da nihče ne more več pričakovati vrnitve na staro, v nekdanje razmere. Kolo zgodovine se vrti samo naprej, zdaj sicer počasneje, drugič hitreje, vendar samo naprej. Sekularizacija ali osamosvajanje zemeljskih resničnosti izpod cerkvenega in verskega vpliva je dejstvo, ki je nujno povezano s človeško zrelostjo. Narekujejo pa ga tudi najraznovrstnejši pogledi na človeka, svet in življenje, ki se danes uveljavljajo poleg verskih nazorov in v nasprotju z njimi. Zato mora npr. državna ureditev presegati verske razlike državljanov in v svoji splošni usmeritvi puščati prostor za svobodno izpovedovanje kar največjega števila nazorov, kar se tiče zadnjih vprašanj človeškega bivanja in sveta. Država si ne more dovoliti, da bi ji posamezne vere narekovale njeno ureditev, njene zakone, razen kolikor gre za občečloveška načela, ki se mora po njih ravnati tudi ureditev svetne družbe. Prav tako seveda ne more preprečevati, da bi se verni ravnali po svojih verskih pravilih, kolikor ta ne nasprotujejo občečloveškim zakonom in so v skladu s splošno družbeno ureditvijo. »Verske skupnosti so ločene od države, izpovedovanje vere je človekova zasebna stvar«, pravi ustava SFRJ.

Cerkev v resnici ne more v imenu evangelija dajati nobenih izdelanih modelov za ureditev svetne družbe. More pa graditi verske temelje, ki na njih slonijo občečloveška načela in pravična načela družbene ureditve. Glede tega se Cerkev v socialistični družbeni ureditvi gotovo neprimerno boljše počuti kakor v kapitalistični, vsaj moralo bi tako biti, ker je takšna ureditev vsekakor bolj v

skladu z evangelijem kakor kapitalistična. Sicer pa njena načela veljajo le za vernike, za tiste, ki so se svobodno odločili zanj. Seveda mora Cerkev tudi v svoji sredi dopustiti različne poglede, kar se tiče podrobnosti njene ureditve, obrobni resnici in izražanja verskega nauka nasploh. Vse to pomeni uresničevanje Kristusove zamisli o Cerkvi, ki naj bi slonela na dvojici načel: ljubezni in svobodi, ne pa na strahu in prisili. Ker zahtevajo isto nove razmere, lahko postane Cerkev na tak način »luč« in »kvas« tudi zanje.

To se pravi hkrati odpovedati se vsem oblastniškim težnjam, kar se tiče odnosa Cerkve do družbe in njenih ustanov. Te težnje se sicer danes ne morejo prav uveljavljati, a s tem ni rečeno, da ne bi mogle živeti v podzavesti in zavesti nekaterih ljudi in prihajati celo na dan v zakrinkani obliki. Gotovo bi priznanje negativnih posledic nekdanjega klerikalizma in njihova vsestranska razčlenitev lahko precej prispevali k popolni zaдушitvi podobnih pojavov. To bi imelo za uspešno poslanstvo Cerkve danes velik pomen. Cerkev bi sprostilo najraznovrstnejših predsodkov, ki hromijo njeno delovanje in ne pustijo, da bi sproščeno zaživela v novih razmerah. Preprečilo pa bi tudi, da bi se težnja po oblasti ne mogla kakor koli uveljaviti v Cerkvi sami, kar se tiče odnosa klerikov do laikov, ker pač ne more prihajati do veljave v odnosu Cerkve do družbe in sploh zemeljskih resničnosti.

2. Če pa hoče slovenska Cerkev najti svoj pravi obraz, je potrebno tudi, da stori vse za poglobitev vere svojih vernikov. Pri tem mislim na oboje, na poznavanje vere v okviru verskega izkustva in na življenje iz vere.

Poznanje vere iz izkustva je nekaj drugega kakor običajno versko znanje, saj gre za doživetje Boga, ki je na isti ravni, kakor so izrazita mistična doživetja. To se pravi, da gre za doživljanje božje bližine v najrazličnejših življenjskih razmerah, okoliščinah, ki dajo človeku slutiti resnico: tukaj je Bog, če le ima za takšna doživetja res odprto srce. Gre tudi za pobude za takšna doživetja, ki izhajajo iz razmišljanja, molitve, iz branja božje besede in zakramentalnega slavlja. Gre prav tako za doživetje Boga v skupnosti, ki jo povezuje ljubezen.

Ob takšnem pojmovanju verskega spoznanja se pojavljata dve vprašanji. Vprašanje je namreč, ali smo že spoznali, da je v vero mogoče drugega samo uvajati, in drugo, ali vemo, da moramo verske resnice jemati kot nekaj, kar nas vodi v

doživetje tistega, o čemer govorijo, predvsem seveda Boga. Če tega ne vemo, spreminjamo vero v skupek od življenja odmaknjenih resnic, ki ostanejo iz istega razloga brez pomena za človeško življenje in delo. Vera mora zajeti celotnega človeka in ga oblikovati v »novo stvar«, kakor pravi apostol Pavel, a to je brez izkustvenega doživljanja Boga v svetu, v ljudeh in dohodkih, povsod nemogoče. Verovati se ne pravi govoriti o Bogu, temveč v njem živeti in delati, da, Boga živeti.

Vera ne sme biti opij za lajšanje trpljenja, temveč, spodbuda za odpravo vzrokov trpljenja, spodbuda za pomoč v trpljenju, spodbuda za graditev lepšega sveta, ki bo čim popolnejši odsev »novega neba in nove zemlje«. Najbrž bomo morali v tem pogledu še posebej poglobiti svojo vero in razmisliti o poslanstvu slovenske Cerkve danes. In to tem bolj, ker bomo na tak način hkrati zgradili most, tudi načelno, do tistih, ki ne verujejo, a kljub temu delajo za »božje kraljestvo« na zemlji, ker se bomo tako verni in neverujoči povezali v eno bratsko skupnost v prizadevanju za lepšo prihodnost človeštva. To ne bo pomenilo nič drugega kakor poudarek na bistvu evangelija, ki ne dela razlike med tistimi, ki resnično ljubijo, pa naj so Judje ali Samarijani, ki pa daje prednost Samarijanom, kolikor so boljši od Judov, čeprav so krivoverci, v judovskih očeh neverniki.

Vera ne sme »ugašati Duha«, zato ne sme zaslužnjevati, tudi ne v imenu neke besedne opredelitve verske skrivnosti, saj skrivnost vendar presega besede in jo je mogoče izraziti na več načinov, bolj ali manj posrečeno seveda. Najpomembnejši pa tako ni izraz, temveč njegova moč, ki človeku pomaga, da pride v stik s skrivnostjo, da doživi Boga. Izraz je lahko kdaj razumsko gledano odličen, a je kljub temu brez življenjske, razodetne sile, drugič pa je lahko prav nasprotno. Vera tudi ne sme ugašati Duha, kar se tiče karizem, darov božjega Duha, ki jih prejemale vsi verniki, da morejo prevzemati raznovrstne naloge v Cerkvi in odgovornost zanj. Laiški apostolat bo še dolgo predstavljal nalogo, ki se ji bo morala posvečati prenova v slovenski Cerkvi. Kljub nekaterim začetkom smo še daleč od zaželenega cilja. Končno ne sme vera, Cerkev ugašati Duha, kar zadeva male skupnosti, mala občesta, saj so ta večkrat izrazit dokaz življenja in delovanja božjega Duha v Cerkvi, ki kliče ljudi po imenu in deli vernikom različne darove, ki povezuje vernike v skupnosti, resnično zbrane v Kri-

stusovem imenu, tako da je lahko on na poseben način med njimi.

Naj omenim še ekumensko delo v najširšem pomenu, ki bo moralo v slovenski Cerkvi s prenovno dobiti nove poudarke, pa naj gre za pogovor med krščanskimi Cerkvami in skupnostmi ali pogovor z nekrščanskimi verskimi skupnostmi oziroma celo z neverujočimi, kakor je že bilo omenjeno. Vse takšne oblike pogovora lahko samo koristijo (katoliški) Cerkvi in pospešujejo njeno poslanstvo v službi evangelija ljubezni.

O verskem časopisju bi morda na tem mestu morali reči le to, da se ne sme bati tudi kritične besede glede razmer v Cerkvi in še manj pogleda v prihodnost ter nakazovanja smernic, ki jih takšen pogled zahteva. »Velesila«, ki jo predstavlja časopisje, je lahko velesila, ki ali mori kakor kuga ali poraja življenje kakor pomladansko sonce. Zato imajo vsi, ki sodelujejo pri verskem časopisju in ga urejujejo, veliko odgovornost za prenovno slovenske Cerkve.

Naj bo dovolj tega razmišljanja, čeprav dobro vem, da sem le nakazal misli v zvezi s prenovno slovenske Cerkve in da bi bilo potrebno še marsikaj povedati.

Vekoslav Grmič

Mavrica verstev v Jugoslaviji

Jugoslavija je znana po veliki raznolikosti na razmeroma majhnem prostoru. K tej raznolikosti sodi tudi različnost verstev, ki oblikujejo celo mavrico, v kateri na razne načine odseva sonce vere v stvarnost, ki presega človeka.

Na jugoslovanskem prostoru se stikata katoliška in pravoslavna veroizpoved in v njih krščanski zahod in vzhod. Ne manjka tudi raznih protestantskih skupnosti, čeprav so te po številu vernikov majhne. Zelo močna pa je zlasti v Bosni in na Kosmetu islamska verska skupnost. Poleg teh pa je še vrsta manjših verskih skupnosti kot npr. starokatoliška, judovska itd. Oglejmo si to pisano mavrico verstev, da bomo tako bolje spoznali svojo domovino in ljudi, ki živijo z nami ter na različne načine iščejo stik z Bogom.

Pogled v zgodovino

Vera spremlja človeka, odkar se je pojavil na zemlji. Žal, vemo o veri prebivalcev prazgodovinske dobe na našem ozemlju zelo malo. Razna arheološka odkritja dajo vendarle slutiti, da je vera globoko prežemala življenje človeških skupnosti v pradavnini. Nekaj več vemo o verstvu Kelto v Iliriji, ki so pred prihodom Rimljanov prebivali na naših tleh. Grško in rimsko verstvo pa je nam iz pisanih virov že dobro znano. Toda vsa ta verstva so izginila in sodijo le v zgodovino.

Kršćanstvo se je začelo širiti že v prvih stoletjih, v Makedoniji in Dalmaciji morda že v apostolski dobi. Ko je krščanstvo v začetku 4. st. dobilo v rimski državi svobodo, je bilo kmalu potem prvič pokristjanjeno tudi takratno prebivalstvo jugoslovanskega ozemlja, ki je bilo, razen Bačke, v okviru te države. Tedaj sta bili vplivni zlasti dve metropoliji: v Sirmiumu (Sremska Mitrovica) in v Solinu. Na sedanjem slovenskem ozemlju so bile tri škofije: v Emoni, Celeji in Petoviji.

Ob preseljevanju narodov v 5., 6. in 7. st. je krščanstvo na naših tleh večinoma izginilo, ohranilo se je le v nekaterih primorskih mestih ob Jadranu, kjer je ostalo staro prebivalstvo. Slovani so prinesli s seboj svojo vero in verske običaje. Pozneje so sprejeli krščanstvo, slovanski verski običaji pa so se v krščanski preobleki ohranjali še dolgo, nekateri do današnjih dni.

Do pokristjanjenja Slovanov na naših tleh je prišlo tako od zahoda (Oglej, Salzburg, jadranska mesta) kot iz vzhoda (Solun, Bizanc). Tako sta se že v začetku ukoreninila dva obreda: latinski in bizantinski. Poleg tega so imeli važno vlogo učenci sv. Cirila in Metoda, ki so v vzhodni obred v celoti, v zahodni pa le ponekod vnesli narodni jezik. Ko je pozneje v 11. st. prišlo do razkola med katoliško in pravoslavno Cerkvijo, se je ta razkol polagoma utrdil tudi na našem ozemlju, vzhod je bil pravoslaven, zahod katoliški.

Zgodovinsko je na našem ozemlju zanimivo tudi bogomilstvo, ki se je iz Bolgarije preko Srbije razširilo in utrdilo v srednjeveški Bosni. Ohranilo se ni, pač pa se je z množičnim prestopom bogomilov v islam v Bosni ukoreninila islamska veroizpoved. Islam se je začel širiti z razvojem turškega imperija na jugoslovanskih tleh od konca 14. st. naprej. Razen v Bosni med bogomili islam ni pridobil mnogo pristašev. Muslimani so bili pač turški priseljenci, pa tudi Albanci, ki so se po srbskih selitvah ob koncu 17. in

v začetku 18. st. začeli naseljevati v Kosmetu.

Od 16. st. naprej se je v deželah, ki so bile pod Ogrsko, začel širiti tudi protestantizem, vendar ni nikoli popolnoma zajel posameznih pokrajin. Ukoreninil se je v Prekmurju in Vojvodini, kamor so ga zanesli predvsem številni poznejši priseljenci. V našem stoletju so se razširile tudi razne manjše protestantske skupnosti, ki jih včasih označujemo kot sekte. Že od srednjega veka naprej je v Jugoslaviji prisotna tudi judovska verska skupnost, po prvi svetovni vojni pa se je osnovala tudi starokatoliška Cerkev. Tako so razne zgodovinske okoliščine prispevale k raznolikosti verskih skupnosti v Jugoslaviji.

Katoličani

Katoliška veroizpoved prevladuje v zahodnem delu Jugoslavije, Slovenci in Hrvati smo katoličani; številni so katoličani tudi v Bosni in Hercegovini ter v Vojvodini, drugod so le manjše katoliške skupnosti.

Katoliška Cerkev je urejena centralistično; v vsej Cerkvi je le en vrhovni vodstveni organ, to je rimski papež. Ne samo v verskem nauku in bogoslužju, ampak tudi v notranji družbeni ureditvi razodeva kat. Cerkev veliko enotnost. Vendar je 2. vat. koncil dal večji poudarek krajevnim Cerkvam, dovolil bogoslužje v narodnem jeziku in tako začel proces decentralizacije. Posebno vlogo so dobile škofovske konference, to je zbor škofov posamezne države ali pokrajine. Tako je vrhovni organ kat. Cerkve v Jugoslaviji Jugoslovanska škofovska konferenca s sedežem v Zagrebu, katere predsednik je zagrebški nadškof dr. Franjo Kuharić. Škofovska konferenca zaseda običajno dvakrat na leto, v pomoč pa ima 14 svetov (za verski nauk, za katehizacijo, za semenišča, za duhovnike, za ekumenizem, za cerkvene arhive, knjižnice in muzeje, za misijone, za tisk, za zvezo z redovniki, za laike, za liturgijo – s posebnim odsekom za hrvatsko in slovensko jezikovno področje in za vzhodni obred, nadalje svet za zdomce in turiste, svet za razmejitev škofij in tajništvo za one, ki ne verujejo).

V Jugoslaviji je 8 nadškofij, 13 škofij in 4 apostolske administrature. Večina škofij je združena v 5 cerkvenih pokrajin ali metropolij, te so ljubljanska, zagrebška, splitsko-makarska, sarajevka in reško-senjska. Tri nadškofije (Bar, Beograd, Zadar) in ena škofija (Subotica) so

podrejene neposredno Apostolskemu sedežu. Dve apostolski administraturi imata svojega škofa (Koper, Zrenjanin), drugi dve pa upravljata sosedna škofa (Pazin, Tuza v Črni gori).

Ljubljanska nadškofija ima okoli 680.000 vernikov, 292 župnij, ki so združene v 19 dekanatov. Vodi jo nadškof dr. Jože Pogačnik, ima pom. škofa dr. Stanka Leniča. Vseh škofijskih duhovnikov je nekaj nad 450, vendar skoraj sto od teh deluje zunaj nadškofije. V dušnem pastirstvu pa pomagajo tudi redovniki.

V Ljubljansko metropolijo sodi tudi mariborska škofija, ki ima okoli 700.000 vernikov v 277 župnijah, ki so združene v 27 dekanatov. Vodi jo škof dr. Maksimilijan Drževnik, pomožni škof pa je dr. Vekoslav Grmič. Škofijskih duhovnikov ima nekaj nad 350.

Apostolska administratura Koper – Slovensko Primorje obsega dele nekdanje goriške, koprsko-tržaške in reške škofije. Pričakujemo lahko, da bo kmalu postala redna škofija. Vodi jo škof dr. Janez Jenko; ima nekaj nad 200.000 vernikov v 206 župnijah, ki so združene v 16 dekanatov. Škofijskih duhovnikov je okoli 180.

Tako imamo v Sloveniji nekaj nad 1.500.000 vernikov v 775 župnijah, 5 škofov in nekaj manj kot 1000 škofijskih duhovnikov.

Največja je v Jugoslaviji zagrebška nadškofija, ki ima okoli dva milijona vernikov, 424 župnij združenih v 42 dekanatov. Vodi jo nadškof dr. Franjo Kuharić, ima pa še tri pomožne škofo: dr. Josip Lach, dr. Josip Salac in dr. Mijo Škvorc. Škofijskih duhovnikov ima nekaj nad 550.

Đakovska ali bosansko-sremska škofija ima okoli 550.000 vernikov, 157 župnij v 18 dekanatih. Vodi jo škof Čiril Kos, ki mu pomaga nekaj nad 190 duhovnikov.

V zagrebško metropolijo šteje tudi grkokatoliška škofija v Križevcih, ki združuje vse katoličane vzhodnega obreda na ozemlju Jugoslavije. Vernikov ima le nekaj manj kot 60.000 v 60 župnijah. Vodi jo nadškof dr. Gabrijel Bukatko kot apostolski administrator, pomaga pa mu pomožni škof dr. Joakim Segedi. Ima 80 duhovnikov.

Splitsko-makarska nadškofija ima nekaj nad 340.000 vernikov. Vodi jo nadškof dr. Frane Franić, ki ima pomožnega škofa Iva Gugića. Škofijskih duhovnikov ima 170. V splitsko metropolijo spadajo še dubrovniška, hvarska, kotorska in šibeniška škofija.

Dubrovniška škofija ima nekaj manj kot 80.000 vernikov v 64 župnijah. Vodi je škof dr. Severin Pernek z nekaj nad 80 duhovniki.

Hvarska škofija ima nekaj manj kot 30.000 vernikov v 45 župnijah. Na čelu te škofije je škof Celestin Bezmalinović, ki mu pomaga okoli 60 duhovnikov.

Kotorska škofija ima le okoli 11.000 vernikov v 28 župnijah. Vodi jo škof Gracija Ivanović. Duhovnikov ima 18.

Šibeniška škofija ima okoli 150.000 vernikov v 70 župnijah. Vodi jo škof Josip Arnerić, ki mu pomaga nekaj nad 50 duhovnikov.

Zadarska nadškofija ima okoli 135.000 vernikov v 108 župnijah. Vodi jo nadškof Marijan Oblak, pomaga pa mu 65 duhovnikov.

Sarajevska ali vrhbosanska nadškofija ima nekaj nad 430.000 vernikov, 110 župnij v 13 dekanatih. Vodi jo nadškof dr. Marko Jozimović, ki ima pom. škof. dr. Tomislava Jablanovića, v škofiji pa prebiva še bivši nadškof dr. Marko Alaupović. Škofijskih duhovnikov ima nekaj nad 140, v dušnem pastirstvu pomagajo zlasti frančiškani. V sarajevsko metropolijo spada tudi banjaluška, mostarsko-duvanjska in skopsko-prizrenska škofija.

Banjaluška škofija ima nekaj manj kot 120.000 vernikov, 45 župnij in 5 dekanatov. Vodi jo škof Alfred Pichler. Škofijskih duhovnikov je nekaj nad 40, več pa je frančiškanov.

Mostarsko-duvanjska škofija, ki ji je pridružena tudi nekdanja trebinjska škofija, ima nad 180.000 vernikov, 72 župnij in 9 dekanatov. Vodi jo škof dr. Petar Čule s škofom koadjutorjem Pavlom Žanićem, pomaga jima nekaj nad 80 duhovnikov. Veliko župnij upravljajo frančiškani. Zaradi nove delitve župnij med škofijsko in redovno duhovščino je v zadnjih letih prišlo do znanega hercegoveškega spora.

Skopsko-prizrenska škofija obsega vso Makedonijo del Kosova in Srbije ima pa le koli 50.000 vernikov. Ima 19 župnij, največ med Albanci. To škofijo vodi škof dr. Joakim Herbut, za vernike albanskega jezika pa ima pomožnega škofa Nikola Prela, duhovnikov je v škofiji nekaj manj kot 30.

Reško-senjska nadškofija ima 335.000 vernikov v 168 župnijah v 10 dekanatih. Vodi jo nadškof Josip Pavličić. Škofijskih duhovnikov je 115. V to metropolijo spada še krška in poreško-puljska škofija.

Krška škofija ima 36.000 vernikov v 48 župnijah v 7 dekanatih. Vodi jo dr. Karmelo Zazinović, ki mu pomaga okoli 60 duhovnikov.

V poreško-puljski škofiji sta združeni dve škofiji in pazinska apostolska administratura. Vernikov ima okoli 160.000. Vodi jo škof dr. Dragutin Nežić, ki mu pomaga nekaj nad 100 duhovnikov.

Barska nadškofija ima okoli 18.000 vernikov v 19 župnijah. Vodi jo nadškof Aleksander Tokić, ki ima naslov primasa Srbije. Duhovnikov ima 20.

Beograjska nadškofija ima okoli 35.000 vernikov v 15 župnijah. Vodi jo nadškof Gabrijel Bukatko, duhovnikov ima 15.

Subotička škofija ima okoli 400.000 vernikov v 113 župnijah in 11 dekanatih. Narodnostno je zelo mešana (Hrvati, Madžari, Slovaki, Nemci). Vodi jo škof Matija Zvekanović, duhovnikov ima nekaj nad 100.

Apostolska administratura Banata s sedežem v Zrenjaninu ima nekaj nad 110.000 vernikov v 40 župnijah. Vodi jo apostolski administrator škof Tomas Jung, ki mu pomaga nekaj nad 30 duhovnikov.

V Jugoslaviji je nekaj nad 6.800.000 katoliških vernikov, ki jim služi okoli 3000 duhovnikov. Vseh župnij je 2700.

Številni so moški redovi in družbe, ki jih je skupno 19; vseh redovnikov bratov in duhovnikov pa je nekaj nad 2800. Ženskih redov in družb pa je 33, ki imajo skupno nad 9000 članov.

Duhovniški naraščaj pripravljajo dve teološki fakulteti (Ljubljana, Zagreb) in še 7 visokih bogoslovnih šol. Več je tudi malih semenišč, škofijskih in redovnih, z lastno gimnazijo ali zgolj internatov.

Verskega tiska tako periodičnega kot knjižnega je razmeroma veliko. Osrednja verska lista sta ljubljanski tednik »Družina« in zagrebški štirinajstdnevnik »Glas koncila«.

Kat. Cerkev z razvejano pastoralno in katehetsko dejavnostjo pomeni pomembno duhovno moč krščanstva na naših tleh. Prilagaja se razmeram in možnostim delovanja v samoupravni socialistični družbi in osvaja spremembe, ki nastajajo v pokoncilskem obdobju v vesoljni Cerkvi. Temeljno torišče delovanja je prav župnija, kjer naj bi po župnijskih svetih prišli do vedno večje veljave laiki. Jasno pa je, da se delovanje Cerkve, ki je nadaljevanje Kristusovega odrešenjskega poslanstva, ne da meriti zgolj z zunanjimi sociološkimi merili; v njej je moč, ki presega človeka, prostor in čas.

Pravoslavna kršćanska skupnost ima sedaj v Jugoslaviji dve samostojni avtokefalni Cerkvi, to je srbska in makedonska pravoslavna Cerkev.

Srbsko pravoslavno Cerkev vodi patriarh German Đorić, ki ima naslov »Njegova Svetost, nadškof pečki, metropolit beograjsko-karlovački in patriarh srbski«. Vrhovno oblast pa predstavlja pravzaprav Sveti arhijerejski sabor, ki se pod predsedstvom patriarha sestane vsaj enkrat na leto. Stalno pa pomaga patriarhu Sveti arhijerejski sinod, ki ga sestavljajo patriarh in 4 škofje. Vseh škofij, ki se imenujejo eparhije, ima srbska Cerkev 27, vendar od teh sedem zunaj Jugoslavije. Štiri škofije imajo častni naslov metropolije.

Beograjsko-karlovško metropolijo vodi sam patriarh German Đorić, ki ima škofa vikarja Danila Krstića. Metropolija ima 87 župnij (parohij), okoli 70 duhovnikov zaposlenih v dušnem pastirstvu, vernikov pa ima nekaj nad 700.000.

Dabarsko-bosansko metropolijo s sedežem v Sarajevu vodi metropolit Vladislav Mitrović. Ima 82 župnij, nekaj nad 40 aktivnih duhovnikov, vernikov pa je okoli 280.000.

Črnogorsko-primorska metropolija ima sedež v Cetinju, vodi jo metropolit Danilo Dajković. Župnij ima pravno ustanovljenih 314, a je večina nezasedenih, saj ima le 20 aktivnih duhovnikov. Vernikov je okoli 230.000.

Zagrebska metropolija že nekaj let nima lastnega metropolita. Vodi jo sedaj kot administrator škof Jovan Pavlović. Ima 76 župnij, 17 aktivnih duhovnikov in okoli 75.000 vernikov. V to metropolijo spadata tudi pravoslavni župniji v Ljubljani in Mariboru.

Timoško eparhijo s sedežem v Zaječaru vodi škof Milutin Stojadinović. Ima 138 župnij, okoli 40 duhovnikov in 310.000 vernikov.

Niško eparhijo vodi škof Irenej Gavrilović. Župnij ima 315, nad 200 aktivnih duhovnikov in okoli 850.000 vernikov.

Šabaško-valjevsko eparhijo s sedežem v Šapcu vodi škof Jovan Velimirović. Ima 180 župnij, 110 duhovnikov in okoli 500.000 vernikov.

Šumadijska eparhija ima sedež v Kragujevcu. Vodi jo škof Sava Vuković. Župnij ima 165, duhovnikov 130, vernikov 410.000.

Sremska eparhija ima sedež v Sremskih Karlovcih. Vodi jo škof Makarije Đordžević. Ima 159 župnij, nekaj nad 90 duhovnikov in okoli 210.000 vernikov.

Bačko eparhijo s sedežem v Novem Sadu vodi škof Nikanor Ilić. Ima 112 župnij, okoli 80 aktivnih duhovnikov in nekaj nad 350.000 vernikov.

Banjaluško eparhijo vodi škof Andrej Frušić. Ima 196 župnij, okoli 60 duhovnikov in 360.000 vernikov.

Braničevska eparhija ima sedež v Požarevcu. Vodi jo škof Hrizostom Vojinović. Ima 130 župnij, okoli 100 duhovnikov in 480.000 vernikov.

Banatsko eparhijo s sedežem v Vršcu vodi škof Visarion Kostić. Ima 131 župnij, okoli 100 aktivnih duhovnikov in 470.000 vernikov.

Slavonska eparhija ima sedež v Pakracu. Vodi jo škof Emilijan Marinović. Ima 118 župnij, 40 duhovnikov in okoli 125.000 vernikov.

Zvorniško-tuzlansko eparhijo s sedežem v Tuzli vodi škof Longin Tomić. Ima 129 župnij, 50 duhovnikov in nekaj nad 360.000 vernikov.

Žičko eparhijo s sedežem v Kraljevu vodi škof Vasilije Kostić. Ima 208 župnij, 150 duhovnikov in nekaj manj kot 600.000 vernikov.

Karlovško eparhijo vodi škof Simeon Zloković. Ima 266 župnij, a le 25 duhovnikov, vernikov pa je nekaj nad 310.000.

Zahumsko-hercegovska eparhija ima sedež v Mostarju. Sedaj nima svojega škofa, vodi jo cetinjski metropolit Danilo. Ima 46 župnij, 20 duhovnikov in okoli 80.000 vernikov.

Raško-prizrensko eparhijo s sedežem v Prizrenu vodi škof Pavle Stojković. Ima 99 župnij, 30 duhovnikov in nekaj nad 260.000 vernikov.

Dalmatinsko eparhijo s sedežem v Šibeniku vodi škof Štefan Boca. Ima 124 župnij, 40 duhovnikov in nekaj nad 200.000 vernikov.

Zunaj Jugoslavije ima srbska Cerkev še 7 škofij od teh sta dve nezasedeni.

Skupno ima srbska Cerkev nekaj nad 7.300.000 vernikov, aktivnih duhovnikov okoli 1360, poleg teh pa še nekaj nad 400 upokojenih, ki še delujejo v dušnem pastirstvu.

Moških samostanov je 74, menihov pa nekaj manj kot 300. Ženskih samostanov je 76, v katerih je nad 750 redovnic in novink.

Teološko fakulteto ima Srbska Cerkev eno v Beogradu, poleg tega pa še 4 bogoslovja. Duhovnike posvečajo potem, ko po končani osemletki končajo 5 letno bogoslovje.

Verski tisk je razmeroma malo razširjen. Osrednje glasilo je štirinajstdnevnik »Pravoslavje«.

Po vojni je bil položaj srbske Cerkve zelo težak. Naenkrat je bila materialno odvisna le od prostora

voljnih prispevkov vernikov. Ker imajo pravoslavni duhovniki družine, je bilo to še posebej težko. Nastopilo je pomanjkanje duhovščine. Že iz pregleda se vidi, da so mnoge župnije nezasedene, vendar danes v glavnem zato, ker mnoge župnije ne morejo vzdrževati duhovnika. Najtežji problem pa je pomanjkljiva verska vzgoja ljudstva. K verouku prihaja le malo otrok, ponekod pa ga sploh nimajo. Tudi obisk božje službe je v nekaterih predelih zelo slab. Živo pa se ohranjajo med srbskim ljudstvom stara na vero vezana izročila, zlasti značilna srbska »slava«, to je praznovanje svetnika, družinskega zavetnika.

Pravoslavna vera se le v nekaterih manj važnih vprašanih loči od katoliške. Danes je glavno vprašanje rimskega primata, ki ga takega, kot se je uveljavil v kat. Cerkvi, pravoslavni odklanjajo. Nekdaj pa so v medsebojnem sporu igrale važno vlogo razne obredne in disciplinske razlike. Pravoslavna Cerkev uporablja bizantinski obred, srbska Cerkev v staroslovanskem jeziku. V zadnjem času uvajajo v bogoslužje narodni jezik. Držijo se starega julijanskega koledarja, ki za našim zaostaja 13 dni.

Makedonska pravoslavna Cerkev je razglasila samostojnost leta 1967. Srbska Cerkev pa tudi druge pravoslavne Cerkve te samostojnosti uradno še niso priznale, prej je bila namreč v sklopu srbske pravoslavne Cerkve.

Na čelu te Cerkve je nadškof Dositej, ki nosi naslov ohridskega in makedonskega nadškofa. Škofij ima sedaj šest, od teh eno v inozemstvu.

Skopljansko-ohridsko nadškofijo s sedežem v Skopju vodi nadškof Dositej. Prespansko-bitolsko eparhijo vodi škof Kliment, sedež ima v Bitoli. Zletovsko-strumiška škofija ima sedež v Štipu, vodi pa jo škof Naum. Debarsko-kičevska škofija ima sedež v Ohridu, vodi jo škof Metodij. Pološko-kumanovska škofija ima začasni sedež v Skopju. Kanadsko-ameriška-avstralska škofija pa ima sedež v Torontu, vodi jo škof Kiril. Vsi škofje nosijo naslov metropolit.

Duhovnikov ima makedonska Cerkev skupno okoli 250. Ima tudi svoje bogoslovje v Dračevu pri Skopju. Vernikov je okoli 1.200.000.

Protestanti

Protestantskih skupnosti je v Jugoslaviji več. Nekdaj so bili protestanti razširjeni predvsem na ozemlju, ki je pred prvo svetovno vojno spadalo pod Ogrsko, danes pa so raztreseni po vsej Jugo-

slaviji. Računajo, da imajo razne protestantske skupnosti v Jugoslaviji okoli 500.000 vernikov.

Protestantizem ohranja temeljne krščanske resnice o Bogu, Kristusu kot odrešeniku, predvsem pa daje veliko veljavo sv. pismu. Navadno štejemo k protestantom tudi verske skupnosti, ki so se zelo oddaljile tako od protestantizma kot od krščanstva, npr. jehovci.

Najštevilnejši so **evangelicani** ali luterani. Ti imajo v Jugoslaviji štiri samostojne verske skupnosti. Najmočnejša je **Slovaška evangeličanska Cerkev avgsburške veroizpovedi**, ki jo vodi škof dr. Juraj Struharik s sedežem v Novem Sadu. Ta Cerkev ima 27 cerkvenih občin in 12 podružnic, 20 duhovnikov in 16 pridigarjev.

Evangeličanska Cerkev avgsburške veroizpovedi v SR Sloveniji ima samostojen seniorat. Največ vernikov ima v Prekmurju. Ima pa 13 cerkvenih občin in 12 podružnic, 13 duhovnikom pomagajo tudi laiki pridigarji.

Poleg teh imamo še **Evangeličansko Cerkev v SR Hrvatski, SR Bosni in Hercegovini in SP Vojvodini**. Središče ima v Zagrebu. Ima 13 cerkvenih občin in 5 podružnic ter 11 duhovnikov. Evangelicani madžarske narodnosti pa so združeni v **Evangeličanski Cerkvi v SR Srbiji**, središče pa imajo v Subotici.

Manj številni so **reformirani** ali kalvinci. Imajo tri seniorate za Bačko, za Banat in za Baranjo. Skupno imajo 43 cerkvenih občin, v katerih deluje 26 duhovnikov. Svoje središče imajo v Pačiru v Bački.

Zelo aktivni so **baptisti**, ki so združeni v Zvezo baptističnih Cerkva v SFRJ. Vseh baptističnih cerkvenih občin je 54, od teh so 4 v Sloveniji. Izdajajo kar tri verske mesečnike. Imajo svojo srednjo baptistično versko šolo, skupaj z drugimi protestantskimi skupnostmi pa so leta 1976 ustanovili v Zagrebu tudi protestantsko bogoslovno fakulteto.

Metodisti delujejo predvsem v Vojvodini in Makedoniji. Razdeljeni so v severni in južni distrikt. Svoje bogoslužne prostore imajo na 40 krajih.

Binškoštiki so združeni v Kristusovi binškoštni Cerkvi v SFRJ. Imajo 70 cerkvenih občin, od teh 10 v Sloveniji.

Adventisti imajo v Jugoslaviji kar 300 cerkvenih občin, ki so združene v 4 oblasti: severno – Novi Sad, zahodno – Zagreb, južno – Niš in jugozahodno – Sarajevo. Imajo dve verski šoli in svoj dvomesečnik »Glasnik«, ki ga izdajajo v raznih jezikih.

Jehove priče imajo v Jugoslaviji 104 cerkvene občine. Izdajajo svoje glasilo, mesečnik »Stražni stolp« v raznih jezikih.

Poleg naštetih skupnosti pa deluje še vrsta **manjših skupnosti**. Pomembnejše so: Kristusova bratska Cerkev, ki ima 24 skupnosti; Krščanska nazarenska skupnost; Kristusova duhovna Cerkev evangeljskih bratov; Svobodna katoliška Cerkev; Božja Cerkev sedmega dne; Verska skupnost »Ezoterijska univerza« itd.

Starokatoličani

Starokatoliška verska skupnost je številčno majhna, vendar ima 5 samostojnih Cerkev, ki so povezane v Zvezo starokatoliških Cerkev v SFRJ. Vseh njihovih župnij je le 12, od teh 3 v Sloveniji.

Muslimani

Islamska verska skupnost je številčno v Jugoslaviji na tretjem mestu. Najvišji organ te skupnosti je Vrhovni sabor, ki ima izvršni organ Vrhovno islamsko starešinstvo. Na čelu tega starešinstva je Reis-ul-ul-ema, sedaj hadži Naim ef. Hadžiabić. Sedež ima v Sarajevu. Po republikah in pokrajinah so štirje sabori: v Sarajevu za BiH in Hrvatsko, v Prištini za SR Srbijo, v Skopju za Makedonijo in v Titogradu za Črno goro.

Muftija je glavni verski služabnik na širšem področju. Posamezne verske občine vodi odbor, verski služabnik pa se imenuje imam. Duhovnikov v pravem pomenu besede islam ne pozna.

Sarajevsko področje ima 106 odborov, 1074 džamij, 748 imamov in 3 višje imame. Prištinsko področje ima 26 odborov, 529 džamij, 444 imamov in 6 višjih imamov. Skopjansko področje ima 13 odborov, 364 džamij, 324 imamov in 3 višje imame. Titograjsko področje ima 9 odborov, 70 džamij, 57 imamov in 3 višje imame.

Za izobrazbo verskih uslužbencev imajo dve srednji verski šoli imenovani medresi in sicer v Sarajevu in Prištini. Obiskuje jih okoli 400 učenec. Leta 1977 je začela delovati v Sarajevu tudi islamska teološka fakulteta.

Judje

Judovska verska skupnost je bila zelo prizadeta med zadnjo svetovno vojno zaradi preganjanj. Nad 60.000 Judov je bilo pobitih. Zato so danes v

V IGRI SENC

*V igri senc
mladega zelenja
videla sem
lep obraz.
Bilo srce je polno
koprnjenja,
zato ne vem,
si bil ti,
sem bila jaz.*

*Vem le to,
da zelo
spreminjal se
obraz je
v igri senc
mladega zelenja.*

BELA SOBA

*Bela soba;
rože cvet
skozi okno
gleda v svet
in v pajčevine
pajčolan
zavit je šopek
nekih sanj.*

Lina Majer

Jugoslaviji le maloštevilni. Organizirani so v 36 judovskih občinah, ki so povezane v zvezo judovskih občin Jugoslavije. Predsednik zveze je dr. Lavoslav Kadelburg. Profesionalnih verskih služabnikov nimajo, funkcije rabina opravljajo v posameznih občinah laiki.

Sodobno ekumensko gibanje vedno bolj povezuje vse kristjane. Danes je jasno, da razne verske skupnosti ne bodo izginile niti takrat, ko bo krščanska edinstvo bolj uresničena. Že danes pa se vsi, ki verujemo v Kristusa, počutimo kot bratje ene velike krščanske družine. Pa tudi z nekrstjani nas druži vera v enega Boga. Za nami so časi verskih preprirov in medsebojnih obračunavanj. Tako se lahko počutimo kot bratje in sestre vsi, ki imamo čut za tisto stvarnost, ki človeka presega in ga v njegovem zemeljskem bivanju bistveno dopolnjuje, ne glede na to, kateri veroizpovedi v mavrici raznih ver pripadamo.

Franč Perko

Varovanje naših domačij

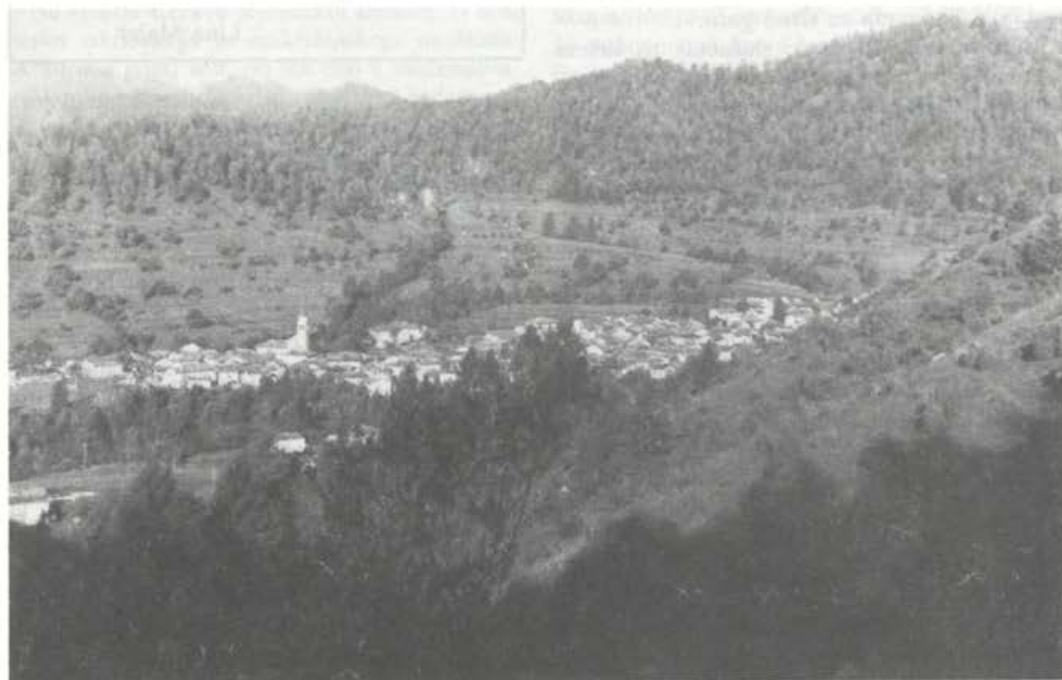
Kdor bi po dolgem in poprek ne le enkrat preromal to našo čudovito zemljo in bi hodil po njej odprtih oči in še bolj odprtega srca, bi nekoč nemara le zasluhlil, čemu ji pravimo domovina . . . Ko pa bi se ozrl naokrog, kjer so se pisana polja položila po dolini in bi mu bele hiške mežikale z brega, bi videl povsod samo bogastvo: ne le bogatijo pokrajine, ki vsak hip spreminja svoj obraz, temveč tudi tisto polnost, s katero oplemenitijo deželo stoletja in ki dokazuje, da naši ljudje niso šele od včeraj na tej zemlji. (Marjan Zadnikar, Znamenja na Slovenskem).

Naše podeželje doživlja po drugi svetovni vojni korenito preobrazbo. S spremembami v družbi in gospodarstvu se spreminja podoba naselij, prav tako pa tudi podoba stanovanjskih zgradb in pripadajočih gospodarskih objektov. Pojav, ki ga zasledujemo skoraj povsod po svetu, ima svoje korenine v naglem razvoju znanosti in tehnike, kar omogoča sodobno tehnologijo proizvodnje. Pri nas ima še nekatere posebnosti. Slovenija je bila še do pred kratkim dežela z visokim deležem kmečkega prebivalstva. Pri tem so mišljeni lju-

dje, ki si z delom na zemlji služijo vsakdanji kruh. Pravih kmetov je iz leta v leto manj. Še vedno pa živi na deželi precejšen del slovenskega prebivalstva, ki pa si svoj zaslužek išče v mestih, posebno v industriji. S tem prihaja v naše vasi nov način življenja. Mnogokrat slišimo besedo urbanizacija v različnih zvezah. Najbolj vsestranski pomen tega izraza je nov, mestni način življenja. Urbanizacija prinaša mnogo koristnega tudi razvoju našega podeželja; zaradi izredno naglega in skokovitega prehoda od prejšnjega ruralnega načina življenja k novemu, pa obenem prihaja do nekritičnih rušitev tistih kvalitiet, ki so jih ustvarili naši predniki in za katere menimo, da bi morale ohraniti svoje mesto tudi v sodobni družbi. Ko rečemo »morale«, pri tem ne mislimo na zakone in predpise, ampak želimo, da bi tako gledanje prodrlo v zavest vsakega izmed nas.

Sodobna tehnika ima namreč vse možnosti, da ustvari prijeten bivalni prostor ali uporaben gospodarski objekt iz še tako stare in na prvi pogled novi namembnosti neustrezne zgradbe. Potrebno je le spoznati, da je v zapuščini naše materialne kulture neka vrednota. Kajti le prepričanje o

Breginj je naselje, ki leži na najbolj zahodnem delu naše domovine. Ob meji z Italijo je živa priča o zgodovinski prisotnosti Slovencev na tem področju.

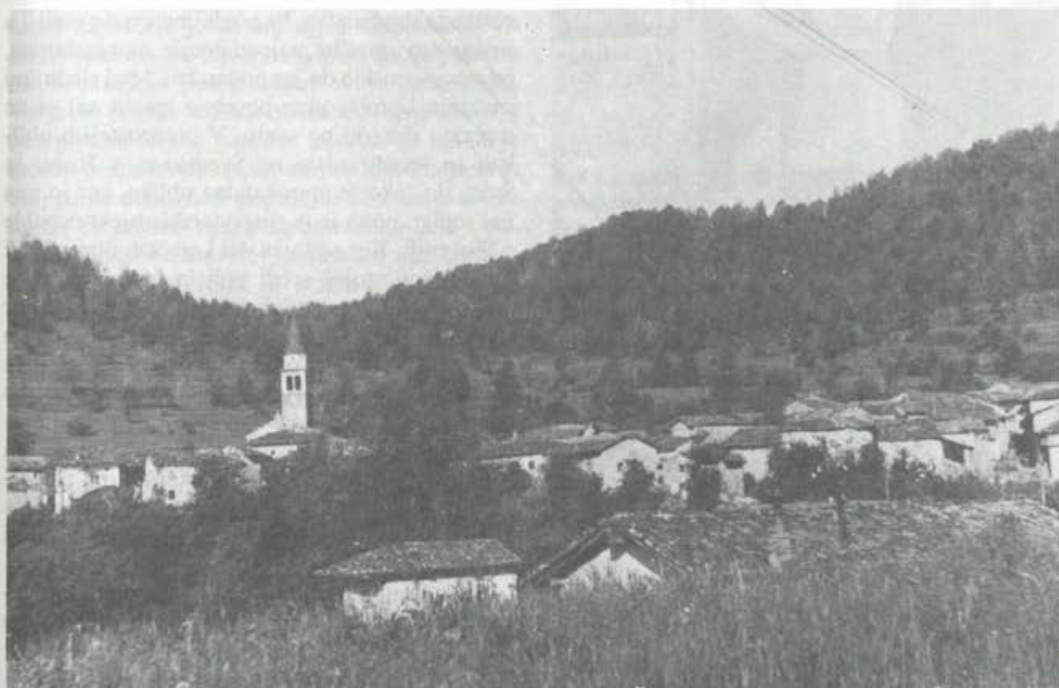
vrednosti je lahko izhodišče naših nadaljnjih ukrepov.

Najbolj zapeljiva in obenem zmotna je trditev, da je novo obenem tudi boljše. Novo je postalo sinonim za boljše. Ta predpostavka je v praksi botrovala mnogim grehom, ki jih ne bo lahko popraviti. Poglejmo samo stanovanjske hiše, ki rastejo v naših vaseh! V primeru, ko je hiša v slabem stanju ali da v hišo pridejo mladi, se navadno misli, da je najpametneje hišo podreti in zgraditi novo. Če je dovolj prostora za novo poslopje na bližnjem domačem vrtu ali njivi, stara zgradba ostane. Ker pa ne opravlja več svoje funkcije, se njeno propadanje še pospeši. Kadar za novo zgradbo ni dovolj sredstev, pride do dozidav in prezidav stare domačije. V vsakem primeru je cilj ustvariti ugodnejše bivalne pogoje, obenem pa doseči zunanji videz kot pri mestni hiši. Zavest, da se s tem lastnik na družbeni lestvici povzpne za stopnjo više, je pri takem gledanju odločilnega pomena. V mnogih primerih, ko gre za domačije, kjer je agrarna dejavnost še vedno osnovni način pridobivanja sredstev za življenje, je tako zasnovana stanovanjska hiša

Z velikim občutkom za prostor je naselje položeno pod vznožje bovškega Stola. »Stari« so se podredili okolju in upoštevali načelo, naj človeško delo ne tekmuje z božjim (po Loosu).

nefunkcionalna. Samo po sebi se razume, da so človeku potrebne pridobitve, ki dvigajo njegov standard. Zato so sodobna kuhinja, kopalnica in sanitarije, predvsem pa njihovo smotrno vključevanje v sklop stanovanjskih prostorov nepogrešljive, pa naj gre za novo ali za obnavljanje starega. V zelo redkih primerih, predvsem kadar je potrebno zaradi izrednih kvalitiet ohraniti prvobitno stanje zgradbe ali prostora, takih sodobnih naprav ni mogoče vgraditi ob adaptaciji; v tem primeru je treba misliti širše, bodisi na zamenjavo ali dograditev. Zato je zmotno gledanje, da v starih zgradbah ni mogoče nameščati naprav za posodobljanje življenja. Treba je le razumeti, da pri veliki želji vnesti nekaj novega, večkrat odstranimo marsikaj, kar ni več sodobno, je pa morda še prav tako funkcionalno in lepo, le da je staro in mora zato ven.

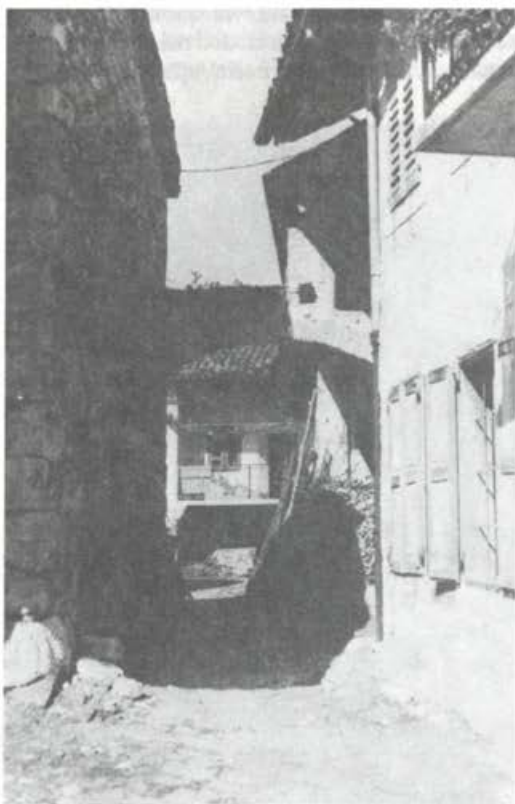
Tip visokoprtilične mestne hiše, ki je prodril na naše podeželje, v mnogočem ne ustreza spremenjenim zahtevam. Porušil je tudi zunanji videz starih vasi. Ko nastajajo povsem novi zaselki, bodisi ob komunikacijah bodisi ob industriji ali kot počitniška naselja, je vprašanje vključevanja v okolico manj zahtevno. Težje pa je prilagajanje starim naseljem ali zahtevni okolici. Čeprav so najkvalitetnejša naselja ali deli naselij zavarovani z zakoni, ki določajo način njihove zaščite ali

Kvalitetno naravno okolje, dopolnjeno s poživljajočim elementom vode, postaja v »tehnološkem« okolju sodobnega človeka vse dragocenejše.

Stare zgradbe, opremljene z elementi sodobnega standarda, dajejo enakovredne pogoje za življenje kot nove. Ohranjanje pa se značilni vaški ambient, ki je pogoj za svojevrsten način medčloveških odnosov.

možnosti za preobrazbo, pa je vsepolno takih ambientov, ki sicer ne sodijo v tako visoko varstveno kategorijo, pa bi jih bilo vendar potrebno ohraniti. Mnogo razlogov govori za našo osebno zavzetost in osveščenost. Apologija zapuščine naše materialne kulture bo torej usmerjena na osvetlitev vrednot, ki nam jih ta kultura posreduje.

Vrednote so namreč tisti kriteriji, ki človekovo ravnanje usmerjajo k željenim ciljem. Zato je zelo pomembno, katere vrednote sprejememo in kakšna je njihova vrednostna lestvica. Še važnejše pa je, kako jih cenimo ter kakšne poti in sredstva izbiramo za njihovo realizacijo.

Poglejmo si поблиže nekaj teh vrednot! Ali se kdaj vprašamo po zapuščini duhovne kulture, pa naj gre za ljudsko ali visoko pesem, pripovedništvo, glasbo . . . Ponosni smo, da smo iz Prešernovega rodu, da je v našem jeziku pisal Cankar. Občudujemo naše slikarje od baročnih freskantov do impresionistov. Radi gojimo ljudsko pesem in oživljamo folklorne običaje. Ob tem pa pozabljamo, da je bistveni del naše preteklosti »zapisan« prav v zgradbah, ki so nam še ohranjene. Zgovorno nam govorijo cerkvice po vrhovih, protiturski tabori na utrjenih in težko dostopnih krajih, gradovi na dominantnih in strateških položajih, mesta na smotrno izbranih lokacijah. Morda bi kdo mislil, da govorimo le o zapuščini visokega stavbarstva. Pa pogledjmo v naše vasi! Tu srečujemo zgradbe najrazličnejše namembnosti, od stanovanjskih do gospodarskih. Med slednjimi zavzema kozolec prav posebno mesto, saj ga ne srečamo drugod po svetu. V preprostejših oblikah so še ohranjeni na Švedskem, v Rusiji in Švici, do tako monumentalne oblike, kot jo ima naš toplar, pa se je ta gospodarski objekt razvil le v Sloveniji. Kot sestavni del kmečkih domačij ali samostojno stoječ sredi polj in travnikov, daje kozolec značilno podobo naših pokrajin. Kdor občuti to globoko povezanost, mu ne bo težko razumeti, zakaj je potrebno čuvati spomenike našega ljudskega stavbarstva. Varovanje bo uspešno le, dokler bo kozolec še vršil svojo funkcijo. Kozolec je zelo jasen primer. Enako pa glejmo tudi druge, z delom človeških rok ustvarjene sestavine našega okolja. Kajti odnos do naše kulturne zapuščine kaže na naši sedanji kulturni nivo.

Pri takem gledanju ni pomembno ostro ločevanje med objekti, ki jih je zakon zaradi izjemnih kvalitet uvrstil med kulturne spomenike, ter tistimi, ki imajo manjše kvalitete in jih označuje-

mo z izrazom stavbna dediščina. Razlike v kvaliteti določajo razvrstitve v varstvene kategorije in obenem način njihovega ohranjanja. V bistvu pa gre za naš načelni odnos do stvari, ne glede na to ali so kvalitete večje ali manjše.

Vrednote in razlogi za varovanje

Ko hodimo po naši deželi in nam v ušesih še zvenijo besede, zapisane v uvodu, razmislimo, kakšni so razlogi, zaradi katerih je vredno ohranjati naše preproste zgradbe in varovati podobo naših naselij. Na prvi pogled je videti odgovor preprost. Ko pa začnemo razmišljati, členiti in razvrščati razloge, odgovor ni tako enostaven. V želji, da bi našli kar najbolj vsestranski odgovor, moramo urediti naše razmišljanje. Nekoga bo bolj prepričala ta skupina razlogov, nekoga druga; najboljše pa je gledati na celoto, kjer se kvaliteta vzpostavlja na višjem nivoju kot združitve raznovrstnih prvin, ki pomenijo kvaliteto šele v sestavi, nizih in v povezanosti z drugimi.

Zdi se, da lahko navedemo vsaj štiri skupine razlogov. To so: **kulturni, ekonomski, socialni in ekološki.**

Kulturni razlogi. Eden izmed osnovnih razlogov za varstvo, spoštovanje in ohranjanje naše kulturne zapuščine je že omenjeni **narodnostni vidik**. Veliki narodi kljub svoji moči čutijo potrebo da dokazujejo pomembnost svoje preteklosti. Verjetno je prav to eden od načinov osveščanja, s tem pa tudi vzgoje narodne zavesti. Ta zavest je močan pospeševalec rasti tako na materialnem še bolj pa na duhovnem področju. Če imamo velike moč, če imamo njihova pomembna dela s področja duhovne kulture, moramo o njih spregovoriti. Prav isto velja za storitve na področju materialne kulture. Zgradbe, ki sestavljajo naša naselja, ne govorijo samo o naši preteklosti, ampak soustvarjajo tudi **poseben značaj** naše krajine. Ohranjenih je veliko število različnih objektov iz prejšnjih stoletij. Te stavbe predstavljajo **zgodovinski dokument**, ki jasno govori o življenju ljudi v preteklosti. Nekatere zgradbe s področja ljudskega stavbarstva so z **znanstvenega vidika** ključnega pomena za poznavanje zakonitosti v razvoju srednjeevropske vasi in kmečke hiše. Ohranjevanje lahko narekuje tudi **tipičnost stavbe** kot priče stanovanjske kulture določene družbene plasti v določenem času. Izredne kvalitete mnogokrat ustvarjajo **prostorske kompozici-**

Arhitekturo breginjskih domačij poživljajo slikoviti »ganki« kot funkcionalni elementi zgradbe, saj so to kraji z obilo moče.

Vse fotografije je avtor posnel maja 1976 v Breginju, nekaj dni po prvem potresu.

V preprostem materialu so skrbno izdelani stebri s konzolami, ki nosijo leseno konstrukcijo nadgradnje.

je sestavljene iz zgradb, ki vsaka zase ne predstavlja nobene vrednosti. V takih primerih govorimo o likovnih ali estetskih kvalitetah, kot so zanimivi pogledi, izbrana lokacija, dominantno mesto postavitve, tipičnost, predvsem pa skladno vključevanje v okolico.

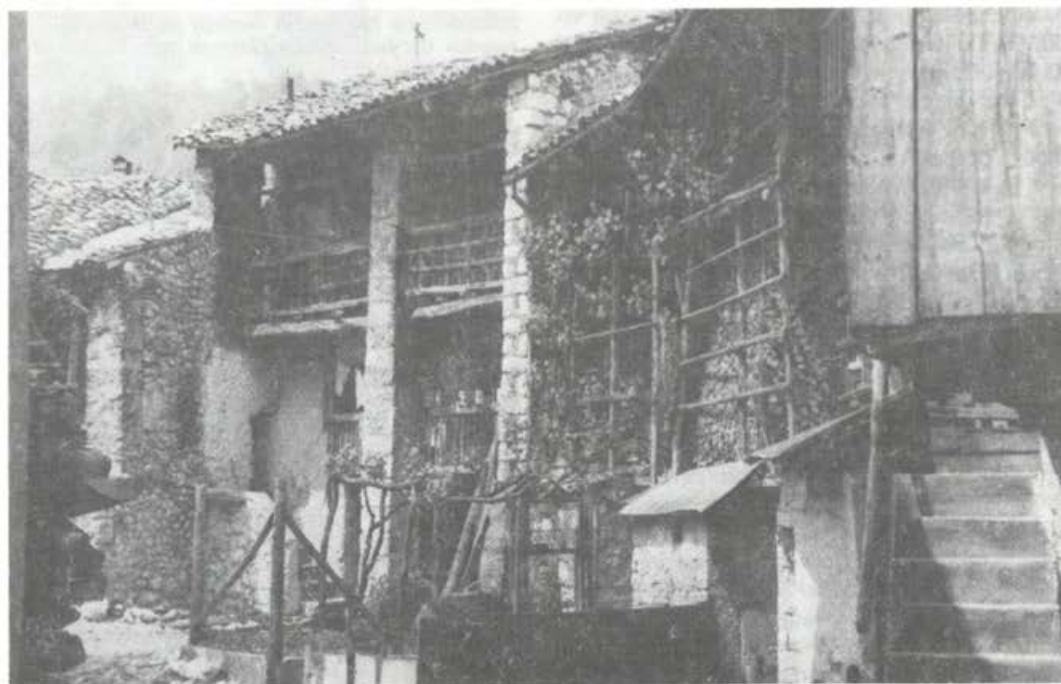
Ekonomski razlogi. Gledano z ekonomskega stališča ima obnova starih zgradb, kolikor niso v izredno slabem materialnem stanju, določene prednosti. Prenovitve, s katerimi dosežemo utrditev konstrukcijskih delov zgradbe in stanovanje, ki je primerno zahtevam sodobnega standarda, so po izračunanju **cenejše** od novih stavb. Ta trditve, ki na prvi pogled ne zveni prepričljivo, je bila večkrat preverjena, med drugim tudi v vasi Breginj, ki je bil hudo poškodovan ob potresu maja 1976. Če ne bi bilo ponovnega sunka v jeseni istega leta, bi obnovili stare domačije, saj so bili že izdelani prenovitveni načrti, pri katerih je tudi ekonomski račun potrdil upravičenost za obnovo.

Če velja taka ocena za posamezne zgradbe, pa je toliko bolj umestna, ko gledamo obnavljanje starih zgradb v širših okvirih. **Prihranimo dragocen prostor**, namenjen drugačni izrabi; navadno se za zidavo uporabi kvalitetno kmetijsko zemljišče. Gledano z narodnogospodarskega vidika, ščitimo na ta način tista področja, ki bodo v

bodočnosti vedno bolj dragocena, saj računamo, da se bomo morali pri prehrani bolj postaviti na lastne noge. Ne varčujemo samo s prostorom, ampak tudi s surovinami in gradivom, kar vse skupaj ni na voljo v neomejenih količinah. Primer energetske krize pred nekaj leti bi nas moral izučiti.

Ne nazadnje imajo primerno urejene starejše zgradbe poseben mik za **turizem in rekreacijo**. Domiselne rešitve, pri katerih pa ne smemo zaiti v krašenje z napačno pojmovanimi narodnimi motivi, lahko pomagajo do materialne osnove za obnovo tudi tistih zgradb, ki bi sicer ne mogle več obstati. Namesto da gradimo nova počitniška naselja, ki se le redko skladno vključujejo v občutljive ambiente slovenske pokrajine, bi raje obnavljali za take namene ustrezne zgradbe starejšega stavbenega fonda. Na ta način bi imeli korist neposredni uporabniki, pa tudi mnoge zgradbe bi rešili propada. V Istri in Slovenskem primorju so tako rešili nekaj naselij. Tudi pri obnovi Breginja, ki je bil že pred potresom precej zapuščen, so mislili na podobne možnosti.

Pestra razporeditev vaških objektov je v velikem nasprotju z urejanjem sodobnih stanovanjskih sosesk, kjer se enaki elementi nizajo v enakih zaporedjih in s tem ustvarjajo monotonijo.

Sociološki razlogi. Dokazati želimo, kako pomembno vlogo imajo starejše zgradbe v oblikovanju medčloveških odnosov. Za razumevanje tega vprašanja je najbolj pokazati nekaj primerjav. Očitno je velika razlika pri medčloveških odnosih, ki vladajo v starem mestnem ali vaškem naselju, in tistimi, ki se razvijajo v novi stanovanjski soseski. Raziskave sociologov so sledile tem odnosom v vzorno urejenih novih naseljih, kot je na primer Velenje, in odkrile zanimive rezultate, ki potrjujejo našo domnevo. V starem okolju človek lahko zadovoljuje vse svoje potrebe od dela do bivanja in rekreacije, novejša naselja pa so s svojim coniranjem izrazito enofuncionalno usmerjena. V novo stanovanjsko sosesko, ki ima poleg nakupovalnega centra le še nekatere dodatne funkcije, hodijo ljudje v glavnem le prenočevat. Razumljivo je, da so stiki med ljudmi minimalni.

Z navajanjem takih primerjav nikakor ne želimo nasprotovati gradnji novih sosesk. Opozarjamo le na probleme in možne rešitve. Prepletanje starega z novim, kombinacije različnih funkcij v

prostoru so odsev potreb današnjega človeka prav tako, kot je bilo to v preteklosti. Zato še enkrat poudarimo, kako zmotna je trditev, da se mora vse staro (zgradbe) umakniti novemu, ker je novo avtomatično tudi boljše.

S strokovnim obnavljanjem starejših objektov, ki imajo svojo ambientno in spomeniško funkcijo, ne pridobimo le zgodovinsko in estetsko zanimivih in značilnih objektov, ampak tudi zdrava stanovanja in v širšem pomenu besede tudi **humanizirano okolje**. V sociološkem pomenu pa gre predvsem za ustrežnejšo družbeno razporeditev. S tem se tudi približujemo realizaciji osnovnih izhodišč naše družbe.

Ekološki razlogi. V odnosu človeka do naravnega okolja zavzemajo starejše zgradbe posebno mesto: V sedanjih mestnih in vaških okoljih so mnoge dejavnosti neškodljive predvsem zato, ker so logično vključene v potek stvari in predstavljajo integralni del naravnega in kulturnega okolja. Taka je na primer kmečka hiša obdana z gospodarskimi poslopji. Taki so stari mlini in žage. Nasprotno pa je tovarna že zaradi vsiljive velikosti, še bolj pa zaradi škodljivih vplivov v obliki dima, plinov, ropota, onesnaževanja voda, zemlje in zraka, tujek, ki ruši naravno (ekološko) ravno-

V Breginju je naravna stihija le dopolnila agonijo ene najlepših vasi na Slovenskem. Primer naj služi kot opomin, da bomo prihodnjim rodovom morali dati odgovor o izgubljenih vrednotah.

težje. Tovarne in podobni objekti morajo biti, njihov kvarni vpliv na okolico pa je treba kar se da zmanjšati.

Starejše zgradbe so se s svojo prisotnostjo v času zrasle z okoljem in postale **sestavni del naše kulturne krajine**. Tako predstavlja njihovo varovanje in ohranjanje povezavo naravnega in kulturnega varstvenega kompleksa, to je varovanje kulturne krajine v najširšem pomenu besede.

Ob koncu zaokrožimo in strnimo naša razmišljanja! Nakazali smo nekatere kulturne, ekonomske, sociološke in ekološke vrednote, zaradi katerih menimo, da je upravičeno, še več, potrebno, varovanje zapuščino naše materialne kulture, pri čemer predvsem mislimo na tako imenovano stavbno dediščino.

Krog se je sklenil z isto mislijo kot je nakazana v uvodu: spoštujmo dela naših prednikov in čuvajmo skladnost, ki so jo vnesla v našo pokrajino, saj na ta način **bogatimo** okolje, v katerem živimo in ki je namenjeno prihodnjim rodovom.

Jože Marinko

Na pot gre starček

*Na pot gre starček s sivolaso glavo . . .
(... ..)
in pride v Rim, kraj svoje davne želje,
da vidi, kakšna je podoba Njega,
ki z njim želi v nebeško si veselje . . .
(Fr. Petrarka, Soneti, XVI)*

Pred hišo se je ustavil poštar na motornem kolesu. Izročil nam je lepo poslikano razglednico, na kateri se je bohotilo nekaj prekrasnih znamk z napisom: POSTE VATICANE. Nina in Marjeta, pridita pogledat, kdo nam je pisal! »Lepe pozdrave vsem, posebno obema bucikama. Zdrav sem, vidimo se kmalu – dedek.«

I.

Profesor Franc Malavašič je v letu Gospodovem 1976 zakoračil že krepko v jesen svojega življenja. Krepko in vendar docela neopazno. Iz okvira njegovega življenja so padali kralji in ce-

sarji, on pa je živel, dvema svetovnjima vojskama navkljub, živel in nabiral leta kot kroglice na rožnem vencu, živel in se staral, tako kot se je staralo stoletje . . . njegovo stoletje, s katerim že zdavnaj ni vedel več kaj početi. Ali je mogoče, da se človek zmoti v stoletju in stopi v napačen čas? Ta misel ga je zadnja leta obsedala bolj in bolj. Ni čudno, kajti profesor Malavašič ni vozil avtomobila in ni znal smučati – edino drsal je v mladih letih, a še tistega je bilo hitro konec, ko je nekoč treščil na zadnjo plat ravno pred dekletom, ki bi morala biti priča njegovi drsalni umetnosti in moškemu šarmu – no, tista je že itak gledala za njegovim premožnejšim sošolcem, zdaj je že vdova po njem, zadnjič jo je srečal na živilskem trgu z nabito polno košaro, kako se je postarala! Ne, športnik on nikdar ni bil, ta doba pa nori za športnimi dosežki. Od žoge do ženske, je otožno pomislil profesor Malavašič in si prižgal cigareto. Ko je puhnil prvi dim, je že vedel, da je na najboljši poti, da premozga še enkrat vse svoje življenje od začetka. Od tam, ko . . . preko tistega, ko . . . do naslednjega ko. In povsod sami pretekli pogojniki. Kondicional preteklosti, je zamrmral in se spomnil svojega rajnega profesorja latinščine: oster je bil, oster, a svoje znanje jim je enkrat za vselej zabil v glavo. No da, tale doba, se je skušal povrniti k prvi misli, tale doba. Norišnica. Pa to gospodarjenje. Krediti!! Življenje na kredit. Tisto, kar je najbolj dražilo mojo ubogo Mileno: »S tabo si ni mogoče nič pomagati. Vzemiva vendar posojilo, ves svet dela tako. In nekam pridejo!« Ubožica, ona je že prišla tja, kamor je morala. Levkemija, izčrpana kri. Doba, doba!

– Oprostite, gospod, ali lahko dobim ognja?

Izvoli, mladenič! V tej Italiji je še nekaj olike, fant mu je ob zori pomagal zložiti spalno klop ali »couchette«, na kateri je profesor Malavašič prebil nemirno noč, se obračal s hrbta na bok in nazaj, in skušal uloviti spanec, ki mu je uhajal kot so uhajala kolesa drvečega brzovlaka. No, ta fant je bil zjutraj prijazen, vtis o Italiji je bil ugoden. Sicer pa, kakor obrneš, Lahi so zmogni vsega. Najbolj civiliziran narod na svetu, pa ti gredo in obesijo tistega svojega Mussolinija za pete, potem ko so trideset let noreli za njim! Tega on s svojo preprosto pametjo ni mogel nikoli razumeti. Naj bi ga vsaj ustrelili! Italijane je profesor Malavašič vselej gledal malo zviška. Niso mu bili resni. Ljubi bogec, kako so enainštiridesetega vkorakali v Ljubljano! Tisti kapelnik, ki je hodil spredaj, metal v zrak svojo kapelniško

palico in jo lovil kot šema v cirkusu! Pa njihov jezik! Lep, samo ko se jim ne bi tako mučilo. On ni nikdar maral govoriti italijanščine, čeprav je gladko prebral in razumel vse, kar je bilo napisano v tem jeziku – kaj ne bi, stari latinist! –, vendar si jo je zapomnil toliko, da je lahko doma dražil svoja dva fantička, ko sta racala okoli njega: Ke koza faj! Ke koza faj! – toliko časa, dokler ju ni srečno zjezil. Ej, moja fanta, kako sta bila prisrčna!

– Ke koza faj (*Che cosa fai* – kaj počneš?) je ušlo profesorju Malavašiču z jezika. Mladi Italijan, ki je sedel na sedežu nasproti njega, je presenečeno pogledal, se nato nasmehnil in rekel.

– *Niente, Io, sa...* (Nič, veste, jaz...) in pričel razlagati, da se pelje v Rim na obisk k zaročenki, da je poslovno z doma itd. itd. Očitno je bil zadovoljen, da je dobil poslušalca, če že ne sogovornika, ki ga je pazljivo poslušal... in začuda dosti razumel, dosti več kot je upal in se bal. In tu je bilo samotnega razmišljanja profesorja Malavašiča naenkrat konec. Pipica, ki jo je bil odprl s svojim nepremišljenim stavkom, je pričela curljati in je curljala in curljala... *O eloquentia!*, si je mislil ostareli profesor, ni naključje, da so imeli Cicerona. Kako ti le govori, fant! Kje smo še mi, Slovenci. Saj sem vedno trdil, Karadžiča bi nam bilo treba, Karadžiča, da bi nam pogovorni jezik spravil s knjižnim, tako kot imajo to Srbi, to so govorniki. Kaj mi! Sicer pa, pred dobrimi sto leti smo šele razmišljali, ali naj bomo narod ali ne... Uvidevno je prikimal zgovornemu Italijanu, ki je bil veselo razumevanja in je razpletal dalje. Ti kar govori, si je mislil profesor Malavašič in se v duhu povrnil za kateder, za katerim je odbil točno štirideset let svojega delavnega življenja, ti kar govori, fant... Lepo je, če mlad človek toliko ve in se tako izbrano izraža.

Zunaj je mimo oken drsela zelena, rjava in modra umbrijska pokrajina. Profesor Malavašič kar ni mogel odtrgati oči od nje. Kaj so nas vse o njej učili pri zgodovini! Etruščani, Rimljani, Hanibal – ali ni bila tista vodna planjava malo prej Trazimensko jezero? – zatem pa vpadniški narodi vseh sort: kdor je le mogel se je sprehodil po tem italiskem vrtu. Pa Francišek Asiški, njegov patron! Zdaj je vrsta na tebi, stari moj Francè, si le dočakal. Eh, saj se ne bi nikdar spravil na pot, če se ne bi zganili otroci: plačali so mu vozovnico, mu rezervirali bivališče v Rimu, mu napolnili kovček in ga opremljenega postavili na železniško postajo. Tole je tvoj vagon, *ciao*, dedek! V začetku niti ni maral. Upiral se je na vsej črti. On

da je srčni bolnik, pa prebava pa tuja postelja, on da lahko zaspi le na domači... No, boš ja enkrat poromal v Rim, mu je oponesel najstarejši sin, ti, ki si vedno govoril, da je treba svetega očeta ubogati in da ga kardinali premalo ubogajo... Fant je imel prav, profesor Malavašič je resnično rad tako govoril, predstavljal si je pač sebe in svoj pedagoški problem z otroci. Vedno so ga premalo ubogali. Tudi tega je kriva doba. Doba!

Kodrolasi Italijanček pred njim je že zdavnaj umolknil, saj je spoznal, da mu stari gospod ne sledi najbolje in da čimdalje bolj zapira veke. Cigareta je že zdavnaj postala ogorek, trudna glava, ki se ji je poznalo pomanjkanje nočnega spanca, se je naslonila v kot in sen je pričel siliti na oči. In kot vedno ob takih trenutkih, so tudi zdaj pričele profesorja Malavašiča obletavati podobe, ki so mu druga za drugo prihajale nekje iz globin spomina, se sprijemale med seboj, prehajale druga v drugo in se slednjič ustanovile kot neka čvrsta slika, porojena iz najbolj davne in prisrčne otroškosti: MILOSTLJIVI VISOKOČASTITI GOSPOD GOSPOD... KNEZ IN ŠKOF KRŠKI, DOKTOR BOGOSLOVJA ITD ITD ITD... Imenik udov v Koledarju Mohorjeve družbe za leto to in to. Uvodna stran. Videl jo je pred seboj, čvrsto in kot ulito za večnost. Ljubi Bog, to je bila avtoriteta. Kako je že rekel Zweig? »Die Welt der Sicherheit«, stari, varni svet. Zdaj gremo tja. V Rim. Bogue, kako bo. Ko bi le ta vlak tako ne tresel...

II.

Prebudil se je, ko ga je nekdo rahlo potresel za rame.

– Gospod, prihajamo, mu je govoril glas v tujem jeziku. Skozi napol odprte veke je profesor Malavašič prepoznal svojega mladega sosedo, ki je že tičal v zapetem dežnem plašču in držal svoj kovčeg v roki. Pa kaj smo že tukaj? Tako hitro, saj ni mogoče! Urno se je dvignil, si nadel plašč in s pomočjo prijaznega sosedo spravil kovčeg s prtljajnika na tla. Ko je pogledal skozi okno, je že videl okoli sebe v pahljačo razvejane tirnice, ki so se cepile in križale še naprej in naprej, vlak pa je držal s komaj zmanjšano hitrostjo kot po dobro zaznamovani poti, ki je ne moreš zgrešiti, čeprav zavezani ni očmi. Končno je le začelo iti malo bolj počasi, kompozicija se je ustavljala, drsela vse bolj zlagoma in se končno komaj opazno izravnala s kamenitim peronom, kot barka ob pomolu. Roma, Termini.

Kam pa zdaj? Še dobro, da so ga poučili, starca. Profesor Malavašič se je z negotovimi koraki odpravil skozi mravljišče, kamor je udaril prihod njegovega mednarodnega vlaka, taval je skozi množico in odganjal vsiljive nosače, ki so se hoteli polastiti njegovega kovčka. Sicer so mu bili naročili, naj si ga vzame, *facchina*, a on ni nor: lahko mu jo še podedi z njim, falot, ali pa mu bo izpulil velik denar. Do vhoda bo že sam. Tapa . . . rekli so mu, naj si vzame taksi, kajti tramvajsko zvezo za v tisti konec je težko najti, še posebej če si prvič v Rimu. Taksi, hm . . . Enkrat samkrat v življenju se je vozil z njim. Ko je dobil šestmesečno štipendijo v Pariz, po diplomi. Čakaj, skoraj petdeset let bo že tega. Leta 29, natanko takrat. Dolgo sta se vozila tistikrat, dolgo. In plačal je, da je bil črn. Ves teden ni nič pravega jedel zaradi tistega frdamanega taksista. Ali bo tudi zdaj tako?

S taksijem po rimskih ulicah! Kakšen svet, kakšno vrvenje, kolikšna lepota! Profesor Malavašič je strmel skozi okence vozila in čvrsto držal ročaj kovčka k sebi, kot otrok, ki se boji, da mu bodo iztrgali igračo. Kakšna velika zgradba je tole, nekje jo je že moral videti na sliki.

– Lateran, je suho pojasnil voznik.

Je že dovolj, že vemo. Nekdanja prva cerkev krščanstva. Dokler niso sezidali sv. Petra. Lateranski koncil, leta? Tu so se ostareli možgani napeli in v domišljiji je vstala pred njim povaljana knjižica s starinskimi tiskanimi črkami: Zgodovina katoliške Cerkve, pisana za slovensko ljudstvo, Mohorjeva, leto . . . A kaj dolgo ni mogel premlevati tega zgodovinskega trenutka. Naenkrat sta se s taksistom znašla v predmestju, natrpne ulice so se umaknile zelenicam, koder so hodili športno oblečeni možje in zamahovali s palicami – golf, je uganil profesor Malavašič, to so pa tiči! – cesta je bila naenkrat ena sama, dolga, neskončna. Via Appia Nuova 884, Collegio Sloveno, slovenski dom v Rimu, Slovenik.

– Dober dan, gospod profesor, je bilo slišati na vratih in prijazna redovnica mu je vzela prtljago iz rok. – Pričakovali smo vas. Gospod Suhadolc nam je povedal, da pridete.

Tu je treba pripomniti, da profesor Malavašič ni šel kar na slepo na tako dolgo pot v tujino. Dogovorjeno je bilo, da ga v Sloveniku pričaka njegov nekdanji učenec, ki je v Rimu na višjih študijah bogoslovja. Prijeten fant, je vedel o njem povedati stari profesor, a da bo šel v bogoslovje, si nisem nikdar mislil. No, človek se pač naredi. Zadnjič, le poslušajte, mu je prišla na obisk ena njegovih nekdanjih učenk, ki živi zdaj v Kanadi.

Bila je med najbolj pustimi v razredu, »lepota je ni trla«, kot je rad pravil. In ti dobi deklet ženin, farmarja z milijoni. In kako se je naredila, prava svetska dama!

– Pozdravljeni, gospod profesor!

– Lej ga, fanta. Pa se niste nič spremenili. Kot bi vas vzel iz klopi v četrti šoli. No in zdaj boste doktor svetega pisma. O, mačka!

– Sem kar vedel, da boste tako rekli, se je namuznil oni. Ta vaša »mačka« je slovela po vsej šoli. Dajte, povejete, kako ste kaj popotovali.

– Ah, to ni za moja leta. Srce, srce, je potožil profesor.

– No, zdaj se boste malo odpočili, potem bo takoj bolje, ga je tolažil bogoslovec in ga vodil navzgor po stopnicah v sobo, ki so mu jo določili. Prijazna sobica, udobna, čista, brez odvečnega razkošja. Tu bo njegov dom, za nadaljnjih štirinajst dni. Pri priči je preizkusil posteljo. Postelja, to je glavno! Tale je malo bolj mehka, ni taka kot njegov »špampet«, a se bo že privadil. Križ nad posteljo, seveda, saj smo v cerkveni hiši. Visoko okno, pravzaprav okenska vrata, zunaj terasa. In razgled! Strehe že bolj redkih predmestnih hiš, v daljavi neke vrste viadukt, obrisi pinij. Rim. No, pa smo prirajžali. Kar dolga je bila . . .

Še isti dan, po kratkem počitku in prigrizku, so profesorja naložili v udoben avtomobil in njegov nekdanji učenec se mu je za vse popoldne vdinjal za vodnika – »cicerone«. Začela sta z rimskimi spomeniki. Stara Via Appia, Kolizej, Trajanov pomnik . . . ruševine, kamni, kamni, kamni. Kaj je ostalo od tolike slave? Od tistega davnega imperija, od bleščeče govorice, najbolj intelektualnega jezika na svetu? Profesor Malavašič se je mimogrede preselil v svojo preteklost – kot bi gledal v davne čase svoje lastne zgodovine – in se videl kot mladega kmečkega fanta, ki drgne gimnazijske klopi in se uspešno kosa s svojimi gosposkimi sošolci, tistimi, ki so imeli vsega na pretek. In tu jim je bil kos! Na polju duha, edine prave demokracije in svobode. Kmečki fant, ki si je služil kruh z instrukcijami, brez pravega doma, brez matere, ki mu je umrla že v rani otroški dobi, tako da se je njenega obraza komaj spomnil – ta fant je bil glavni latinec v razredu in je ob urah profesorja Virnika, tistega strogega in pedantnega možaka, ki je zahteval cele paragrafe na pamet, zablestel tako . . . da je bila v trenutku pozabljena nemila usoda, zavest da se rineš med pomaranče kot konjska figa, kar so mu dali od časa do časa še kako natanko vedeti. A vseeno, to je bila mladost, to je bila zlata doba . . .

»Aurea prima sata est aetas . . .« je pričel polglasno skandirati.

Voznik, mladi doktorand teologije, se je nasmešnil. Profesor ne more iz svoje kože! In je skrbno vprašal:

– Za danes bo morda dovolj, gotovo ste že utrujeni.

Res je bil. Ustavila sta avto, poiskala najbližjo gostilnico in sedla k mizi na prostem, nekaj korakov proč od hrupne ulice, po kateri se je od časa do časa utrgal plaz renčečih, kot podivjanih vozil. Na temnomodrem večernem nebu so se prižgale prve zvezde, od ograjenega pinijevega gozdiča onstran ceste je pritavala mila vonjava in za trenutek odpodila bencinski smrad. Profesor Malavašič je pobožno srkal iz svojega kozarca in tupatam pomlaskal z ustnicami. Laško vino. Dobro in poceni. Morda ga vzame domov kako steklenico. Kaj pravi fant? Da je prav lahko ponaredek? Daj no, ni da bi v vsaki stvari bil tako natančen. Je pa močno in zlezlo mu bo v glavo. Lepi ljudje, tile Rimljani. Dekleta morajo biti vihrava. Prav nič niso udružane (Njegov ideal: udružano dekle!). Moški pa so vsi bolj majhni. In iz njih je hotel Mussolini narediti tisto armado z bajoneti, ki naj bi jih ne ustavila nobena sila na svetu! Pa so jih že Albanci. Profesor Malavašič se je nasmešnil, iz njega se je oglasil stari porogljivec, pravi slovenski kmet, ki je na apeninski jug vedno gledal od zgoraj. Eh, stara Avstrija jih je tepla, kadarkoli so trčili skupaj.

– Pavle, ali poznate tisto:

»Radecki ima sivo glavo;
pa vendar gre na vojsko z njo . . .
žuláj žuláj žuláj žuláj,
žuláj žuláj pa zakaj? . . .«

In je zapel, s starčevskim glasom, a prešerno z iskro v očeh.

Da, to je bil profesor Malavašič. Tisti, ki je pel v razredu, da mu je umetni zob poskakoval v ustih, v veliko veselje nadebudnih gimnazijcev. Tisti, ki je tako rad poklical nekoga, za katerega je vedel, da je doma v najbližji okolici Ljubljane in da je posebno nadut: »No, dajva midva, ki sva kmečka . . .« In s tihim veseljem gledal njegov nakremženi obraz. Ej, ljudje tako hitro zatajijo svoje poreklo. In prepričanje!

– Vi ste mi čuden rimski romar, se je nasmejal Pavle, nekdanji četrtošolec. – Vsi, ki pridejo sem doli, strmijo, da jim vzame sapo. Vi pa o Radecem in o stari Avstriji . . .

Saj, saj je strmel tudi on. Vendar . . . iz njega je pričelo siliti nekaj, kar je bilo močnejše od strmenja. On se nikoli ni dal povoziti. Ne kraljem ne cesarjem, ne Rimu ne Moskvi – in to iz preproste razloga, ki je tičal globoko v njegovi naravi, ki je bila pravzaprav njegova narava: profesor Malavašič je vselej naredil drugače. Drugače kot je bilo pričakovati glede na okoliščine, glede na to, kar so delali drugi in kar je včasih hotel storiti tudi sam. Kljub trdnemu videzu, poklicu in poreklu – upokojeni profesor kmečkega rodu – je v njem tičalo nekaj globoko anarhičnega, nekaj, česar ni mogla zatajiti niti starčevska beteznost niti distanca, s katero je vse bolj in bolj gledal na svet, nase in na svoje pretekle izkušnje. »Opozicijsgajst«! Ta anarhična narava se ni in ni dala polikati, za njo je tičal tudi kos ošabnosti. Pavle, ki je mlad kalin, tega še ne more razumeti, čeprav je na najboljši poti, da postane doktor svetega pisma, ki je vir vse učenosti.

– Pavle, dajva ga še en kozarec!

Ljubi Bog, že leta in leta se ni tako dobro počutil; morda je bilo vredno priti tako daleč že zavoljo tega počutka. Kot da bi v trenutku vrgel s sebe vso tisto zadržanost, s katero je bil že od mladih nog potlačen njegov iskri jaz – France, pazi, kaj govoriš, kaj delaš, kako se obnašaš, pazi na denar, na obleko, na otroke, potrpi z njimi, potrpi z ženo, potrpi v službi, potrpi . . . sakrament, eno samo ljubo omejevanje, ena sama ljuba prisila! Čemu? Zdaj, ko smo z eno ного že v grobu . . .

In profesor Malavašič je zvrnil svoj tretji kozarec.

Ko sta se odpeljala proti domu, je bil prijetno v rožicah. Polglasno si je popeval narodne viže, obračal glavo in opazoval vrvež na rimskih ulicah, ki so se svetile od tisočernih luči, žarometov in razsvetljenih izložb. Slednjič sta zavozila v predmestje in tedaj je pričel avto nekaj nagajati. Ustaviti bova morala, da pogledam motor, je zabrundal mladi teolog. – Tačas se malo ozrite okoli, tu sva na začetku stare rimske ceste Via Appia . . .

Ustavil je, stopil k »gobcu« avtomobila, kot se je pošalil profesor Malavašič, in sklonil glavo.

Stari profesor se je pričel ozirati okoli sebe. Ruševine obrasle s travo in grmicvjem. Nedaleč od njega je nekdo kuril ogenj. Pravzaprav . . . je bila to ženska. Visoka, močna, z razpuščenimi lasmi. Pravkar je vrgla na ogenj nekaj dračja in kos stare gume, ki je pričela zoprno smrdeti v okolico.

– Tja pa raje ne hodite, se je izpod pokrova oglasil teolog. – Prostitutka. Tu jih je vse polno. Kurijo ogenj, da privabijo stranke.

In res, ko sta znova pognala motor in odpeljala dalje, sta minevala ogenj za ognjem. Pa tudi avtomobile, ki so stali parkirani ob poti, črni in skrivnostni. Da je tu področje rimskega Erosa, je razložil Pavle Suhadolc, teolog, ki mu očividno ni bilo tuje nič, kar je človeškega. Profesor Malavašič je umolknil in samo strmel. To, to so bile sfere življenja, ki jih on niti malo ni poznal. Kje neki! Ko je bil nekoč pri spovedi – kje druge kot pri ranjem škofu Jegliču! – in ga je učeni spovednik spraševal o grehah kot je na primer sodomija, ni mogel drugega kot da je vzdihnil: Prezviseš, saj niti ne vem, kaj je to . . . Prav, prav, je zagodrnjala škofovska postava v polmrazu spovednice.

Bile so cele plasti življenja, ki jih profesor Malavašič do svoje sive starosti še ni bil spoznal. Tu, v Rimu, se je tega krepko ovedel.

Ali mu je bilo žal? Kdo bi vedel reči. Ko se je ponoči preobračal na svoji novi postelji in iskal primerne lege, ki bi ga ponesla v dobrodejni svet spanca in počitka, je v glavi znova premleval vtise dolgega popotovanja in svojega prvega rimskega dne. Poleg starosti in kesanja, da je toliko (!) spil, ga je pričelo mučiti tudi hudo domotožje. K svojim, k svojim, ga je spreletavalo. Pred očmi mu je vstala ranjka žena, brhka in mlada, ki se ga je oklepala okrog pasu, moj Bog, in zdaj je v grobu!, za ženo pa so vstajali obrazi iz mladih let, šolska vrata v njegovi rodni vasi in slednjič dom. Dom in hlev. Za hlevskimi vrati kos sena, na njem pa fantiček, pogrnjen z očetovim suknjičem. Sopuh in prežvekovanje živine, vonj po gnoju in senu, dobrodejna toplota in mir.

Mir!

III.

Naslednji dan se profesor Malavašič ni premaknil nikamor. Sam da ne bo hodil v središče mesta, je govoril, ker je za starega človeka prenaporno, zlorablja prijaznosti mladega bogoslovca pa tudi ne mara. Saj fant ni taksist, ima pa še tudi kaj boljšega dela kot da prevaja naokoli starca, ki je prišel v Rim past zijala. Ne, on bo lepo doma v Sloveniku, sposodil si bo kakšno knjigo in se malo odpočil. Prvi vtisi so ga hudo zdelali. Potem bomo že še kam šli. Saj ostane tukaj štirinajst dni.

Minil je prvi dan, minil drugi, napočil tretji, a stari profesor se ni pomaknil nikamor. Bil ga je

poln sicer ves Slovenik, od obednice do bralne sobe, povsod so bili veseli njegove šegave besede – zlasti gospé je tako očaral! –, le ven ne! Ko da bi se mu Rim zameril in ga odbil že ob prvem srečanju.

– Kdaj bova spet kaj napregla, gospod profesor, ga je spraševal učenec, ki si je že do potankosti osvojil njegovo terminologijo. – Avto je pripravljen. Če bo šlo tako naprej, vas bo Rim bolj malo videl. S čim se boste potem doma postavili, ko vas bodo spraševali, kaj je lepega v večnem mestu. Malo več korajže, pa bo šlo.

Profesor Malavašič se je otožno nasmehnil. Kaj ve mladina o počutku starih! Ali se temu Pavletu kaj sanja, da bi on, ki je zdaj prvič v Rimu in bi moral izkoristiti sleherni prosti trenutek, da užije rimske znamenitosti in starine, da bi on, rimski romar, dal vse, kar ima, da bi se lahko pri priči znašel v svoji skromni ljubljanski sobi, v vajenem okolju postelje in omare, mize, knjig in cigaret, med fotografijami in spomini na to, kar je bilo, in ne na tisto, kar se mu je v življenju zmuznilo pred nosom! Tujine starec ne prenese, kako da tega niso vedeli, ko so ga porinili na to dolgo pot? Vendar pustobiti ne mara, ko pa je fant tako ljubezniv.

– Pa naprezi, Pavle, je privolil. Zdaj je fanta že tikal.

In sta šla. Po izbranem sporedu, malo tega malo onega. Za konec sta se spustila v katacombe. Če kaj, je na tihem sodil izvedeni vodič, ga bo premo-glo tole (fant si je domišljjal, da je starca težko otajati, da mu je vse nezanimivo. A bilo je ravno narobe. Profesora Malavašiča je vse pretreslo, bolj kot si je želel in zmogel, tako da se je pričenal bati vsega novega; no, pri katakombah se ni uštel. Tihe, prazne votline globoko pod zemljo so starca na moč prevzele. Zamišljal si je prizore, kako je praksičanska srenja pokopavala svoje rajne, v tihi slovesnosti in upanju, da jih bo Kristus Pantokrator našel vse na istem kraju in jih vse hkrati popeljal v nebo. Tudi jaz, ga je prešinilo, tudi jaz. In vera v njem je bila okrepljena. S prsti je šel preko kamnitih vdolbin v zidovih, kjer so pred stoletji in stoletji ležala telesa, nekoč prav tako gorka kot je njegovo. Ni jih več. Kje so, France Malavašič?

Odgovor na to je prišel naslednji dan, popoldne, v Sikstinski kapeli. S Pavletom sta sedla malo stran od nemirne množice, ki se je pretakala po ogromni dvorani, zvijala vratove in strmela v vzvišeno slikarijo, ki jo je ustvaril genij in čopič Michelangela Buonarrotija. Poslednja sodba. Kretnja Kristusa sodnika, srd luči nad zločinsko

temo. In na oni strani obrazi in telesa izvoljenih, izrazi upanja in zmede, ko da ne morejo prav verjeti, da so odrešeni in da gredo v večno slavo. Tam bi rad bil, je sklenil sam pri sebi profesor Malavašič. Saj ne pri prvih. Lahko da čisto zadaj. Samo da bi bil tam.

– Kje bova midva, Pavle? je vprašal na glas in že dal duška svoji prirojeni posmehljivi čudi: – Vi, kar vas je doktorjev svetega pisma, boste v prvi fronti.

– No, tudi za profesorje se bo našlo še kaj prostora, se je branil oni. Saj ste dosti potrpetli . . .

To, to je fant zadel v črno. Pri teh plačah in zahtevah bo morala biti na onem svetu poveličana kar vsa slovenska prosveta. Ta ugotovitev ga je udobrovoljila in velel je:

– Za danes bo dosti. Zdaj je na vrsti kozarček.

In tako se je v resnici zgodilo. Prišla sta domov malo v rožicah, a spanje je bilo izvrstno. Srce profesorja Malavašiča se je začuda umirilo. V dobesednem in prenesenem pomenu.

Prišel je pisati razglednice in pisma.

Šel je v gledališče. Goldoni, ena od komedij, kjer so ga »zeksali« po notah. Prav dobro se je nasmejal, čeprav je bolj malo razumel. Rim mu je prišel ugajati. Veselo mesto, tu si ljudje privoščijo. Nazaj grede je iz avtomobila znova ugledal ognje ob samotnih ulicah, zdaj je že vedel, kaj pomenijo. Uboga dekleta! »Tout comprendre, c'est tout pardonner«, se je domislil francoskega izreka. Popustljiv je, kdor razume. In on je bil zdaj pripravljen odpustiti vse, tako lahkega, tako opravičenega se je počutil. Še nekaj dni ima na razpolago, za konec še splošna avdiencia pri papežu, nakupi daril za vnučad, imel jih je že pet, in zbegom, Rim . . .

IV.

– Ej, France!

Ti ljubi Bog! Saj to ne more biti. Odkod, kako?

Siv, obilen možakar, malo mlajši od njega, seveda, profesor Malavašič je za vso svojo generacijo kasnil nekaj let, ker so ga dali tako pozno v šolo, kmečkega sinu. Onile pa ni imel teh zadržkov, meščan. Jože Kuhar ali s psevdonimom Josip Podgrajšek. Podpisan pod marsikatero gledališko igro iz časov med obema vojnama. Nihče drugi kot on.

– No, da se bova pa midva še kdaj srečala . . . In to v Rimu! Ti, mačka, se je začudil profesor Malavašič in dolgo stiskal roko svojemu nekda-

njemu sodrugu, s katerim se nista videla od vojnih let dalje. Leta petinštiridesetega je mož emigriral . . .

– Vsa pota vodijo v Rim, se je pošalil oni in si pozorno ogledoval sogovornika. – Pa smo res že stari. Čeprav, lase imaš pa še zmeraj, France . . .

On je bil že skoraj brez njih. Mogočno plešo mu je obdajal venec sivih, rahlo nakodranih las. Pogled pa še vedno živ in zvit . . . zvit . . . Ej, Kuharjev Jože! Česa vsega se ni on v življenju lotil! Ali se spominjaš Jože, kako si hotel osnovati izvozno-uvozno trdko za promet z Južno Ameriko, pa nisi imel niti za cigarete? . . . In neplačanih računov za stanarino, ki so hodili za tabo? Pa kako sva se skupaj ženila, skoraj bi mi bil Mileno speljal pred nosom . . . A imeli so ga radi, Jožeta, vso kavarno je držal pokonci, kadar ga je imel pod kapo. Imeli so ga radi, dokler se ni vrgel v literaturo . . . in v politiko. Njegove igre so bile v glavnem privlečene za rep, nikakor pa ne tisto, kar je začel pisniti ob začetku vojske in nadaljeval do poloma leta petinštirideset. O ne, tisto pisanje v časopisih je imelo rep in glavo, bilo je »žleht«, kot je govoril takrat profesor Malavašič, ki mu s svojo trezno kmečko pametjo ni prerokoval srečnega konca. Ob zmagi revolucije se je Jože pametno pomaknil v Argentino.

– Kako, si še aktiven, ga je pobaral profesor Malavašič.

– Daj no, že zdavnaj sem nehal. V Argentini sem se kar dobro znašel, imam neke dohodke, tako da grem lahko malo po svetu. Kaj pa ti, še vedno profesura? Vam Tito da kaj prida penzije?

Obraz profesorja Malavašiča se je pomračil. Vprašanje pokojnine je bilo boleče, to je bilo eno. Drugo pa, da za vse na svetu ne bi dal temu cepcu, ki je leta petinštirideset pobegnil, da bi zviška gledal nanj, ki je ostal doma in trdo delal v povojnih razmerah . . . za malo denarja ali nič. In še nekaj je bilo v ozadju. Tudi on je nemalokrat izrekel kaj ostrega na rovaš sistema v domovini. A na tujem se čez svojo državo ne govori! Tako je bilo od nekdanj njegovo načelo, to je priporočal tudi svojim fantoma, kadar sta odhajala na pot. In navsezadnje, tako hudo nam pa spet ni . . .

– Živi se, je odvrnil profesor Malavašič, – zlasti mladi svet. Saj imajo vse, avtomobile, stroje, hiše. Nekateri pridejo presneto hitro do teh reči, večina pa počasi. A je menda po vsem svetu tako. Kaj pa ti, je skušal preobrniti pogovor, – imaš kaj družine?

A Jože ni bil kar nič pripravljen govoriti o sebi. Še nadalje je vrtal v Malavašiča, kako pa kaj to, pa

drugo pa tretje, povej no . . . , saj se spominjaš . . . , to smo že takrat vedeli, na to sem te opozarjal, ti pa si verjel in šel na limanice . . . itd. Vse njegovo govorjenje je bilo kot voda na mlin prepričanju, da je leta petinštirideset moral pobegniti in da so vsi ti, ki so ostali doma in se »vdinjali komunistom«, veliki slabiči in hinavci, če že ne kar bedaki.

– Poglej tole, je zaključil in potegnil iz prsnega žepa vrečko, polno neke snovi. – Domača gruda. Kamorkoli grem, jo nosim s seboj.

In jo je nesel k ustnicam in poljubil. Oči so se mu mehko zasvetile.

Profesor Malavašič je pomolčal in čez čas obzirno rekel: – Oprosti, Jože, da ti nekaj povem. Mar bi bil ostal doma, pa ti je ne bi bilo treba nositi po svetu. In to zdaj, ko je toliko zemlje neobdelane.

– In kaj bi imel od tega, je zrasel oni? – Bil bi otovorjen osel, tako kot si bil ti, France, pa brez zamere. Ki še rigati nisi smel tako kot bi hotel . . . Pa otroke, si jih lahko vzgojil kot bi rad?

Obraz profesorja Malavašiča je potemnel še za en odenek. Otroci, otroci, to je bila njegova rana in upal je, da se je tole brblje ne bo dotaknilo. Zavoljo otrok je v življenju prestal marsikatero hudo. Kaj ga ni njegova prenapeta ravnateljica na gimnaziji, kjer je služboval zadnjih petindvajset let, lepega dne klicala v pisarno in mu očitala, da bodo njegovi otroci ob taki klerikalni vzgoji nesrečni? . . . Pa on ni bil klerikalec. Otroke je vodil k verouku in v cerkev, to je bilo vse. Strog je bil z njimi, to drži. A da mu je najstarejši sin »ausglajzal«, to menda ni očetova krivda. Vsaj zavedel se je ni . . . In zdaj je fant tam pri časopisih in piše uvodnike, kjer soli pamet malone svojemu očetu in vsej stari Sloveniji, ki je zrasla na žegnani vodi in veroučni modrosti . . . O sramota!

– Tvoj sin, slišim, si je prebral.

O sramota, tudi to ve.

– Tudi za hčerko sem nekaj slišal. Veš, do Argentine marsikaj pride. Ne vem sicer, če je res, a pravili so, da jo imaš v samostanu.

Groben molk. Profesor Malavašič je segel po cigareti, ki mu jo je oni prižgal s privoščljivim, skorajda hudobnim nasmehom. Kuharjev Jože, alias Josip Podgrajšek je znal biti zleht, kot je bilo malo prej povedano. Predvsem pa je pripadal vrsti ljudi, ki znajo s popolno neobčutljivostjo vrtati v najbolj kočljive in najbolj intimne stvari. Zdaj je imel ravno prav olja v svetilki in je še naprej umetno drezal.

– Vidiš, France, pred vojno so te vrgli iz službe, ker nisi šel volit; imeli so te za komunista. Če bi bilo kaj pravice na svetu, bi bil moral po vojni, v

novem režimu zrasti, tako kot so drugi. Pa nisi . . . Kaj je tu narobe?

– Nič ni narobe, je vzrotil Malavašič – Predvsem pa nisem bil tak bedak, da bi stavil na Hitlerja, tako kot ste vi in za njim počeli vse tiste grdobije. Povem ti, niti en sam trenutek nisem verjel, da bo tak norec zmagal.

– No, saj nismo bili tako za Hitlerja kot smo bili proti stalinizmu, je pričel dokazovati Jože. – Kar se pa tiče grdobij, imate vi . . . a je Malavašič hitro presekalo: – Daj no, z eno nogo sva že v grobu, pa bova spet pogrevala te reči. Kaj ni vseeno? Ti si na oni strani morja in se ti dobro godi, jaz pa sem ostal doma in se mi slabo godi, kot praviš. Svoj namen si dosegel, kaj še hočeš. Končajva!

– No, tudi mi smo v začetku precej trpeli, se je branil emigrant. – Marsikdo je na oni strani luže začel z lopato in krampom.

– Daleč ste šli po to modrost, je ugotovil Malavašič. – Sicer pa, Jože, to zdaj nima več smisla. V jami bomo vsi enaki, črv se za nagrobničke ne meni. In sam ljubi Bog bo razsodil, kdo je imel prav in kdo ne. Pred sodnim stolom, Jože, bova midva oba molčala, spregovoril bo nekdo drug. Če verjameš v to, seveda. No, lahko noč!

In je vstal od mize in se napotil v gornje prostore.

Ko se je v svoji sobi zleknil na posteljo, je bil resnično starec. Kdor bi stopil v sobo in ga ugledal v tej nepremični legi, z zaprtimi očmi in prekrižanimi rokami, bi se zlahka ustrašil in zavpil k mrliču. A v tem negibnem telesu, pod mrkim, nagubanim čelom je vse vrelo. Jeza in tožba. S čim sem si zaslužil, da se vsakdo lahko obregne vame in položiti prst natanko tja, kjer najbolj boli! Sina mi je oporekel, on ki je stokrat hujši odpadnik. In tudi za hčer ve. Bogve, kaj ve, kaj so mu natvezili. I kaj? To, kar svet vidi, to čenča. Vidi pa lepega mladega dekleta, ki zanosi pri osemnajstih, s kom, ne mara povedati, in potem gre v bolnico, splavi in se ne nasmehne več. Ej, očetova natura. V spozabi in pokori. In nato pride k njemu in mu reče: »Atek, ali me spreliš na kolodvor? Kam, za božjo voljo? Tja dol . . . « in mu imenuje kraj na otokih, kjer imajo še ženski samostan. Oče se zjoče kot otrok in jo boža po lepih kostanjevih laseh, kamor si ni upal položiti roke, odkar je iz otroka zrasla deklica. Ali se ne da drugače? A deklica molči in pusti, da jo oče boža. Ne le po laseh, temveč tudi po čelu in po licih. In nato gresta . . . in zdaj je tam doli, zaobljubljena smrti in onostranstvu, v kate-rega profesor Malavašič kljub svojemu katoliške-

mu prepričanju ni prav nič verjel, dokler mu ni bila na lastnem deblu odrezana najbolj cvetoča veja.

Od tistega dne dalje je bil profesor Malavašič star.

– Hudičevi Jože, plane kvišku starec, – pičil si me ko modras. In prime se za srce. Počasi, počasi . . . tale mašinka ni več tako v redu. Treba bo vzeti tisto zdravilo.

V.

Trg sv. Petra v Rimu, običajna sreda, dan splošne avdience pri papežu. V gneči, ki lije skozi vhodna vrata v novo, moderno poslopje na levi strani starodavnih Berninijevih kolonad, je tudi profesor Malavašič. Njegov zadnji dan v Rimu je to, zvečer bo na vsak način že na vlaku, naj mu priskrbijo tisti frdamani »couchette« ali ne. Saj on na vlaku itak nič ne spi, potlej pa je vseeno, ali sedi na klopi ali se valja po njej. Zvečer je odhod in zapik.

Še poprej pa je moral k svetemu očetu.

Ne ve se čisto natanko, kako si je stari profesor dotlej predstavljal podobo Kristusovega vikarja, a če si jo je, je bilo to gotovo nekaj imenitnega, s tiaro, v svili in ornatu. Saj tak mora biti mož, ki drži pokonci vso to cerkveno slavo, svetost in veličast. Kakršen grunt, tak gospodar. In kdor je videl baziliko sv. Petra, to neprecenljivo bogatijo, si je moral nadejati resničnega cerkvenega kneza, takšnega kot so vladali na začetnih straneh nekdanjih koledarjev Mohorjeve družbe: MI, KNEZ IN ŠKOF . . .

Širna dvorana z nad tisoč udeleženci je zahrumela, onemela in se sprostila v nezadržnem ploskanju. Na osrednji stezi glavnega prehoda se je pojavila krhka bela silhueta, ki so jo na sedežu nesli štirje nosači (Papež je skoraj nepokreten, je Malavašiču prišepnil sosed, teolog Pavle). Bila je kot bel čolnč sredi razburkanega morja glav, ki so se zbrale tukaj s petih kontinentov. Ljudje so vstajali in živahno ploskali. Tu in tam se je iztegnila kakšna roka, ki se je hotela dotakniti papeževe obleke, ali pa se je pojavil otročič, ki so ga materine roke privzdignile, da bi bil deležen najvišjega blagoslova. Papež je velel obstati in stisnil otroško glavo k sebi. Dvorana je še bolj zahrumela in zaploskala.

Profesor Malavašič ni hrumel in ni ploskal. Vstal je, tako kot vsi, in se s pogledom zakopal v belo postavo, ki se mu je vse bolj približevala. Bog nebeški, saj to je starček, tak kot jaz! In ko je od

OBISK

*Zorelo je žito.
Klasje je polno
pregrinjalo njivo.*

*Kje bil si, Bog,
ko zrnje
obtolkla je toča?*

*Bil si v vetru,
v toči,
vem,
obiskal si me.*

Francè Lokar

blizu razbral izmučene, ostarele poteze na obrazu Pavla VI., ga je v očeh zaščemelo. Zdelo se mu je, da se je sveti oče za trenutek z očmi pomudil na njem, da sta se za trenutek gledala iz oči v oči. Dva starca . . .

Če bi kasneje kdo povprašal profesorja Malavašiča, kaj si je zapomnil od papeževe homelije, ki je bila izrečena v vseh svetovnih jezikih, (od katerih je on razumel vsaj tri), bi mu stari profesor odvrnil takole: Sv. oče nas je pohvalil, ker se zvesto držimo svoje vere. In če bi radovednež še nadalje vrtal, češ ali je starcu, ki so mu dnevi tako rekoč šteti, toliko do tega, če ga nekdo pohvali ali ne, bi mu profesor Malavašič povedal takole:

»Konec življenja je vselej tudi obračun. In človeku se prileže, če ga nekdo pogladi po duši in mu prizna, da je dobro opravil svoje delo. Kaj prileže, naravnost nujno je! Jaz sem, fantje moji, štirideset let stal za katedrom. Saj ne morem reči, da sem vedno učil po svojih najboljših močeh. Človek postane utrujen, naveličan, star. A vendar bi rekel, da sem mladini dosti dal. Ko me srečujejo, mladi in stari učenci, najsi bivajo v Sloveniji, Kanadi ali Avstraliji, vsak mi privoščijo lepo besedo, vsak je vesel, da vidi svojega starega šolmoštra. To je dokaz, ali ni? A pogledjte, oblast, ta višji ali »gosposka«, kot smo rekli včasih, mi v vseh štiridesetih letih ni dala nobenega priznanja. Saj sem grešil in slabo učil, priznam. A da bi štirideset let vseskozi grešil in slabo učil, tega ne priznam. In vendar so ljudje, ki so me ocenjevali in imeli na

vajetih, s svojim molkom in direktno besedo govorili prav tole: Grešiš, France Malavašič, grešiš in grešiš. Kdaj se boš poboljšal? Moj Bog, pred vojno sem bil mlad, med vojno sem bil patriot, po vojni sem bil klerikalec. Nikoli jim ni bilo prav. In vendar sem štirideset let zvesto stal za katedrom, kot trdo vpreženi fuks, in nikoli nisem manjkal niti ure. Pa za konja, ve kmet, ni dobro, če stalno držiš bič nad njim. Pride čas, ko ga pogladiš po gobcu, izvlečeš kos kruha iz žepa in mu daš jesti. Priden, fuks! In če z živaljo ravnamo tako, kakaj ne bi s človekom?»

Tako bi govoril profesor Malavašič in za konec povedal še tole. »Papež gor papež dol. Do svojega petinsedemdesetega leta sem živel, ne da bi ga videl, pa bi lahko tudi naprej. A rekel mi je prav tisto, česar je bila žejna moja duša: Pridi, dobri in zvesti hlapec, v malem si bil zvest, čez veliko te bom postavil... Povejte mi, fantje, kje je na svetu še taka beseda, ki tako zadene in tako potolaži...«

... Take misli je pletel v glavi profesor Malavašič ob pribijanju koles brzovlaka, ki je rezal noč apeninskega polotoka in neutrudno hitel proti severu. A da je imel krila, bi šel starcu še prepočas. Sedel je pri oknu precej zasedenega oddelka, mižal in skušal ujeti spanec... a se vseskozi boril s spominom, vtisi in slabostjo, ki se mu je vgnezdila na sredo prs kot kamen in ga tiščala k tlom. Dvakrat je vstal in šel v WC zaužiti srčno poživilo. Zdaj je sedel pri miru in samo upal, da ga vlak še živega pripelje do Trsta. A do Trsta je bilo še daleč... daleč. In noč je bila dolga in sila spominov živa in kruta. Ali sem živel narobe, ga je morilo. Preveč brskam po sebi, se je miril. Je pa res, da taka pot ni zame. Ta čas ni zame, ta doba ni zame, je potožil v sebi. Da bi se zamotil, je izvlekel iz potovalne torbe darila za otroke. Dotikal se je s prsti sveže izdelanih igrač, skušal ujeti in doživeti njihovo snov, njihov pomen. Oklepal se jih je kot rešilne deske na morju spomina, ki se je spreminjal v vrtnec brez milosti in brez dna. In spet ga je potegnilo in vleklo navzdol. Vleklo ga je nekam daleč nazaj v deželo, ki je bila vsa njegova, ki je bila kot dolga njiva, po kateri je hodil on, mlad, za parom konj in... in videl ob sebi staro sosedovo teto, zgrbljeno od osmih križev, ki je čepela ob robu njive, plela in tiho popevala nabožne pesmi. Videl je njo in starega Beznika, ki je zaklical otroke s polja domov. Kako jih le preštejete, oče, ko jih je dvanajst, ga je pobaral. I kako, skozi vrata jih spuščam enega za drugim, pa vem, če so vsi doma ali ne. Spali so pa vsi v eni izbi, vsak je

legel tja, kjer je stal. In videl je svojega rajnega očeta, kmeta in gostilničarja, drugič oženjenega, potem ko mu je še mlada umrla žena, Francetova mati. Mačeha je bila samo kak mesec pri hiši, nato pa je ušla, kdo se bo bodel s to prekleto mularijo, je rekla. In Franceta je vzredila sosedova teta: Pridi, Franceljček, boš dobil hlebčka, ga je še kasneje vabila k sebi, ko je bil že velik in šolar...

O moji ljudje, je blaženo sanjal France Malavašič.

A glej, v ta spokojni sen je naenkrat, kot strela udarila novica: Gređo! Ozrl se je proti gornjemu koncu njive in zagledal bledozelene tanke, ki so rinili izza grmovja kot orjaške žuželke. Dolge topovske cevi so se pričele pobešati proti ljudem, ki so pometali proč orodje in bežali, kamor je kdo mogel. Z neba je zagrmelo: *Straft!* In ljudje so bežali še bolj. France Malavašič je zagledal ob sebi svoje otroke, začuda majhne in neboljene, ki so se mu vesili po nogah in prestrašeno vekali. Tecimo, jih je bodril. Topovske cevi pa so se vse bolj nizale. Tekli so v gozd, gozd pa je bil naenkrat poln zvočnikov, ki so rjuli kot nori: *Straft!* Vsak grm, vsak štor, za katerega si se hotel skriti, se je odmaknil, dobil obraz in poteze razjarjenega norca in zatulil: *Straft!* Malavašič je bil že na koncu moči in docela nor od groze, kar zagleda pred seboj travnik in na njem majhno kolibo. Tanki so že lomastili v gozd, on pa smuk v kolibo – in za njim otroci. A v kolibi sedi ženska, ki je njegova ravnateljica. Ste prišli? Tovaaariš, ja tovaaraariš, prične z medenim glasom, ali se ne bi mogli malo prilagoditi novim razmeram? Pomislite malo na svoje otroke... ti ljubi otročički... In se skloni k njim in jih poboža. Malavašič jo jecljaje prosi, da bi smel malo ostati v tej hiši in počakati, dokler vihra ne mine, ona pa odseka z uradnim glasom: Ni mogoče, pravkar je zvonilo, vi morate v razred... In mu odpre vrata. Tam so tanki, naperjene cevi, možje v uniformah. France Malavašič, v imenu ljudstva! On pa na kolena in jih roti: Nisem kriv, prisežem, da sem jih plačal, tista drva. Naročil sem tri kubike in tri kubike tudi plačal. Poglejte, tu so računi... In privleče na dan denarnico, ki je prazna, računov ni, potrdila ni... Potrdilo!, pravijo možje v uniformah, daj potrdilo, da nisi kriv! *Potrdilo*, zatrjujejo zvočniki, *daj potrdilo*...

In tedaj, o sreča!, izgine vse kot bi odrezal. Profesor Malavašič se prebudi, ves poten, in se zave, da je vse bilo samo sen. Ozre se naokoli. Potniki dremlejo, skozi okna se jasni, vse naokoli se širi ravna lombardska pokrajina. Kmalu bomo

tam! Znova zamiži in skuša zaspati. Res se mu posreči. In tedaj, v zgodnjem jutru, ko se sanja resnica, se ga dotakne sen, najlepši in najbolj ljub od vseh, kar jih je kdajkoli sanjal. Da stoji na vratih mlina, v sončnem poletnem jutru, sredi ptičjega petja in kapljic, ki odletavajo od vrtečih se lopat in pršijo naokoli. Stoji na pragu on, mladi mlinar France Malavašič, v razpeti srajci in golorok, in se ozira po napravah.

In tedaj ga pokliče mil ženski glas: »France!«
»France!«, se še enkrat nežno oglasi iz notranjosti mlina.

Sunkovito okrene glavo, zasuče telo. In že ga stisne v prsih, neskončni, zadnji primež.

Vlak zavija ob tržaškem zalivu, zdrči mimo gradu na obali, zatuli in se požene v naročje, mestu, vrvežu, ljudem. Starček v kotu sedmega vagona je prispel na končno postajo.

(»Na sončni strani ceste«, XII)

Andrej Capuder

Spomini na boje za severno mejo

Celjan Anton Mulej si je skrbno zapisoval vse, kar je doživljal za časa prve svetovne vojne bodisi na Tirolskem, na Doberdobu, ob Piavi, posebno pa dogodke v boju za našo mejo. Rojen na Babnem pri Celju se je že kot šolar spoprijemal s celjskimi nemčurji, posebno pa pozneje, ko je doraščal ob branju slovenskih knjig in ob udeleževanju v celjski Čitalnici v Narodnem domu. »Tako smo tudi slovenski kmečki fantje že pred prvo svetovno vojno dozoreli za obrambo naših slovenskih pravic povsod, kamor nas je pozneje zanesla naša življenjska pot.« Iz njegovega dnevnika povzemamo nekaj odlomkov, ki živo obnavljajo spomin na tedanje dni, posebno spomine na boje za slovenski Maribor.

Za slovenski Maribor

Dne 28. oktobra 1918 pridem ob petih zjutraj v kasarno. Ker sem blizu doma, sem hodil vsako noč spat domov. Kasarna je bila skoraj prazna. Začeli so prihajati tudi drugi, ki so prav tako hodili spat domov. Med šesto in sedmo nas je že bilo okrog dvajset, ko se pojavi moj sošolec,

poročnik Mikič, in nam pove, da je vojne konec. Takoj pa nas pozove, naj še ostanemo v vojašnici in v službi zdaj svobodne Slovenije. Avstrije za nas ni več. Vsi smo navdušeno sprejeli ta poziv in ostali. Takoj smo postavili straže pri vojaških skladiščih in na železniški postaji. Treba je bilo zavarovati varnost pred umikajočim se vojaštvom iz italijanske fronte, nato pa čimprej zasesti našo severno mejo, da nas ne prehitijo Nemci.

Dne 6. novembra sem videl prihod ostanka celjskega 87. pešpolka. Na čelu je jahal častnik s slovensko zastavo, nato polkovna godba, nekaj častnikov in kakih 150 podčastnikov in vojakov ter nekaj voz trenja. To je bilo vse od nekdanjega polka, ki je večkrat skoraj izkrvavel na Doberdobu, Soči, Sv. Gabrijelu in na Banjski planoti.

Isti dan je bila popoldne velika manifestacija v Celju. Pripeljali so se kmetje iz Savinjske doline na vozovih, okrašenih s slovenskimi zastavami.

Anton Mulej kot borec za severno mejo

MOLITEV

*Bog,
misel,
zrno veselja,
v njem kaos,
potem zemlja in duh,
potem roke,
njive in kruh,
delo vsakdanje,
gnoj, plug in oranje,
setev,
molitev
in pričakovanje*

Francè Lokar

Na vozovih so bila tudi dekleta in žene v narodnih nošah. Manifestacija je bila pred Narodnim domom. Po tej manifestaciji je odšel poročnik Malgaj s svojo četo na Koroško. Zvečer sem bil zamenjan na straži in dodeljen skupini kakih desetih mož, ki se je, oborožena s strojnico, odpeljala v Laško, kjer smo zastražili železniški most.

Štiri dni pozneje smo se vrnili v Celje, kjer smo bili v vojašnici takoj dodeljeni že sestavljenima dvema četama poročnika Rodeta. Proti večeru smo odkorakali na železniško postajo in se odpeljali v Maribor, kjer nas je pričakal general Maister. Lepo nas je pozdravil s kratkim govorom in nas močno navdušil. Dobili smo povelje tiho korakati skozi mesto v artilerijsko vojašnico. Nemci naj ne bi izvedeli, da smo prišli na pomoč generalu Maistru. Zjutraj smo že močno zastražili z nekaj strojnimi koroški kolodvor. Razoroževali smo madžarske vojake, ki so se vračali s tirolske fronte.

Pri vhodu in izhodu s kolodvora je stal na straži po en slovenski in en nemški vojak – Schutzwehrovec. Mi smo imeli na čepicah slovenske kokarde, oni belo-zeleno.

Ker sem bil pri strojnih puškah, smo morali hoditi na patrolje podnevi in ponoči tudi po mestu. Srečevali smo se z nemškimi patroljami in se pogosto krepko zmerjali. Nekoč je na dravskem mostu prišlo med našo in nemško patroljo tudi do streljanja. Tako stanje je bilo nevzdržno. Izvedeli smo, da se Nemci pripravljajo da nas vržejo iz Maribora. Pomoč naj bi jim prišla iz Gradca in Lipnice. Toda tudi naš general Maister ni držal rok križema. Prehitel je Nemce. V noči

od 22. na 23. november 1918 smo odšli neslišno iz vojašnice in zasedli v hiši, ki je bila nasproti neki vojašnici z nemškimi vojaki, stanovanje v prvem nadstropju. Na okna smo razpostavili strojnice. Krili smo našo močno patroljo, ki je malo pozneje prikorakala proti vhodu v kasarno. Na stražarjev klic se je naša patrolja ustavila, vodja naše patrolje je stražarju nekaj odgovoril, nakar je stražar obesil svojo puško na ramo. V tistem hipu ga je eden od naših zagrabil, mu zamašil usta, drugi pa strgal puško z ramena. Vse je poteklo v popolnem molku. Že so bili naši pri puškah v stražarnici in zajeli vojake, ki so tamkaj spali. Takoj nato so pohiteli preko dvorišča v vojašnico in brez strela razorožili in zajeli vse, kar je bilo tedaj v kasarni. General Maister je skoval odličen načrt, kajti na podoben način so naši oddelki razoroževali Nemce tudi po drugih vojašnicah po mestu. Ker je mnogo nemških častnikov spalo po domovih po mestu, smo vso nedeljo krožili v patroljah po Mariboru in takoj razorožili vsakega nemškega častnika ali vojaka, ko je stopil na ulico. Vse smo kot ujetnike vodili v vojašnico. V akciji nam je pomagala druga polovica bataljona celjskega polka s komandantom majorjem Kosom na čelu.

Ker je bila nedelja, je prišlo v Maribor mnogo ljudi iz okolice. Bila je pravi praznik veselja nas vseh, ki smo se udeležili zgodovinske osvoboditve Maribora. Z nami so se veselili Slovenci iz Maribora in okoliških krajev. Dne 15. decembra je bila v Mariboru velika javna manifestacija, ki se je udeležila velika množica. Vojaki smo v paradnem koraku defilirali pred generalom Maistrom. Mohorjev koledar je 1920. leta objavil mnogo fotografij s te manifestacije.

Na Koroško

Še isti dan smo se Celjani Kosovega bataljona pozno zvečer odpeljali na Koroško. Zgodaj zjutraj smo prispeli na postajo Sinča vas. Od tod smo v visokem snegu odkorakali v Velikovec na pomoč Malgajevi četi. Nekaj dni pred tem je s svojimi 80 možmi pregnal Nemce, ki so ga hoteli vreči iz Velikovca. Zahtevo po predaji je odločno odklonil in 400 Nemcev se je moralo umakniti nazaj v Celovec. Poročnik Malgaj nas je navdušeno pozdravil in poudaril, da smo prvi slovenski vojaki, ki smo prišli osvoboditi slovenski del koroške dežele, da ga priključimo novi Jugoslaviji. Avstrije za nas ni bilo več.

Anton Mulej

Letošnji véliki jubilant – Oton Župančič

Bela krajina, razpeta med Gorjance, Mirno goro in Kolpo, dežela sonca in brez, belih noš in starih obredij, zvonke, hrvaščini podobne govoriče, množičnega izseljevanja v Ameriko, pozneje središče partizanstva, je bila zibelka Otonu Župančiču, ki se je rodil pred sto leti, 23. januarja 1878. V rojstni Vinici je preživel le kaka tri leta, večina otroštva mu je potekla v Dragatušu, od tu je šel v nižjo gimnazijo v Novo mesto. Ko je oče, trgovec in gostilničar, doživel gospodarski polom, se je z družino preselil v Ljubljano in poslej z njo živel v hudi revščini. V Ljubljani je Župančič obiskoval višjo gimnazijo in se v dijaškem krožku Jan. Ev. Kreka navdušil za ljudsko in romatnično poezijo slovanskih narodov, svoje zgodnje verze pa objavljali v katoliških listih Angelček, Vrtec ter Dom in svet. Te pesmi – v njih se utrinjajo spomini na otroštvo in Belo krajino, izražajo pa tudi mladostno otožnost in nakazujejo tematiko izseljevanja, slogovno so preproste in jasne, napisane v tonu ljudskih pesmi – je kasneje (1900) povezal v zbirko **Pisanice** (tako pravijo Belokranjci velikonočnim pirhom, ker jih lepo opišejo, okrase).

Iz Krekovega krožka je v višji gimnaziji prestopil v bolj svobodomiselnost usmerjeno dijaško društvo Zadruga, se seznanil s tovariši iz moderne Cankarjem, Kettejem in Murnom in se kakor oni ogrel za Aškerčeve pogosto orientalsko preoblečene romance in balade. Po maturi je jeseni 1896 odšel na Dunaj in se vpisal na zgodovino in zemljepis, toda študij mu ni šel prav od rok deloma zaradi revščine domá, deloma zaradi bohemskega življenja. Navdušil se je za takratne literarne smeri, za dekadenco in simbolizem, med filozofi pa je cenil zlasti Nietzscheja. Plod teh zunanjih vplivov, a tudi osebnih doživetij – strastne prve ljubezni in razočaranja nad dekletom, uživanje življenja in gnusa nad njim, norčevanja iz tradicije, krščanstva in kritikov – in za slovensko liriko povsem novega sugestivnega sloga in sproščenega ritma je bila pesniška zbirka **Čaša opojnosti** (1899), ki s Cankarjevo Erotiko vred navadno velja za začetek naše moderne.

Do konca leta 1910 je pesnik z nekaj presledki živel v tujini kot študent na Dunaju, vojak v

Gradcu, literat v Parizu in domači učitelj v Bregenzu. Miselno, nazorsko je nenavadno naglo dozoreval, o tem priča že zbirka **Čez plan** (1904). V njej se pod vtisom zgodnje smrti prijatelja Murna-Aleksandrova in stoletnice Prešernovega rojstva, predvsem pa spričo svoje narave, ki je bila v bistvu podeželsko zdrava, otrese velemestne zahodnjaške dekadence, ukvarjanja zgolj s seboj, neodgovornega uživanja in ubijajoče razboljenosti in postane glasnik vedrine, volje in ustvarjalnosti: tak stopa v življenje, ki se odpira pred njim – mladim kakor prostrana, plodna in obetajoča plan(java).

Na nadaljnji stopnji razvoja je šel pesnik še globlje vase: sklenil je utrditi se v življenjskih bojih in preskušnjah, otresti se samoljubnosti in sebičnosti in se prek muk in dvomov dokopati do življenjskega nazora, ki bi ga pomirjal in osmišljaj. Tako je došel do svoje filozofije – do doživljanja Boga oziroma Duha v naravi in veselju, do zaznavanja lepote in energij v vesoljskem prostoru in do sozvočja izbranih duš v njem – do

Iz Župančičeve lirike

*Prišla si . . . tak pride zlat oblak
na večerno nebo:
popotnik je komaj ustavil korak
in komaj zadivilo se je oko,
že zagrne ga v črne koprne mrak.*

*Prišla si . . . tak pride pesem dev
iz dalje do tihih dobrav:
popotnik obstane . . . spet tiho . . . odmev
še lovi se med debli strmečih goščav,
in v šumenje lesa zatopi se spev.*

*Prišla si . . . in gledal sem tvoje oči,
poslušal ti zvonki glas –
odšla si . . . popotnik zaprl je oči
in sanjal oblaka je zlatega kras,
in sanjal je pesem, ki ne izzveni . . .*

1901

*Daj moji desnici levico in pas,
daj moji levisi desnico,
povedem te, voljno jetnico,
v drhteči poldán, kjer ziblje se klas,
kjer mak vihrá v svobódi
in veter, kakor po vódi,
čez valujoči brodi lan . . .
Na sredi nebá, na božjo dlan,
na blestečo, postovka je sela,
tam trepetá in ne more stran . . .
O golobička bela,
v žehtenju soparnem vročih poljan,
ujeta v gorečo mrežo omam,
kam, kam bi ti hotela . . .?*

1902

*Polna svetlih sanj
noč sloni nad zemljó,
mesec gorí nad njo,
tihe oči zro vanj.*

*V moji deželi ni cest,
na mojem nebu ni zvezd,
v mojih očeh – temà,
v moji duši – bolešt.*

tako imenovanega panteizma. Obenem je v tem obdobju naredil tudi korak iz sebe in skupnost, narodno in človeško, v tej nazorski spremembi iz individualizma v kolektivnost je našel drugi smisel in srečo svojemu življenju. Na ta miselni preobrat je v veliki meri vplivalo njegovo bivanje v Parizu (1905), kjer se je med drugim seznanil z idejami socializma. Označene nazore je razodel v zbirki **Samogovori** (1908), ki po pravici velja za vrh njegove ustvarjalnosti. V njej je izšla tudi znamenita in po svetu znana pesnitev Duma.

Po dokončni vrnitvi v domovino in po Aškerčevi smrti je Župančič postal mestni arhivar v Ljubljani in se oženil z učiteljico Ani Kessler. Ob sinu prvorojencu Marku mu je dozorela njegova najboljša poezija za otroke. Medtem ko je bila zbirka **Lahkih nog naokrog** (1912), ki podaja ritmični in domišljjski svet najmlajših, še rahlo naslonjena na tujo predlogo, sta knjigi **Sto ugank** in **Ciciban** (obe 1915) docela izvirni in, posebno Ciciban, mojstrski. V prvi knjigi gre pravzaprav za miselno dokaj zahtevne pesniške primere za razno delo, stvari in pojme. V Cicibanu – ime je pesnik dobil v srbskem ljudskem blagu pri Vuku in je danes splošno uveljavljena soznačnica za otroke – se avtor docela vživlja v duševnost otroka, ga spremlja pri igri in odvrta od cimeravosti, vzgaja v njem ljubezen do matere in domovine, mu razlaga mehanizem ure in harmonijo veselja, pri tem pa tudi uporablja izrazna sredstva, ki so otroku najbližja.

V tistih letih je Župančiču ljubezenska lirika prešla v dužinsko, ostal je še nadalje zvest panteističnemu pogledu na svet in v tem smislu zasnoval nekaj čudovitih pesmi na Bledu, že od Dume dalje so ga vznemirjala tedanja socialna nasprotja, npr. trdo delo kroparskih žebjarjev, še bolj pa ga je prevzel čas političnih odločitev za slovenski narod: tako izraža skrb za naše narodnostne meje, obravnava trpljenje ljudi med vojno in vprašanje političnih voditeljev, ob osvobojenju pa ga navda vera v moč slovenske besede in kulture. Takšna je tematika zbirke **V zarje Vidove** (1920); naslov je simboličen in pomeni najdaljši oziroma najvišji dan v pesnikovem in narodovem življenju. Tedaj je Župančič tudi hudo kritično pregledal in pretresel svojo mladostno poezijo in nekaterim pesmim (brez potrebe) zabrisal prvotno čustveno barvo. Plod tega rešetanja in vejanja je bila antologija **Mlada pota** (1920); pesnik je želel, da bi bila ta knjiga urednikom pri kasnejših objavah odločujoča norma, po kateri naj bi se ravнали.

Po prvi vojni je Župančič dokončno prešel h gledališču. Že po vrnitvi iz tujine je bil eno sezono dramaturg Deželnega gledališča v Ljubljani, to mesto je zdaj znova prevzel v Narodnem gledališču, kasneje pa postal njegov upravnik. Skrb za odrski jezik – šele zdaj mu je uspelo odpraviti malomeščansko spakovanje z elkanjem – in za kvaliteten pogram, izvirni in prevedeni, pozneje pa še ubadanje z administrativnimi, finančnimi in personalnimi posli so ga vedno bolj odvrčali od pesniškega ustvarjanja. K umetniškemu usihanju je občasno pripomogla še zagrenjenost iz občutka, da ga kritika in javnost ne razumeta in da sta mu krivični; to se je zgodilo najprej ob izidu njegove tragedije **Veronika Deseniška** (1924) in nato eseja **Adamič in slovenstvo** (1932). In vendar je tragedija kljub zgrešenemu povezovanju celjskih grofov z jugoslovansko idejo in kljub nesimpatičnim značajskim potezam nekaterih junakov dušeslovno prefinjeno in slogovno bleščeče delo, pomembno v razvoju celotne slovenske dramatike in je velika škoda, da pesnik zasnovanega načrta o ciklu dram ni dalje izpeljal. V eseju je slovenskemu človeku, predvsem piščemu, po pravici očital mrkost in ozkost, pomanjkanje smeha in odprtosti, njegovo pojmovanje slovenstva in posredno knjižnega jezika pa je bilo, posebno če upoštevamo takratne notranje in zunanje politične razmere, v resnici preohlapno in težko sprejemljivo.

Razen omenjene drame pesnik v času med vojnami ni ustvaril obsežnejšega izvirnega dela. Imenitni filozofsko satirični ep **Jerala** (1908–1927), ki biča poniglave malomeščanske slovenske razmere in tipe ter prikazuje trpljenje naših umetnikov in veličino ustvarjanja, je ostal, žal, nedokončan in Smrekar je zaman čakal naročila za ilustriranje knjige. Čudovite pesmi **Med ostrnicami** (1934, ostrnice pravijo v Loški dolini senenim kopam) – v njih je avtor znova našel ustvarjalni navdih, okreplil povezanost z domačo zemljo in obračunal z nasprotniki in očitki – naj bi prav tako izšle v samostojni knjigi, ostale pa so ciklus v reviji.

Pač pa se je – v veliki meri za potrebe gledališča – med vojnami v Župančiču zelo povečala njegova prevajalska dejavnost, ki se ji je posvečal že v mlajših letih. Med drugim je mojstrsko poslovenil okrog polovico **Shakespeareovih** del, njegove najbolj znamenite tragedije in komedije, Molièrovega Tartuffa, Rostandovega Cyranoja. Izmed evropskih romanopiscev je prevajal na primer Dickensa, Balzaca, Galsworthyja, od pe-

... Kaj je to švignilo
z néba na zemljo skoz noč?
V duši trpeči nenadoma
silno se dvignilo:
moč.

Glej, in ceste se križajo
vsepovsod, vsepovsod ...
vôli: svobodna je pot!
Zvezde nebeške se bližajo,
čuvajo potnika zmot ...

1898

NOČNI PSALM

Zvezde hité čez visoko polnoč
tihe, zlate;
škoda zate,
duh, kam blodiš obupujoč?

Ptič prešumél je plaho gaj
do družice;
tam – cvetlice:
vonj in šepet je obkrožil ves kraj.

Pošlji še enkrat k zvezdam oko:
svetla cesta
v bajna mesta,
duš tam hrepenenja pojo.

Slušaj navzdol: rodovi dreves,
od obzorja
daljna morja
zlagajo himno nižin do nebes.

Kakor iz školjke motnjava glasov:
dih skrivnosti –
ni radosti,
ni bolečine, a polno je snóv.

Sredi vsega razprostri peroti
kot dve zarji,
in v viharji
harpa boš, ki jo prebira Gospod.

1906

Odbral Joža Mahnič

KOVAŠKA

*Mi, kar nas je kovačev, mi bomo vsi kovali,
kovali svoja srca, kovali svoj značaj,
kako zvené nam duše, bomo poslušali –
zakaj?*

*Mordà pod kládívi se nam oglási kedaj
srcé, ki v njem bo pravi bron,
da pelo bo, vabilo ko zvon,
da bomo krog njega se zbrali ...*

*Vsi: – črni rudarji iz Idrije, iz Trbovelj,
iz plavžev gorenjskih, iz Kaple, iz Borovelj,
od Nabrežine beli kamenarji,
devinski opaljeni ribarji,
polnagi nosači iz luke tržaške – četa,
kot da kiparju ušla je izpod dleta –
vi, sključeni tkalci od stativ, strojarji
smrdljívi, zaviti v čresla ostrí duh,
vi mlinarji, ki nam meljete kruh,
zidarji iz Renč, mizarji šentviški, Solkanci,
drvarji po šumah, šoto vozeči Izanci,
ti mož, ki orješ in seješ, se družno z volom potiš,
ti štajerski viničar, ki nam vince mediš,
ti, s svincem v pljučih, z očmi gasnočimi stavec,
v vrtince mirno zroči savinjski plavec,
Vipavec brbljavi, zamišljeni briški kolon,
vsi, ki poznate otiske zapestnic-spon,
tudi vi, pozorno sklonjeni naprej,
brodarji v bodočnost, v obzorja nova brez
mej ...*

*Zato bomo mi kovači kovali,
trdó kovali, tenkó poslušali,
da ne bo med nami nespoznanj,
ko pride čas,
ko sine dan,
da vstane, plane kládívar, kládívar silni iz*

*nas ...
1910*

IZJAVA

*Dokler pravica je ob tla teptana,
resnica brez sramu zasramovana,
dokler laž, verolomstvo je v časteh,
dokler svobodo ljubiti je greh;*

snikov Goetheja in Puškina. Njegove slovenitve niso filološko puste, temveč umetniško poustvarjalne. Duha tuje umetnine je vselej posredoval s specifičnimi sredstvi našega jezika. Ne le z izvirnimi deli, temveč tudi s prevodi je neizmerno obogatil izredno moč slovenščine. Za edino napako na področju prevajanja bi mu mogli šteti, da je sprva uporabljal preveč srbohrvatizmov.

Velika doživetja, ki so poslednjič pobudila Župančičevo liriko, so bila grozote okupacije, gnusoba izdajstva, požrtvovalnost partizanov in osvoboditev domovine. Znan je pesnikov poziv k vsenarodnemu uporú Veš, poet, svoj dolg?, ki je pod naslovom Pojte za meno! izšel v ilegalnem tisku že septembra 1941. leta. Tako je med drugo vojno nastajalo jedro zadnje Župančičeve zbirke **Zimzelen pod snegom** (1945). Naslov je spet simboličen in pomeni upornost in trdoživost našega naroda v času okupacije. Takšnemu jedru zbirke je avtor dodal še skupino že pred vojno nastalih pesmi, med drugim ciklus Med ostrnicami, in skupino drobnih priložnostnih verzov. Zbirka bi bila estetsko bolj enakomerna, če bi avtorju pustili še nekaj časa in miru za odbiranje in urejanje.

Za svoje obsežno in dragoceno umetniško delo je Župančič prejel od obeh Jugoslavij in iz tujine številna visoka priznanja. Omenimo naj le, da ga je Slovenska akademija izvolila za svojega rednega člana in da sta prvi monografiji o njem napisala Italijan in Francoz. Kolikor mu je dopuščalo zdravje, se je v mladi socialistični državi zavzeto udeleževal kulturnega in političnega življenja ter veliko govoril in pisal o perečih tekočih vprašanjih. Njegovo življenje in delo je pretrgala astma, zaradi nje je že večji del vojne prebil v bolnici in sanatoriju. Kljub temu mu je bilo dano za dolga desetletja dlje živeti kakor Cankarju in zlasti Ketteju in Murnu. Junija 1949 so ga položili v skupni grob slovenske moderne pri Sv. Križu (na Žalah) v Ljubljani.

Čeprav se Župančič zdi nekaterim preveč oblikovni artist in premalo notranje elementaren, drugim spet preveč miselno ali domovinsko zanosen in premalo izpovedno intimen, stoji na slovenskem Parnasu izjemno visoko, najbrž kmalu za Prešernom. Kajti ne le da je njegova lirika kompozicijsko, slogovno, ritmično in muzikalno vrhunska, tudi vsebinsko nam ve mnogo resničnega, toplega in globokega povedati, pa najsi gre za ljubezensko, miselno, satirično, socialno in domovinsko tematiko, celo njegova otroška lirika

je v vsakem pogledu dragulj, čeprav nekateri menijo, da to področje pesništva ne sodi v pravo umetnost. Tudi njegove redke drame, kratka memoarska proza pa številne ocene, članki in govori o likovni, leposlovni in gledališki umetnosti ter o raznih perečih kulturno političnih vprašanjih pa pisma, zapiski in dnevniki, intervjuji in izjave razodevajo človeka z življenjskimi skušnjami, široko razgledanostjo, prefinjenim okusom, kritično sodbo ter toplo ljubeznijo do naroda in človeštva.

Joža Mahnič

Leskovški gospod Žan.

V Leskóvico, ljubko pa odročno hribovsko vasico, me je spotoma zaneslo v poletnih počitnicah kmalu po prvi svetovni vojni, ko sem se bil namenil na širokopleči Blegoš z žirovske, to je z njegove zahodne strani (Pl. Vestn. 1928). V Žireh samih nisem mogel najti nikogar, ki bi bil že kdaj, ali pa hotel zdaj z mano porovati tja »har« (gor, kakor se to prijetno sliši iz ust pristnega Žirovca).¹

V ozki dolini Kopačnice onkraj Hotavelj, do kamor sem jo že pozno popoldne prirajdal z zajetnim nahrbtnikom na kolesu, sta me pri kamenitem mostu prestregla dva financarja. Morda sta se nadejala, da jima je padel v roke malopridni kontrobar, ki bi se rad poceni izmuznil čez bližnjo državno mejo. No, kmalu sta se mogla prepričati, da ne nosim nobene tihotapske robe in da sem s tremi izkaznicami: osebno, planinsko in pa še rezervnega oficirja – vsekakor spodoben človek. Prijazno sta mi pokazala na Leskóvico, gručasto naselje z vitkim zvonikom visoko v bregu, kjer da bom lahko dobil udobno prenočišče.

Mene pa je vse bolj mikalo, da bi mogel biti že zarana na vrhu ob sončnem vzhodu. Zato sem rajši prislulnil nasvetu možaka pri zadnji kopačniški hiši (kjer sem tudi shranil kolo), naj jo iz Leskovice potegnem še pol ure naprej do Hajnriharjeve žage, kjer mi bodo delavci pokazali in opisali pot do pastirske kočice onkraj gozda, ki da jo morem doseči še pred nočjo. In starega pastirja Blaža naj lepo pozdravim!

*dokler visoki netijo razdor,
svetniki pridigajo bratomor,
ljubezen kot desetnica brez doma
od vrat do vrat za črno skorjo roma;*

*dokler nasilstvo in izdajstvo vlada,
ponos, moštvo kot piškav sad odpada –
dotlej v temnico smradno sem zaprt,
in od življenja ni mi hujša smrt.*

1943

V Leskovici bi bil rad vsaj na hitro pogledal v cerkev, pa sem moral to prihraniti za vrnitev. Toliko da sem duškal minuto, dve na kupu hlobov pa brž dalje k žagi, ki sem jo že od daleč zaslišal. Tam so mi res vse preprosto povedali in sem jo nekaj časa tudi brezskrbno pobiral v nakazani smeri skozi redko bukovje. V nastajajočem mraku in med skladanicami drv ter ogromnimi kupi okroglic, pripravljenih za oglarje, pa se nisem več znašel.

Že me je imelo, da bi ostal kar v najbližji oglarski kolibi . . . Pa je le prijazneje, če imaš družbo, kakršnokoli že . . . je dregnila druga misel in me pognala dalje. Kmalu se je od nekod oglasilo cingljanje zvoncev – zvozil jo boš, dečko! V tistem trenutku se je izluščila iz teme bajta s šilasto, še temnejšo streho.

Stežka sem priklical pastirja, ki je že spal. Mršav dolgin z osivelo glavo in brado je stal pred mano, ko sem prižgal svečo, da bi se razgledal po prostoru. Nič kaj prijazno ni odzdravil. Odsotno je buljil vame, ko sem mu povedal, od kod sem in kaj bi rad. Nemara me je sumil, da sem od kake tajne oblasti, kakor so hribovski ljudje skraja gledali na vsakogar, ki je prihajal k njim brez koristnega opravka.

Čemu pa mi je skrbna Bahačeva gospodinja poleg drugih dobrot priložila za popotnjo še stekleničko pristnega žirovskega brinovca, ki »pocajta« zanesljivo vse težave, kakor je rekla . . . Kar zasijale so Blaževe oči, ko sem mu ponudil požirek. Pa tudi jezik se mu je odtajal. Povedal je, da je bil v Žireh že večkrat, tudi pri Bahaču, v Ljubljani pa še nikdar, pač pa jo dobro vidi z

Blegoša, včasih tudi njene luči ob jasnih nočeh... Medtem mi je od nekdaj privlekel otep slame, še enkrat srknil pa se molče zavalil na pograd v kotu. Bolj ko hudo smrčanje, ki je kmalu sledilo, so mi branile zatisniti trudne oči nadležne bolhe. Čim sem ugasnil luč, so navalile name z vseh strani. Zaman sem se jih otepal dolge ure, potem pa rajši pobegnil ter na kupu dračja pred bajto počakal, da se je pričelo daniti.

S široko razglednega vrha, ki ga je označeval samo visok drog, moleč iz kupa debelega kamena, so se lepo videli gorenjski snežniki od Triglava do konca Kamniških, pa nižje rajde vse preko zasavskih hribov do notranjskega Snežnika. Le toliko zaželjenega sončnega vzhoda nisem bil deležen. Zakrile so mi ga dimaste koprane nad Gorjanci.

Nazaj grede sem si utrgal za spomin nekaj posebno lepih cvetov arnike, ki so se mi kraj poti kar sami ponujali, sicer pa so jih bile polne široke trate.

»Roža vseh rož!« je vzkliknil pastir, ko sem mu pomahal s šopkom. »Jo poznaš, arniko, ki je za sto boleznih in ran? – Tako so povedali lesovski gospod Žan že mojemu dedu, pa očetu, ko so iskali po Blegošu zdravilnih rož in korenov. Arnike od takrat pod našo streho nikoli ni zmanjkalo. Še ti bi si jo nabral!«

»Kdaj drugič morda, saj je tudi na Blegošu ne bo zmanjkalo,« sem se pošalil k slovesu.

Na Blegoš sem še večkrat prišel, a nikoli več preko Leskovice. –

V dragoceni knjigi prof. Evgena Lovšina »V Triglavu in v njegovi soseščini«, ki nam jo je dal ob koncu zadnje vojne, sem se ne vem kolikokrat s posebnim zanimanjem zadržal ob poglavju s svojevrstnim naslovom »Presajene planike«. Tudi vsebina tega poglavja je nekaj svojevrsnega. Pripoveduje o pretresljivi življenjski usodi bratov Dežmanov, Jakoba in Janeza, ki ju planinska zgodovina šteje med prvopristopnike na Triglavski vrh v l. 1808 ali 1809, še več: za **prva slovenska izobraženca** v vsej vrsti pred njima, prva tudi, ki sta se vzdignila na težavno pot iz čiste ljubezni do gorske prirode. Neposredna bližina Triglava jima je to kot mladima bohinjškima kaplanoma (Jakob v Srednji vasi, Janez v Boh. Bistrici) še posebej vzbujala. Ne prezrimo še važnega dejstva, da jima je bil na gimnaziji več let za učitelja Valentin Vodnik, sam velik ljubitelj »stvarnice, ki vse ti ponudi«...

Že v zanimivem članku »Prvi hribolazci na Triglavu v dobi 1778 do 1837« (Poročilo Slov.

plan. društvo za l. 1894) navaja njegov avtor, zgodovinar in prvi predsednik SPD, kratko vsebinsko Dežmanovega sporočila svojemu nekdanjemu profesorju. Veliko večje vrednosti je Orožnov članek v 1. števil. Plan. Vestnika 1895 z naslovom »Vodnik Valentin kot turist in turistični pisatelj,« kjer pisatelj navaja pojasnilo, da je Dežmanovo pismo o njegovem potovanju na Triglav, v Vodnikiani (zbirki v ljubljanskem muzeju). Zares nerazumljivo, da je ta dragocena zapuščina ležala tam zapuščen, pa je tako ugasnila vsaka živa sled za znamenitima bratoma.

Prizadevnega Lovšina ta zamuda ni oplašila. Vedel je, da tudi v zaprašenih arhivih dobi bogata pojasnila, če jih znaš s potrebno potrpežljivostjo poiskati. S kakšno vneto se je lotil tega posla, pove najlepše sam, ko pravi: »Predstavljam si ju kot pristna gorenjska fanta², mlada in še nepreizkušena v življenjskih težavah. V duši ni bilo grenkobe, čisto navdušenje za lepoto domačih gora je polnilo njuna srca in temu ognju je šola prilivala novega olja. V ljubljanskih študijskih letih so Vodnikova osebnost, razgibana doba Ilirije in Napoleona zarezale globoke brazde v njuno značaja. Primer sta nam takratne vzgoje in vplivov političnih dogodkov...«

Predvsem je veljalo oskrbeti celotni prevod Jakopovega triglavskega poročila Vodniku, kar je na orumenelem starem papirju pa ponekod v težko čitljivi gotici še vajenim muzejskim knjižničarjem delalo težave. Dobili smo – **prvi planinski članek** v moderni obliki, kakor so šele 90 let kasneje začeli izhajati v »Plan. Vestniku«. – S tem neizbrisnim pojavom si je Jakob Dežman zagotovil v slovenski planinski zgodovini neminljivo zaslugo in z njo trajen spomin.

Vzpon Janeza Dežmana »verjetno z istim vodnikom, kakor se mu je zaupal Jakob, mladim Antonom Kosom, je uspel naslednje leto. 1809, 8. avgusta. Pri tej priložnosti je Janez (ki je bil medtem premeščen na Jesenice) pustil v dobro zamašeni steklenički na vrhu v zavarovani špranji listek z napisom: »Sem biu tok korashen, to mismize (pisemce) nai is viskik (na viških?) tukej ostane, nekar ga un neusemi, **narvezhi moje vese-lje na gorah.**«

Joannes Dessmann,
kaplan na Jesenice,
den 8. Avgust 1809.«

Stekleničko je našel stotnik Bosio šele l. 1822, ob postavljanju triangulacijske piramide. Velika škoda, da se nam ta znameniti zapis ni ohranil v izvirniku, sreča, da je vsaj zanesljivo izpričan!

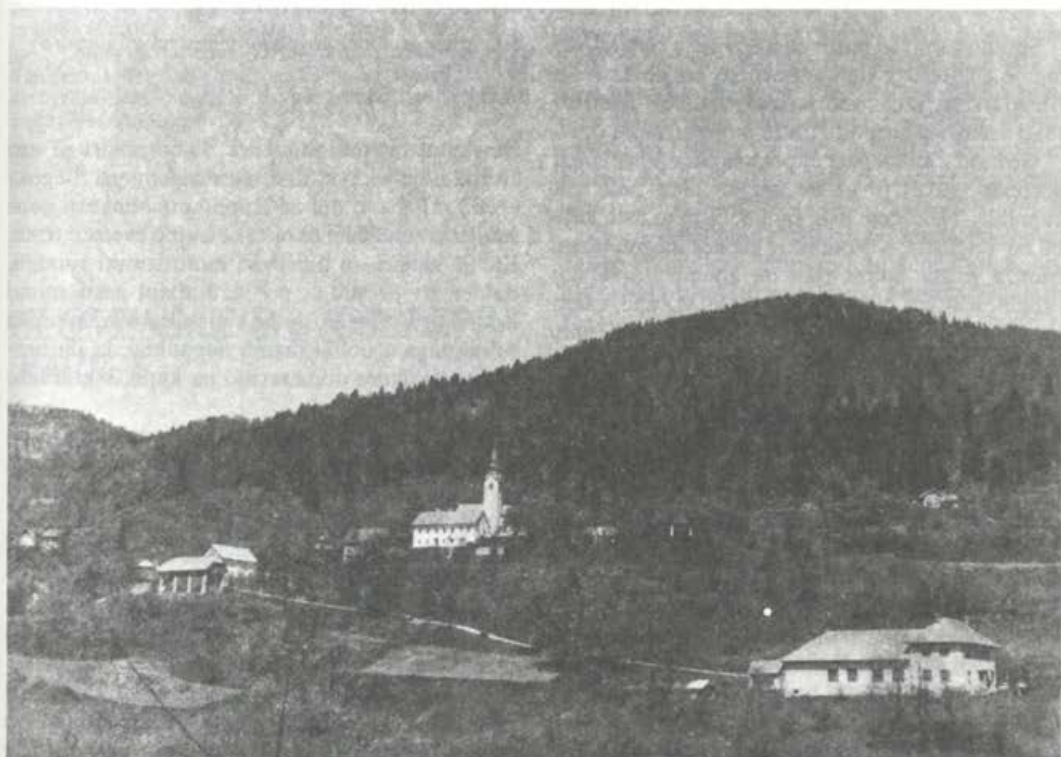
Kakšna je bila nadaljnja usoda bratov Dežmanov? Na Triglav ju ni bilo nikdar več, čemur je mogel biti vzrok tudi v tem, da sta bila kmalu premeščena kot vikarja, Jakob v Šentvid nad Ljubljano, Janez pa v Cerklje (dekanat Kranj). Kralj Julijcev se je zdaj obema močno odmaknil. Saj tudi časa ni preostajalo na tako uglednih položajih, od koder sta si mogla obetati še stopničko, dve kvišku. Saj sta bila še mlada...

Sreča pa je opoteča, kakor pravi stari pregovor. Ob Napoleonovem porazu pri Leipzigu l. 1813 je klecnila na šibka kolena tudi mlada Ilirija. Njen dobrodušni upravitelj maršal Marmont se je moral kar naglo umakniti iz Ljubljane pred vračajočo se avstrijsko vojsko. Njej je sledil oholi knez Metternich z bičem brezobzirnega absolutizma in razpredeno mrežo policijskih vohunov. Predvsem je kajpada veljalo postaviti na hladno pregoreče prijatelje svobode... Bratov Dežmanov na tem spisku ni moglo manjkati. Nemara sta bila celo pri vrhu po zaslugi takih, ki bi radi zasedli njiju stolčka...

Leskova (804 m). Cerkev sv. Urha je bila posvečena leta 1517. Štirirazredna osnovna šola (spodaj na sliki), je štela lani samo še 15 učencev...

Žalostni konec Jakoba, ki ga je dočakal po bridkem križarenju v daljnem notranjskem Ložu l. 1836, sem z dopolnilom k Lovšinovim podatkom zajel v spominskem članku »Finale pod Ulako.« Plan. Vestn. 1972. Brat Janez³ pa je bil iz Cerkelj že konec l. 1814 premeščen v Leskovo, kjer je »dolga leta pasel uboge ovčice« in umrl na svojega godu dan l. 1832, 24. junija. »V poznejših letih stalno tu gori ni skoraj nihče zdržal, med temi redkimi čudaki je bil – naš Ivan,« zaključuje Lovšin svoje zanimivo poročilo. Nadvse žal mi je bilo, da nisem vedel nič o tem takrat, ko sem šel skozi Leskovo prvič na Blegoš, to je kakih dvajset let prej. Morda bi tokrat le še koga našel, ki je hranil od svojih prednikov živ, pa če še tako droben spomin na tega moža...

Le kaj je počel tam odtrgan od vsega sveta dolgih osemnajst let? – Je imel mimo vsakdanjih skrbi in opravkov tudi kaj razvedrila? Vsaj v obujanju lepih spominov? Prešernega sporočila v steklenički na vrhu Triglava? Kdo bi mu mogel povedati, da je še 12 let čakala nedotaknjena, preden jo je našel stotnik Bosio... Je ostalo še kaj veselja? – Tistega, največjega na gorah. »Je stopil že kdaj na Blegoš? –

Spomnil sem se pastirja, kako se je razgrel, ko me je zagledal s šopkom arnike na povratku z Blegoševega vrha. »Jo poznaš, arniko? Tako so rekli leskovski gospod Žan že mojemu dedu . . .«

Gospod Žan? – Precej pogosto ime, zlasti med gospodo, zakaj bi ga ne mogel imeti tudi kak župnik! – Nekaj me je dregnilo: če ni to tisti, ki je bil na Triglavu? – Vodnikov učenec na gimnaziji. Morda je bil takrat tudi on Johan? In še kaj drugih. Kar čez noč so se prekrstili v Žane, zakaj pa ne! – V duhu časa! Proč z Johani, živeli Žani!

Torej se Žan Dežman med svojimi hribovskimi ovčicami ni utapljaj v obupnem dolgočasju. Na bližnjem Blegošu je našel dovolj veselja ob nabiranju zdravilnih zelišč zase in za vsakogar, ki se mu je priporočal zanje.

Na predlansko cvetno nedeljo naju je zetov renault potegnil v Leskovo po mikavni pa slabo oskrbovani cesti prek Volaške grape. Če bi bil tam asfalt (da bi ga le še kaj kmalu ne bilo!), bi ob lepih nedeljah marsikdo klet številne ovinke, ki bi dušili gost promet. Kajti Leskovica za današnje pojme ni več zakotno hribovsko gnezdo, ampak vabljivo naselje v čistem gorskem zraku, obdano s položnimi tratami in širokim lokom gozdov ter s

S cerkvenega stopnišča vabljiv pogled na vrh Blegoša (1562 m)

številnimi bistrimi studenci. Samo poldrugo uro zložne hoje je do vrha širokorazglednega Blegoša (1563 m), ki so mu že Rupnikovi bunkerji neusmiljeno zmaličili nekoč tako bujno cvetoče trate. Kar je ostalo, so uničevali motorizirani vandali, dokler so še mogli po razdrapani cesti mimo Lubnika. Bojim se, da bo s planinsko kočo prišla še nesnaga v obliki raznih odpadkov, ki jih brezvestneži danes odmetavajo na kupe, kjerkoli se ustavljajo . . .

Mene je tokrat gnalo v Leskovo, da na lastne oči pogledam, če je za Žanom Dežmanom ostala na tamkajšnjem pokopališču sploh kaka sled? Kar precej je obsežno, prostorno, skrbno urejeno. Začudila sva se nepričakovani množici nagrobnikov sodobnih oblik, ki jih videvamo sicer v premožnih dolinskih krajih; znamenje, da tudi tu gori ni revščine, kakor je bila morda ob času, ko je naš znanec prišel delat pokoro v ta konec.

Med redkimi starimi nagrobniki tudi vzdolž pokopališkega obzidja nisva našla nič. Zaman sva naposled iskala še po izpranih napisih na nekaj

ploščah, vzdanih v cerkveno podstenje, če bi mogla kje razbrati vsaj ime Dežman, tako ali drugače napisano. Nikjer nič. –

Močno pa me je prevzelo, ko sem nazadnje še enkrat pogledal izpred širokega stopnišča k odprti cerkvi. Za njo je stala z nizkim soncem obsijana temnozeleno gmota gozdov, nad njo pa bleščeče snežno pokrivalo vrha... Je kdaj takle prikaz opazil gospod Žan, ko je bil po teh stopnicah namenjen v cerkev? – Kaj ga ne bi! – Pa še bogvedi kolikokrat v teh dolgih letih... In da bi ga nikoli ne zvabilo na pot, na vrh? – Njega, ki je prvi na tem božjem svetu zapisal, da so mu gore v največje veselje...? –

Ne domnevamo samo; vemo, da ga je, ker ni moglo biti drugače! –

Vilko Mazi

¹ Tudi ime bližnjega pa okoli 200 m višje ležečega naselja Goropeke je v izreku domačina: Horopeka (rahlo nadahnjena h in v a spremenjeni o.) Zanimivo, da je stara avstrijska specialka pisala *Ariopek*, kakor je to pač slišal na kraju zaposleni tuji maper.

² Brata Dežman sta bila rojena v Radovljici, Janez 23. maja 1781, Jakob pa 24. julija 1782. Skupaj sta dovršila gimnazijo in semenišče v Ljubljani ter bila posvečena na isti dan, 6. septembra 1807. Prva dušebrižniška služba ju je čakala v Bohinju.

³ Lovšin ga dosledno imenuje Ivan. Teh ali pa kakih Jankov takrat v naših družinah še nismo poznali. Bolj so se ogrevali za Jóhane, ki so kot uradno ime veljali za nekaj imenitnejšega...

SLOVENSKE BOGOSLUŽNE KNJIGE

Pred 1110 leti sta v božičnem času 867/68 sv. Ciril in Metod prinesla v Rim slovanske bogoslužne knjige – rokopise. Papež Hadrijan II. je tedaj slovesno potrdil slovansko bogoslužje, kakor beremo v 17. poglavju Žitij Konstantina: »Papež pa je sprejel slovanske knjige, jih posvetil in jih položil v cerkvi sv. Marije, ki se imenuje Fatne (Jaslice), in peli so nad njimi slovesno liturgijo«.

Nekaj podobnega, čeprav na zunaj brez slovesnosti, se je v zadnjih desetih letih v Rimu dogajalo večkrat, ko je papeževa kongregacija za bo-

goslužje potrjevala sklepe slovenskih škofov, s katerimi so v slovenske cerkve doma in po svetu uvažali po koncilu prenovljene slovenske bogoslužne knjige. Po sklepu 2. vatikanskega koncila, da je mogoče opravljati bogoslužje v domačem jeziku povsod, kjer to sami želijo, smo seveda tudi pri nas z veseljem sprejeli slovenščino za obredni jezik pri vseh bogoslužnih opravilih. Zavedamo se, da s tem nadaljujemo tisto, kar sta začela sv. Ciril in Metod, hkrati pa lahko tudi obžalujemo, da se vsa Cerkev rimskega obreda več ko tisoč let ni upala sprejeti njune misijske in liturgične metode.

UVAJANJE SLOVENSKEGA BOGOSLUŽJA

Za Slovence in nekatere druge slovanske narode niso bila koncilna dovoljenja nekaj povsem novega, saj nam je papež Benedikt XV. že 1921 dovolil, da smemo ves obrednik prevesti v slovenščino. Od 1934 dalje smo res imeli obrede vseh zakramentov in različnih blagoslovov v domačem jeziku, pri maši pa smo prav tako lahko brali ali peli berilo in evangelij slovensko. Kot sad liturgičnega gibanja je 1944 prvič izšel v slovenščini tudi prevod celotnega rimskega misala. Poklonili so ga takrat tudi papežu Piju XII. in smo ga po koncilu od 1964 dalje začasno smeli uporabljati tudi za maševanje, zlasti tako, da smo v prvo za bogoslužje tiskano mašno knjigo Red sv. maše (1965) vlagali liste z razmnoženimi mašnimi molitvami.

Ko so 1968 začele izhajati po koncilskih smernicah prenovljene latinske liturgične knjige, smo jih seveda hiteli prevajati v slovenščino in, kolikor je bilo mogoče in primerno, vsaj nekoliko prilagajati za novo slovansko bogoslužje. Od 1970, ko sta izšla prva obrednika (krščevanje otrok, pogreb) in prvi del mašnih beril in evangelijev (lekcionar za leto C), pa do 1977, ko še izhajajo posamezni zvezki molitvenega bogoslužja, smo pripravili in izdali 24 knjig obrednika, pontifikala, misala in molitvenega bogoslužja. Vse knjige skupaj so že prava liturgična knjižnica, saj obsegajo 8700 strani, ne šteješi pripravljalnih in začasnih delnih natisov.

Ker smo majhen narod in zato obredne knjige tiskamo v razmeroma nizki nakladi, smo si dvo-barvni črno rdeči tisk, ki je zaradi razlikovanja med besedili za branje in med navodili (rubrikami) sicer boljši in priročnejši, privoščili le v misa-

lu in v dveh knjigah bogoslužnega molitvenika (skupaj 3400 strani). Zaradi znane slovenske ljubezni do lepih knjig smo se potrudili za lepo zunanjo opremo, kateri je grafično obliko dajal prof. Stane Kregar od prvih knjig pa do svoje smrti 1973, a še potem smo iste ali vsaj podobne njegove motive uporabili tudi za druge knjige. Pri misalu in bogoslužnem molitveniku je njegovo delo nadaljeval njegov učenec iz šentvriške gimnazije prof. ing. Tone Bitenc.

VSEBINA BOGOSLUŽNIH KNJIG

V prenovljenih bogoslužnih knjigah je seveda obilo raznovrstnega besedila. Na prvem mestu so v vsaki knjigi predhodna navodila, kakor se imenujejo smernice, ki jih cerkvena oblast izdaja za opravljanje svetih obredov, ker bogoslužje ni osebna zadeva duhovnika ali koga drugega, marveč je sveto opravilo celotne Kristusove Cerkve, ki je urejena družba. Vendar pa potek obredov ni določen enkrat za vselej in za vse kraje enako, kakor je bilo večinoma v predkoncilskih obrednih knjigah, ampak je več načinov in več različnih besedil danih na izbiro. Voditelj obreda je dolžan izbrati tisto, kar je najprimernejše za zbrano občestvo vernikov, ki se udeležujejo obreda. Posledica teh možnosti je, da so nove obredne knjige mnogo obsežnejše, kot so bile prej, zlasti je v njih veliko božje besede: beril, spevov in evangelijev. Zato ni več mogoče, da bi bil ves misal ali obrednik v eni knjigi kot nekdanj. Ena izmed najzahtevnejših odločitev škofov na koncilu je bila prav ta, da je treba pri vsakem svetem obredu brati tudi nekaj božje besede: »v svetih obredih naj se poskrbi za obsežnejše, pestrejše in primernejše branje svetega pisma« (konstitucija o bogoslužju 35).

Različne knjige za isto sveto opravilo pa so postale nujne tudi zato, da bi različni udeleženci obredov spet imeli vsak svojo knjigo, kakor je to bilo v prvem tisočletju razvoja bogoslužja, preden je liturgija (tudi zaradi nerazumljive latinščine) postala izključna pravica klerikov. Koncil je namreč naročil, naj pri bogoslužnih opravilih vsak »dela samo tisto, in vse tisto, kar mu gre po naravi stvari in po liturgičnih pravilih« (konst. 28).

Oba ta dva razloga sta povzročila, da imamo zdaj npr. za mašno opravilo veliko knjigo – misal, ki ga uporablja mašnik za molitve, in vrsto manjših knjig za branje beril in evangelijev. Podobno

velja tudi za zakramentalna opravila in za molitveno bogoslužje. Tako bi lahko vse naše nove liturgične knjige razvrstili v tri skupine: knjige za branje božje besede, knjige za delitev zakramentov in blagoslovov, knjige za maševanje in molitveno bogoslužje.

1. Knjige za branje božje besede

Po želji koncila smo tudi pri nas začeli brati berila in evangelije pri vsakem svetem opravilu, ne le pri nedeljski maši. V začetku smo morali uporabljati tudi za bogoslužje celotno izdajo sv. pisma v štirih knjigah, leta 1969 smo si že pomagali z začasnimi tiskanimi zvezki, 1970 pa je izšla prva knjiga nedeljskega lekcionarja. Knjige za nedelje so v bolj slovesni rdeči barvi, okrašene pa so s simbolom evangelista, ki tisto leto prevladuje. Vzporedno smo natisnili še rjave knjige za delavnice, sivo za praznike in godove svetnikov, modro pa za različne priložnosti izven cerkvenega leta. Za branje pri zakramentih in drugih opravilih smo svetopisemske odlomke tiskali kar v obrednikih samih.

Veliki narodi so si za svetopisemska berila lahko pripravili posebej prirejeni prevod sv. pisma, mi pa smo se morali zadovoljiti z že prej objavljenim celotnim sv. pismom, le nekoliko smo ga mogli prilagoditi za glasno branje.

2. Obredniki za zakramente in blagoslove

Obredi za zakramente in blagoslove so bili doslej natisnjeni posebej za škofovska opravila (v ponifikalu), posebej v obredniku pa za opravila duhovnikov. Vse te obrede so v Rimu prenovili po koncilskih navodilih, niso pa izdali vseh hkrati v eni sami knjigi, ker bi bilo to tehnično in založniško nemogoče. Zato smo tudi pri nas pripravljali in izdajali obredne knjige tako, da imamo vsako zakramentalno opravilo v svojem zvezku, kjer so navodila, molitve, berila in spevi. V letih od 1970–1976 so izšle slovenske knjige za krščevanje otrok, poroko, pogreb, birmo, previdevanje bolnikov, obhajilo izven maše, pokoro in za redovne zaobljube. Iz praktičnih in lepotnih razlogov so vezane v različnih barvah in z različnimi okraski. Takšno postopno uvajanje prenovljenega bogoslužja je bilo koristno tudi iz pedagoških vzrokov, ker se niti duhovniki niti verniki ne bi mogli sprijazniti kar naenkrat z vsemi spre-

membami. V skladu s koncilskimi naročili pa so novi obredi rasli organsko iz že obstoječih.

V pripravi je še obrednik za uvajanje odraslih v krščanstvo (katehumenat), izšle bodo še knjige za blagoslove in posvetitve oseb, krajev in predmetov. Šele takrat bo mogoče pripraviti novo izdajo slovenskega cerkvenega molitvenika za različne pobožnosti in priložnosti.

3. Knjige za mašo in molitveno bogoslužje

Najbolj obsežni sta knjigi za maševanje (misal) in za skupno molitev Cerkve – molitveno bogoslužje (nekdanji brevir). Latinski temeljni izdaji sta izšli 400 let po tistem, ko je papež Pij V. po naročilu tridentinskega koncila prvič v zgodovini izdal enotni rimski brevir (1568) in rimski misal (1570).

Ker smo se upravičeno bali izdati tako obsežni bogoslužni knjigi kar brez poskušanja, smo nekaj let pripravljali in pilili slovenska besedila molitev, spevov in psalmov. S posebnim dovoljenjem so jih duhovniki razmnožene uporabljali tudi za sveče obrede, sproti pa so duhovniki in laiki opozarjali na pomanjkljivosti in predlagali izboljšave. Tako je 1975 izšel Rimski misal z molitvami za maševanje, 1976 in 1977 pa Bogoslužni molitvenik v dveh knjigah. Cerkvene molitve zdaj tudi za duhovnike in redovnike niso več latinske, po koncilskih navodilih pa so postale tudi zelo bogate in bolj prilagojene za naš čas, zato tudi ta molitvenik postaja vedno bolj priljubljen pri vernikih, pa naj ga molijo skupno ali vsak zase.

V molitvenem bogoslužju je razen molitev (predvsem psalmov) tudi veliko svetopisemskih beril in spisov cerkvenih pisateljev, zato so v slovenski izdaji ta berila tiskana posebej v petih zvezkih kot nekakšna verska antologija spisov najboljših svetovnih pisateljev. V prihodnosti pa bodo prišli na vrsto še zvezki s tistimi svetopisemskimi odlomki, ki jih v prvi skupini ni, in pa izbrani najlepši odlomki slovenskih avtorjev. Posebej bo še treba pripraviti priročno izdajo za hvalnice in večernice, ki jih bomo skupno opravljali tudi v cerkvi.

SKLEP

Seveda bodo v bodočnosti potrebne ponovne izdaje teh knjig, ki verjetno ne bodo dobesedni ponatisi, saj se živ jezik tako hitro spreminja. Ker

MILOST POTI

*Volneni šopi
trav,
gola pobočja,
bela poletja,
prihajajoči
neznanci,
jok pomladi,
glas
prestrašenih
ptic
in nedoločeno
udarjanje peruti –
človek
gre
skozi
stisko
sveta.*

Minka Korenčan

smo se že zdaj v desetih letih bolje naučili slovensko povedati tisto, kar smo stoletja izgovarjali in poslušali le latinsko, ni dvoma, da bo razvoj slovenskega bogoslužnega izraza odslej napredoval še hitreje, posledica pa bodo tudi izboljšane liturgične knjige.

Ne bomo se ustrašili težav, ki so s tem združene, ampak se bomo vsi skupaj učili vedno lepše slaviti Boga in izražati svojo molitev v materinem jeziku. Lahko smo veseli, da pri nas ni takšnih nasprotnikov bogoslužja v slovenščini, kakor o njih slišimo od drugod, ali pa so bili v dobi sv. Cirila in Metoda. V 6. poglavju Žitij Metodija beremo: »Bilo je mnogo takih ljudi, ki so bogokletno sramotili slovenske knjige rekoč: „Ne spodobí se, da bi kateri drug narod imel svoje črke, razen Judov in Grkov in Latincev, po Pilatovem napisu, ki ga je napisal na Gospodnji križi“ – té je apostolik (= papež) nazval pilatnike in trijezičnike ter jih obsodil.«

Nam, hvala Bogu, ni treba nikogar obsojati, saj smo vsi s posebnim veseljem sprejeli in takoj vzljubili slovensko bogoslužje. Seveda se bo treba truditi, da bo postajalo vedno lepše, popolnejše in da bodo naše domače besede izražale tudi resnično duhovno notranjost.

Marijan Smolik

Delajmo jaslice, a ne kakršnekoli

Ob vsestranskih in torej tudi verskih in cerkvenih spremembah zadnjih desetletij, zlasti še zadnjih let, je na splošno prišlo do večjih ali manjših sprememb tudi pri jaslicah po naših cerkvah in naših domovih: ponekod so ob siceršnjem višjem standardu jaslice bogatejše in razkošnejše, drugod so v glavnem ostale pri starem, da niti ne govorimo o domovih, kjer jih sploh ni več.

Večina sprememb pri jaslicah ni toliko posledica ali sad sodobnejših in prečiščenjših pogledov na božično skrivnost kot tako in jaslice kot pripomoček za pravilnejše pojmovanje in globlje doživljanje te skrivnosti. Do takšnih sprememb je tudi pri jaslicah vobče prišlo zaradi splošnih sociokulturnih vplivov, pa tudi zato, ker nismo temu posvetili primerne pozornosti in skrbi. Kar je bilo v naši verski publicistiki o tem napisano, posebej še zadnja leta, je sicer zelo pozitivno in ustvarjalno, a je vsega skupaj zelo malo in je bilo povečini namenjeno le ožjemu krogu bralcev. Zato je hvalevredno, da se je za sestavek o jaslicah odločila Mohorjeva družba v svojem koledarju.

Čeprav ne sodijo jaslice med najvažnejše v našem krščanskem življenju, je vsekakor vredno in je treba skrbeti, da ob vsestranskem spreminjanju ne izgubijo svojega smisla, pomena in namena, marveč ga vedno na novo iščejo in po-

Jaslice, ki zvesto predstavljajo bistvo božičnega, svetonočnega dogodka (ali: bistvo božične resnosti).

sredujejo tako, da ostajajo zveste božični skrivnosti kakor tudi času in prostoru, v katerem živimo.

Smisel, pomen in namen jaslic

Smisel, pomen in namen jaslic je, da si z njimi približujemo, poglobljamo in utrjujemo pravo pojmovanje ter globlje doživljanje božične skrivnosti, njenega vsebinskega zaklada in sporočilnega bogastva. Čimbolj temu ustrezajo, tem bolj izpolnjujejo svoj smisel in pomen ter tudi dosega-jo svoj namen. Žal, je možno tudi nasprotno: čim manj pomagajo pravilno pojmovati in pristno doživljati božično skrivnost, tem manj imajo jaslice smisel in pomen, tem manj tudi dosega-jo svoj namen. Žal, lahko celo maličijo pravilno gledanje na božično skrivnost ter nas odtujujejo od pristnega doživljanja te skrivnosti.

Velik versko vzgojni in doživljajski smisel, pomen in namen jaslic je že v tem, da so tako razširjene. Saj jih imamo v več stotinah naših cerkva, v tisočih in tisočih naših domov. Nimamo jih le dan ali kvečjemu nekaj dni, marveč jih imamo najmanj od božičnega večera do svetih treh kraljev, marsikje celo do svečnice.

V dobi avdiovizualne civilizacije ohranjajo jaslice vso svojo versko vzgojno smiselnost in pomembnost, pravzaprav je ta še večja.

Smisel, pomen in namen jaslic pa ni v tem, da gojimo našo folkloro ter o božičnih praznikih krasimo cerkve in domove, tudi ni v tem, da se ob njih čustveno vračamo v svoja otroška leta ter z njimi razveseljujemo otroke.

Najpogostnejše vrste jaslic

Vsi smo že imeli priložnost ugotoviti, kako so jaslice po naših cerkvah in domovih, po naših mestih in vaseh zelo različne: od takih, ki kar najzvesteje prikazujejo božično skrivnost in jo pomagajo kar najpristneje doživljati, do takšnih, ki božično skrivnost potvarjajo in nas odvrta-jo, da bi jo pristno doživljali.

Najbolj smiselne in pomenljive so jaslice, ki preprosto predstavljajo bistvo božičnega, svetonočnega dogodka, to je hlev in sv. družino (prim. sliko št. 1).

K poglobljanju pravilnega pojmovanja in pristnega doživljanja božične skrivnosti manj pomagajo jaslice, ki imajo v sredini ali v ospredju

hlev in sv. družino, vendar pa okrog tega in za tem toliko sicer »božičnih« podrobnosti in postranskosti (npr. ovčk, pastirjev, ognja, mesta Betlehema ipd.), da bistvo zgubi veljavo, obledi, je kvečjemu postransko med postranskim (prim. sliko št. 2).

Človeka ne le raztresajo, marveč naravnost odvrčajo od pravega pojmovanja in pristnega doživljanja božične skrivnosti jaslice, ki imajo sicer tudi hlev in sv. družino, a se to bistveno docela zgubi med množino vse mogoče nebožične šare in navlake, kot je npr. mlin ali žaga na vodni pogon, električni vlak in železniški predor, jezerce ali tolmun z ribicami in račkami, kakor so tudi mostovi in slapovi, celi gozdovi raznih iglavcev, nešteto raznobarnih in morda tudi utripajočih lučic in še in še. Vse to je pa tako veliko, številno, zlasti še tako spektakularno in privlačno, da priteguje vso pozornost ter maliči pravilno gledanje in pristno doživljanje božične skrivnosti.

Redkejšje vrste jaslic

Razen zgoraj opisanih in še podobnih vrst jaslic, kakršnih je pri nas vedno precej, se zadnja leta po nekaterih naših cerkvah (mogoče tudi po nekaterih domovih?) začenejo pojavljati jaslice, ki se od teh temeljito razlikujejo.

Predvsem so to jaslice oporekanja vsemu tistemu, kar je zlasti v nekaterih zahodnih evropskih državah industrija, trgovina in reklama naredila iz krščanskega praznovanja božiča. Posebej mladi so zaznali neprimernost instrumentaliziranja in usužnjevanja božiča nasploh in tudi jaslic v potrošniške namene. Začutili so potrebo, da tudi z jaslicami pokažejo in spregovorijo, kako odklanjajo suženjsko zahajanje v porabništvo. Čimvečja pristnost, posebej pomanjkanje prostora v betlehemske prenočiščih za Marijo, Jožefa in prihajajočega Jezusa, revščina hleva izven mesta ipd. je kakor nalašč za jaslice, ki kruto resničnost zaostrijo kot oporekanje civilizaciji blaginje. Samoumevno je, da pri takih jaslicah ni mesta za prav nobeno navlako, za razne več ali manj božične podrobnosti in postranskosti: kar je pri jaslicah bistveno (hlev in sv. družina), ne le zadoštuje, marveč je najustreznejša motivika oporekanja (prim. sliko št. 3). Tovrstne jaslice so le prehodna stopnja, ki je pa potrebna, da se izmotamo iz potrošniškega pojmovanja in praznovanja božiča ter potrošniškega zamišljanja in aran-

Bistvo božične resničnosti je kvečjemu postransko med postranskim.

žiranja jaslic. Niso pa jaslice oporekanja najboljše in končna rešitev.

Dalje imamo jaslice, ki nočejo prikazovati božične skrivnosti kot nujno vezane na čas pred skoraj dva tisoč leti in na prostor iz okolice Betlehema, marveč jo hočejo živo prikazati tudi v našem času in v našem prostoru. Tudi tovrstne jaslice ohranjajo le, kar je za posredovanje božične skrivnosti bistveno, in poudarjajo smisel, pomen in namen, ki ga to bistveno ima za naš čas (prim. sliko št. 4). To je eden izmed najbolj posrečenih načinov pravega vrednotenja in podanašnjevanja jaslic.

Končno imamo še sporočilne jaslice. Te naj bi bile sploh najbolj posrečene. Že zato, ker v vsem, ker se nam prikazuje (filmi, slike ipd.) ter se nam daje v branje (knjige, časopisi ipd.) ali v posluš-

Primer jaslic oporekanja.

V letu, ko je Tolminsko prizadel potres, so v Solkanu pripravili take jaslice.

nje (govori, plošče, kasete ipd.), v vsem iščemo sporočilno vsebino in moč ter po njej vse to vrednotimo. Jaslice, ki so na valovni dolžini takih »sprejemnikov«, so kar najboljše. Take so tudi, kolikor bolj ali manj obsegajo in vrednotijo vse, kar imajo pozitivnega ostale vrste jaslic: omejujejo se na posredovanje bistva božične skrivnosti, to postavljajo v naš čas in v naš prostor ter indirektno oporekajo potrošništvu. Njihova značilnost je v tem, da so nabite s celotnim in splošnim ali pa le delnim in posebnim sporočilom božične skrivnosti. To sporočilo je lahko izraženo tudi z geslom na lepaku ob jaslicah. Taka gesla so npr.: Veliko veselje za vse: rodil se je Zveličar. Ali se tega resnično veselimo?

– Božji Sin je postal človeški otrok, da bi mi postali božji otroci.

– Betlehemčani Jezusa niso sprejeli. Ali ga mi sprejemamo?

– Bog nam je podal roko. Ali jo podajamo mi njemu?

– Mir ljudem na zemlji, da. Kaj pa slava Bogu na višavah?

Kaj pa otroci ob takih jaslicah?

Med nami je kot nesporno in sveto zelo razširjeno in močno zakoreninjeno mišljenje, da so jaslice predvsem ali sploh za otroke. Zato je treba najprej to postaviti pod vprašaj in razčistiti.

Čistokrvna in skoraj kruta božična resničnost, kot nam jo opisuje sv. evangelij po Luku, je sicer tudi za otroke, a je še prej in še bolj za odrasle. Isto velja za jaslice, ki imajo svoj smisel in pomen ter dosegajo svoj namen le, če kar najzvesteje predstavljajo to resničnost.

Prav to ali še več je treba reči o božični skrivnosti, ki naj jo jaslice pomagajo pravilno pojmovati in doživljati. Ta skrivnost je seveda namenjena tudi otrokom, a še prej in še bolj odraslim.

Kako se je pa med nami razširilo in zakoreninilo mišljenje, da so jaslice predvsem ali sploh za otroke? Kako da tako stališče celo zagovarjamo? Vzrokov za to je gotovo več. Najgloblja in zato najmanj opazna med njimi sta najbrž infantilna, nezrela in neangažirana, v dejavnost ne vključena vera. Za tako vero so pač najprimernejše jaslice, ki so za otroke.

Preberimo, kar so pod naslovom »Jaslice – da, toda kakšne?« napisali nekateri otroci: »Sedaj smo v 20. stoletju in gremo s časom hudo naprej. Tudi z jaslicami pojdimo naprej s časom. Jaslice ne smejo biti bogate in okrašene z lučkami. Jaslice morajo biti skromne in majhne. Ko se je Jezus rodil, ni bilo v hlevu ne lučk ne razkošja. Položen je bil na slamo v mrzlem hlevu . . . Najbolj so mi všeč jaslice, ki so skoraj resnične. Biti morajo zelo skromne, kakor se je tudi Jezus rodil v revnih jasliah . . . Ponekod imajo razkošne, ponekod pa revne jaslice. Jaslice morajo biti narejene preprosto . . . Jaslice so mi všeč skromne. Skromne so mi zato všeč, ker se je tudi Dete božje rodilo v skromnosti. Zakaj bi se lagali in delali razkošne jaslice! Jaslice naredi vsak po svojem okusu, toda Jezus se je rodil skromno . . . Jaslice so prikaz Kristusovega rojstva. Rodil se je v hlevu, ki je bil zelo reven. Zato nikar ne delajmo razkošnih jaslic. Lepe jaslice so tiste, ki nam nekaj pripovedujejo, ali pa nas spravljajo k premišljevanju . . .«

Kar so ti otroci zapisali, nas opogumlja in spodbuja. Nič se ne bojmo, da bomo z jaslicami, ki nepotvorjeno prikazujejo božično resničnost, otroke oropali »najlepših« božičnih izkustev in doživetij. Kvečjemu jih bomo »oropali« tistega, kar je v zvezi z božičem zlaganega. Ne bomo že v otrocih z »božičnimi« motivi utemljevali potroš-

niške miselnosti. Zlasti pa jih bomo že zmlada bogatili s pristnim in zrelim pojmovanjem in doživljanjem božične skrivnosti.

Sklepna misel

Jaslice so med nami zelo razširjene in pribljubljene, po naših cerkvah in domovih jih imamo najmanj po dva tedna vsako leto, s sodobno in močno vizualno govorico nam pomagajo pravilno pojmovati in doživljati nekatere temeljne sestavine krščanskega verskega zaklada, kot so npr. božja ljubezen do ljudi nasploh in posebej do grešnikov, učlovečenje božjega Sina idr. Skratka, jaslice so nekaj tako dragocenega, da je vredno skrbeti in si prizadevati, kako bi nam pomagale kar najbolje ohranjati in prenavljati krščansko verovanje in življenje.

Albert Metlikovec

Družina potuje skozi bogoslužno leto

Na kratko bi radi nakazali, kako se lahko krščanska družina vključi v praznovanja z veseljno Cerkvijo; kako lahko potuje skozi bogoslužno leto. Radi bi spodbudili k družinskemu praznovanju cerkvenega leta. Da bi pa lažje dojel to potrebo, si najprej pogledajmo, kaj pojmuje pod krščansko družino in kaj pod bogoslužnim letom.

Družina – »domača Cerkev«

Družina je sveti kraj, kjer ena generacija predaja plamenico življenja drugi. Vsi narodi človeštva so se tega zavedali ter zato imeli zakon za sveto – versko dogajanje. Sklepanje zakona se je vedno vršilo z velikimi slovesnostnimi obredi. Sicer je pa zakon božjega izvora (prim I Mojz 1, 27–28). »Bog sam je začetnik zakona« (CS 48), saj ima zakon že od vsega začetka zakramentalne prvine, ki jih tudi »kazen za izvirni greh ni uničila«, kot zatrjuje besedilo blagoslova, ki ga duhovnik moli nad novoporočencema. Kristus je v

prav posebni meri pritegnil zakon v območje svojega odrešilnega dela; saj je le-ta podoba in deležnost pri ljubezenski zavezi med Kristusom in Cerkvijo (prim Ef 5, 32). On sam prihaja krščanskima zakoncema nasproti z zakramentom zakona in ostane z njima, da bi lažje v medsebojnem dajanju drug drugega ljubila z neminljivo zvestobo. Krščanska zakonca sta »tako rekoč posvečena za dolžnosti in dostojanstvu svojega stanu« (CS 48). »Ko v moči tega zakramenta spolnujeta svojo nalogo v zakonu in družini, prežeta s Kristusovim duhom, ki z vero, upanjem in ljubeznijo prešinja vse njuno življenje, tedaj bolj in bolj dosejata svojo popolnost in medsebojno posvečenje, s tem pa tudi skupno vedno bolj prispevata k poveličanju Boga« (CS 48). Ker pa družina ni le »prva in življenjska celica družbe« (LA 11), marveč tudi osnovna celica Cerkve, saj jo koncil imenuje »domača Cerkev« (C 11), zato jo tudi spodbuja, naj se vključi v »cerkveno bogoslužje« (LA 11), da bi skupaj z veseljno Cerkvijo potovala skozi bogoslužno leto. Teološke temelje kaže iskati v dejstvu, da smo vsi kristjani deležni skupnega duhovništva (prim. 1 Pet 2, 5). Tako so skupnosti kristjanov, tudi družinske, »duhovniške skupnosti« (C 11), ki morajo kakor Kristus s celostnim življenjem dati čaščenje nebeškemu Očetu.

Bogoslužno leto

Z vsakim adventom pričenjamo novo bogoslužno ali cerkveno leto. Kaj pravzaprav je bogoslužno leto? To je za kristjane vsakoletno podoživljanje odrešilnega dela Jezusa Kristusa. V obhajanju bogoslužnega leta se Kristusove skrivnosti v našem času »na neki način ponavzočijo«, kakor beremo v konstituciji o bogoslužju 2. vatičanskega koncila (B 102). Ne gre torej samo za neki bolj ali manj topel spomin na pretekla božja dela v zgodovini odrešenja, pa tudi ne za predčenje Kristusa, ki bi bil pred nami zgolj kot zgled in vzor, marveč za resnično, življenjsko povezavo s Kristusom; gre za dejavno ponavzočenje njegove skrivnosti. Življenjski sok trte – Kristusa se pretaka v tem spominjanju – ponavzočenju v mladike – kristjane.

Celotna Kristusova skrivnost je razgrnjena v teku leta: »Od učlovečenja in rojstva do vnebohoda, do binškočnega praznika in do pričakovanja blaženega upanja in Gospodovega prihoda« (B 102). Tisto bistveno je osredotočeno na veli-

konočno skrivnost, kar se izraža v vseh bogoslužnih slavljih, tako letnih kot tedenskih in dnevnih. Glavni protagonist bogoslužnega leta je sam Kristus, vstali in poveljani, zedinjen s svojo Cerkvijo, v kateri živi in deluje. Cerkev se pravzaprav odziva Kristusovemu vabilu in se mu močnejše približuje po praznikih. Kristjani bodo do konca sveta oznanjali z obhajanjem evharistije Kristusovo smrt in vstajenje. Saj jim je to on sam naročil, ko je dejal: »To delajte v moj spomin« (Lk, 22, 19).

Vere v obhajanje spomina na Kristusovo odrešilno delo si ni izmislila Cerkev, ampak jo je po zgledu Kristusa in apostolov povzela po vernih Judih, ki so vsako leto v verskem občestvu obhajali veliko noč in druge praznike. »Ob teh dneh so še posebno globoko doživljali navzočnost tistega dobrega in vsemogočnega Boga, ki je v preteklosti očetovsko posegal v njihovo zgodovino, jih reševal in vpričo poganskih sosedov razodeval »čudovita dela« (M. Smolik).

Tudi apostoli so se po prihodu Svetega Duha začeli zbirati kot nov Kristusov sveti zbor – Cerkev – k »lomljenju kruha« (Ap 2, 42), v spomin na Jezusovo odrešilno trpljenje in vstajenje. Nedeljsko evharistično opravilo je bilo tedenski živ spomin Jezusovega dela. In to mora tudi ostati, zato naroča Cerkev, da je »nedelja prvi in glavni praznični dan« (B 106); kar je nedelja v tednu, pa je velikonočna nedelja v celem letu, ko smo na prav poseben način vključeni v Kristusovo odrešilno delo.

Vzporedno z velikonočnim praznovanjem se je nekoliko pozneje izoblikoval krog božičnih praznikov v spomin učlovečenja in rojstva božjega sina.

V teku stoletij so kristjani obema praznikoma dodajali še druge, v katerih se spominjamo manj znanih dogodkov iz Jezusovega življenja in nekaterih resnic naše vere.

»V tem letnem praznovanju Kristusovih skrivnosti sveta Cerkev s posebno ljubeznijo časti blaženo Bogorodico Marijo, ki je neločljivo povezana z odrešilnim delom svojega Sina. V njej občuduje in poveljuje najlepši sad odrešenja in vesela zre kakor v najčistejši podobi to, kar sama vsa želi in upa postati« (B 10). Spominja se tudi mučencev in drugih svetnikov ter s tem oznanja »velikonočno skrivnost v svetnikih, ki so s Kristusom trpeli in so z njim poveljani« (B 104). Bogoslužno leto je del (časa) »leta božjega usmiljenja« (Lk 4, 19), ki se je začelo s Kristusom. Z bogoslužjem se v njem uresničuje Kristusova

skrivnost, odrešenje. Spominska razsežnost bogoslužja povzroča »zakramentalno navzočnost«. To dejstvo je posrečeno izraženo v prošnji nad darovi 2. navadne nedelje, kjer je rečeno za vsako evharistično slavo: »Kadarkoli obhajamo **spomin** odrešilne daritve na križu, se **uresničuje** naše odrešenje«. Da je ta spomin – navzočnost dejanska resničnost v bogoslužju, koncil poudarja, da verniki pridejo v stik s Kristusovo skrivnostjo, tj. s Kristusom (102) na podoben način kot Gospodovi sodobniki, ki so bili ozdravljeni »ko je šla iz njega moč« (Mk 5, 30). Kristus v liturgiji bogoslužja leta deluje, kot je deloval takrat. On je namreč navzoč v vsej zgodovini odrešenja in jo postopno uresničuje. Zato bogoslužje, ki se izvršuje v bogoslužnem letu, **ni samo nekaj, kar bi pomenilo kontemplacijo, razmišljanje** o že izvršenem Kristusovem odrešitvenem delu odrešenja ali zgolj zajemanje iz skladov njegovih zasluženj, ki se odpirajo med bogoslužnim slavljem, **marveč je določen čas, trenutek te same zgodovine odrešenja, je uresničevanje našega odrešenja**. V tem uresničevanju našega odrešenja ima tudi »domača Cerkev« svojo pomembnost. Saj obhajati praznike ne gre samo v cerkvi in z »bogoslužjem«, marveč jim kaže dajati svoje mesto tudi v družini s pripravo in zahvalo za »bogoslužje« v cerkvi. Domače pobožnosti bomo imenovali tudi družinsko bogoslužje, čeprav izraz ni najbolj posrečen. Seveda pa morajo biti vse pobožnosti, tudi »domače«, naravnane na bogoslužje, saj iz njega izvirajo in ljudi k njemu vodijo (prim. B 13). Te pa naj bodo čimbolj domače pobarvane, v njih naj utripa slovenska kri in slovensko srce. Prežete naj bodo z enkratno slovensko pesmijo in slovenskim čustvovanjem. Naj bodo tudi krajevno obarvane.

Advent in božič

Vsaka krščanska družina, vsaka »domača Cerkev«, bo po svoje oblikovala pripravo na rojstni dan Jezusa Kristusa kakor tudi na samo obhajanje božičnega praznika. Prav bo, če se družina v adventu vsak večer zbere kot »duhovniška skupnost« ob različnih simbolih, znamenjih, ki predvsem otrokom pomagajo dojeti skrivnost učlovečenja. Funkcija simbola je namreč v tem, da vodi v izkustvo Boga. Ponekod je v navadi adventni venec, drugod bo družina čisto izvirna. Pripravljanje hlevca, jasličnih kipcev, zbiranje gradiva za jaslice lahko družinske člane poveže in jih reli-

gizno razpoloži ob pričakovanju božične skrivnosti.

Svetujejo, naj bi družina v adventnem času pred jedjo oblikovala skupno molitev na tak način, da bi ta bila vsak dan v tednu drugačna. Idealno bi bilo, če bi bila čimbolj spontana in ustvarjalna. Ob nedeljah, ko je več časa, naj bi tudi prebirali primerno besedilo iz svetega pisma ali kake druge knjige, o prebranem skupno razmislili in se nato o spoznanem pomenili. Drugi bodo morda izbrali desetko rožnega venca, ki jih bo medsebojno in z Bogom še bolje povezala. Tam, kjer ljubijo petje, bodo popestrili svoje domače bogoslužje z adventno pesmijo, med katere spada tudi prva kitica »Poslušajte vsi ljudje«.

Pomemben praznik je god sv. Nikolaja (Miklavž). Ob tem praznovanju naj bi se člani družine učili deliti dobrote in se medsebojno obdarovati. Otrokom in potrebnjšim naj se posveti posebna pozornost.

Na sveti večer lahko oče v krogu svoje družine, zbrane ob jasliah, moli naslednjo ali podobno molitev: »Gospod, naš Bog, v tej sveti noči te prosimo, blagoslovi nas zbrane okrog jasliah, pripravljenih na čast prihodu tvojega Sina, ki je pregnal temo ter nam podelil luč in veselje. Amen.« Božične pesmi, vsaj desetka rožnega venca ali spontane prošnje bodo dale poseben ton religioznemu ozračju ob domačih jasliah. Tudi kropljenje in kajenje stanovanja kaže ohraniti.

Na božični dan bo miza praznično pripravljena. Pred vsakim krožnikom naj bo voščilo in skromno darilce. Otroci, tudi mladina, so glede tega iznajdljivi. Verski moment naj bo močno poudarjen. Oče kot »duhovnik domače Cerkve« lahko po prebranem odstavku svetega pisma o božični skrivnosti moli v tem stilu: »Gospod, naš Bog, ti si danes podelil mir ljudem; danes si poslal Odrešenika. Danes si dal, da je vzšlo sonce, Jezus Kristus. Blagoslovi to hrano in nas napolni s svojim veseljem!« Po slavnostnem obedu ali večerji pa bi bilo prav, da bi družina odšla k družinskim jasliah ter nam zapela kakšno pesem in kaj zmolila. Desetka rožnega venca »ki si ga devica rodila« lahko prav tako da božični ton domačemu praznovanju. Drugod bodo popestrili in povzdignili božično praznovanje s poslušanjem božičnih pesmi s plošč ali kaset, seveda pa to naj ne bi nadomestilo njihove osebnosti češčenjske angažiranosti. Kjer bo mogoče, se bodo vsak dan v božičnem času zbirali k večerni molitvi ob jasliah, kjer ne, pa vsaj čimvečkrat. Tako božič ne bo zgolj neka folklorna, sentiment-

talna ali celo prazna potrošniška navada iz preteklosti, marveč bo postal praznik družinske povezanosti, ljubezni in edinosti.

Postni čas in velika noč

Postni čas naj bo predvsem praznovan v intenzivnejšem spreobrnjenju, ki naj se vidi v večji skrbi za ljubezen znotraj in zunaj družine. Kakor je advent priprava na božič, tako je postni čas priprava na veliko noč. Namen postnega časa je za odrasle kakor za otroke: odpraviti nezdravo samoljublje, obrniti se h Kristusu in bližnjemu. Kar so v adventu in božiču adventni venec, božično drevesce in jaslice, to je v postu družinski križ, ki naj bo v stanovanju nameščen na častnem mestu.

Začetek postnega časa naj bi kristjani doživeli na pepelnico s pepeljenjem, kakor v adventnem času tako tudi v postnem, predvsem še ob nedeljah, naj družina oblikuje svoje družinsko bogoslužje. Le-to naj bo sestavljeno iz branja svetega pisma, razgovora in molitve, tu popestrjeno s postno pesmijo. Ponekod doma premišljujejo vsak dan po eno postajo križevega pota. Drugi molijo žalostni del rožnega venca ali vsaj desetko. Vsaka družina si bo izbrala tisti del, ki se ji bo zdel najbolj primeren. Koristno bi bilo, če bi se skupno domenili, v čem se bodo med postnim časom še na poseben način premagovali. Pri enem bo to v odpovedi predolgemu gledanju televizije, pri drugem v odpovedi pri črni kavi, pri tretjem v odpovedi nikotinu, itd. Vsi bi pa naj dali poudarek pristnejši medsebojni ljubezni in velikodušnejšemu medsebojnemu sprejemanju.

Na cvetno nedeljo naj predstavnik družine, to je lahko tudi otrok, nese blagoslovit butare ali oljne vejice.

Središče vsega bogoslužnega leta kakor tudi središče vsega krščanstva je Kristusova smrt in vstajenje, česar se na poseben način spominjamo v svetem tridnevju, na veliki četrtek, veliki petek in na vrhuncu slavlja v velikonočni vigiliiji. Razen sodelovanja pri bogoslužju v cerkvi naj se družina v svojem družinskem obhajanju velikonočne skrivnosti poveže z vesoljno Cerkvijo. Branje božje besede in ostale sestavine domačega bogoslužja naj bodo nadaljevanje obredov, med katerimi so družinski člani sodelovali. Te dni naj družina na poseben način postane »domače svetišče Cerkve« (C 11).

Na veliki četrtek, dan ljubezni, pokažimo vsem, s katerimi se srečujemo, da jih ljubimo. Doma

storimo vse, da bi doživetje ljubezni bilo čimgloblje. Če so pri hiši otroci, lahko posejemo v posodico nekaj zrn pšenice, da bi tako otroci lažje dojeli skrivnosti smrti in Jezusovo razlago o vstajenju: »Če pšenično zrno ne pade v zemljo in ne umre, ostane samo; če pa umre, obrodi obilo sadu« (Jan 12, 24). Če imamo posodico na toplem, v nedeljo pšenica že vzkali in tako simbolično predstavlja Jezusovo vstajenje. Ves velikonočni teden, ko pšenica raste, vse lažje razumemo, da je morala strohniti, če je hotela postati zelena, če je hotela zaživeti.

Na veliki petek dajmo poseben poudarek notranji in zunanji tišini (molku). Skupaj s Kristusom darujmo Očetu svoje življenje, veselje, delo, preizkušnje. Ta dan naj ima križ v hiši častno mesto, naj bo okrašen. Če je primerno, lahko pred njim gori lučka. Vsi člani družine naj med domačim bogoslužjem ta dan poljubijo križ, ki predstavlja Osebo, s to je povezana usoda človeštva. Skupno bi naj zmolili žalostni del rožnega venca ali morda razmišljali križev pot.

Na veliko soboto je blagoslov velikonočnih jedil. Tam, kjer so otroci, naj tudi ti sodelujejo pri pripravljanju velikonočnih jedil in prisostvujejo pri njihovi blagoslovitvi. Ohranjajmo lepe slovenske navade ob zauživanju velikonočnih jedil! Zvečer ali ponoči se zberemo v cerkvi, kjer je osrednji obred velikonočne skrivnosti. Tu in zjutraj pri velikonočni procesiji – kjer je – bi naj res sodelovali v čimvečjem številu.

Družinsko velikonočno bogoslužje se lahko pripravi že zvečer po obredih ali zjutraj, če so ti bili ponoči. V središču naj bi bila prižgana Kristusova luč, nositeljica veselja, in luč v nas, ki je bila prižgana s krstom. Pripravimo toliko sveč, kolikor je družinskih članov, v sredini mize naj bo okrašena večja sveča. V začetku oče lahko izreče tele ali podobne besede: »Blagoslovi, Gospod, to velikonočno svečo; spominja nas na Kristusovo luč, ki nas je iztrgala iz teme in nam prinesla novo življenje.« Svečo prižgejo in medtem oče govori: »Kristusova luč,« drugi odgovorijo »Bogu hvala«. Nato si vsak od družinske velikonočne sveče prižge svojo. Tisti člani družine, ki niso prisostvovali velikonočni vigiliji v cerkvi, lahko doma obnovijo krstne obljube. Nato odložijo sveče, se primejo za roke (lahko tudi s prižganimi svečami v rokah) in izmolijo očenaš. Na koncu dodajo: »Aleluja«. Poslušanje velikonočnih pesmi, pa še petje, lahko povzdigne domače praznovanje, ki bo odzvanjalo ves velikonočni teden in še pozneje.

Binkošti

Beseda binkošti je bila v zadnjih desetih letih pogosto izrečena. Pokojni papež Janez XIII. je prosil Boga za nove binkošti. Papež Pavel VI. je isto prošnjo večkrat ponovil. Na koncilu se je čutila navzočnost Svetega Duha. Kardinal Suenens je napisal knjigo »Nove binkošti« s poglavjem »Sveti Duh naše upanje«.

Tudi krščanska družina mora prisluhniti znamenjem časa in dati prostora Svetemu Duhu. Binkoštni praznik in binkoštni čas je za to zelo primeren. »Domača Cerkev« naj postane nova »obednica« zadnje večerje, kjer Jezusov Duh spodbuja in oplaja posamezne člane družine. Seveda pa tudi tega praznika ne bomo zaključili v enem dnevu. Saj je pravzaprav čas od Jezusovega vnebohoda do njegovega drugega prihoda čas Svetega Duha. Binkoštni praznik ima skupnostno, občestveno razsežnost, ki ne sme nikoli manjkati nobeni krščanski skupnosti. Odpravlja strah in sramežljivost glede izpovedovanja osebnega notranjega verskega doživetja. Peter, prvak apostolov, je na prve binkošti izgubil ves strah in je pogumno spregovoril o izlitju Svetega Duha nase in na svoje brate in sestre, ki so prerokovali. Nam Slovencem manjka binkoštni pogum za odkrit pogovor o verskem izkustvu z Bogom pred bratom in sestro, možem in ženo, otroki in starši, fantom in dekletom, družinskim članom in družino.

V družini bomo podobno praznovali na Slovenskem tako priljubljeni **mesec maj**, mesec šmarničnih pobožnosti. Marijina podoba ali kip naj ima v maju v hiši častno mesto in naj bo okrašena. Ob njej bi se naj družina zbiral. Tudi na druge Marijine praznike naj se čuti, da praznuje Mati Cerkve, tudi mati »male Cerkve«, tj. družine.

Godovi kakor tudi **rojstni dnevi**, različne obletnice družinskih članov, naj postanejo družinski prazniki z boljšo pojedinjo in pestrejšim domačim bogoslužjem. Primerno je, če bi na take dneve družinski člani šli k sveti maši.

Na vernih duš dan ali že na vse svete bo družina še posebno pokazala svojo ljubezen do rajnih sorodnikov, prijateljev in znancev. Z molitvijo se bo na poseben način spomnila občestva tistih, s katerimi so posamezni člani kakorkoli povezani. Razen domačega bogoslužja bo tudi obiskala njihove grobove.

To je samo nekaj sugestij. Družina, ki je zares krščanska, bo tudi polna ustvarjalnega zagona; saj je prav dom najbolj primeren kraj za ustvarjalnost.

Vinko Škafar

10. maja 1978 poteče 750 let, odkar je bila ustanovljena lavantinska škofija, ki od 1859 dalje deluje s sedežem v Mariboru in ki je danes največja škofija v SR Sloveniji. Dolga doba njenega obstoja nam daje vpogled v njeno pestro zgodovino, od majhne škofije v Št. Andražu na Koroškem do današnje mariborske škofije.

Slovensko ozemlje severno od Drave je po razmejitvi cesarja Karla Velikega leta 811 pripadlo salzburškemu nadškofu (južno od Drave pa oglejskemu patriarhu). Salzburški nadškofje so na svojem obširnem ozemlju ustanovili več podložnih škofij, tako npr. leta 1070 krško (sedanjo celovško) škofijo, v XIII. stol. pa kar tri škofije. Nadškof Eberhard II. je leta 1216 ustanovil škofijo Chiemsee na Bavarskem, 1218 sekovsko (sekavsko) škofijo (danes je to graška škofija), leta 1228 pa škofijo v Št. Andražu v Lábotski (lavantinski) dolini (nemško St. Andrä im Lavanttal). Cerkvenopolitične razmere so bile tedaj take, da se je nadškof Eberhard bal, da bi razni deželni vladarji (tako npr. avstrijski in štajerski vojvoda Leopold VI. Babenberški in pa koroški vojvoda) dosegli v Rimu ustanovitev škofij na svojem ozemlju, zato je raje sam ustanavljal škofije in pri tem dosegel, da so bili novi škofje odvisni od salzburškega nadškofa bolj, kot pa je po splošnem cerkvenem pravu odvisen škof-sufragan od svojega metropolita. Eberhard II. je dobil najprej pristanek papeža Honorija III., nato pa je 10. maja 1228 izdal listino o ustanovitvi škofije v Št. Andražu v Lavantinski dolini. V Št. Andražu je že od 1212 deloval redovni kapitelj avguštinskih kanonikov in ta kapitelj je sedaj postal stolni kapitelj. Imenovanje lavantinskega škofa je salzburški nadškof pridržal sebi (torej ni lavantinskega škofa imenoval papež, čeprav se je v nekaj izjemnih primerih to zgodilo). Novoimenovani škof je moral priseči salzburškemu nadškofu zvestobo, salzburškemu metropolitanskemu kapitlju pa, da mu bo vdan, da bo branil njegove pravice in da mu ne bo nasprotoval. Prvi lavantinski škof Ulrih je bil posvečen 14. maja 1228 v Straubingu ob Donavi na Bavarskem.

Šele leta 1244 je nadškof Eberhard določil **meje lavantinske škofije**: obsegala je naslednje župnijske cerkve in podružnice (kapele): Št. An-

Anton Martin Slomšek (edina ohranjena fotografija)

draž, Lábot (Lavamünd), Remšnik, Sv. Florijan ob Laznici (srednja Štajerska), kapelo sv. Petra pri Lindenbergu, kapelo sv. Martina v Sulmski dolini ter kapelo sv. Anreja v Slatinskem dolu (Sussenteller) jugozahodno od Lipnice (Leibniz). Obseg je bil torej prav majhen, danes bi rekli nekako za obseg dekanije ali pastoralnega področja. Od prvotnega ozemlja je danes v mariborski škofiji samo predel od Dravograda do Radelj (Marenberga) na levem bregu Drave.

Za časa vladanja cesarice Marije Terezije (1740–1780) in cesarja Jožefa II. (1780–1790) je prišlo na cerkvenem področju do mnogih sprememb. Leta 1751 je bil končno ukinjen oglejski patriarhat in naši kraji južno od Drave so pripadli pod novoustanovljeno goriško nadškofijo, 1788 pa pod ljubljansko nadškofijo. Cesar Jožef II. je želel škofijske meje izenačiti z deželnimi mejami, vendar ravno pri lavantinski škofiji tega načela ni mogel izvesti. Lavantinski škof je odstopil sekovskemu (graškemu) škofu okoliš Sv. Florijana ob

Laznici na Srednjem Štajerskem in ozemlje sedanje dekanije Radlje ob Dravi, dobil pa je od salzburškega nadškofa 25 župnij na Koroškem, od ljubljanske nadškofije 37 župnij na Štajerskem in Koroškem, od bivše goriške nadškofije 85 župnij na Štajerskem in Koroškem, kar znese z 8 starimi lavantinskimi župnijami 155 župnij. Te župnije so v sedanjih dekanijah: Št. Andraž, Wolfsberg, Dobrla vas, Pliberk (z Mežiško dolino), Dravograd, Vuzenica, Stari trg pri Slovenj Gradcu, Šaleška dolina, Gornji grad, Braslovče, Žalec, Celje, Nova cerkev, Konjice, Slov. Bistrica, Rogatec, Šmarje, Laško, Kozje in Videm ob Savi. Politično so te župnije pripadale velikovškemu okrožju na Koroškem in celjskemu okrožju na Štajerskem. To se je zgodilo v letih 1787–1789.

Ta **sprememba škofijskih meja** pomeni važen mejnik v zgodovini lavantinske škofije. Iz neznatne škofije, v kateri so bili večinoma verniki nemške narodnosti, je nastala sedaj škofija z okrog 450 duhovniki, tako da lahko govorimo o **drugi ustanovitvi škofije**, saj je od nekdanjega ozemlja ostal samo še predel od Št. Andraža do Dravograda, vse ostalo ozemlje je bilo novo. Na ozemlju, ki ga je lavantinska škofija pridobila od ljubljanske in goriške nadškofije, so prebivali Slovenci, le v mestih je bilo tudi nemško prebivalstvo. Do te razmejitve je bila lavantinska škofija na robu slovenskega ozemlja in je pravzaprav šele v novem obsegu vstopila v slovensko zgodovino. Poleg domače duhovščine je na novem ozemlju delovala doslej duhovščina s Kranjske, Goriške in Furlanije, sedaj pa se je bilo treba nasloniti na sever in celjsko okrožje je v verskem oziru prišlo pod oblast salzburškega metropolita. Za vzgojo duhovnikov je od 1811 skrbelo skupno bogoslovje za krško in lavantinsko škofijo v Celovcu in šele 1850 je škof Slomšek dosegel, da so bogoslovci zadnji letnik študirali v Št. Andražu. V novi lavantinski škofiji je bil sedež škofije na skrajnem severo-zahodnem robu in tako precej odmaknjen od novih predelov. Narodnostno je bila škofija tako razdeljena, da so imele tri dekanije nemške, sedemnajst dekanij pa slovenske vernike.

Leta 1822 je zapustil škofijo škof Leopold II. Maksimilijan grof Firmian in je odšel na Dunaj za nadškofa. Bil je zadnji plemič na lavantinskem škofijskem sedežu. Do takrat se je zvrstilo 51 škofov, ki so bili skoraj izključno vsi plemiškega rodu. Njegov naslednik **škof Ignacij Franc Zimmermann** (1824–1843), doma iz Slovenske Bistrice, je bil prvi lavantinski škof, ki je znal slovensko,

in prvi domačin. Za njim je vodil škofijo **škof Franc Ksaver Kutnar** (1843–1846), Slovenec, doma iz župnije Šentvid pri Stični na Dolenjskem.

Za škofom Kutnarjem je prevzel vodstvo lavantinske škofije **škof Anton Martin Slomšek** (1846–1862), kmečki sin slovenskih staršev s Sloma v župniji Ponikva. Doba Slomškovega škofovanja pomeni prelomnico v zgodovini lavantinske škofije. Slomšek si je prizadeval, da bi odpravil jožefinske navade v Cerkvi, ki so bile tedaj še splošno razširjene. Kot šolnik, pisatelj in pesnik si je prizadeval za kulturni dvig svojih vernikov in med ta prizadevanja tudi sodi ustanovitev Mohorjeve družbe. Največje Slomškovo delo pa je bil **prenos škofijskega sedeža iz Št. Andraža v Maribor**; to ni bil samo prenos sedeža, ampak obenem tudi temeljita preureditev škofijskih meja. Slomšek je v svojih spisih in pridigah poudarjal važnost materinega jezika in zato je hotel v svoji škofiji združiti vse Slovence na Štajerskem, predele na Koroškem pa prepustiti krškemu škofu. Pri tem je moral premagati številne ovire in se boriti proti konzervativnim stališčem in togim predpisom pri lastni duhovščini ter pri državnih in cerkvenih oblasteh. Več let so se vlekla pogajanja in ko je bilo vse že načelno odobreno, je bilo spet treba dve leti čakati na izvršitev. Krški škof je prevzel koroške župnije, sekovski škof je pa za razmejitev zahteval politično mejo med graškim in mariborskim okrožjem. Zaman se je 11 obmejnih župnij graškega okrožja potegovalo, da bi prišlo pod slovensko škofijo, sekovski škof in vlada sta ostala neizprosna in končno je Slomšek »za sedaj«
pristal na to razmejitev, da ne bi propadel ves načrt. 4. septembra 1859 je Slomšek slovesno vzel v posest mariborsko stolnico in nova ozemlja, ki so bila do tedaj pod sekovsko škofijo (današnje dekanije Zavrch, Dravsko polje, Maribor, Radlje ob Dravi, Jarenina, Sv. Lenart v Slov. goricah, Ljutomer, Ptuj in Velika Nedelja). Škofija je zaradi cerkvenih predpisov sicer še obdržala ime lavantinska, toda to je bila nova, mariborska škofija, z novim ozemljem, tako da lahko rečemo, da je bila to tretja ustanovitev škofije. S preselitvijo v Maribor je škofija dobila tudi popolno bogoslovje. Slomšku gre zasluga, da je s prenosom škofijskega sedeža v Maribor in z novimi škofijskimi mejami obvaroval Štajerske Slovence pred ponemčenjem. Dalekosežnost Slomškovega koraka vidimo tudi v tem, da je po I. svetovni vojni razmejitev med našo državo in Avstrijo potekala (in teče še danes) v glavnem po meji med lavantinsko in sekovsko škofijo.

Slomšek je bil nemškimi nacionalnim krogom trn v peti, zato je po njegovi smrti avstrijska vlada pritiskala da je prišel za škofa mož nemškega mišljenja, to je bil **dr. Jakob Maksimilijan Stepischnegg** (Stepišnik), sin slovenskih staršev, ki pa je bil čisto pomemben (slovenščino je seveda obvladal, saj je bilo ob 90% Slovencev v škofiji to nujno potrebno). V 27 letih škofovanja (1862–1889) je škof Stepišnik posvetil 28 novih cerkva v škofiji, nastali so novi samostani (franciškanski v Mariboru, trapistovski v Rajhneburgu-Brestanici, šolskih sester v Mariboru in magdelen v Studenicah). V tem času je zboroval I. vatikanski vesoljni cerkveni zbor (1869–1870); škof Stepišnik je bil na koncilu med škofi manjšine, to pomeni, da je nasprotoval proglasitvi verske resnice o papeškem prvenstvu in nezmotljivosti; doma je sklical in vodil škofijsko sinodo (1883).

Po Stepišnikovi smrti je bil spet hud pritisk na salzburškega nadškofa, naj imenuje za mariborskega škofa Nemcem prijaznega kandidata. Izbran je bil **dr. Mihael Napotnik**, sin slovenskih kmečkih staršev iz Tepanja pri Konjicah. Nena-

dno je bilo, da je bil za škofa imenovan komaj 39-letni duhovnik, toda bil je do tedaj cesarski dvorni kaplan in zato cesarjev kandidat. Napotnik ni mogel zatajiti, da je Slovenec, bil je pa silno cesarju vdan. Četudi je bil kmečki sin, se je na cesarskem dvoru navzel aristokratskega vedenja, ki je bilo značilno tudi za drugega slovenskega škofa, prav tako kmečkega sina in štajerskega rojaka, namreč za dr. Jakoba Missia, ljubljanskega škofa ter goriškega nadškofa in kardinala. Zgodovinar dr. Fr. Kovačič piše v Zgodovini Lavantinske škofije, da je »moral Napotnik ob imenovanju za škofa dati važna zagotovila«, ker le tako lahko razumemo nekatere njegove poznejše korake, ko je bil do Nemcev »do skrajnosti obziren«. Kovačič dalje poudarja: »Skrb za red ga je gnala včasih do trde strogosti.« Takšne so bile značilnosti moža, ki je 33 let (1889–1922) vodil mariborsko škofijo. Za to dobo so značilni hudi narodnostni boji in pa gibanje »proč od Rima«. V času svojega vladanja je škof Napotnik sklical pet škofijskih sinod, v Veržeju so se naselili salezijanci, razvila se je živahna gradbena dejavnost, 10 župnijskih cerkva je bilo na novo pozidanih, 8 pa znatno povečanih in prezidanih, leta 1904 so vpeljali celodnevno čiščenje, ki se vsak dan seli iz župnije v župnijo, leta 1898 je začela izhajati

Slomškov rokopis o selitvi sedeža lavantinske škofije v Maribor

Rokopis Antona Martina Slomšča, biskupa
Lavantinskega za Drobnič leta 1861, popravljen
po listu prof. vrstnika Drobnič.

Selitev
sedeža Lavantinskega škofijstva.
v Marburg.

Vse se pod soncom premenja, ni stano,
nitne ostaje na sveti. Kramen se prelomi,
drvo presadi in č^{vek} zeli od zibel do pokopa:
liša, mesta in kraji se premenijo, tudi sedež
škofijstva preseli, kakor stolica Lavantinskega
škofa iz svet. Andreja v Marburg, in
rajotke Lavantinske doline na Gorostoku v Slo.,
verostu narodu na Štajerskem. Naj nam preroči

revija »Voditelj v bogoslovnih vedah«, ki je v 19 letnikih zbirala bogoslovne pisatelje. Domači duhovniki so se razen v bogoslovni stroki uveljavljali tudi drugod, tako je bil bogoslovni profesor Oroslav Caf jezikoslovec, stolni prošt Ignacij Orožen in bogoslovni profesor dr. Franc Kovačič priznana zgodovinarja, bogoslovni profesor dr. Avguštin Stegenšek pa prvi slovenski umetnostni zgodovinar. V tem času se izoblikuje tudi strankarski klerikalizem. Dokler je šlo za obrambo narodnostnih pravic Slovencev (npr. v dobi taborov in čitalnic), je bila udeležba duhovščine v političnem življenju še razumljiva, posebno zaradi tega, ker je bilo slovenskih izobražencev še malo, toda ko nastopi 1906 tudi na Štajerskem ločitev Slovencev v dva tabora, od tedaj dalje pa lahko imamo politično delovanje duhovščine večkrat tudi za zlorabo vere v politične namene (v krajih, kjer je bil hud pritisk Nemcev, ni prišlo do ločitve in so Slovenci ostali enotni do propada avstroogrske monarhije).

Izbruh I. svetovne vojne 1914 je prinesel preganjanje Slovencev. V prvem letu vojne je bilo aretiranih 26 duhovnikov lavantinske škofije »zaradi protimilitarističnih, antipatriotskih in srbofilskih tendenc«. Pa tudi tisti duhovniki, ki niso bili zaprti, so bili tarča napadov.

Med dogodki I. svetovne vojne je treba omeniti tudi odvzem cerkvenih zvonov, ki ga je izvajala avstrijska oblast. V letih 1917 in 1918 je bilo pri nas značilno gibanje za majniško deklaracijo. Lavantinska duhovščina je aktivno sodelovala pri nastanku te deklaracije (v jugoslovanskem klubu avstrijske poslanske zbornice), pa tudi pozneje ob množičnem zbiranju podpisov zanjo. Škof Napotnik je bil preveč »cesarski«, da bi bil tudi sam podprl deklaracijo (kakor je to storil ljubljanski škof Jeglič), pri tem pa ni oviral svojih duhovnikov, ki so se zanj zavzemali. Ob prevratnih dneh leta 1918 ob propadu avstroogrske monarhije in nastajanju nove države SHS je treba omeniti vidno udeležbo lavantinske duhovščine v tedanjih organih od Narodnega viječa v Zagrebu do krajevnih Narodnih svetov. Pri tem je treba tudi omeniti Tiskarno sv. Cirila v Mariboru (ustan. 1885), ki jo je vodila duhovščina lavantinske škofije. General Maister je namreč zapisal: »Kadar bo kdorkoli pisal zgodovino Maribora in štajerskih Slovencev, bo moral imenovati Tiskarno sv. Cirila za glavno narodno trdnjavo. Naravnost odločilne važnosti pa je bilo njeno sodelovanje o prevratu.« Narodni svet je namreč imel svoj sedež kar v tiskarni sv. Cirila.

Nastanek nove države (Kraljevine SHS oz. Jugoslavije) je za lavantinsko škofijo prinesel razne cerkvenopravne novosti in v ta čas pade tudi smrt škofa Napotnika. Prvo vprašanje je bila pripadnost lavantinske škofije salzburški cerkveni pokrajini in s tem tudi pravica imenovanja lavantinskega škofa. Papež je to rešil na ta način, da je po Napotnikovi smrti sam imenoval novega škofa. To je bil **dr. Andrej Karlin** (1923–1933), doma iz Stare Loke na Gorenjskem, v letih 1911–1919 tržaško-koprski škof, dokler se ni moral zaradi italijanske zasedbe in pritiska Italijanov umakniti iz Trsta. Škof Karlin je postal tudi apostolski administrator za župnije sosednjih škofij, ki so ob razmejitvi prišle pod Jugoslavijo. Iz sekovske škofije sta bili to župniji Apače in Kapla ter dela župnij Cmurek in Sv. Duh na Ostrem vrhu, od krške škofije dekaniji Dravograd in Mežiška dolina s skupno 13 župnijami, iz sombotelske škofije pa Prekmurje z dekanijama Murska Sobota in Dolenja Lendava skupno s 18 župnijami. Iz lavantinske škofije pa je pripadla Avstriji župnija Sobota (Soboth), ki jo je dobil v upravo sekovski škof. Posebno pomembna je pridobitev Prekmurja kot predela z obilnim duhovniškim naraščanjem. Sveti sedež je leta 1924 tudi formalno izločil lavantinsko škofijo iz salzburške cerkvene pokrajine in jo podredil naravnost sebi.

Na novoustanovljeni teološki fakulteti ljubljanske univerze so bili profesorji oz. docenti tudi duhovniki lavantinske škofije dr. Franc Ksav. Lukman, dr. Matija Slavič, dr. Janez Janžekovič in dr. Anton Trstenjak; Lukman in Slavič sta bila tudi rektorja univerze. V času stare Jugoslavije je več duhovnikov lavantinske škofije kandidiralo za poslance Narodne skupščine v Beogradu in eden je celo dosegel najvišje funkcije v vrhovni državni upravi v Beogradu. Tako delovanje je koristilo le stranki, ki so jo zastopali, ni pa bilo preveč v prid Cerkvi in vernikom, pa tudi odnose z drugimi verami je oviralo.

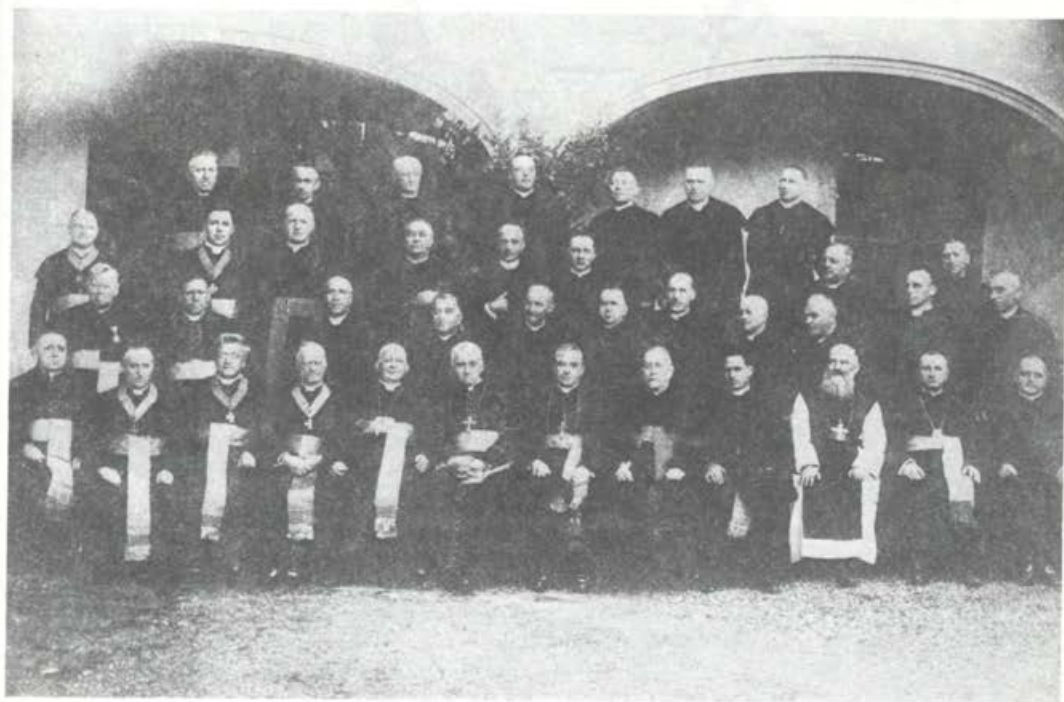
Po smrti škofa Karlina je prevzel vodstvo škofije **dr. Ivan Jožef Tomažič** (1933–1949), doma od sv. Miklavža pri Ormožu (torej prvi škof iz nekdanjega sekovskega dela škofije) in od 1928 že pomožni škof. Leta 1935 podpisani konkordat med kraljevino Jugoslavijo in Svetim sedežem je predvideval, da bi lavantinska škofija pripadla pod metropolitansko oblast ljubljanskega nadškofa. Konkordat zaradi političnih in verskih trenj ni bil ratificiran in tako je ostalo vse pri starem: obe slovenski škofiji sta bili še naprej podrejeni naravnost Svetemu sedežu in sta živeli vsaka svoje

življenje brez posebnega medsebojnega sodelovanja. Za izobrazbo duhovnikov lavantinske škofije je skrbelo škofijsko bogoslovno učilišče v Mariboru z bogoslovnim semeniščem, tisti duhovniki, ki so želeli doseči doktorat iz teologije, so pa lahko nadaljevali študij na teološki fakulteti ljubljanske univerze. Leta 1940 je pa lavantinska škofija dobila v Mariboru lastno visoko bogoslovno šolo z rektorjem na čelu (pod Kalvarijo so že zidali novo stavbo zanjo). Nemška okupacija je preprečila nadaljnji razvoj te šole.

Ob okupaciji leta 1941 so Nemci na Štajerskem takoj začeli zapirati slovenske izobražence. Nemška propaganda je trdila, da so duhovniki in odvetniki krivi, da so spodnještajerski kmetje in delavci ostali Slovenci. Že v prvih tednih so **zaprl pretežno večino lavantinske duhovščine**, v zaporu so bili duhovniki izpostavljeni zasramovanju in šikanam in v juniju in juliju 1941 so bili izgnani na Hrvaško. Doma so ostali večinoma upokojeni duhovniki in pa za nekaj časa mlajši, pravkar posvečeni, ker jih Nemci še niso imeli na spisku, vsega skupaj nekaj desetini. Škof Tomažič je že 20.

aprila 1941 obiskal šefa civilne uprave za Spod. Štajersko Überreitherja in protestiral proti aretacijam duhovnikov. Šef civilne uprave se je obnašal zelo arogantno, vpil je nanj in očital duhovščini narodno delovanje; na škofov ugovor, da zaradi aretacij skoraj nima duhovnikov, je odvrnil, da bo graški škof poslal nemške duhovnike na Spod. Štajersko; končno je zagrozil, da bo dal zapreti škofa in stolnega prošta Vrabra, ki je škofa spremljal. Škof Tomažič je uvidel, da je vsako zavzemanje za zaprto duhovščino brezuspešno. Ostal je ves čas okupacije v Mariboru in pomagal stolnemu župniku Umeku pri dušnem pastirstvu. Nemci so tudi v cerkvah prepovedali slovensko besedo in tudi cerkveno petje ni smelo biti več slovensko; ponekod so k slovenskim napevom dajali raje latinsko besedilo, samo da ni bilo treba peti nemško. Iz graške in celovške škofije je prišlo na pomoč 12 duhovnikov, od teh so trije znali slovensko. To je bilo seveda mnogo premalo, tako da je vsak duhovnik oskrboval po več župnij. Izgnani duhovniki so ostali na Hrvaškem v dušnem pastirstvu ali pa so odšli v ljubljansko škofijo (okrog 100), kjer so bivali v Ljubljani, v samostanu Stična in drugod. V Ljubljani (pri jezuitih) so bili tudi mariborski bogoslovci in leta 1944 je bilo v Ljubljani 15 novih maš beguncev iz lavantinske škofije.

Papeški nuncij Pelegrinetti, škofa Jeglič in Karlin ter dostojanstveniki, kanoniki in dekani lavantinske škofije na proslavi 700 letnice 10. 5. 1928.

Žrtve okupatorjevega terorja so bili naslednji duhovniki lavantinske škofije: Martin Gaberc (ustreljen prvi dan okupacije), Mihael Grešak in Izidor Završnik (ustreljena kot talca), Ivan Povh (ustreljen kot ujeti partizan), Ferdinand Potokar (ubit v zaporu po hudem mučenju), Franc Gomilšek (kot izgnanec ubit v nemški ofenzivi na Dolenjskem). Med duhovniki, ki so bili pregnani na Hrvaško, so bili odpeljani v taborišče Jasenovac in tam ubiti: Franc Grobler, Franc Kač, Janez Rančigaj, Jakob Sem in p. Anzelm Polak iz križniškega reda. V taborišče Dachau so bili odpeljani: Albert Areh, Henrik Goričan, Janez Hornböck, Franc Hrastelj, Maks Ledinek, Janez Messner, Matija Munda, Justin Oberžan, Anton Orozel, Feliks Podpečan, Franc Puncer in frančiškan p. Kerubin Tušek; od teh so v taborišču umrli Hornböck, Messner in Tušek, prošt Munda iz Dravograda pa se je vrnil brez desne roke. Od duhovnikov, ki so bili 1941 izgnani, jih je 9 v izgnanstvu umrlo. V Prekmurju so bile razmere med okupacijo nekoliko drugačne. Madžari duhovnikov niso izselili, pač pa jih je nekaj okusilo madžarske zapore

(Ivan Camplin, Danijel Halas in Mihael Jerič). Tudi v II. svetovni vojni so okupatorji pobirali zvonove po cerkvah.

V takem stanju je lavantinska škofija dočkala konec vojne. Pregnani duhovniki so se vrnili na svoje župnije, nekateri so se težko vživeli v novo stanje. Škof Tomažič je začel bolehati in leta 1946 je posvetil za pomožnega škofa **dr. Maksimilijana Držečnika**, doma iz Orlice v župniji Ribnica na Pohorju, ki je po smrti škofa Tomažiča 1949 prevzel vodstvo škofije. Pri vodstvu škofije je v tem času sodeloval stolni prošt in ravnatelj škof. pisarne (kancler) dr. Franc Cukala (+1964). Škof Držečnik je znan po svojem blagem in čustvenem značaju. Prizadeval si je razumeti nove razmere in skušal navezati stike z drugimi veroizpovedmi v škofiji (z evangeličani in pravoslavnicami) ter z državnimi oblastmi. Mariborski bogoslovci obiskujejo po vojni ljubljansko teološko fakulteto in med profesorji in docenti je bilo oz. je že dosti

Zaprti duhovniki na dvorišču Meljske kasarne v Mariboru 1941 pri obvezni »telovadbi«

duhovnikov lavantinske škofije, poleg že omenjenih še dr. Jakob Aleksič, dr. Stanko Cajncar, dr. Maksimilijan Držečnik, dr. Vekoslav Grmič, dr. Josip Jeraj, dr. Jože Krašovec, dr. Vinko Močnik, dr. Stanko Ojnik, dr. Štefan Steiner in dr. Tone Stres. Za srednješolce je škof Držečnik leta 1961 ustanovil v Mariboru Slomškovo dijaško semenišče. Na II. vatikanskem vesoljnem cerkvenem zboru je bil škof Držečnik edini slovenski škof, ki se je udeležil vseh štirih zasedanj. Med koncilom se je šele leta 1964 dokončno uredilo pravno razmerje do tistih delov sosednjih škofij, ki jih je lavantinski škof upravljal kot apostolski administrator; tedaj so te župnije tudi formalno prenehale biti deli prejšnjih škofij; lavantinska škofija je ob tej priliki dobila ime mariborsko-lavantinske škofije. Leta 1968 je bil posvečen **pomožni škof dr. Vekoslav Grmič**, doma od Sv. Jurija (Vidma) ob Ščavnici. Istega leta je bil dograjen prizidek za mariborsko bogoslovje na Slomškovem trgu in od jeseni dalje študirajo mariborski bogoslovci zadnje tri letnike v Mariboru, kjer deluje poseben oddelek ljubljanske teološke fakultete z mariborskimi predavatelji, bogoslovci pa stanujejo v novem bogoslovnem semenišču. Mariborska škofija je v smislu koncilskih določb leta 1968 pripadla novi slovenski (ljubljski) cerkveni pokrajini pod vodstvom ljubljanskega metropolita. Četudi je bilo sodelovanje na medškofijski ravni uvedeno že pred tem in je bilo že omenjeno sodelovanje med škofijami na področju bogoslovnega študija,

lahko rečemo, da slovenska cerkvena pokrajina prav za prav še ni zaživela.

Škofa Držečnik in Grmič si prizadevata, da bi v škofiji izvedla sklepe II. vatikanskega vesoljnega cerkvenega zbora. V mariborski škofiji (na Gornjskem) je bil izvoljen 1967 prvi župnijski svet na Slovenskem. V povojnih letih je bilo ustanovljenih 28 novih župnij in pozidanih 7 cerkva (med njimi Odranci, Senovo, Sred. Bistrica v Prekm. in Tezno).

Če se ozremo ob 750-letnici škofije nazaj v preteklost, vidimo, da je od nekdanje škofije ostalo samo ime in pa zaščitnik škofije sv. Andrej. Vse drugo je popolnoma spremenjeno in novo, tako ozemlje, sedež in narodnostni sestav vernikov. Danes ni mariborsko-lavantinski škofovski sedež več namenjen plemiškim sinovom, da bi dobivali škofovski naslov in ni več odskočna deska za pridobitev še bolj donosnih mest v cerkveni hierarhiji. Mariborska škofija in njena duhovščina sta odigrali važno vlogo v zgodovini štajerskih Slovencev. V zadnji vojni je duhovščina na Štajerskem bila med prvimi, ki je bila žrtev okupatorjevega terorja. Metropolit za mariborsko škofijo ne sedi več v Salzburgu, kmalu bo 10 let odkar imamo Slovenci lastno cerkveno pokrajino s sedežem v Ljubljani in ko bo slovenska metropolija v celoti zaživela, bo tudi mariborska škofija zavzela v njej tisto ugledno mesto, ki ji pritiče v Cerkvi na Slovenskem.

Miloš Rybář

Vinko Vodopivec

Vsem tistim, ki so Vodopivca poznali, se zdi neverjetno, da je minilo že 25 let od njegove smrti in da bomo januarja praznovali stoletnico njegovega rojstva. Vodopivec še vedno živi med primorskimi ljudstvom, ker se je znal tako približati ljudski duši, da nam je poklonil nešteto melodij, ki so ponarodele in so tako žive, da jih bodo še in še prepevali naši zbori.

Vinko Vodopivec se je rodil 16. januarja 1878 v Ročinju ob Soči. V tem kraju je v začetku prejšnjega stoletja služboval kot duhovnik znani kulturni delavec in planinec Valentin Stanič, doma iz Bodreža pri Kanalu. Vodopivčev oče, ki je bil doma iz Kamenj na Vipavskem, je tu služboval kot učitelj in organist. Mati Antonija Maka-

Skladatelj Vinko Vodopivec in Lojze Bratuž

Skladatelj Vinko Vodopivec pri šestdesetih letih

rovič pa je bila doma s Svete Gore. Vinko je bil prvorojenec, zato je dobil očetovo ime. Za njim se je zvrstilo deset otrok.

Njegov oče se je iz Ročinja preselil najprej v Grgar (1880), nato v Podgoro (1886) in leta 1899 zopet v Grgar. Mladi Vinko je začel obiskovati šolo v Podgori. Že kot deček je začutil veselje do glasbe. Doma je opazoval očeta, ko je igral na harmonij in je na skrivaj kar sam poskušal ubirati melodije po tipkah. Nekoč ga je zalotil oče in ga potem »vzel v roke«. Deček Vinko je tako uspeval, da je z dvanajstim letom v podgorški cerkvi že spremljal petje na harmoniju.

Iz Podgore je prišel v deško semenišče v Gorici, kjer je obiskoval gimnazijo. Tu se je učil tudi klavirja in violine in v zavodu je sodeloval pri malem orkestru kot violinist.

Leta 1898 je maturiral in nato stopil v bogoslovje. Teologijo je študiral od leta 1898 do 1902. Dne 14. julija 1901 ga je takratni nadškof Missia posvetil za duhovnika in 21. julija je imel novo mašo v Grgarju. V grgarski župnijski kroniki je takole zapisano: »Žalostna nova maša za

novomašnika. Oče novomašnikov, tudi Vinko, nadučitelj v Grgarju je prejel novomašniški blagoslov svojega sina smrtno bolan v postelji.«

Dne 1. novembra 1902 je mladi Vodopivec odšel za kaplana v očetovo rojstno vas Kamnje na Vipavskem. Tu je ostal do 31. januarja 1906. Nato je bil premeščen za kaplana v Črniče, kjer je ostal do 15. septembra 1907. Že naslednji dan pa se je preselil v Kromberk za vikarja. S to vasjo je povezan večji del njegovega življenja. Tu je s svojimi verniki preživel dve svetovni vojni. Med prvo svetovno vojno se je moral umakniti v Cerknico pri Rakeku, kjer je ostal do razpada Avstrije. V Kromberk se je vrnil, da bi pomagal svojemu ljudstvu, ki je našlo domove in cerkev v razvalinah. Najprej so si postavili barake, počasi pa so zrastle tudi novi domovi, novo župnišče in nova cerkev.

Poleg skrbi in dela, ki ga je imel v Kromberku mu je nadškof Sedej izročil v oskrbo še župnijo sv. Vida na Placuti v Gorici (dne 29. 10. 1918). Pridno je delal, pisal prošnje, zahteval vojno odškodnino in pomagal ljudem s svojimi nasveti.

Dne 13. aprila 1936 je Vinko Vodopivec postal prvi kromberški župnik. Vedno je ostal pri svojem ljudstvu, tudi v najhujših dneh raznarodovanja in preganjanja. Od tega leta naprej so ohranjene njegove beležnice, ki nam govorijo, koliko gorja je prestalo primorsko ljudstvo pod fašizmom in med drugo svetovno vojno. Temu ljudstvu je Vodopivec posvetil svoje darove kot duhovnik in glasbenik. Razdajal se je do konca, dokler se ni umirilo njegovo srce dne 29. julija 1952.

Njegov pogreb je bil pravo zmagovalstvo. Od vseh strani so se zgrnili pevci in pevovodje. Nastopilo je osemnajst zborov in na stotine pevcev. Duhovniki in kulturni delavci, preprosti ljudje in izobraženci, vsi so se hoteli posloviti od tega drugega »goriškega slavčka«.

Glasbeno delo Vinka Vodopivca je zelo obsežno. Prvi seznam je napravil skladatelj sam oktobra 1935. V tem seznamu navaja 491 skladb. Četrtega februarja 1939 pa je k temu seznamu pripisal: »NB! Ta seznam je zelo nepopoln! Vseh skladb bo do konca 1938 okoli 1000 ali pa še čez.« – In leta 1949 je dodal: »Do leta 1949 se jih je še več nabralo.«

Za diplomsko nalogo o Vodopivcu je študentka muzikologije Slavica Kovač iz Podbrda pregledala vso dosegljivo Vodopivčevo glasbeno zapuščino in jo kronološko razvrstila. Bibliografija obsega 1217 skladb. Tudi ta seznam pa ni popoln

in Kovačeva omenja, da je verjetno še najmanj 300 skladb v rokah posameznikov. In to drži. V idrijskem notnem arhivu je npr. 25 Vodopivčevih rokopisov, bivši kapelnik Petrovič, ki biva v Šempasu, hrani razne Vodopivčeve rokopise za godbo na pihala, po raznih cerkvenih korih prav tako ležijo raztrgani skladateljevi rokopisi, ki jih bo treba še odkriti in rešiti uničenja. Veliko Vodopivčevih del je namreč nastalo po naročilu in so unikati.

Vodopivec je že v zgodnji mladosti začutil v sebi ustvarjalne sile. V četrti šoli je napisal skladbo »Večer« za glas in klavir. Prvo skladbo pa je objavil v Cerkvenem glasbeniku leta 1902 in nosi naslov »O salutaris hostia«. Leta 1906 je napisal skladbo »Sijaj, sijaj lunica«, ki je bila sprejeta v »Nove akorde«. Zanj je bil to velik uspeh, ki ga je spodbudil k novemu ustvarjanju. Glasbeni talent mu je več pomagal kot učbeniki. Lotil se je takih stvari, ki jih je obvladal in so mu ležale. Ljubil je preprosto obliko in se ogibal vsake problematičnosti. Prislunil je ljudski duši in gradil na melodiki, zato so njegove pesmi pevne in dosegljive najbolj preprostim zborom. Kot skladatelj je šel svojo pot. Vsega se je lotil, kot so potrebe narekovala. Pisal je pobožne pesmi, svetno glasbo, za tamburaške orkestre, za godbo na pihala, koračnice in vesele melodije, pa tudi otožne in čustvene skladbe. Kadar je šlo za pravice naroda, je privrela iz njegove duše tudi borbena pesem.

Leta 1909 je izdal v Ljubljani zbirko »Moški zbori« (7 pesmi) in leta 1910. spevoigro »Kovačev študent«, ki je bila leta 1927 ponatisnjena in so jo igrali po vseh odrih Slovenije. Leta 1915 je v Cerkvenem glasbeniku objavil mašo »Missa in hon. Nativitatis B.M.V.«, ki jo je leta 1936 nekoliko predelal in je bila ponatisnjena leta 1937.

Povsod, kjer je deloval, je ustanovil cerkvene zборе in tamburaške orkestre. Skladbe je spočetka pisal predvsem za svoje zборе. Po prvi svetovni vojni je na Primorskem poglajala prava kulturna pomlad. Po vseh vaseh so nastajala prosvetna društva, pevski zbori in dramske družine. Vodopivca so kar oblegali s prošnjami. Iz svoje bogate duše je zajemal in ustvarjal umetnine: Naša zvezda (Gregorčič), Na poljani (Murn), Skladbe za moški in ženski mešani zbor (10 pesmi – 1921) in zopet Mešani in moški zbori (10 pesmi – 1923). Za naše odre so kar po vrsti nastajale spevoigre: Snubači, Srce in denar, Rožmarin, Roža, Ob potoku, Nedeljsko jutro, Povodni mož, Mala Tezeka Deteta Jezusa pred nebeškimi vrati, Jane-

Spominska plošča skladatelju Vinku Vodopivcu v Kromberku

za Vidmarja prečudne sanje, Na trgu. Trije šaljivi prizori, Pirhi, Bratec in sestra, Svarjenje, Zlati čas, Čudni zapletljaji, Prababica in še kaj.

Leta 1924 je Pevsko in glasbeno društvo v Gorici priredilo v Trgovskem domu »Vodopivčev večer«, na katerem so zapeli 19 njegovih pesmi. Ta koncert je bil veliko doživetje za skladatelja in občinstvo. Kronist je takrat zapisal: »Prihajali so vsi sloji iz mesta in dežele, da izkažejo čast glasbeniku, ki je ostal zvest narodu in njegovemu petju. Resnica je in ostane, da narod najbolj ljubi one, ki ga poznajo in so mu najbližji. In tak mož je skladatelj Vinko Vodopivec.«

Vodopivec je razumel poslanstvo časa tudi takrat, ko je fašizem sklenil zatreti in izbrisati slovensko ljudstvo na Primorskem. Cerkev je takrat ostala edino zatočišče slovenske besede in slovenske pesmi. Z vsemi silami se je vrgel na delo in navezal stike z raznimi skladatelji po Sloveniji in začel zbirati cerkvene in nabožne pesmi. Tudi sam je neprenehoma ustvarjal. Naj-

Kromberško župnišče, v katerem je v glavnem ustvarjal Vinko Vodopivec

prej je v samozaložbi izdal zbirko 16 evharističnih pesmi z naslovom »Kristusu Kralju« (1926) in zbirko 12 Marijinih pesmi »Kraljici Svetogorski«. Prosvetna zveza, ki je takrat še delovala, mu je istega leta izdala kitico narodnih napevov »Rožmarin« in »Himno v čast sv. Frančišku«, Katoliška knjigarna pa zbirko »Poljske rože«. Zbirki »Kristusu Kralju« in »Kraljici Svetogorski« sta bili v Ljubljani ponatisnjeni leta 1936 in 1937.

V Gorici je Vodopivec našel pridne pomočnike. Njegov mentor prof. Emil Komel in prof. Jožko Bratuž sta mu zvesto pomagala pri sestavljanju pesmaric, tako da so v najhujših letih raznarodovanja nastale štiri dragocene pesmarice: Božji spevi (1929), Gospodov dan (1930), Svete pesmice (1932) in Zdrava Marija (1933). Založila jih je Goriška Mohorjeva družba, ki je takrat še životarila in se borila za svoj obstanek. Te zbirke so še danes nenadomestljive na Primorskem.

Vodopivec je postal pravi Čedermac na glasbenem polju. Leto za letom so prihajale na dan nove zbirke pesmi. Leta 1930 je izdal 20 obhajilnih in blagoslovnih pesmi za moški zbor, leta 1932 zbirko »Laudate Dominum« (mašne pesmi za moški zbor) in zbirko »Cantate Domino« (postne in velikonočne pesmi za moški zbor). Obe zbirki sta doživeli ponatis. Vse to je izhajalo v samozaložbi.

Pozneje so Vodopivčeve zbirke izhajale v Ljubljani. Leta 1937 je na besedilo pisatelja Meška izšla slovenska maša »Vsi blaženi nebeščani«. Leta 1938 10 pesmi v čast presv. Srcu Jezusovega, leta 1939 »9 blagoslovnih pesmi« in leta 1942 »8 mašnih pesmi«.

Ko je naše ljudstvo ječalo pod fašizmom, se je kot v turških časih zatekalo v Marijina svetišča. Tam so v molitvi in pesmi prosili Marijo za pomoč. Vodopivec je tudi takrat čutil z ljudstvom. Napisal je veliko Marijinih pesmi (okrog 100), 10 Lavretanskih litanij za mešani zbor, 30 ljudskih napevov za Lavret. litanije in ene za moški zbor.

Za slovesnejše prilike je pisal latinske maše in razne priložnostne pesmi: novomašne, godovne, za farne zavetnike, nove župnike, poroke itd.

Posebna razprava bi bila potrebna o Vodopivčevem delu za tamburaše. Orkestralne skladbe za tamburice in godala je pošiljal Hrvatoma v Zagreb in Novi Sad ter za Radio Ljubljana. Prejel je tudi nekaj nagrad.

Po drugi svetovni vojni, ko je ponovno zažive-lo prosvetno življenje, je skoraj pozabil na starost in se kar pomladil. Od vseh strani so prihajale prošnje, in tako so zopet nastajale pesmi za razne zборе, proslave in koncerte. Večkrat mu je zmanjkalo besedilo in takrat ga je kar sam napisal. Tako je pod imenom Ambrozij Sraka napisal pesem »Naša Soča« in jo tudi uglasbil. V to pesem je zlił vso bol, ker je en del Goriške ostal pod Italijo. V zadnji kitici se sprašuje:

Soča, naša, kdaj boš tekla prosta do morja?
Od izvira do izliva, prosta do morja?
Od Triglava do morja?

Stanko Trobina je v svoji knjigi »Slovenski cerkveni skladatelji« takole zapisal o Vodopivcu: »Njegove skladbe so zrasle iz duše ljudstva in so čislane ter iskane... Po pravici slovi kot eden izmed najbolj priljubljenih skladateljev, saj so njegovi napevi preprosti, občuteni, glasbeni slog pa čist in pristno ljudski. V svojih skladbah je bil res ljudski pevec v najlepšem pomenu besede, zato, v vek živel boš, čeprav čas jemlje enako vse, kar se je kdaj spočelo, kot je povedal njegov prijatelj pesnik Joža Lovrenčič.«

Pisatelj France Bevk – takratni podpredsednik prezidija Ljudske skupščine SRS – se je Vodopivcu dne 16. julija 1951. v imenu slovenskega naroda takole zahvalil za njegovo delo:

»Častiti gospod! – Dovolite, da Vam tudi jaz ob priliki Vaše zlate maše pošiljam tople častitke. Bodite prepričani, da Vas vsi čislamo ne le kot skladatelja, temveč tudi kot duhovnika, ki je za časa naše borbe bil v duhu z nami, ki smo se borili za narodno svobodo primorskih Slovencev in nam po svojih močeh tudi pomagali. Na mnoga leta. – France Bevk.«

Jožko Kragelj

Ob osemdesetletnici Cirila Jegliča

Januarja 1977 smo v Ljubljani na katedri za varstvo in urejanje krajine biološke fakultete slovesno praznovali osemdesetletnico upokojenega univerzitetnega profesorja Cirila Jegliča. Ob tej priložnosti so govorniki izčrpnje osvetlili več kot polstoletno njegovo plodno delo. Naj na tem mestu, iz tega obširnega opusa, omenim samo postaje, na katerih je C. Jeglič izstopal ter zaoral po dolgem in počez.

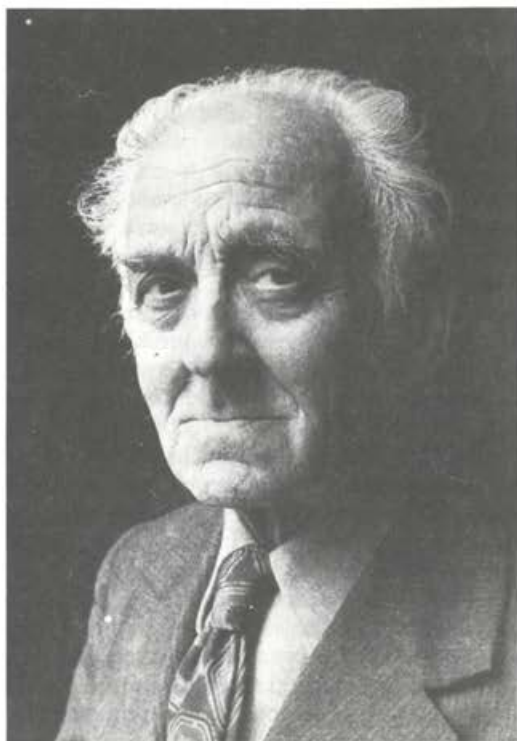
C. Jeglič je prvi slovenski akademsko izobraženi vrtnarski delavec. Ko je bil še sam, se je zavedal kako pomembno za stroko je strokovno šolstvo. Zato je skozi življenje zastavljal vse svoje sile za organizacijo strokovnega vrtnarskega šolstva – od nižje strokovne šole, preko srednje, vse do univerzitetnega študija. To njegovo delo sega tudi na Hrvaško, kjer je prav tako ustanovil srednjo vrtnarsko šolo in bil kot gost predavatelj za predmet pejsažna dendrologija na vseučilišču v Zagrebu.

Enako plodno se je C. Jeglič udeleževal pri konkretnih delih, pri urejanju mestnih parkov in zelenic, sploh pri urejanju zunanjega življenjskega ter delovnega prostora od Ohrida, Beograda, Zagreba, Brionov, Sežane do Ljubljane.

Med najpomembnejše Jegličevo delo sodi pobuda za ustanovitev republiške kulturno prosvetne ustanove Arboretum Volčji potok. Pobudi je sledila organizacija ter začetno vodstvo ustanove.

Slovenci smo že od leta 1913 naprej imeli razvito društveno dejavnost za področje sadjarstva in vrtnarstva. Takrat so pričeli ustanavljati sadjarsko vrtnarska društva, ki so prenehala šele po drugi svetovni vojni in so bila nadvse pomembna za naše gospodarsko ter kulturno življenje. Ko je na tem področju nastala praznота, je bil C. Jeglič tisti, ki je videl, da brez širokega društvenega dela ni mogoče napredovati. Spet je bil pobudnik ter organizator hortikulturenega gibanja, ki danes zajema vsó Slovenijo. Hkrati je dal temu gibanju nove razsežnosti, vse tisto, kar je pomembno za nas danes, ko ne gre več samo za zdravo prehrano ter kulturno življenjsko in delovno okolje, ampak za možnost za goli življenjski obstoj na prostoru, ki ga še imamo.

To so, kot sem omenil, glavna področja Jegličevega ustvarjalnega dela. A ob tem naštevamju

Ciril Jeglič

manjka še pomembna razsežnost in sicer pisateljsko delo. Prav pri nas, pri Mohorjevi družbi, je prof. C. Jeglič izdal svojo prvo strokovno knjigo *Naše prijateljice* (l. 1928), ki je hkrati prva slovenska knjiga, posvečena izključno samo lončnicam. Nekaj let pozneje je pri MD izšla še naslednja knjiga z naslovom *Okrasne vzpenjavke za vrt in dom*. Če listamo po predvojni Mladiki, ki jo je izdajala MD, bomo pogosto zasledili Jegličevo ime. Pisal je poljudne ter vzpodbudne članke, ki so navajali naše ljudi k urejanju svojega življenjskega okolja. Sodeloval je tudi v *Koledarju*. Ob vsej strokovni, pedagoški, organizacijski ter splošni kulturni dejavnosti je C. Jeglič tudi pesnikoval. Eno izmed njegovih pesmi najdemo v *Koledarju* iz l. 1976.

Visok jubilej, osemdesetletnico, je prof. C. Jeglič pričakal zdrav in vedrega duha. Želimo mu še naprej trdnega zdravja, vedrine ter sodelovanja med nami.

Jože Strgar

Ob štiridesetletnici smrti Lojzeta Bratuža

Predvsem starejši gotovo vsaj nekoliko poznajo mučeniško smrt Lojzeta Bratuža, Slovenca, narodnega buditelja na Primorskem v času fašističnega samoderžstva, in skladatelja, ki je prav zaradi slovenske pesmi v cerkvi moral umreti. O mučeniški smrti sta že takrat, pred štiridesetimi leti, poročala tudi Slovenec in Slovenski narod, najlepše pa se je tega spomnil pisatelj Boris Pahor v svoji črtici Rože za gobavca.

Ker pa mlajši tega dogodka ne poznajo ali pa so slišali zanj samo bežno, je prav, da se ga spomnimo. Ne samo zaradi Lojzeta Bratuža, ki je dal življenje za slovensko stvar, ampak tudi v spomin in opomin, da je zvestoba svojemu narodu preizkusni kamen človečnosti.

Lansko veliko noč, na veliki četrtek, ko je bil dan pust in hladen, sva obiskala v Gorici Ljubko Šorli, ženo pokojnega Lojzeta Bratuža. Sprejala naju je žena, ki je dostojanstveno sprejela možovo daritev na oltar naroda. Oba sta se dobro zavedala, da sta v nevarnosti, ker mož orgla in uči pevce slovenskih pesmi. Fašiste pa je seveda motila tudi Lojzetova priljubljenost med ljudmi in uspešno delo v učiteljskem poklicu, ki ga je opravljal do leta 1929, ko mu je nadškof Sedej ponudil službo profesorja glasbe na nadškofijski gimnaziji. Tako se je tudi poklicno lahko posvetil glasbi, ki je bila do takrat njegov konjiček. Vodil je več zborov in vneto komponiral: bil je ne samo navdušen ampak tudi uspešen vodja glasbenega življenja na Goriškem. Še predno sta se leta 1933 poročila, je bil dvakrat zaprt, ne da bi prav vedel česa ga dolžijo. Leta 1933 se je moral odpovedati profesorski službi in si našel delo v neki tovarni orgel. V teh letih je bil ves čas pod policijskim nadzorom, preiskave pa so bile zelo pogoste. Teh je bila v veliki meri deležna tudi družina njegove žene, ki je živela v Tolminu. Tako so fašisti postopali z zavednimi slovenskimi družinami, ki so se jih prav zaradi poštenega slovenstva tudi bali.

Spomini na usodne dni ob božiču leta 1932 so boleči, a obenem veliki. Besede Ljubke Šorlijeve so umirjene, v njih ni tihe vdanosti ampak predvsem zavest, da je mož umrl za veliko stvar. In kaj je tisto veliko, se sprašujem, kar je treba tudi posebej poudariti ob tem dogodku. Neprecenljiv

Lojze Bratuž

je delež, ki ga je Lojze Bratuž prispeval k ohranitvi slovenske besede med Primorci v času fašističnega nasilja. Lažje sva prenašala vsa ponižanja in nasilje, ker sva bila dva, lažje tudi zato, ker sva vedela, da so z nama slovenski ljudje. Čutili smo, da smo eno. Ne vem pa, če bi ljudje zdržali, če ne bi bilo verskega udejstvovanja, tiho ugotavlja žena, ki se zaveda, da je moral mož umreti zaradi zvestobe. Če je kaj velikega, potem je to najprej zvestoba samemu sebi takrat, ko je človek človeško že zrel in ko ima pred seboj jasno misel o svetu in svojem deležu v njem. Gre za nezlomljivo voljo v človeku, da tisto, kar je spoznal, da je prav in potrebno za svet, tudi stori zanj po svojih najboljših močeh. Pri tem seveda ne more biti oziranja na levo in desno, gledati je treba samo cilj pred seboj. Prepričan sem, da je to tisto največje, o čemer nam more še danes živo pričevati Lojze Bratuž. Ob pogovoru sem spoznal, da ni samo pomembno, kako je umrl Lojze Bratuž, ampak je klic v naš čas predvsem vprašanje **zakaj?**

Kako se je začelo njegovo umiranje 27. decembra 1936. leta, naj spregovori Ljubka Šorli-

Bratruž sama v šesti pesmi sonetnega venca, ki ga je posvetila možu:

Trpela zate, v strahu trepetala
sem oni dan – dan grenkega spomina,
ko ti zločinska roka je pelina
morilnega nasilno piti dala.

V Podgori milo peli so zvonovi
v božični čas . . . na koru pesmi svete
tvoj zbor ubiral je za božje Dete.
Še Soča z njim je pela med bregovi.

Utihnila je pesem . . . in tihota
je cerkev ob Kalvariji obdala.
Prevpila jo le krivde je trdota.

Od tebe, dragi, sem gorje zaznala –
sijala iz oči ti je grozota . . .
Uteho pri Devici sem iskala.

Kot prvi opomin, kakor so trdili fašisti sami, so ga tega dne zvečer po maši s še štirimi pevci zvabili na sedež fašija v Podgori, kjer so ga prisilili, da je pil strojno olje. Zaradi zastrupitve je na večer pred svojim petintridesetim rojstnim dnem 16. februarja 1937 umrl.

Noči in dnevi delirija so bili najhujši, pripoveduje žena. Tako je živel v petju, da je v deliriju vodil zbor sede na postelji in ko sem prišla v sobo, je prosil, naj se umaknem, da ne bom motila. V strahu pred fašisti je v deliriju slišal strele. V bolnici je prišel k zavesti, vendar je imel

hude bolečine. Pri obiskih nam niso delali težav, šel ga je obiskat marsikdo, ki sicer ne bi upal priti.

Ko je umrl, so takoj javili na kvesturo. Mrtvega so se še bolj bali, zato so ga v kapeli na pokopališču stalno stražili. Ljudje so s kmečkimi vozovi vozili vence, ko so zvedeli, da je umrl. Ker se je oblast bala izgredev, ni dovolila javnega pogreba. Pokopali so ga 19. februarja ob sedmih zjutraj. Navzoči so smeli biti samo sorodniki, pogreb je vodil bratranec duhovnik. Okrog petdeset pogrebcev je ves čas budno spremljalo prav toliko policistov in agentov.

Umrli je na predvečer svojega rojstnega dne, pokopali pa so ga na moj rojstni dan; tistih dni, kot da jih ni več v koledarju, pravi Ljubka Šorli. Težka leta so sledila tudi zanjo; tik pred padcem fašizma je pretrpela grozote fašističnega nasilja v tržaškem zaporu. Ko so jo 8. septembra 1943. leta izpustili, je prišel k njej kvesturin, ki jo je spomladi tega leta peljal v Trst. Padel je pred njo na kolena in jo prosil odpuščanja. Rekla mu je: »Če je moj mož odpustil svojim morilcem, tudi jaz vam!« Odšel je in ga ni nikoli več videla. Za moža se ni nikoli nihče opravičil . . .

Veliki četrtek je bil, ko sva obiskala Ljubko Šorli. In ko sva se zvečer v dežju peljala proti Ljubljani in razmišljala o pričevanju, sva spoznala, da Kristus ni trpel in umrl zaman. Lojze Bratruž je postal tudi pričevalec božje ljubezni.

Nace Polajnar

Prof. Jože Demšar – stoletnik

Lani za Jožefovo ni slavila samo ljubljanska šempetrska fara, ne samo ljubljanska nadškofija, temveč vsa Cerkev na Slovenskem. Najstarejši slovenski duhovnik, profesor dr. Jože Demšar, je dopolnil sto let življenja in v spremstvu vseh slovenskih škofov, apostolskega pronuncija, številnih sobratov in ogromne množice vernikov stopil ob pol enajstih prav tako k oltarju, kakor vsako nedeljo 78 let svojega mašništva. Pred tem ga je z visokim odlikovanjem in voščili k jubileju počasilo zastopstvo Republiške konference SZDL, še prej pa je svojega nekdanjega profesorja obiskal Edvard Kardelj in se z njim zadržal v dolgem, prijetnem pogovoru.

Če je za koga mogoče reči, da je z delom napolnil svoj sleherni dan, velja to gotovo za profesorja Demšarja. Njegov delovni dan se vkljub letom ni izpremenil: ob delavnih vstane vsak dan ob pol petih, ob petih se odpravi v cerkev, ob pol šestih ima mašo, nato pa ostane do osmih v spovednici. Popoldne ob štirih je znova v spovednici vse do zadnje večerne maše. Ob nedeljah ta ritem svojega življenja nekoliko zamenja, ker ima mašo s pridigo ob pol enajstih. Ljubljanci zelo radi prihajajo k profesorjevi maši, saj velja nedeljo za nedeljo prisluhniti njegovi skrbno premišljeni, jedrnat in na naš čas naravnani besedi. Sicer pa velja gospod profesor za utelešenje dobrote in za spovednika, ki zna prisluhniti človeku ter mu vliti volje in poguma za življenje iz evangelija.

Prof. Demšar je doma iz Škofje Loke, v gimnazijo je hodil v Ljubljani in od petega razreda naprej stanoval v Alojzijevišču, ki je bilo tedaj nekakšno malo semenišče. Tedaj je bila v Ljubljani kajpak samo ena gimnazija – klasična. Stala je na sedanjem Vodnikovem trgu, a hud potres leta 1895 je poslopje tako razmajal, da so ga kmalu potem podrli. Na tej gimnaziji je nekoč poučeval tudi Valentin Vodnik in gospod profesor se spominja ravno iz svojih gimnazijskih let odkritja Vodnikovega spomenika. Maturiral je v potresnem letu 1895. Bogoslovje je študiral v Ljubljani in 1899 pel v Škofji Loki novo mašo. Štiri leta je bil kaplan v Kočevju, poleg tega pa

študiral, hodil delat izpite na Dunaj in 1906 doktoriral iz moralke. Že pred doktoratom je postal prefekt v Alojzijevišču, potem pa bil devet let profesor verouka na novi škofijski gimnaziji v Šentvidu. Nato je bil vse do leta 1932 profesor verouka na ljubljanskem učiteljskišču, hkrati pa 1920 začel predavati na ljubljanski teološki fakulteti, na kateri je delal vse do leta 1965. Pred petdesetimi leti je na ljubljanski univerzi dosegel doktorat iz filozofije, leta 1970 pa mu je teološka fakulteta podelila častni doktorat. Na svoji bogati življenjski poti je bil od 1933 pa do 1945 tudi ravnatelj uršulinskega učiteljskega v Ljubljani. Nič čudnega, če se svojega profesorja spominja toliko rodov.

Gospod profesor je vedno živo spremljal ves slovenski tisk, posebno še mohorske knjige. Ko se je ob svoji stoletnici pogovarjal z urednikom Ognjišča, je med drugim povedal, da vsak svoj dan izpolni z branjem. Še vedno spremlja takorekoč vse, kar objavlja časopisje, posebno skrbno pa duhovno literaturo, ki izhaja pri nas. Mohorjeva družba, katere najstarejši prijatelj je, mu želi zdravja in tistega življenjskega optimizma ter dobrote, s katerima je v svojem dolgem in plodnem življenju pomagal neštetim ljudem.

Obdan od slovenskih škofov, svojih sobratov in vernikov pristopa stoletnik dr. Jože Demšar k slavnostni maši v šempetrski cerkvi.

V vrsti stoletnic, ko so zapored stopali v življenje pesniki, pisatelji, umetniki in kulturni delavci, se je mohorski koledar nekaterih spomnil, nekatere tudi prezrl. Leto 1976 je potekalo v znamenju stoletnice pisatelja Ivana Cankarja in bolj ali manj prezrtega Dragotina Ketteja, leto dni poprej je minilo sto let od rojstva odličnega literarnega zgodovinarja in raziskovalca našega kulturnega razvoja doktorja Ivana Prijatelja, leta 1976 je minilo tudi sto let od rojstva pomembnega publicista dr. Antona Dermote. Letos je minilo sto let od rojstva raziskovalca našega jezika dr. Rajka Nahtigala (rojen 14. aprila 1877 v Novem mestu) ter pisatelja dr. Lojza Kraigherja (rojen 22. aprila 1877 v Postojni), dne 21. februarja pa sto let, kar se je rodil v Kamniku akademski slikar Ivan Vavpotič. Ob stoletnici umetnikovega rojstva so mu v rodnem Kamniku odkrili spominsko ploščo. Prihodnje leto (1978) bomo lahko imenovali Župančičevo leto – ob stoletnici njegovega rojstva, in leto za tem se bomo spominjali stoletnice rojstva še zadnjega od velike četvorice slovenske moderne – Josipa Murna Aleksandrova.

Ivan Vavpotič se je rodil 21. februarja 1877. leta v Kamniku kot sin okrajnega zdravnika dr. Janeza Vavpotiča in matere Marije, rojene Obrekar. Že ob koncu osemdesetih let, v Ivanovi zgodnji mladosti, se je oče po službeni dolžnosti preselil z družino v Novo mesto. Na znani novomeški gimnaziji je kot drug pesnika Dragotina Ketteja končal gimnazijo leta 1897 in že jeseni istega leta se je odpravil v Prago, kjer se je vpisal najprej na glasbeno, nato pa na slikarsko akademijo. Obe umetniški smeri sta ga mikali; že doma je veliko igral na klavir, a je naposled študij glasbe le zamenjal s slikarstvom, kateremu se je posvetil vse življenje.

Praska šola s svojim čustvenim realizmom, izhajajočim iz tradicionalnih folklorno romantičnih in klasicističnih osnov, je dala trdne temelje Vavpotičevi slikarski poti, njegovemu nagnjenju k žanrskemu in figuralnemu slikarstvu. Dodobra se je seznanil tudi s slikanjem v naravi, s tako imenovanim plenerizmom. Iz Prage se je za dve leti preselil v Pariz (1900–1901), kar pa ni bistveno vplivalo na njegov slikarski izraz, ki si ga je ustvaril v Pragi, ni ga zamikala smer tedaj modnega in zgodovinsko že utemeljenega impresionizma.

Ivan Vavpotič

V letu 1905 je v Pragi končal svoj študij in istega leta postal učitelj risanja in umetnostne zgodovine na Strakovi akademiji v Pragi. V Pragi se je tudi oženil z Marženko Pešan, ki mu je leta 1904 rodila sina Bruna. Leta 1906 pa se je z ženo in sinom za stalno vrnil v domovino, najprej v Idrijo, kjer je na tamkajšnji realki poučeval risanje, med prostim časom pa se je ukvarjal zlasti z risanjem pokrajin in portretov ter pisal članke o umetnosti. V Idriji se mu je rodila še hči Rut. Leta 1910 se je naposled odločil, da se za stalno naseli v Ljubljani, kjer se je že uveljavil na mnogih razstavah, na katerih je prikazal oblikovno in barvno dovršene krajine in portrete. Tudi prva svetovna vojna ni pretrgala njegovega umetniškega delovanja, čeprav je bil vpoklican k vojakom; kot slikar pri vojnem tiskovnem vodju je slikal prizore z raznih bojišč. Po končani vojni je do svoje smrti 11. januarja 1943 neutrudno delal, se uveljavljal v oljnim slikarstvu kot krajinar in portretist, hkrati pa razvil slovensko ilustracijo do tedaj neslutene višine. Njegova umetnost na tem področju je »dosegla vrh, ki je bil za slovensko risarsko umetnost naravnost epohalnega pomena«.

NOVE POTI

*Ko bi ujela
ptice
jutrišnjega dne,
se ne bi vračala
na pot,
kjer se srečujeta
tesnoba
in žalost
in so noči
kakor pozabljene
drobtine kruha
v beračevih
dlaneh,
z ognjem
pepela
bi na deviška
platna
risala
nove podobe,
nova spoznanja,
nove lepote,
nove poti.*

Minka Korenčan

Svojo prvo risbo je Vavpotič prispeval za Dom in svet (l. 1898), ko mu je bilo enainvajset let in je bilo za njim šele prvo leto slikarskega študija v Pragi. V naslednjih letnikih se srečujemo še z več njegovimi risarskimi prvenci, ki kljub začetniškemu znanju obetajo dobrega risarja za prihodnost.

Vavpotičevo umetniško delo je Ljubljana spoznala na prvi slovenski umetniški razstavi leta 1910 v Mestnem domu, še bolj pa ob prvi umetniški razstavi v Jakopičevem paviljonu, kjer se je predstavil kar s 23 deli. Njegova umetniška zmogljivost je po končani prvi svetovni vojni tako rasla, da se je uvrstil med najbolj priljubljene in najplodovitejše slikarje krajin in portretov, tihožitij in kompozicij. Zlasti od ljubljanskih meščanov je dobival toliko naročil, da je postal izrazit slikar našega meščanskega življenja, iskan portretist, slikar krajin in tihožitij. Mnogo teh del bo zaradi svoje tehnične dovršenosti, barvne slikovitosti in oblikovno odlične zasnovanosti ohr-

nilo vrednost galerijske umetnosti. Kljub izredni zaposlenosti v ateljeju z raznimi naročili se umetnik ni odtegoval aktivnemu stanovskemu in organizatorskemu delovanju, pisanju člankov s področja umetnosti, številnim vodstvom po razstavah, predavanjem o umetnosti itn. Bil je predsednik »Društva slovenskih likovnih umetnikov« in kluba »Lade« (naslednika dunajske »Vesne«), tajnik »Pripravljalnega odbora za ustanovitev Umetniške akademije v Ljubljani«, član številnih žirij, strokovnih in umetniških odborov itd. Posebno pozornost zaslužijo Vavpotičeve ilustracije, saj se uvrščajo med najboljše stvaritve te umetniške oblike, ki je v tistem času dosegla vrh v knjigah Mohorjeve družbe, za katero je ilustriral naslednja dela: Josip Jurčič, »Deseti brat« (1911, 1912; ker ilustrator ni utegnil o pravem času dovršiti vseh slik, je leta 1912 izšel Jurčičev roman v ponatisu in z vsemi ilustracijami, toda v majhni nakladi, tako da je ta izdaja danes že izjemna redkost; leta 1911 je izšel roman v nakladi 85.000 izvodov); Josip Trunk, »Amerika in Amerikanci« (1912); Franc Detela, »Trojka« (1915); Ksaver Meško, »Mladim srcem« (1922). »Ko je Vavpotič risal podobe za »Desetega brata« in kasneje »Mladim srcem«, je njegova umetnost dosegla vrh... Realistični tekst resnične umetnine je mladega umetnika potegnil sugestivno za seboj. Slikar je zapustil parkete malomeščanske družbe in je krenil s pisateljem k Obrščaku, od tod na Slemenice in dalje po vseh potih in stezah, kar jih je zarisal v dolenski svet genialni Jurčič. Tu je doživel usodo starega študenta Dolefa, vražjevrni svet in tragiko Martinka Spaka ter krhko lepo ljubezen Kvasa in grajske Manice. To odkritosrčno umetnost je Vavpotič nadaljeval v pravljičnem svetu in tudi drugod. Jasno je, da uspeh ni izostal.« Še po tolikih letih moramo priznati, da so omenjenim knjigam v veliki meri prav Vavpotičeve ilustracije pripomogle, da so se med narodom tako priljubile in so postale prave ljudske knjige. Prav zaradi teh zaslug je dolžna Mohorjeva družba, da se ga kot marljivega sodelavca spomni ob stoletnici njegovega rojstva.

O njegovem mestu v slovenskem umetniškem svetu bi nam dala pravično sodbo strokovno pripravljena retrospektivna razstava njegovih umetnin tako v oljnem slikarstvu kakor izbor njegovih, še vedno priljubljenih ilustracij, ki dihalo neprisiljeno naravnost in izvirnost, humor in tisto domačnost, ki so naklonile slikarju Ivanu Vavpotiču sloves pionirja slovenske ilustracije.

I. F.

Veselje v upanju

Zrelo poletje je. Začutim ga, ko stopim iz gozdne sence na prosto. Sonce je izsušilo stezo, da je razpokana in topla. Polni pšenični klasi ppletajo v vetru in plavice sijajo v barvi neba.

Širmanski hrib! V Štangi zazvoni poldan. Nato se oglasi nekje iz doline in še, komaj slišno skozi soparo, od Prežganja. Zleknila bi se v travo in prisluskovala sporočilom negibne opoldanske vročine. Moč prihaja vame, tolikšna, da bi rasla v neslutno razsežnost in vsak hip nastajala v novih oblikah.

Zavriskam. Kot vedno, ko pridem na rob in se spodaj ob gozdu razkaže Malavčeva domačija. Kmečka siva hiša, rdeči strešniki, ki so zamenjali slamo, hlev s podom, kozolec, čebelnjak, češnje v vrsti, sončnice ob poti.

Pes zalaja in se zažene v hrib. Nekdo stopi na prag in odvriska. Danes bo pa veselo! Vsi bodo spet prišli. Vsi otroci, pa njihovi otroci, znanci iz Ljubljane in sosednjih hribov.

Vegasto mizo pod češnjo so pognili z belim platnom. Hlebec in suho meso, potica, vino in žganje. Odprta so okna in vrata, rožmarin je košat, oleander cvetoč. Vesel smeh, vesele oči, harmonika. Kakšen čudež je radost! Spreminja nam obraze in nas ustvarja v skupnost, ki je prej ni bilo – kot čivkajoči vrabci na semenski njivi smo.

Gospodarja praznujeta zlato poroko.

Posadili so ju tam pod češnjo, smehljata se in kar naprej segata v roke. »Pa saj nisva še tako stara,« se tiho branita čestitkam, »še bova hodila v polje. Le danes bova posedela z vami; tako lepo je, da ste vsi tukaj.« – Njuna predanost je popolna, njun naravni čut je misel modrecov: najvažnejši je ta trenutek, najvažnejši človek je tisti, s katerim govorita.

On s klobukom na temenu, s širokimi rokami, s hitrimi očmi. Rad modruje o današnjem ali prihodnjem življenju, potem pa se nenadoma prestavi nazaj, ko je začel svoje gospodarstvo. »Požgali so vse, ona je z otroki ušla v hrib, mene pa so v Gonars odgnali« – potegne z roko pod klobukom prek čela. Vrnil se je sestradan in ubit. Med ožganimi štrclji domačije so ga pričakali premrzli otroci. Bilo je treba postaviti novo hišo, svinjak in hlev, prignati kravo od nekod, podirati je bilo treba smreke in sejati, sejati. To je zgodba hrasta, ki ne dovoli sovražniku v svojo krošnjo in ki svojo moč spreminja v služenje. Vsako leto

sem med počitnicami prihajala sem gor in vedela sem za to zgodbo. Zgodba je bila to zame in njegove mlajše otroke, ki smo lizali krljice in ga poslušali zvečer v temi. Njemu pa je ta zgodba oblikovala velike in trde dlani.

Ona sedi z rokami v naročju, s koščenim obrazom brez ustnic, z okroglim hrptom. Dvigovala je vodo na glavo, dvigovala je seno na voz, dvigovala je otroka za otrokom, devet otrok. Njena zgodba je materinska. Samó iz ljubezni, nagon-ske in vedno dokončne, je kililo življenje. Tudi mene je naučila žeti in povesla delati. In kako je dišalo za njo, ko je nosila iz peči hleb za hlebom. »Od kod pa priteče to morje, ki pravijo, da je tako veliko?« To je njena zgodba, zgodba ajde in njive, krave in telička, garanja in vdanosti. Zgodba, ki ji je udrila prsi in ji molitev prelivala v odrešenje.

Petdeset let sta bivala drug ob drugem. Neizbežno povezana kot potok in breg, kot ptica in gnezdo, kot češnja in zrno. V kamri je bila zibel vedno polna. Zdaj je zajokal sin, potem hči, nato spet sin. – Treba je bilo živeti, delati, roditi.

V senožeti sta prehitevala plohe, sušo sta prehitevala na ajdišču. Redila sta konja in kravo, potem več konj in več krav. Treba je bilo še ene njive in še hektar gozda – družina je rasla – treba je bilo nove strehe. Potem se je dalo že kaj prodati: mleko, les, prašiča. In spet je bilo treba garati za kosilnico, puhalnik, mlatilnico. Prva dva sta odšla v službo in napeljali so vodo v hišo, kupili traktor. Treba je bilo, da je bila zemlja obdelana, da je živina rodila, da so v zaposlenosti pozabljali trud. Treba je bilo. In hudo je bilo.

Smehljata se tam pod češnjo, kot da sta res pozabila. Niti vzdihla za preteklostjo ni v njunih očeh.

Poljski stroji so pri hiši in elekrika. Zdaj je dobro, saj je grunt velik in bogat. Skedenj je poln in kašča tudi. In vendar ugibam njun odsotni smehljaj in v njem zakrite misli.

Kdo bo ostal? Prva dva sta že dolgo v Ljubljani, eden je pri železnici, drugi pri zidarjih. Franca se je omožila preko Save, Anica v Poljane – ostali sta, pri zemlji, Marica pa je s svojim otrokom morala prvega vzeti. Gašper in Jože sta zidala v Litiji, Tončka in Slavko sta odšla v predilnico delat. Lepo jim je. V tovarni dobijo plačo in zdaj se že z avtom pripeljejo sem gor. Kdo bo ostal? Slavko? Največ otrok ima in težko živijo, pa ženo ima pridno. Jože? Najmlajši, tako rad je kmetoval, pa je ni dobil, ki bi šla na polje delat. Tončka? Ne bi ji bilo treba v dolino. Tudi ponoči

dela za strojem, ampak zdaj so se preselili v blok in televizijo imajo. Kdo bo ostal? Slavko... seve, ta naj bi ostal. Ko bi le hotel nazaj gor!

Zemlja, kmetija. Kateri se bo vrnil? Kdo bo ostal? Kdo? Posestvo mora živeti naprej! – To je krik njune sedanosti.

Harmonikar znova vstane, nekdo si naliže vino. Ženske še vedno tekajo v hišo in nosijo klobase, kruh, kislo mleko. Otroci se podé po dvorišču in plaše kure, večji so jo mahnili k napajališču paglavce lovit. Veselje postaja vedno večji čudež. Odmika nas od sveta in nam širi zenice, zaljubljene v zeleno pravljico krošnje, trav, nageljnov na lesenem ganku. Ulovimo se prek ramen. Zapojemo Pojdem na Štajersko, pa Jutri bo v Celovcu smenj, nato zategnemo Pri farni cerkvi in že smo pri naših otožnih.

Prav lušno je polet',
ko sliš'mo ptičke pet',

ker one nas uče,
kak' moramo živeti'!

Gospodarja pa se še vedno smehljata. Odsotno in kljubovalno, češ jutri bo prišel eden najinih in bo vzkliknil: »Ata, dajte meni, jaz bom ostal!«

Dan počasi umira. Ptice se ustavljajo v drevju, Vega postaja vse svetlejša. Poljubim jo na lice, podam mu roko in jima dahnem biblijske besede: Ne bojte se! Z vrha spet zavriskam. Spodaj oduka družčina, ki bo prepevala še dolgo v noč.

Ljubim njegovo zemljo in njen ajdovec. Ko bi bila moja mati kmetica, kakšne bi bile moje roke in kakšna bi bila moja misel? Nekam se je izlila moč, ki sem jo zjutraj na tem robu tako široko vsrknila.

Še nekaj klobukov pomaha in že sem na mehki gozdni stezi. Skozi hosto pride udušen glas vlaka v dolini.

Vida Kranjc

POLJE

Tako je naslov začetnemu poglavju spominov, ki jih je na večkratno pobudo dolgoletnega sodelavca pri Mohorjevi družbi tov. Jožeta Dolenca, pokojni Stanko Cajnkar začel pisati komaj teden dni pred nenadno smrtjo. Tako je nesel s seboj v grob mnogo dragoce-nega gradiva, spominov in izkušenj, pobud in sporočil, ki bi strnjena v celoto dopolnjevala ne le podobo katoliškega gibanja na Slovenskem med obema vojnama (mladinstvo in križarstvo, socialno vprašanje, spopad s klerikalizmom), marveč bi bila tudi v kulturnem in politično zgodovinskem pogledu pomembno pričevanje časa med obema vojnama in obdobja po drugi svetovni vojni, ki mu je pokojni s svojim življenjskim delom prispeval pomemben delež in odigral v njem vidno vlogo.

Tako je naslov mojemu prvemu literarnemu poskusu, ki ne sodi več med šolske in domače naloge ali med bežna posvetila v mladostnih spominskih knjigah. Najbrž je izšel v pisanem lističu »Vaje«, ki smo ga izdajali mariborski študenti v semenišču. Ker je izvirnik ostal med mojimi pa-

pirji, ga lahko dam na vpogled (vendar samo v opombah). Ohranil pa se je tudi drugi tekst, ki pa nima naslova in se začenja z besedami: »Otroku je postalo tesno v očetovi hiši«. Ni dvoma, da je »Polje« začetek poti, ki me je pripeljala po dolgih letih do pričujoče povesti, do čudne zgodbe mojih spisov. Osebe (avtor in njegovi znanci) so že zaradi spisov povsod navzoče, vendar niso glavni igralci. (Menim, da imajo spisi, ki sem jim dal imena in potrdila o lastništvu, prav tako, če ne bolj, pravico do eksistence v knjižnem delu kakor vsi Janezi, Petri, Urše, Lojzke in Neže, kj so le plod (vsaj navadno) domišljije. Moji spisi resnično eksistirajo, včasih celo živje. Njihova resničnost – čeprav včasih tudi iz fantazije zgrajena – me je vabila in končno tudi zvabila v svojevrsten poskus, ki utegne biti prav tako tvegan, kakor je vse moje pisanje, končno pa prav tako opravičljiv kakor tisoč drugih nenavadnih poskusov.)

»Polje« ni izšlo pod mojim prvim imenom. Napisal sem ga kot »Leonid«, najbrž iz simpatij do ruskega pisatelja Leonida Andrejeva, katerega »Rdeči smeh« in »Gaudeamus« sta mi ostala v živem spominu. Polje, to je pravzaprav ena sama njiva naše posesti v Savcih, kjer sem bil rojen. Če smo bili namenjeni na delo, nismo rekli, da gremo na polje ampak le na njivo. Polje, to je bilo v naših očeh nekaj bolj prostranega in odličnejšega, kakor je bila naša njiva. In vendar sem zapisal

»Polje« in ne »Njiva«. Zakaj? Ne vem dobro. Spomini ne segajo več tako daleč in v take podrobnosti. Najbrž sem hotel povedati le nekaj več, kakor bi sodilo pod skromen naslov »Njiva«. Končno ni šlo samo za tisti kos zemlje, ki je bila samo naša last. Nejevolja ni veljala samo njivi nad vasjo, ampak vsej kmečki preprostosti, ki je bila edini okvir za moja majhna doživetja. »Polje«, to je bila naša dolina, to so bile naše vasi, naše gorice in gozdovi, to je bila tudi cerkev in šola pri Sv. Tomažu, kamor smo hodili po odličnejšo duhovno in telesno hrano, kakor pa jo je premogel dom. Ko sem pisal to svojo prvo »črtico«, sem bil že presajen v tujo zemljo, saj sem bil že dolgo časa mariborski študent. Tako sem poznal že »veliki svet« (sicer začuda majhen). Poznal sem že resnična polja z velikimi vasi in mesti, ki so po imenitnosti močno prekašala ubogo naselje okrog naše cerkve in šole pri Sv. Tomažu. To pa še ni bilo vse. Svet, ki sem ga poznal iz knjig in časopisov, je bil mnogo večji, kakor so bili kraji, ki sem jih videl kot študent.

Če hočeš v veliki svet, se moraš najprej posloviti od svojega doma, od očetove hiše, od domačih njiv in travnikov. Nekakšno nobogljeno slovo od doma ta moja črtica vsekakor je. V nji ni imen ljudi in kraja, čeprav bi mogla biti. Zatajeno ni samo ime pisatelja, ampak tudi prizorišče dogajanja. Ni omenjena cerkev in ne šola, ne župnišče in ne pošta, ne gostilne in ne trgovine, čeprav bi bilo vse to vrednejše opisa kakor njiva za domačo hišo. V času, ko sem to pisal, sem bil že po obljudi, ki sem jo dal domu, bolj namenjen v poklic, ki je navezan na cerkev, kakor pa na iskanje svetovne modrosti, ki so nam jo začeli razlagati v tomaževski šoli. Poznal sem učiteljico Zinko, ki je črtico med prvimi prebrala in pohvalila. Hodil pa sem na obisk tudi v župnišče. Prvi župnik, ki se ga spominjam, je bil že star in častitljiv mož. Poznal je samo pot v cerkev in od tam nazaj v župnišče. Rahlo se spominjam njegovih pridig, ki so bile vseprek odmev bojov v javnem življenju. Vsa politična nasprotja so bila vpletena v verske misli. Vse je bilo posvečeno borbi za razmejitve med čisto zvestimi in onimi, ki so z besedo in dejanjem versko skupnost izdajali. V pridigi je bilo dovolj prostora za politiko in prosveto, za cerkev, šolo in državno vodstvo. Kaplanovi govori so bili uglaseni na isto razglašeno melodijo. In vendar so bili gospodje srčno dobri ljudje, na svoj način pravični in dobrohotni. Hoteli pa so, da bi bili vsi ljudje v župniji resnično ena sama ubogljiva čreda. Znamenja zvestobe

so morala biti na zunaj vidna. Tihe simpatije niso zadostovale. Nedeljska maša, velikonočno obhajilo, navzočnost pri misijonu, nedeljski počitek, post ob petkih, vse to je sodilo med znamenja pripadnosti k skupnosti vernih. Pravilna odločitev na dan volitev prav tako, čeprav je bila tukaj kontrola nekoliko težja. Učitelji so k maši dokaj redno zahajali, pridigam pa so se skušali izogniti. Gostilničarji, mesarji in trgovci so se izgovarjali s svojimi poklici, vendar njihovih izgovorov niso bili prepričljivi. Če se niti v času službe božje niso hoteli ukloniti želji zastopnikov Cerkve, so morali biti pripravljeni tudi na grajo s prižnice. Volitve v občinske odbore, v deželni in državni zbor so bile skoraj že bogoslužno opravilo. Člani katoliške prosvete so sodili med privilegirane vernike in so bili zgled zvestobe in vdanosti.

Med zveste in zanesljive je sodila tudi naša hiša. Oče je bil dolgo časa cerkveni pevec. Ni pa bil cerkveni ključar in občinski svetovalec. Za to je bila naša hiša prerевна in naše posestvo pre-majhno. Oče tudi ni silil v te višave. Pač pa je smel (v času Jugoslavije) zastopati katoliško stranko pri volitvah kot varuh najbolj priporočene skrinjice. (V avstrijskih časih skrinjic ni bilo. Volivci so oddajali izpolnjene glasovnice, volišča pa so bila menda kar na občini.)

Moja politična usmerjenost je bila v skladu s tradicijo naše hiše. Volitev v občinske odbore se bolj malo spominjam. Če se ne motim, so bile dokaj hrupne, ker prepovedi točenja alkoholnih pijač v teh dneh še ni bilo. Zadnjih volitev v avstrijski deželni zbor se pa še živo spominjam. Nastopile so tri stranke: naša (to je katoliška), liberalna in zg. štajercijanska (ali nemčurska). Naš kandidat je bil kmet Mihael Brenčič iz Spuhlje pri Ptuj, liberalci so agitirali za dvornega svetnika dr. Miroslava Ploja, odličnega slovenskega uradnika na cesarskem Dunaju, Ornigovi nemčurji pa menda za novinarja Linharta. Nemčurji niso imeli pri Sv. Tomažu skoraj nikogar. Liberalcev je bilo sicer tudi bolj malo, a so bili bolj izobraženi. Poudarjali so, da je njihov kandidat učen in pameten mož, ki bo znal bolje presoditi, kaj naj se preokrene, da bo za Slovence koristnejše. Če bi bila zmaga odvisna od vpitja tomaževskih šolarjev, ki so se v prostem času zagrizli v politiko, bi bila oba slovenska kandidata do konca pohodila nemškega kandidata. Ker pa je bil vpliv Štajerca in njegovih gospodarjev v Ptuj in okolici dokaj velik, ni bil izvoljen nobenih od treh mož, ampak je prišlo do ožje volitve med močnejšima. Zmagal je končno M. Brenčič

kot zastopnik kmetov. Gospod z Dunaja sploh ni prišel med svoje volivce. Morda je tudi to sodelovalo pri njegovem političnem polomu. Meni je ostal tuj, ker je bil v naših krajih neznan in še liberallec povrh. Liberalci pa po mnenju duhovnih gospodov niso bili dobri katoličani. To je povsem zadostovalo za mojo politično usmeritev. Učitelj Podplatnik, ki me je imel rad, a je bil seveda na strani dr. Ploja, me je nekam žalostno opomnil, naj se ne derem tako grdo in ne hvalim na moč glasno kandidata Brenčiča, ker ne vem, kaj delam. Utihihnil sem, ker je bil gospod pač moj učitelj, spreobrnil pa se nisem, ker so bile moje politične simpatije v tem času že del mojega pogleda na svet. In so to ostale še dolgo časa. Vendar sem že kot mlad študent čutil, da bi politična nasprotja ne smela biti vzrok za odtujenost in mržnjo. Stranke najbrž morajo biti, kakor morajo biti razni poklici. In kakor so nasprotja med poklici nekaj po sebi umevnega, tako so tudi strankarska nasprotja del življenjske nujnosti. Mržnja in sovraštvo pa sta nekaj povsem drugega. Sta le zlo in prav nič potrebna. Če na prostoru med šolo in cerkvijo kričim »Živio Brenčič«, ni to nič hudega. Če se pa zapletem v sovraštvo, je to grdo in nespametno.

Umetnost je prav tako kakor simpatije do ljudi svoboda, občečloveška; ni vezana na stranko in ne na kakršnokoli organizacijo ali skupnost, tudi ne na cerkveno občestvo. Ljudje, ki nastopajo v umetnini, lahko sodelujejo v vseh mogočih skupinah, se udeležujejo strankarskih in poklicnih, prosvetnih in gospodarskih sestankov, telovadijo pri tej ali oni organizaciji, hodijo na zborovanja in sestanke, vendar ne smejo biti le propagandisti in agitatorji, ampak živi ljudje in predvsem ljudje. Opis vernega človeka utegne biti prav tako umetniški (ali neumetniški) kakor literarna upodobitev nevernega. Ne sme pa biti neresničen ali ponarejen. Ko sem pisal svoje prve drobne črtice, sem izbiral snov spontano. Pri tem se nisem oziral na nikako izdelano teorijo. Zgledoval sem se po povestih, ki sem jih prebral in po skromnih navodilih, ki mi jih je posredovala šola. Čutil sem, da mora biti vse, kar bom napisal, sprejeto od vseh ljudi dobre volje in ne samo od pristašev lastne skupine ali stranke. Če govoriš o sebi ali o ljudeh, ki so ti blizu, ne smeš svojih idealov (ki jih smeš ali celo moraš imeti) nikomur vsiljevati. Saj se vse, kar je dobro in vredno, vsiljuje samo po sebi in z močjo svoje lastne resničnosti in iskrenosti. Če so ti pri srcu samo zgodbe, lahko pišeš o komerkoli, samo da je zanimivo. Če pa čutiš, da

to ni dovolj, moraš povedati to in ono tudi o sebi in svojih. Morda kdo čaka prav na tvoje sporočilo in bo bolj ubog, če boš o sebi molčal. Sprva so to morda tvoji najožji znanci, ljudje, ki jih imaš rad in pred katerimi se ne čutiš osramočenega, če izdaš kako svojo skrivnost. Predvsem pa hočeš vedeti, kaj pravijo o tvojem pisanju. Ali ti priznavajo pravico, da se postaviš v vrsto z umetniki, ki so že priznani. Ali je kaj upanja? Ali ima tvoja beseda zven in težo? In ni treba, da je ocenjevalec literarno šolan. Pri teh prvih poskusih ima vsaka pohvala tudi že literarno ceno. Meni je zadostovalo, da je »Polje« pohvalila učiteljica Zinka. Pohvalili so ga tudi sotrudniki našega lističa in nekateri redki bralci. Profesorju slovenščine črtice nisem pokazal. Šola je bila svet zase. Tam smo sicer pisali svoje šolske in domače naloge. Dobivali smo zaslužene rede. To šolsko pisanje morda ni bilo nič šibkejše od naših drobnih črtic. Vendar ni bilo v isti vrsti z »literaturo«, ki smo jo svobodno ustvarjali brez nadzorstva šole.

Drugi drobec uboge črtice, ki je ostala med mojimi papirji iz tistih časov, nima naslova. Tudi avtor ni naveden. Ne vem, ali je bil poskus kje priobčen. Tiskan gotovo ni bil. V mojem arhivu je vpisan kot eksperiment z začetnimi besedami: **Otroku je postalo tesno v očetovi hiši . . .** Zato je odšel v svet. Po kaj in zakaj? Vsekakor nekaj iskat. Morda srečo, morda kaj drugega. Vendar je naletel na same zapreke. Nazadnje se je ustavil ob steni, ki je bila neprehodna.

Tudi tu gre za spomin na Leonida Andrejeva (Stena, če se ne motim). Zadnji stavek se glasi: »Nobeden, očka Andrejev, prav nobeden ne pride do vrha.« Ker ni mogoče do vrha, tudi ni mogoče vedeti, kaj bi naj na vrhu bilo. Najbrž izpolnitev nekega velikega hrepenenja, neka sreča brez imena in brez meja. Nekaj, česar ljudem ne bo dano spoznati, pa naj se še tako trudijo.

Ne vem, kaj je bil vzrok tega mojega literarnega pesimizma. Saj nesrečen nisem bil. Nisem iskal ljubezni in ne bogastva. Najbrž je šlo samo za odmev iz knjig, ki sem jih bral.

Kot osmošolec sem napisal lirčno dramo **Kasijan in Milena**. Kako smo igrice hoteli igrati in kako smo se končno uprizoritvi odpovedali, je popisano v »Križnarjevih«. Tudi vsebina je vsaj za silo nakazana. Gre za razgovor z usodo o poklicu, ki sem ga izbral že kot otrok.

Motiv izbire poklica sem obdelal že poprej v neki nemški šolski nalogi. Scena s stricem Petrom v domači hiši – kakor je popisana v »Križnarje-

vih« – je nekoliko dramatizirana in zato zavita v neko rahlo tragiko, ki jo je povzročilo hrepenenje po ljubezni. Ko nam je profesor (Leskovšek) naloge vrnil, je rekel: »Sie haben mir eine wunderschöne Arbeit geliefert.« (Izročili ste mi čudovito lepo delo). Ker je v tem drobci več umetniškega poleta kakor v mojih slovenskih poskusih, bi mogel reči, da je bila prva črtica napisana z drobem inspiracije prav ta nemška šolska naloga. Teksta seveda nimam, ker je ostal v kupu starih zvezkov mariborske gimnazije. Zato pa sem si kot ptujski profesor prisvojil original svoje slovenske maturitetne naloge.

Naš profesor slovenščine (dr. Komljanec) je bil sicer vnet za staro šolo, vendar je imel tudi razumevanje za novosti. Pri pouku se je zelo rad sprehajal po starejši slovenski literaturi, mi pa smo stalno uhajali v čase naše moderne, ki smo jo bolj poznali kakor stare klasike.

To razhajanje je bilo čutiti tudi pri maturitetnih vprašanjih iz slovenske literature. Meni je namenil gospod dokaj trd oreh: Domovina v slovenski literaturi. Tema mi je ugajala. Vendar sem trmasto uhajal v najnovejšo dobo. Profesor pa ni popustil. Moral sem se oddolžiti vsem slovenskim pisateljem, ki so pisali o domovini, tudi najstarejšim. Končno sem le pristal pri svojih avtorjih Mešku, Cankarju, Župančiču. Župančičevo *Dumo* sem si prihranil za učinkovit konec, ki je naredil vtis. Pesem sem znal na pamet, razlago pa sem kar sproti ustvarjal. Misli seveda niso bile čisto moje. Marsikaj sem bral in si zapomnil, pa mi je sedaj prav prišlo. Dokaj prozaično uglasenega profesorja matematike je moj nastop kar očaral. Na valeti po maturi mi je delal komplimente, ki niso bili v skladu z resnico. Trdil je, da sem odgovarjal z avtoriteto, ki je v srednji šoli čisto neznana. Tudi njegovi matematiki da sem se sijajno oddolžil. Bolje se sploh ne da odgovarjati, je trdil. Tu je šla pohvala daleč preko meje objektivnosti. Vendar so gospoda bolj zanimali odgovori iz drugih predmetov. Posebno se mu je prikupila moja maturitetna naloga, ki jo je (ilegalno) odnesel domov svoji ženi. Menda ni hotela verjeti, da ima v rokah spis ptujskega osmošolca. Naloga je bila morda res zanimivost. Saj je spravi la iz ravnotežja celo profesorja slovenščine. Zvest svoji miselnosti je zahteval od nas, da obdelamo nekaj besed, ki so bile brez povedka in so zahtevale najbrž le preprosto razpravo o dokaj znanih stvareh. **Mrtva črka, živa beseda, dejanski vzgled;** takšen je bil naslov. Nekaj časa sem premišljeval, kako naj bi se te hude proze lotil. Potem pa sem

kar svojevolično naslovu dodal: **Ali povest o človeku, ki je tako iskal srečo, sebi, svojim bratom in sestram, svojemu narodu in človeštvu.** Namesto razprave sem napisal leposlovnno črtico. Profesor sprva ni vedel, kako naj moje delo oceni. Povedal sem mu, da je nova samo oblika. Vprašanja so prav tako (če ne boljše) rešena, kakor bi bila v razpravi. Izbira oblike pa je del moje svobode. Po tem pojasnilu je gospod izjavil, da je naloga res prav dobra in jo je tudi tako ocenil. Odličnih redov takrat še nismo imeli.

Sedaj po toliko letih je ta zrelostna črtica seveda samo spomin na mladost. Kot test moje resnične življenjske zrelosti je danes zanimiva samo zame. Moji takratni sošolci so z mano vred stari možje (deklet v našem razredu ni bilo), ki o meni prav tako malo vedo kakor jaz o njih. Če pa bi se kdo izmed njih resnično hotel vrniti v mojo in svojo lastno mladost, bi mogel prav ob branju te naloge dognati, da sem neke v svojih duhovnih temeljih ostal zvest mislim, ki so oblikovale moje življenje od tega časa dalje in so končno navzoče v vsem mojem delu. Kot dokument zvestobe ima ta šolska črtica še vedno svojo vrednost.

Spominov na prvo svetovno vojno v tem pisanju ni, čeprav je leto moje mature obenem leto koroškega plebiscita. Ta pa je zopet žalosten odmev vojne, ki nam je sicer prinesla svobodo, a ne vsem in ne vsem enako. Vojna sama je bila za nas mrtev čas. Strahota, ki ni imela smisla in ki se ni smela ponoviti. Zato smo bili vsi nepopoljšljivi pacifisti, ki na varnost domovine sploh nočejo več misliti. Nova država je bila dejstvo, ki nam ga nihče več ne bo mogel iztrgati. Misel na pohod v Italijo in na Koroško zaradi osvoboditve nesvobodnih ni imela nobene opore v novem redu svetovne politike.

Nekaj naslednjih poglavij prvega dela spominov je posvečenih predvsem literarnemu delu z naslovi: Bratje in sestre – tak je naslov njegove prve v tisku objavljene črtice – Mariborska in pariška leta ter Veselo pregnanstvo (ptujska leta). Kolikor se iz pogovorov o spominih, na katere sem ga pogosto spomnil, včasih že kar priganjal, naj se jih loti, spominjam, bi v posebnih poglavjih obdelal svoje teološke spise, uredniško delo tako pri Novi poti kakor pri Mohorjevi družbi, v duhovniškem društvu, kot poslanec, posebno poglavje bi bilo posvečeno srečanju z vsakovrstnimi ljudmi, prijatelji in nasprotniki in sodelavci, s sodobniki na tem in onem bregu, o mladinskem gibanju in križarstvu, o socialnih problemih, ki se jim je posvetil že kot bogoslovec v Mariboru.

V SPOMIN

Arhitekt Tone Bitenc

Če ni bil na terenu, ste ga skoraj zagotovo našli na fakulteti za arhitekturo. V kotu zadnjega nadstropja, levo od napisa »V študiju je v zimskem času kajenje prepovedano«, so bila vrata njegovega kabineta. Običajno za prst odprta, da je skozi rezo lahko uhajal tobakov dim. Za vrati ste ugleдали tesno sobico in med goro knjig in papirjev drobnega, skromno opravljenega moža s svetlimi, vprašujočimi in rahlo otožnimi očmi. Če ste bili že dobri znanci, se mu je obraz razlezel v širok, odkrit nasmešek, ki ni mogel zatajiti prikritih šegavosti. Pozorno je poslušal, dasiravno mu je pogled včasih odsotno zaplaval preko trnovskih streh. Medtem ko je s svojimi skoraj okornimi, za mnoge umetnike značilnimi »delavskimi« rokami rahlo prekladal svinčnike po mizi, je odgovarjal premišljeno, če ne počasi. Včasih se mu je stavek pretrgal in vrzel je zakrpal z mnogimi: »no ... in ... pa saj razumete.« »Bitenc, vas je treba vintat«, mu je baje dejal profesor na slavni gimnaziji v rodnem

Šentvidu pri Ljubljani. A zato mu je bilo tuje vsako puhlo besedičenje. Kar je povedal, je bilo kleno in je imelo često kar epigramsko vrednost. Tako je ob izidu Omahnove knjige (v njej skuša avtor dokazati, da je Plečnik genij, a slab pedagog, dušil kreativne sposobnosti svojih učencev) Bitenc odsotno pogledal skozi okno in počasi dejal: »Videti je, kakor da bi lahko imeli velikega arhitekta z imenom Janko Omahen, ko ne bi bilo Plečnika in njegove šole.«

Arhitekt Bitenc je živel le za umetnost in zapustil ogromen opus. Dolga leta je bil asistent profesorja Plečnika, zato ni presenetljivo, da se je pretežno loteval problemov, ki so se pojavljali pri obnovi kulturnih spomenikov. Sanacije, adaptacije in rekonstrukcije, pa oblikovanje trgov in naseelij – pri vsem ga je odlikoval čut za živo skladnost z naravo in pokrajino. Zelo velik je njegov delež v sakralni arhitekturi. Preuredil je gotovo nad sto naših cerkva in sezidal pet novih. Povsod ga odlikuje skrb in ljubezen do detajla. Če pri toliki množici del srečamo tudi ambiente, za katere se nam dozdeva, da kot celota niso najbolj posrečeni, bomo tudi tam odkrili lepe detajle, ki pričujejo o večji roki in bogati ustvarjalni domišljiji. Pri vsem tem je našel čas za projektiranje pohištva in izdelkov umetne obrti. Nimamo pregleda koliko kelihov, monštranc in svečnikov je narisal. Po knjižnih opremah ga poznajo tudi bralci mohorjevk. Ne nazadnje velja povdariti, da je bil pri računih skoraj smešno skromen, kar je danes že velika redkost, posebej med umetniki.

Načel Plečnikove šole arhitekt Bitenc ni le prevzel, ampak je v skladu z njimi iskal nove oblike in rešitve. Kot izvrsten poznavalec umetnostne zgodovine je slutil novo arhitekturo, ki jo bodo prinesli novi materiali in nove konstrukcije. Ko sem ga dva tedna pred smrtjo obiskal v bolnišnici, je imel v rokah strokovno revijo. Beseda je stekla o novi sakralni arhitekturi po svetu. Dejal je: »Marsikaj je zgolj moda, marsikaj je, blef, se pa ponekod skriva že tudi nova kvaliteta, ki je mi sedaj še ne dojemamo.«

Plečnik je nekoč dejal: »Poštenost je tudi to, da imate za svoj poklic zadosti znanja in srčne kulture.« Bitenc je bil pošten. Čeravno se zgodovina ne da ujeti v letnice, bodo lahko umetnostni zgodovinarji z datumom smrti arhitekta Bitenca označili konec Plečnikove arhitekturne šole in s tem do neke mere konec iskanja izvirnega slovenskega izraza v arhitekturi.

Peter Požauko

Stanko Cajnkar

Malo za teologom in pesnikom Truhlarjem nas je 17. januarja 1977 nenadoma zapustil Stanko Cajnkar.

Rodil se je prav na začetku našega stoletja, 25. aprila 1900, v Savcih pri Sv. Tomažu blizu Ormoža. V družini je bilo kar enajst otrok. Stanko je obiskoval ljudsko šolo pri Sv. Tomažu, leta 1913 pa se je vpisal na klasično gimnazijo v Mariboru, maturiral pa na gimnaziji v Ptuj. Odločil se je za duhovniški poklic. Bogoslovje je študiral v Mariboru, kjer se je še z večjo vneto pridružil katoliškemu mladinskemu gibanju, ki si je prizadevalo za prenovo Cerkve in verskega življenja in bilo po svojih težnjah zelo blizu duhu poznejšega drugega vatikanskega koncila. Spomladi leta 1926 je bil posvečen v duhovnika in nato nekaj mesecev opravljal kaplansko službo v Vuzenici, jeseni istega leta so ga že poslali na študij v Pariz. Po koncu študija je postal profesor bogoslovja v Mariboru. Poučeval je biblične vede nove zaveze. Leta 1933 je moral kot profesor verouka na gimnazijo v Ptuj, kjer je ostal do napada na Jugoslavijo. Vmes je 1938 doktoriral na ljubljanski teološki fakulteti. Ko se je 1941 umaknil pred Nemci v

Ljubljano, je tu ostal le malo časa. Že jeseni je odšel za kaplana v Košano na Primorsko, kjer je ostal do jeseni 1944, ko je odšel v Črnomelj, kjer je na osvobojenem ozemlju sodeloval pri oblikovanju ljudske oblasti, poleg tega pa poučeval na gimnaziji verouk, latinščino in filozofijo. V svobodni domovini je bil izvoljen za poslanca v ustavodajno skupščino in v svet narodov, jeseni 1947 pa postal izredni profesor biblične teologije na slovenski teološki fakulteti. Šestnajst let je to fakulteto vodil kot dekan.

Že v svojih »ptujskih letih« je navezal stike s pisateljem Finžgarjem in ta je v njem kaj hitro začutil sodelavca, ki bi lahko v marsičem pomagal Mohorjevi družbi, katere tajnik in glavni urednik je bil tedaj. Tako je že 1937 izšla v novi zbirki *Studenci žive vode* kot prva knjiga »Luč sveti v temi«. Duhovniki in laiki so knjigo z navdušenjem sprejeli, kar je dalo Cajnkarju pobudo, da je za isto zbirko napisal knjigo »Očenaš«, ki je izšla 1940. Istega leta je kot 115. zvezek Mohorjeve knjižnice izšla njegova zgodba »V planinah«.

V osvobojeni domovini si je z vsem svojim ugledom in z vsemi svojimi močmi prizadeval, da bi Mohorjeva družba obnovila in nadaljevala svoje delovanje in poslanstvo med ljudmi. Poleg delovanja v tem smislu je za družbine publikacije pridno pisal. Že 1946 je izšla njegova drama »Za svobodo«, naslednje leto pa je kot 98. zvezek Slovenskih večernic objavil povest »Po vrnitvi«. Med vojno je v Košani napisal svoje najobsežnejše leposlovno delo »Križnarjevi«, v katerem je opisal svoj rodni dom, starše, brate in sestre, domačo vas. Kronika je doživela pri Mohorjevi družbi dva natisa, najprej 1952 kot doplačilna knjiga, 1965 pa kot večerniška povest. Medtem je Cajnkar prevzel pri družbi dve najbolj odgovorni funkciji – 1952 je postal njen glavni urednik (in to delo opravljal vse do 1974), leta 1968 pa tudi direktor založniškega podjetja, kar je ostal vse do 1971. Navkljub zahtevnim organizacijskim nalogam je pridno nadaljeval s svojim leposlovnim ustvarjanjem. Tako je 1955 izšla kot 106. zvezek Slovenskih večernic zgodovinska povest »Sloven iz Petovije«, ki jo je tudi dramatisiral in objavil v reviji *Nova pot* (katero je ustanovil kot predsednik tedanjega Ciril-metodijskega društva slovenskih duhovnikov). Mnogo je pisal tudi s področja svoje stroke, vidno sodeloval pri izdaji svetega pisma in pri »Jezusovih evangelijih« ter »Apostolskih delih«. Nazadnje je napisal svoje spomine na pisatelja Finžgarja in njegovo dobo, ki so izšli v knjižni izdaji pri MD leta 1976.

Silvo Kranjec

Dne 10. novembra 1976 je umrl profesor Silvo Kranjec, gotovo eden najzaslužnejših in marljivejših sodelavcev Mohorjeve družbe. Zanj je napisal več knjig in komaj pregledno kopico člankov, ki so izhajali v Koledarju, Mladiki in Književnem glasniku. Od prvega prispevka, objavljenega v Mladiki leta 1925, do leta svoje smrti je bil Družbin zvest strokovni sodelavec. Zadnja leta skoraj ni bilo Koledarja brez njegovega prispevka. Ko je uredniku izročil skrbno in v lepi slovenščini napisan rokopis, je imel navado reči: »Kaj bova pa pogruntala za prihodnji Koledar?« Za njegove prispevke pač lahko trdimo, da so zmerom po svoje poživili koledarsko vsebino, saj so največkrat odkrivali zanimive dogodke iz naše zgodovine. Kljub visokim letom je bil pokojni profesor živahen in delaven skoraj do zadnjega, čeprav je bil v pokoju že od leta 1959.

Pokojni je bil rojen v Trnovem v Ljubljani; Prav Ljubljani je posvetil veliko študija in raziskovanja. Osnovno šolo je obiskoval na Grabnu,

nato se je šolal na II. državni gimnaziji, ki se je šele med njegovim šolanjem preselila v lastno poslopje na Poljane in na kateri je pozneje tudi več let služboval kot profesor. Po maturi se je odločil za študij zgodovine in zemljepisa na vseučilišču na Dunaju. Kakor je bil v gimnaziji vsekozi odličen dijak tako je tudi svoj študij na Dunaju opravil v rednem roku v letih 1912 do 1916. Od leta 1916 do 1918 je bil avstrijski vojak na Erdeljskem, ki je takrat še pripadalo Madžarski. Od leta 1919 je do upokojitve leta 1959 služboval kot profesor na raznih srednjih šolah, od 1936 do 1945 je bil tudi šolski nadzornik in prosvetni inšpektor.

Gimnazijci so ga cenili kot odličnega šolnika. Sodeloval je pri spisovanju zemljepisnih učbenikov za srednje, osnovne in dopisne ekonomske šole; njegov delež na tem področju zasledimo kar pri 14 zemljepisnih učbenikih, ki so izšli nekateri tudi v več izdajah. Pisal je navodila za pouk geografije, razmišljal o sodobnih učnih načrtih, pisal ocene zemljepisnih in zgodovinskih knjig, sodeloval je pri prirejanju nekaterih zemljevidov Slovenije in Jugoslavije za šolske namene. Njegov zadnji prispevek s tega področja je spremno besedilo za večbarvno karto Ljubljane v merilu 1 : 20 000, ki pa njenega izida ni več dočakal. Silvo Kranjec je bil med ustanovitelji Geografskega društva.

Izredno delo je opravil tudi kot sodelavec pri zagrebški **Enciklopediji Jugoslavije**, za katero je napisal okoli 20 člankov in pri **Slovenskem biografskem leksikonu**, za katerega je napisal 58 člankov. Obdelal je v njih zlasti vrsto naših politikov, prosvetnih delavcev, geografov in zgodovinarjev, med njimi Korošca, Radicsa, Razlaga, Samassa, Šukljeta, Šušteršiča idr.

V evropsko zgodovino je posegel z obsežno in samoniklo knjigo **Med Napoleonom in Leninom**, ki obsega skoro 400 strani. Izšla je leta 1937 in zajema sto let evropske zgodovine od 19. do prehoda v 20. stoletje. Ko je Slovenska Matica obhajala stoletnico, je za njen jubilejni zbornik napisal izčrpano **poročilo o geografiji v Matičinih publikacijah od leta 1864 do 1964**.

Izredno pomemben je delež pokojnega profesorja Kranjca pri publikacijah Mohorjeve družbe. Kot Trnovčana ga je po prvi svetovni vojni pridobil za sodelovanje pri Mohorjevi družbi takratni trnovški župnik in urednik Mohorjeve F. S. Finžgar. Drug drugemu sta dajala pobude za pisanje zgodovinskih del, predvsem »očetov naših imenitna dela, kar jih nekdanih časov zgodba

hrani«, kakor je zapel France Prešeren. Če je profesor Kranjec našel v Finžgarju zavzetega pobudnika za pisanje takih del, je Finžgar v zgodovinarju Kranjcu našel odličnega in izredno marljivega uresničevalca takih pobud. Poslej srečujemo skozi petdeset let Kranjčevo ime v mohorskih knjigah in drugih njenih publikacijah. Leta 1927 je izšla njegova **Zgodovina Srbov**, ki ji je dve leti zatem napisal dodatek z rodovniki srbskih dinastij, osebnim in stvarnim kazalom. Že naslednje leto (1928) je izšla knjiga **Kako smo se zedinili** kot 25. zvezek Mohorjeve knjižnice. Leta 1933 je Mohorjeva izdala prvo slovensko obširnejše delo o **Jadranu**, za katero je Kranjec prispeval pregledno zgodovino bojev za Jadransko morje. K mohorski izdaji Jurčičevega Jurija Kozjaka ob stoletnici izida (1963) je napisal zanimivo razpravo z naslovom: **Janičarji, njih moč in propast**.

Več njegovih prispevkov je izšlo tudi v **Mladiki**; to so v glavnem članki ob raznih zgodovinskih obletnicah, zapisi o tujih deželah in podobno.

Malokomu je znano, da je profesor Silvo Kranjec prevzel celotno uredništvo široko zasnovane

nove mohorske občne zgodovine. Že v Koledarju za leto 1925 jo je Družbin odbor napovedal, vendar je šele čez deset let v Književnem glasniku objavil konkretni načrt. Celotna občna zgodovina je bila zasnovana tako, da bi obsegala pet zvezkov po okoli 45 tiskanih pol, to je nad 700 strani velike osmerke.

Bolezen pisatelja zgodovine I. zvezka dr. Fr. Jeharta je preprečila, da se je načrt obširno zasnovanega dela začel z II. zvezkom z naslovom »Stari Grki« profesorja Antona Sovreta; knjiga je obsegala 567 strani z 231 slikami. O tej knjigi samo eno sodbo, ki jo je zapisal pisatelj Vladimir Levstik: »... Zastran knjig pa mislim, da zlepa ne premoremo jezikovno tako zrelega in žlahtnega dela, kakor so Sovretovi Stari Grki. V teh se je povzpela slovenska proza za mnogo let na vršac in velik, velik mojster bo moral biti, da ga preseže ...«

Naj bo ta zapis skromna zahvala Mohorjeve pokojnemu Silvu Kranjcu, ki ji je bil petdeset let zvest sodelavec in predvsem velik prijatelj.

J. D.

P. Josip Edgar Leopold

V kartuziji Pleterje je 18. maja 1977 umrl v 97. letu starosti tamkajšnji bivši dolgoletni prior p. dr. Josip Leopold. Pokojni je bil Hrvat in to Zagrebčan, čeprav je bil 17. januarja 1881 rojen v banatskem mestu Temešvar (tedaj v ogrski polovici habsburške monarhije), kjer je bila mati na obisku pri sorodnikih. Pri krstu je dobil ime Edgar Friderik Josip, svoje rodbinsko ime Leopold pa je hotel spremeniti v hrvatsko obliko tako, da mu je dodal obliko Lavov. Oče je bil železniški uradnik in je služboval na raznih železniških postajah po Hrvatskem, nazadnje na železniški direkciji v Zagrebu. Tam je mladi Edgar maturiral in odšel v bogoslovje, mlajši brat Karel pa je postal jezuit. Kot gojenec kolegija Germanika v Rimu je Edgar Leopold dosegel doktorat iz filozofije in teologije ter bil 28. oktobra 1905 v Rimu posvečen v mašnika.

Kot duhovnik zagrebske nadškofije je dr. Leopold deloval najprej kot kaplan, nato kot študijski prefekt v zagrebskem bogoslovnem semenišču, potem pa kot katehet na zagrebskih srednjih

šolah; istočasno je bil notar pri nadškof. cerkvenem sodišču. Med I. svet. vojno je bil vojni kurat pri c. in kr. 70. peš. polku in se udeležil bojev na ruski in italijanski fronti. V Zagrebu je pokojni sodeloval s članki pri Bogoslovski smotri in drugih časopisih (že leta 1904 zasledimo njegov prvi članek tudi v ljubljanskem Katoliškem obzorniku). Na kulturnem in političnem področju je pokojni nadaljeval tradicijo djakovskega škofa J. J. Strossmayerja. Leta 1923, ko je bil že v 43. letu starosti, je vstopil v kartuzijanski red v samostanu Pleterje in dobil redovno ime p. Josip. Brez podlage je govorica, da naj bi bil dr. Leopold kandidat za zagrebškega nadškofa in da naj bi vstopil v samostan, ko je postal nadškof dr. A. Stepinac.

V kartuziji Pleterje je bilo leta 1923 75 redovnikov, skoraj vsi so bili tujci. Leta 1934 je p. Josip Leopold postal prior samostana in je bil prvi domačin, ki je dosegel to čast. Vstop v strogi kartuzijanski red je bistveno spremenil pokojnikov način življenja, toda tudi v samostanu je nadaljeval s pisanjem. Leta 1938 je napisal knjigo »Kartuzijani in kartuzija Pleterje« (v hrvatski in slovenski izdaji).

Ko je bila 1941 naša država okupirana, so se v kartuziji Pleterje vrstili razni okupatorji, najprej Nemci, nato Italijani in končno spet Nemci. Pokojni p. prior je 1942 v Novem mestu videl, kako Italijani ženejo osem Slovencev, zvezanih z verigami. Tedaj je nastala priorjeva zaobljuba, da kartuzija Pleterje ne bo nikdar podpirala okupatorja, temveč bo podpirala tiste, ki se borijo proti okupatorju.

Na Gorjancih je bil ustanovljen Gorjanski bataljon in tako se je začelo sodelovanje med partizani in kartuzijo, najprej s prošnjami za hrano, nato za zdravila in druge potrebščine, samostanski bolničar br. Bernard je pomagal pri operacijah v bližnji partizanski ambulanti (tudi sam je opravljal amputacije), p. Ferdinand je hodil v ambulantno podeljevat težkim ranjencem poslednje zakramente in tudi na partizanske pogrebe. V dneih od 29. X. do 5. XI. je pokojni p. prior skril v eno izmed samostanskih celic (hišic) 5 partizanov ter mater in sestro enega izmed njih, ker so tedaj imeli Italijani ofenzivo po Gorjancih. Čeprav so Italijani samostan večkrat podrobno preiskali, jih niso našli. S takim ravnanjem si je pokojni pridobil ugled pri vodstvu osvobodilnega gibanja, ki ga je povabilo na sestanek. 26. VII. 1943 so se v župnišću v Sušicah sestali s priorjem Leopoldom člani Izvršnega odbora OF Josip Vidmar, Edvard Kocbek in dr. Marjan Breclj, razen njih pa še dr.

Metod Mikuz in dr. Vito Kraigher. Na sestanku so se dogovorili, da bo prior kot cerkveni dostojanstvenik (prelat) posredoval v imenu IOOF pri ljubljanskem škofu dr. G. Rožmanu in da bo potoval tudi v Rim k papežu Piju XII. in mu nesel pismo IOOF. Škofa Rožmana je pokojni še lahko obiskal, v Rim pa zaradi bližnje italijanske kapitulacije ni mogel več potovati.

Po kapitulaciji Italije in po nemški ofenzivi na Dolenjskem so proti koncu oktobra Nemci zasedli ta predel Dolenjske do Novega mesta. Že nekaj dni za tem so 24. X. 1943 prišli Nemci po p. priorja in ga preko Rajhenburga (Brestanice), Brežic in Krškega prepeljali v mariborski zapor, po enem mesecu pa v ljubljanski zapor. Nemci so imeli iz zaplenjenega partizanskega arhiva neizpodbitne dokaze o sodelovanju priorja Leopolda s partizani; zaradi tega si je po mnenju Nemcev zaslužil smrtno kazen. Toda slučaj je nanese tako, da je ravno tedaj navezoval stike z Vatikanom poveljnik enot SS in policije za Italijo general Karl Wolf; ob prvem stiku mu je vatikanski funkcionar rekel, naj v dokaz dobre volje doseže, da bo izpuščen kartuzijanski prior, ki ga imajo Nemci zaprtega v Sloveniji. Tako je bil pok. p. prior na sv. večer 1943 izpuščen na svobodo, vendar ga Nemci niso pustili, da bi se vrnil v Pleterje. Do 3. I. 1944 je moral zapustiti »Ljubljansko pokrajino« in oditi v konfinacijo v Italijo v kraj, ki si ga bo sam izbral. Izbral si je najbližji kartuzijanski samostan v Vedani pri Bellunu in tam je preživel preostali čas vojne.

Maja 1945 se je vrnil v Pleterje in spet prevzel posle priorja. Samostan je v prvih povojnih letih zašel v krizo, večina redovnikov je odšla v inozemstvo, ker so bili tuji državljani. Zasluga pokojnega p. priorja je, da je samostan to krizo preživel in se obdržal z domačimi redovniki, ki pa jih ni bilo veliko. Lahko rečemo, da je tudi ugled priorja Leopolda pripomogel, da je danes kartuzija Pleterje najbolj poznan katoliški samostan v Jugoslaviji. Tako kakor je pokojni deloval med vojno, je s svojim delovanjem nadaljeval po njej. Ko je bilo 1949 ustanovljeno Ciril-metodijsko društvo katoliških duhovnikov LR Slovenije, se mu je pokojni z vsem ognjem pridružil. Ves čas je bil član društvenega odbora in se aktivno udeleževal delovanja društva. Posebno vidno je bilo njegovo sodelovanje pri društvenem glasilu Nova pot.

Kot posebna knjiga je izšlo delo »Kartuzija Pleterje in partizani« (Ljubljana 1953, 157 str.), kjer je objavil svoje vojne doživljaje. Za svoje delovanje med vojno in v povojnih letih je prejel

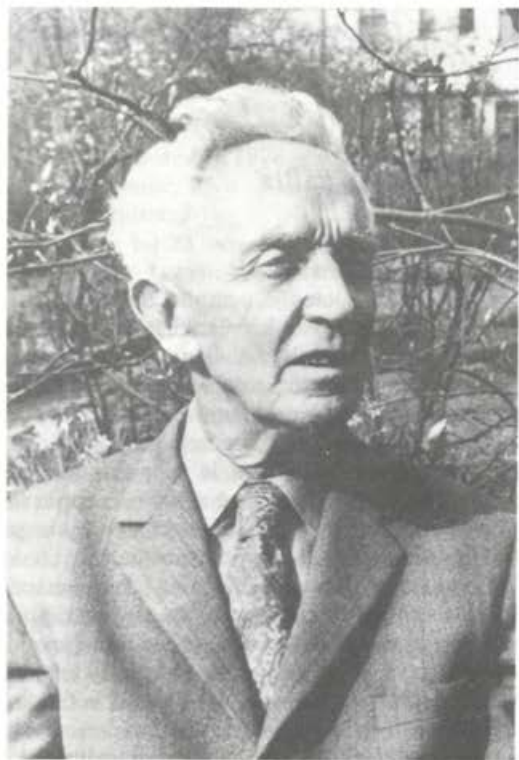
več državnih odlikovanj in drugih pohval; vendar v nekaterih cerkvenih krogih niso z odobravanjem gledali na njegovo delovanje, kar pa pokojnega priorja ni odvrnilo od njegove smeri.

V 87. letu starosti in po 33 letih vodstva samostana je leta 1967 odložil priorsko čast. Ob zasutem grobu je spregovoril nadškof Pogačnik, ki se je pokojnemu zahvalil za njegov zgled patriotizma in mnogih žrtev pa tudi za enako delovanje pleterskega samostana, kar je pripomoglo, da se niso uresničili nečloveški okupatorjevi načrti o iztrebljenju slovenskega naroda; nadškof je izrazil željo, naj kartuzija Pleterje še nadaljuje s tem delovanjem za blagor slovenskega naroda.

M. R.

Albert Rejec

Rejec je bil rojen v Tolminu dne 6. aprila 1899. Njegov oče je bil kovač. V družini je bilo 6 otrok. Berti je začel hoditi v šolo v Tolminu in

ker je bil nadarjen, ga je oče poslal v gimnazijo v Gorico, kjer je ostal do prve svetovne vojne. Družina je morala v begunstvo in Berti je nadaljeval svoje študije v Šentvidu pri Ljubljani, kjer je maturiral leta 1918. Očeta so poklicali k vojakom in je padel leta 1917, tako da je mati ostala sama z otroki. Po vojni so se vrnili v Tolmin, kjer je Berti dobil službo kot tolmač za slovenski in nemški jezik. Z zaslužkom je pomagal družini. Tu je ostal do leta 1922. Nato se je vpisal na univerzo v Padovi in obenem sprejel službo tolmača pri državnem svetu v Rimu. Tu se je večkrat srečal s slovenskimi poslanci. V tej službi je ostal le malo časa, ker je prišel fašizem na oblast. Vrnil se je v Tolmin, da bi se popolnoma posvetil primorskemu ljudstvu. Povezal se je s pisateljem Francetom Bevkom in Zorkom Jelinčičem, ki je bil takrat tajnik prosvetnih društev za Goriško. Pisal je v razne liste in pomagal urejevati knjižne zbirke Goriške matice. Bil je tudi tajnik političnega društva »Edinost« za Goriško. Ko so fašisti zaprli slovenske šole in razpustili prosvetne organizacije ter zatrli slovenski tisk, so se dijaki in drugi izobraženci zbirali po planinah in kot »izletniki« prirejali razne sestanke. Tudi Rejec in Jelinčič sta zbirala dijake in leta 1928 je bilo tako srečanje na Banjški planoti, katerega se je udeležil tudi študent tehnike Danilo Zelen iz Ljubljane, s katerim je bil Rejec tudi pozneje povezan. Fašistična policija je kmalu nato aretirala Jelinčiča in leta 1931 je bil obsojen na 20 let ječe. Iskali so tudi Rejca, ki se je precej časa skrival in leta 1929 pobegnil v Jugoslavijo. Občutil je vso grenkobo emigranta. S telesom je bil na svobodnih tleh, s srcem pa je ostal pri svojih rojakihi, ki so trpeli pod fašizmom. Začel je izdajati list »Svoboda«, ki je izhajal od aprila 1929 do sredine leta 1940. Namenjen je bil Slovencem pod fašistično Italijo in so ga skrivaj prenašali čez mejo. Poleg »Svobode« je izdal tudi nekaj številčk »Borbe« in »Straže ob Soči«. Vsi ti listi so bili protifašističnega duha.

Rejec je tudi sam prihajal ilegalno čez mejo in se srečeval z zavednimi Slovenci. Fašisti in nacisti so postali naj pozorni in so zahtevali od jugoslovanskih oblasti, naj ga aretirajo. Dvakrat je bila nanj razpisana posebna nagrada za tistega, ki bi ga prijavil ali ujel. Rejec se je moral umakniti iz Slovenije in je odšel v Beograd, kjer je pod imenom Anton Mladen postal generalni in organizacijski tajnik »Zveze jugoslovanskih emigrantskih združenj iz Julijske krajine«. Tu je deloval do leta 1940, ko je jugoslovanska vlada

prepovedala delovanje Zveze. V vseh teh letih je bil Berti v stikih z dr. Josipom Wilfanom in z dr. Engelbertom Besednjakom, ki sta se potegovala za pravice narodnih manjšin. Pismene stike pa je navezal tudi z italijansko politično emigracijo v Parizu, kjer je Carlo Rosselli ustanovil gibanje »Giustizia e libertà« (Pravica in svoboda), ki se je borilo proti fašizmu. Temu gibanju je pomagala tudi slovenska in hrvatska organizacija TIGR, s katero je bil Rejec tesno povezan.

Po razpustu Zveze je Berti stopil v ilegalo in v Beogradu dočakal začetek druge svetovne vojne. Svoje delo je nadaljeval v boju proti okupatorju in ko je bil Beograd osvobojen, je stopil v Slovenski bataljon. Kot partizan je bil nekaj časa za tolmača v italijanski diviziji »Italia«, ki je nastala iz razpadle italijanske vojske na jugoslovanskem ozemlju.

Po osvoboditvi je prišel zopet v Slovenijo in ker je najboljše poznal vsa vprašanja in težnje primorskega ljudstva, je nastopil službo v tiskovnem uradu predsedstva vlade SR Slovenije. Tu je ostal do leta 1948, nato pa je do upokojitve deloval v Inštitutu za narodnostna vprašanja ljubljanske univerze. Upokojen je bil leta 1959. Upokojitev pa je zanj pomenila prosti čas za pisanje. Vse, kar si je nabral v razburkanih letih svojega življenja, je zdaj naravnost bruhalo iz

njega. Misli so se kopičile in jih je metal na vsak papir, pa naj je bil papir od reklame ali prazna stran kake revije. Ni imel časa, da bi to prepisoval, pač pa je kar na takih papirjih pošiljal raznim urednikom, kot bi se bal, da bi se mu medtem druge misli izgubile. S svojimi članki je zalagal zlasti zamejski tisk. Dopisoval je v Primorski dnevnik, Gospodarstvo, Novi Matajur, Jadranski koledar, Trinkov koledar in tudi v koledarje goriške in celjske Mohorjeve družbe. Njegovi spisi nam odkrivajo, s kakšno ljubeznijo se je zanimal za zamejske Slovence in s kakšno odločnostjo se je zavzemal za njihove pravice. Verjetno ni nihče tako dobro poznal razmer na Primorskem kot Berti Rejec. Dobro je poznal kraje, ljudi in vse družbeno dogajanje. Bil je vseskozi narodnjak, v svojih spisih pa nepristranski, pošten ocenjevalec razmer, dogodkov in ljudi. Nikjer ni gledal na barvo in obleko, kot Slovenec je pomagal vsem Slovencem in med temi so mu bili najbolj pri srcu tisti, ki so bili brezpravni. Veliko lepega je napisal zlasti o Beneški Sloveniji, Ivanu Trinku in Cuffolu-Čedermacu ter o vseh tistih, ki se še danes borijo za pravice beneških Slovencev. Njegovo srce, ki je ljubil te brate na zahodu, je prenehalo biti dne 28. oktobra 1976. Zdaj počiva na Viču pri Ljubljani.

Jožko Kragelj

Erna Starovasnik

Dne 2. aprila letos je ugasnilo življenje Erne Starovasnik, preproste kmečke matere in pisateljice. V njenem 58. letu življenja jo je razjedel rak, bolezen naših dni, torej v letih, ko je kljub številni družini in ob porajanju vnučkov in vnuč zorelo v njej čedalje več pesmi, pravljic, črtic, novel in povesti, ki bi jih še rada napisala za otroke in odrasle. Na cvetno nedeljo 3. aprila so jo v Poljčanah pokopali ob udeležbi velikega števila ljudi, ki so pokojnico spoštovali.

Čeprav njeno ime zaman iščemo v kateremkoli literarnem priročniku ali pregledu slovenskih pisateljev – greh naših literarnih zgodovinarjev, ki zanemarjajo ali podcenjujejo našo tako imenovano obrobno leposlovno ustvarjanje kot neučetniško in neživljenjsko – jo bo prihodnost morda le opravičila, saj je kljub le osnovnošolski

izobrazbi napisala nad 400 črtic in novel ter pet samostojnih knjig. To so predvsem povesti, ki so izhajale v Kmečkem glasu in so hkrati dale tudi pobudo za ustanovitev Kmečke knjižne zbirke, v kateri so izšle njene štiri knjige: Ukradena mladost, Oveneli nagelj, Odločilno leto in Plačani računi. Poleg teh je napisala še povesti Spomeniki na tujem in Regratova lučka. V vsaki teh knjig je spregovoril naš kmečki in delovni človek, v njih se srečujemo z vsem hudim, bridkim in lepim v življenju, z vsem, kar je povezano z ljubeznijo in trpljenjem, z nemirom in bolečino. Od povesti do povesti spremljamo, kako si pisateljica prizadeva za zgodbo ustrezno izražanje, za svoj lastni slog. Njeno resnično pripovedovanje spremljata moralna ideja in volja do zmage. Njena zadnja knjiga Zibka pa teče, ki jo je končala lansko jesen, verjetno že s poslednjimi močmi v boju z neozdravljivo boleznijo, saj jo je pisala na Onkološkem inštitutu v Ljubljani, še ni izšla. V njenem pisateljskem delu so ji bili pomembnejši življenjski cilji kot umetniški. Prehitela jo je smrt, da ni mogla izpolniti vseh načrtov, ki jih je nosila v sebi.

V zadnjih letnikih mohorskega koledarja je objavila tri prikupne črtice: Darinka (KMD za leto 1973), Knjige (KMD za leto 1974) in Gledanje (KMD za leto 1975). Letošnji koledar prinaša njeno črtico Nikoli ni prepozno. V večernicah za leto 1977 smo brali njeno povest (pod psevdonimom Ede Podpečanove) Hiša na robu doline, v kateri opisuje trdnega gruntarja, ki nikakor noče izročiti ključa domačije sinu. Šele v skrajni stiski, ko mu umrje žena in hči, odide od doma, na katerem ostane sam, ker se je medtem tudi sin poročil in zapustil dom, se omehča in prosi sina, naj se vrne in prevzame domačijo. Pokojna pisateljica se je v povesti lotila perečega vprašanja, ki še danes pesti marsikatero domačijo in ogroža njen nadaljnji obstoj. Tudi ta povest je zrasla iz tistega, kar je pisateljica označila kot resnično svoje, kot doživeto, kot izrez iz resničnega vsakdanjega življenja, iz izkušenj, ki so ji bila najzanesljivejša in tudi najbolj življenjska pisateljska šola.

Prof. dr. Ivan Tomšič

Dne 10. novembra 1976 je v Dubrovniku umrl prof. dr. Ivan Tomšič, upokojeni profesor ljubljanske pravne fakultete.

Rojen je bil 23. novembra 1902 v Tacnu pod Šmarno goro kot sin kočarja in sodarja. Družina se je leta 1905 izselila v Združene države Amerike, kjer je Ivan v Clevelandu, Ohio, začel obiskovati (angleško) osnovno šolo. Mati ga je 1910 pripeljala v domovino, da je nadaljeval šolanje v slovenščini. Osnovno šolo je zaključil v Šentvidu nad Ljubljano, kjer je tudi maturiral na škofijski klasični gimnaziji. Na ljubljanski univerzi je študiral pravo in 1926 dosegel doktorat iz te stroke. Nato se je na Dunaju in v Parizu izpopolnjeval v meddržavnem pravu in diplomatski zgodovini. V Parizu je izšla 1931 njegova knjiga v francoščini o hibah volje pri sklepanju meddržavnih pogodb s predgovorom znanega čilskega strokovnjaka za meddržavno pravo A. Alvareza. S to knjigo se je habilitiral za docenta na pravni fakulteti ljubljanske univerze. Tedaj se je tudi poročil z Josipino Lardar iz Dubrovnika in v zakonu se jima je

rodila hči Dubravka, sedaj poročena Srebotnjak, naša svetovnoznana pianistka.

Slovenci smo imeli že v prejšnjem stoletju svoje odvetnike in notarje, sčasoma smo začeli dobivati slovenske sodnike, tako da smo imeli od pravnih panog najprej razvite tiste, ki so potrebne na sodišču (kazensko pravo, civilno pravo, procesno pravo). Ker nismo imeli lastne države, smo imeli malo strokovnjakov za ustavno pravo, meddržavno (mednarodno) pravo pa je bilo pri nas popolnoma zanemarjeno, kar se je posebno poznalo na mirovni konferenci v Parizu 1919, ko smo bili Slovenci popolnoma nepripravljeni na boj za naše meje. Ko smo dobili jugoslovansko državo in je bila ustanovljena ljubljanska univerza, so na njeni pravni fakulteti začeli predavati tudi meddržavno pravo. Prvi profesor je bil dr. Ivan Žolger, edini slovenski minister v habsburški monarhiji, ki pa je že leta 1925 umrl. Za njim je postal profesor za meddržavno pravo dr. Leonid Pitamic (gl. Mohorjevc koledar 1972, str. 173–174), ki pa je že po štirih letih zapustil to mesto, ker je odšel v Washington kot jugoslovanski poslanik v Združenih državah Amerike. Kot tretji je zasedel to mesto dr. Ivan Tomšič. V svoji stroki se je še naprej izpopolnjeval v Ženevi in Den Haagu, leta 1937 je postal izredni profesor za meddržavno pravo z občo in narodno diplomatsko zgodovino, leta 1938 ga je Svet Zveze narodov poslal za delegata v mednarodno plebiscitno komisijo v tedanjo Sirijo. Med II. svet. vojno je prof. Tomšič izdal knjigo *Vojno in nevtralnostno pravo* (Ljubljana, Nova založba 1942), v kateri je tudi zapisal stavek: »Po občem meddržavnem pravu in kakor smiselno izhaja iz predpisov IV. haaškega dogovora (tudi iz predpisov italijanskega vojnega zakona), se vojaška zasedba ne sme spremeniti v priklopitev (aneksijo)«. Prav to so pa Italijani naredili, ko so 3. maja 1941 priklopili »Ljubljansko pokrajino« h kraljevini Italiji. Na osnovi te knjige ga je pravna fakulteta izvolila za rednega profesorja. Italijani pa te izvolitve niso potrdili, to je storilo šele 1945 ministrstvo za prosveto Narodne vlade Slovenije z veljavnostjo od 1941.

Svoje članke s področja meddržavnega prava in diplomatske zgodovine je prof. Tomšič objavljал predvsem v reviji Leonove družbe »Čas«, v Slovenskem pravniku in v Zborniku znanstvenih razprav (pravne fakultete). V njih je posvečal posebno pozornost domačim problemom s tega področja, izseljencem, manjšinam in vprašanjem naših meja. Pri tem je treba posebej opozoriti na

njegovo pravno presojo koroškega plebiscita in na njegovo zavrnitev italijanske teze o italijanski suverenosti nad conama A in B Svobodnega tržaškega ozemlja. V Sloveniji in Jugoslaviji je prof. Tomšič sodeloval pri vseh institucijah, ki se ukvarjajo z meddržavnim pravom; znan pa je bil tudi v tujini in je bil član več tujih znanstvenih društev, tako v Švici, Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike; v Inštitutu za meddržavno pravo v Ženevi je bil prvi Slovenec, ki je dosegel to članstvo.

42 let je prof. Tomšič predaval na ljubljanski pravni fakulteti meddržavno pravo in sorodne predmete ter je tako vzgojil v tej panogi številne generacije slovenskih pravnikov. Pri tem je bilo treba orati ledino, ker sta oba profesorja pred njim samo nekaj let predavala ta predmet in se je šele prof. Tomšič lahko daljši čas posvetil tej panogi. S svojimi predavanji, učnimi pripomočki, delovanjem v tovrstnih inštitutih in komisijah ter s pisano besedo je prof. Tomšič pridobil ugled tej panogi preko meja Slovenije. Posebej je pokojni skrbel za slovensko izrazoslovje s tega področja. Ohranimo lep spomin na moža, ki je vse svoje življenje posvetil proučevanju meddržavnega prava pri Slovencih in tako pripomogel k razvoju slovenske državnosti.

M. R

Vladimir Truhlar

*Vsakokrat
nekaj korakov s pravkar umrlim v deželo,
ki jo vsakokrat
manj
poznam.*

(Navček; pesem iz še neobjavljene zbirke Kri).

Tako si je v svoji tenkočutni duši govoril pokojni jezuitski pater Vladimir Truhlar potem, ko se je po dolgem bivanju v tujini spet vrnil v Slovenijo.

Takrat je še vibriral v njem občutek polne, moške ustvarjalnosti. Takrat je bilo koncilsko pričakovanje še sveže kot pomladno jutro, ki se je dvigalo nad zelenim gričevjem ljubljanske okolice, v katero je zrl iz svoje draveljske mansarde.

In v to cvetno pomlad upanja in pričakovanja je nenadno zadrobil zvonček v rdečem vrhu

zvonika pri cerkvi sv. Roka: kot znanilec grenke slutnje ...

Še vedno veliki načrti za prenovitveno delo v slovenski duhovnosti in v slovenski Cerkvi so se začeli počasi rahljati in končno rušiti. In ko je občutil, da je končno izgubil pogoje za svoje delo, se je – kljub strastni ljubezni do svoje materinske besede in domovine – odločil »otresti prah s svojih nog«, zapustiti spet domačo hišo ter nadaljevati pot skozi tuje kraje. Še tri tedne pred svojo smrtjo v samotni južnotirolski vasi Lengmoos se je izpovedal dobremu znancu, italijanskemu pisatelju Ignacu Siloneju: »O stvarih, v katerih resnično živim in bivam, ne morem govoriti z nikomur«.

In če ni nikogar, ki bi mogel globlje osvetliti globine Truhlarjeve osebne zgodbe, bo zgodovina njegovega dela zapisana tako v misel svetovne teologije kot v našo narodno kulturo.

Odkar je pokojni Vladimir Truhlar leta 1949 nastopil svojo profesorsko službo na mednarodni papeški gregorianski univerzi v Rimu, pa do njegovega usodnega odhoda v tujino poleti 1976 je izšlo izpod njegovega peresa več kot 180 raznih knjig in razprav, če prištejemo k temu tudi že napisana, a še neobjavljena dela.

Svoje mladostne literarne poskuse je Truhlar objavljaval v tedanjih revijah Žar, Mentor, Mladika in tudi v Domu in svetu. Poznejše strokovne razprave je sam kot profesor pisal najprej v latinščini, pozneje pa tudi v nemščini in italijanščini. Sicer pa so bila njegova dela prevedena tudi na dr. ge. pomembnejše evropske jezike. Zanimivo je, da v vseh teh znanstvenih delih, kakor tudi v razglaganjih posameznih velikanov zgodovine, vse »od sv. Pavla do Daga Hammarskjölda«, ter pozneje v njegovi poeziji in esejistiki, v vseh teh različnih stvaritvah najdemo vedno enak pristop k stvarnosti. Sam ga je imenoval »eksistencialno-izkustveni« pristop. Se pravi, da je Truhlar sam živel tako celostno, da v njem ni bilo moč na noben način deliti človeško od krščanskega, estetsko od filozofskega, znanstveno od umetniškega, duhovniško od pesniškega, profesorsko od vzgojiteljskega in podobno. Izvirnost in vrednost njegovega duha lahko vidimo prav v tem, da je znal vse omenjene razsežnosti združiti v eno edino močno življenjsko izkustvo. V tem mu je bil nemala opora genialni mislec življenjskega in hkrati modernega krščanstva Romano Guardini. Truhlar je tako uresničil tako redko enost življenja, ki ne pozna razbitosti, kvečjemu le omejeno-

Vladimir Truhlar

sti, ki so lastne vsakemu zemljanu, in so bile lastne tudi njemu.

Vendar je treba naglasiti, da je pokojni pater z vzornim, izrecno discipliniranim, iskrenim in dobesedno garaškim delom ovrednotil izjemne talente, ki so mu bili zaupani. S hvaležnostjo v srcu se je vedno spominjal tudi tistega, kar je bil prejel v srečanjih s prof. Alešem Ušeničnikom, jezuitskim učiteljem novincev A. Stegerjem, kardinalom Avguštinom Beajem, slovanskim jezuitskim asistentom A. Prešernom in s tolikimi drugimi, ki so nanj usodno vplivali. Brez njihove pomoči se ne bi mogel nikdar tako afirmirati na svetovni ravni, kakor se dosedaj ni posrečilo še nobenemu teološkemu mislecu našega malega naroda. Vse, kar je sam prejel, pa je skušal še posebej v četrto stoletja trajajočem poučevanju posredovati tudi študentom iz vsega sveta.

V slovenski kulturni prostor je najbolj posegel s svojimi prvimi slovenskimi knjigami, posebej s Pokoncilskim katoliškim etosom (1967) in s Katolicizmom v poglobitvenem procesu (1971), ki ju je izdala Mohorjeva družba v Celju. Slovenska cerkvenost, v kateri je tedaj završalo, ni bila navajena poslušati tako osvobojenega in sproščene govora. In ko so nekateri privlekli iz svoje apologetske orožarne zarjavele topove iz prejšnjega stoletja (modernizem, relativizem, skepticizem, iracionalizem itd.), je postalo še enkrat jasno koliko dialogalne osveščenosti in razpoložljivosti, ter koliko ustvarjalne svežine in širine še vedno potrebuje naš duhovni provincializem.

Pokojni Vladimir Truhlar je znal biti – recimo – tudi neprijeten. Da, neprijeten. Saj je z vso teološko ihtavostjo in z vsem pesniškim nemirom naravnost silil iz tiste prijetne konvencionalnosti, plehkosti, narejenosti, zmaličenosti, povprečnosti... v kateri se navidez dobro počutimo. Njegove omiljene besede so bile čisto nasprotne: »globina«, »pristno«, »neponovljivo«, »enkratno«, »Absolutno«... Prepričan je bil, da je samo na tej z naporom dosegljivi osnovi, o kateri govore te besede, možno polno sožitje med verimi in nevernimi ljudmi naše družbe.

V noči četrtega januarja se je končno zaustavil pisalni stroj, ob katerem je pater Truhlar preživel takorekoč vse svoje življenje. Pola papirja je ostala neizpisana. V utrudljivo delo ustvarjalnega odkrivanja človeških globin in lepote je posegel diktat Stvarnika samega, ki edini dokončuje nepopolno delo človeka, kot »nova Mavrica, nad uglaslimi napori«.

Lojze Bratina

Ludvik Zorzut

Ludvik Zorzut je utihnil. Več kot pol stoletja se je oglašal po raznih revijah, koledarjih in časnikih. Zlasti Primorci in Štajerci smo ga dobro poznali. Njegov korak se je ustavil. Prehodil je hribe in doline in s svojimi bistrimi očmi opazoval lepote slovenske zemlje, ter jo opeval v pesmi in prozi. Dne 27. aprila je prenehalo biti njegovo veselo srce.

Rodil se je v Medani 24. avgusta 1892 v isti hiši kot pisatelj Gradnik. Njegov oče je bil učitelj. Osnovno šolo je obiskoval v rojstni vasi, nato ga je oče poslal v Gorico, kjer je obiskoval nemško klasično gimnazijo. Ravnatelj gimnazije je bil dr. Josip Tominšek, ki je že takrat navduševal dijake za planinstvo. Zorzut je maturiral leta 1913 in z nekaterimi sošolci stopil v bogoslovje, ker je čutil, da bi se v tem poklicu najlaže posvetil svojemu ljudstvu. Prva svetovna vojna in soška fronta pa sta prekrizali njegove načrte. Italijani so mnoge slovenske in tudi furlanske duhovnike internirali in tudi mladi Ludvik je moral z očetom učiteljem v italijansko begunstvo, kjer je ostal od leta 1915 do 1919. Selili so ga iz kraja v kraj. Bil je v Cremoni, pri Salernu, v San Severino delle Marche in končno v Firencah. V San Severinu je

med briškimi begunci spoznal slovensko deklico, ki je pozneje postala njegova žena. Po vrnitvi iz begunstva se je preselil na Štajersko in se v Mariboru zaposlil pri mestnem magistratu. Tu si je postavil lastno hišo in si ustvaril družino. Prišel je v stik z raznimi kulturnimi osebnostmi in aktivno sodeloval pri mariborski podružnici SPD, pri kateri je bil 20 let odbornik in dopisnik. Vodil je tudi turistični urad. Leta 1941, ko so Nemci zasedli Štajersko, je moral zopet v begunstvo. Umaknil se je najprej na Videm pri Krškem, nato v Laško, v Ljubljano in leta 1944 je prišel v Gorico. Tu je deloval pri Rdečem križu, od maja 1945 do priključitve Primorske je bil referent za arhive, od 1947 do 1949 pa poverjenik za narodni kataster. Leta 1949 se je moral na pritisk italijanskih oblasti izseliti v Jugoslavijo. V Novi Gorici je pomagal ustanavljati študijsko knjižnico. bil je referent za muzeje in arhive, leta 1951 pa je bil imenovan za prvega upravnika novega Goriškega muzeja. Leta 1953 je bil upokojen in se naselil v Kanalu v Gradu.

Zurzutovo pesniško in pisateljsko delo je zelo obširno. Prvo pesmico je objavil v šesti šoli v dijaškem listu Naše vaje. Prva njegova pesem je bila natisnjena v Domačem prijatelju. Pozneje je pisal v različne publikacije, 25 let tudi v Koledar celjske Mohorjeve družbe. Za planinstvo ga je navdušil goriški škofijski kancler Fran Setničar, gorohodec-samotar, ki je že takrat v vseh letnih časih lezel na Triglav. Mohorjevi družbi pa se je posvetil zlasti po upokojitvi, ko mu italijanske oblasti dolgo časa niso hotele dati vizuma zaradi njegovih člankov o zamejskih Slovencih. Tudi pisatelj Finžgar jephvalil njegovo pisanje: »Vi ste mojster, znate iz malega, iz nekaj nepomembnega napraviti celo reč zanimivo.«

Prvi opis krajev je vedno opozarjal in odkrival naše slavne može, ki so v preteklosti s preprosto in umetniško besedo ustvarjali bogato zakladnico naše kulture. V njem je bila nemirna kri, zato je bil vedno na poti in povsod iskal navdihe za svoje pesmi in potopise. Hudomušni prijatelji so ga imenovali »Homo alpinus saltans« ali pa »Dominus ubique« (planinec skakač, povsod prisotni gospod). Njegovo srce je bilo do konca mladostno, zato se je prišteval k skupini »Juventus fervida« in zapisal: »Starosti mirno, smelo zri v oči, Juventus fervida – smo mi!«

Mohorjeva družba mu je za osemdesetletnico izdala zbirko pesmi »Ptička bregarca«. V uvodu je goriški knjižničar Marjan Breclj lep označil njegov značaj: »Komunikativen, kot je vedno bil,

živahen, gibčen in svež kot malokdo ni mogel drugače, kot da se je razdajal v posebni zvrsti poezije – improviziranih verzih. Ni bilo vesele družine, kjer ne bi bil zraven, ne šagre ne proslave, ne poroke ne sedmine, ne nove maše ne birme, ne otvoritve koče ali razstave, ne skupinskega izleta v pomemben kraj, ne pokopa ali veselega dogodka, kjer ne bi slišali njegovih dovtipnic, verzov, ki so iskali rime na imena, priimke, na poklice in vzdevke.»

Nadvse je ljubil svoja rodna Brda. Ko je prišel v Kanal, je zvedel, da v domači vasi nimajo organista. Takoj je ponudil svojo pomoč in hodil redno v Medano – včasih celo peš – da je orglal v cerkvi. Bil je ponosen, da je v vseh teh 25 letih ohranil kontinuiteto zbora, da se zbor ni nikdar razšel.

Kljub visoki starosti je imel še polno načrtov. Pripravljal je roman za večernice – briški roman izpred prve svetovne vojne. Za letošnji koledar bi bil tako rad napisal članek o Ivanu Cankarju v Brdih. Lanska bolezen pa mu je pustila posledice, da je začel pešati. In tega se je dobro zavedal. Zato je začel zbirati v mape svoje rokopise. Čeprav so mu pešale moči, je njegov duh ostal svež do konca. Svoje Medane ni mogel zapustiti, zato je še štirinajst dni pred smrtjo (na veliko noč) zadnjikrat orglal v domači cerkvi. Tudi svoje planine je želel še enkrat videti, zato je naprosil sina, da ga je zadnje nedeljo peljal iz Kanala na Lig, od koder se je še poslednjikrat ozrl na Benečijo, Matajur, Kanin in Krnsko pogorje. Poslavljal se je. Prijatelju Srečku Šuligoju in svoji ženi je naročil, kakšen naj bo njegov pogreb. Napisal je osem strani oporoke, kjer je med drugim zabeležil: »Odklanjam godbo, velike vence, odličja . . . Želim si poljskih rož in majhen lesen križ pred venci.« Zapustil je celo nagrobni napis: Tu sem se za vedno ustavil

večni popotnik

Ludvik Zorzut

roj. 24. 8. 1892.

Ljudski pevec in pripovedovalec.

Ko mimo greš, postoj

in v duhu tudi ti z menoj

veselo pesmico zapoj.

Zadnji dan življenja se je še sam obril in pri zajtrku omahnil na mizo.

Njegov pogreb je bil veličasten. Iz Kanala so ga prepeljali v Medano. Pogreba se je udeležilo veliko njegovih prijateljev, sodelavcev in znancev. Peli so mu njegovi pevci iz Medane in Koza-

Ludvik Zorzut

Mohorjeva družba mu je hvaležna za dolgoletno sodelovanje in za vse njegove članke, s katerimi je buditelj v bralcih zanimanje za lepoto naše zemlje in jih seznanjal s težavami in vprašanji zamejskih Slovencev.

Jožko Kragelj

Ludvik Zorzut pri orglah

To jutro arhitekt ni dobro spal. Proti koncu je imel mučne sanje in zadnje pol ure preležal v napol budnosti, iz katere se je spet in spet docela zbujal. In vendar bi bil spanja potreben, ker je prejšnji večer legel šele po polnoči, tako se je zavlekla seja, ki se ji ni bilo mogoče ogniti. Skušal si je v budnih trenutkih narediti nekaj načrta za nastopajoči dan, vendar misli niso bile dovolj jasne, in naposled se je zadovoljil s tem, da je opazoval ženine skodrane lase, ki so se v slapu usipali čez blazino.

Žena je šele vstajala, ko je bil on že umit in obrit, čil in prerojen od mrzle vode, s katero se je zdrgnil do pasu. »Naredim jaz zajtrk!« je zaklical ženi in s koticom očesa ujel njen hvaležni izraz, ko je sedela na posteljnem robu in zbiralala moči, da se premakne naprej. »Naša stenska ura spet prehiteva,« je rekel že iz kuhinje, »pretirana naglica bi bila nepotrebna.«

Zajtrk je bil boljši kot ponavadi, sicer pa se mu je, kadar ga je pripravil sam, vedno zdel boljši. Najbrž gola samovšečnost, si je govoril vsakokrat, in vendar se občutek tudi potem ni spremenil. Marka skoraj ni bilo mogoče zbuditi, ves razkuštran in krmežljiv je sedel na svojem koncu mize in se ni dal spraviti v kopalnico, »dokler ga kava malo ne zdrami,« kot je rekel. Z Barbaro ni bilo težav, pa saj je bila vedno taka: otrok, s katerim je bilo vse lahko.

»Mi boš pustil avto?« je vprašala žena, ko se je že bližal odhod v varstveni dom. »Danes ne morem,« je rekel, »k Skočirju moram opoldne in rad bi obiskal očeta.« Oče je bil razlog, ki mu Lina nikoli ni ugovarjala, čeprav je bilo očitno, da bi se do doma za ostarele brez težave prišlo tudi z avtobusom. Morda se je njeni vdanosti skrivaj pridruževal občutek, da je treba k tej ustanovi priti v osebнем avtomobilu, sinov položaj lahko očetu tam samo koristi.

»Si zvečer prost?« je rekla v odgovor. »Menda ni spet kake seje.«

Arhitekt se je nasmehnil. »Danes nimam ničesar. Lahko kam greva.«

»Bi šel v gledališče?« je vprašala; Barbara je bila že vsa oblečena in pripravljena za odhod.

»Ko imajo tako obupen program,« je rekel, »sama si zadnjič videla, kako ti je bilo žal, da sva šla gledat tisto morijo. Ali ni v kinu nič sprejemljivega?«

»Pogledala bom, morda kupim vstopnice od kosila grede.«

»Marko, preden odideš v šolo, preglej, da kaj ne ostane prižgano, in ne pozabi zakleniti!« je zaklical arhitekt od stanovanjskih vrat. »Na svidenje!« Vedno ista opozorila ob odhodu, a boljše je najbrž nekaj dolgočasnega ponavljanja, kot da bi kdaj ob vrnitvi našel v kuhinji ožgano ponev ali stanovanje okradeno.

Avto ni hotel takoj vžgati. »Jutra so še hladna,« je rekel arhitekt, »ampak v garažo je predaletč, kaj moreš.« Tedaj je motor vendarle zabučal. Arhitekt je pogledal na uro: vse bo še o pravem času. Ceste so ob tem času še razmeroma prazne, samo tistih nekaj križišč...

Oddala sta otroka v varstvenem domu in se odpeljala nazaj na široko cesto, ki je držala iz mesta proti vzhodu. Arhitekt je spet pogledal na uro: bila sta skoraj zgodnja.

»Vendarle imaš precej daleč v službo,« je rekel čez nekaj časa. »Vem, da si se navadila teh ljudi, ampak ustanova je preveč na mestnem robu. Kaj se ne bi ogledala za kako drugo službo?«

»Oh, ne vem,« je odvrnila žena, »kar nič se mi ne ljubi začeti kje drugje spet od začetka. Že tu je bilo dovolj težko.«

»Drugič bi bilo lažje,« je menil. »Jaz bi ti vendarle poskusil najti kaj v bližini moje pisarne. Kar pomisli, kako sva si daleč narazen v delovnem času! Ko bi bila kdaj kaka zares huda sila...« Ni dokončal stavka, ker si je bilo težko predstaviti, kakšna sila bi to mogla biti. Avtomobil je bil vedno pri roki, v resnično hudih primerih pa je tako vsaka pomoč negotova.

»Pa poglej, če misliš...« je rekla Lina. Pobožal jo je po licu in se ji nasmehnil. Nehote je pomislil, kako je drugačna od njegove prve žene. Tam ni dopovedal ničesar brez dolgotrajnega dokazovanja in prepričevanja. Lina pa trme tako rekoč ni poznala.

S tem novim avtomobilom je bila tudi jutranja vožnja v službo užitek, kako prav je naredil, da se je znebil zastarelega fiata 1300. In še poraba je precej manjša, ob boljšem avtomobilu. Kako tiho inalahno drsi ta reč po cesti, komaj čutiš, da se pelješ.

»Kako sem vesel, Lina, da te imam,« je rekel, tisti hip samo malo začuden nad tem, da je premišljal o prednostih novega avtomobila in potem spregovoril o ženi. A občutek je bil pristen, čutil je, kako ga navdaja toplo čustvo do žene. »Tako

mirno je moje življenje, odkar sem te našel,« je nadaljeval še bolj prepričan, da govori tisto, kar čuti. »Pa me je bilo včasih strah, ker sva se poznala tako kratek čas.«

»In jaz ločenka z otrokom,« je mirno rekla Lina. »Prav lahko bi si mislil, da je bila ločitev po moji krivdi in jaz zbirka vseh najslabših lastnosti.«

»Oh ne,« je rekel, »tega si nisem mogel misliti. Predobro sem poznal Kurenta.«

»Da, res, vidva sta se poznala.« Gledala je predse, nič se ji ni zganilo na obrazu ob omembi prejšnjega moža, ko je bila prve čase dovolj občutljiva v tem pogledu. Šele zdaj ga je začela res pozabljati, je pomislil. Tu se ne da nič prena-gliiti.

Od žene se je poslovil lepše kot po navadi, večkrat jo je poljubil. Ves je bil še poln toplega občutka, v katerem se je ljubezen mešala s človeško bližino in s hvaležnostjo usodi. »Danes bo dan dolg,« je rekel, »komaj zvečer se bova vide-la. Če ne bo nič pametnega v kinu, rajši ne kupuj. Saj bo morda kaj na televiziji. In sploh je včasih dobro biti malo doma.« Čutil je, kot da je ostalo še nekaj neizgovorjeno, vendar se misli niso ho-tele zbrati.

Za njegov urad sicer ni bilo odvečnega časa, pa je vendarle skočil v bife na črno kavo. Pogovor o varstvu zelenih površin, to se utegne zavleči daleč čez dve uri, dobro se je malo pripraviti nanj.

V bifeju je našel kar dva kolega. Skupaj so potem odšli v urad, resda z malo zamude, vendar okrepljeni za nove naloge, je rekel eden izmed kolegov.

Tisto prvo uro je pregledal svojo pošto – neod-prta je bila še vsa od prejšnjega dne, ni bilo prej časa zanj – in si malo uredil reči na mizi, za več ni bilo časa. Ob osmih se je že začel pogovor.

Stvari niso bile nove nikomur. Novo je bilo morda to, da je bila na seji zastopnica društva za varstvo narave. Arhitekt jo je poznal od prej, imel je nekaj poslovnih stikov z njo in je nekako ni maral, čeprav ni vedel pravega razloga za to. Morda zato, ker je bilo njeno govorjenje nekoli-ko vsiljivo, stvari je dopovedovala sogovorniku s prevelikim poudarkom, tudi pojasnjevala je pre-več, včasih povsem po nepotrebnem.

Govorilo se je o zidavi novega objekta, kot so mu pravili, na področju največjega mestnega par-ka, na ozemlju, ki bi moralo biti po vseh pisanih in nenapisanih pravilih nedotakljivo. Vendar je predlog že nekaj časa vztrajno prihajal na seje, ko ni bilo uspeha z eno varianto, so prišli z malo

drugačno, in zdaj so bili vsi že nekako naveličani, predlog je dobival vedno več glasov, čeprav so bili nasprotniki še v večini, a zdelo se je, da je vse skupaj samo še stvar časa. Arhitekt se je bil naveličal že pred časom in je bil zdaj med tistimi, ki so ravnodušno poslušali argumentacijo za in proti ter na koncu vzdignili roko za predlog ali se vsaj vzdržali glasovanja, kar je imelo enak učinek, ker so privrženci predloga nastopali strnjeno in kakor da disciplinirano.

Predlog tega dne je prinašal novo varianto, po kateri naj bi se zelene površine, izgubljene zaradi postavljanja 'objekta', v celoti nadomestile z dru-gimi v ozadju istega parka, na travniškem ozem-lju, ki je bilo v zadnjih desetletjih nekako zapu-ščenno, nekaj srednjega med gojenim parkom in naravnim sprehajališčem. Varianto je obrazložil načelnik mestnega načrtovalnega urada, po izo-brazbi arhitekt, sicer pa že dolga leta v upravni službi in baje izvrsten administrator. Imel je izde-lanih več skic v nekaj izvodih, ki so lahko krožili ob mizi. Arhitekt si jih je ogledal, sicer pa so bile skoraj odveč. Tako nazorno in prepričljivo je znal načelnik prikazati vse prednosti take izved-be. O zemljišču, ki naj bi se zdaj aktiviralo, kot je rekel, je govoril razvneto kot o pozabljenem kotu, ki ga je treba povsem preobraziti, da bo zares služil svojemu namenu. Tam bo treba nare-diti dobre zavojnate sprehajalne steze, ki bodo pomagale ohranjati naravni videz, postaviti pa tudi nekaj objektov, ki bodo ljudem delali spre-hajanje prijetno: tu mora biti okrepčevalnica, v nizki stavbi, stisnjeni k bregu, da ne bo motila okolja, z lepo verando, s katere se bo odpiral pogled na dolnji del parka. Predvideni so bili vsi prostori, potrebni v takih okoliščinah.

Zakaj se pravzaprav toliko žene, je premišljal arhitekt, ko ga je poslušal. Včasih se je govorilo, da ni nedostopen za kako debelo kuverto, kadar je šlo za to, da se kaka stvar požene z mrtve točke. Ali da je podprl eno izmed dveh možnosti, ki sta bili precej enakovredni in se ni bilo lahko odločiti. Ampak takšne govorice so pogostne in najbrž največkrat le obrekovanje. Očitne prista-nosti mu nikoli niso mogli pripisati, ravnal je tako, da je bilo to vedno mogoče imeti za preu-darno razsodnost.

Po vsem videzu je njegovo razlaganje tokrat naredilo dovolj dober vtis. Proti se jih ni oglasilo dosti, zdelo se je, kot da vsi čakajo, kdaj se bo oglasila zastopnica varstva narave. Ko se je ogle-sila, je seveda takoj povedala, da je ostro na-sprotna vsakemu predlogu, ki bi spremenil obsto-

ječe stanje. Če bi sprehajališče prestavili v ozadje hriba, je rekla, bi vnebovpijoče osiromašili mestni park. O zelenih površinah v ozadju je menila, da po vrednosti niso niti zdaleč enake tistim, ki jih ima meščan tako rekoč pred nosom, saj ležijo ob njegovi poti iz mestnega središča domov v predmestje, ali pa so mu zlahka dostopne s postajališč mestnega prometa, medtem ko bi se moral na predloženo zemljišče posebej potruditi.

Arhitekt je njeno dokazovanje poslušal z naraščajočo nelagodnostjo in zdelo se mu je, da se godi enako večini poslušalcev. Neki trenutek se je zalotil, da je skoraj zadremal; na srečo so prav tedaj prinesli kavo, tako da se je lahko spet zdrnil.

Med zadnjimi je še sam poprosil za besedo. Misli je le z nekaj besedami pritegniti načelniku iz načrtovalnega urada. Vendar je bil to čuden dan, kot že prej v avtomobilu je začel govoriti nekaj drugega, ne tistega, kar je pravzaprav hotel. Začuden je poslušal samega sebe, kako je v kratkih, vendar zadostnih besedah orisal dosedANJI potek razpravljanj o predloženem objektu, prikazal, kako se je predlog od prvotne oblike z raznimi variantami korenito spremenil, tako da je komaj še podoben sam sebi, in potem rekel: »Človeku se zbuja vtis, da morajo za stvarjo stati neke mogočne sile, ki zastopajo spet neke enako močne koristi. Trdovratnost, s katero nam predlagajo drugo za drugo vedno nove variante, bi dajala misliti, da gre pri vsej stvari za nekaj drugega, za nekaj, česar v tem organu ne poznamo in česar zato tudi ne moremo pravilno presoditi. V takšnem položaju, ko so stvari nejasne v svojem jedru, pa se tudi ni mogoče neprizadeto odločati, zato v nasprotju s svojim glasovanjem na zadnjih dveh ali treh posvetih izjavljam, da bom glasoval proti predlogu.«

Pred temi zadnjimi stavki je že nekako čutil, kam ga pelje njegovo umovanje, in se je sprijaznil s smerjo, v katero ga je zaneslo. A vendar se je čudil sam pri sebi in svojemu dnevu, dnevu, ko ga tako neobvladano zanaša v razpredanje misli, ki so mu pravzaprav samemu tuje in so živele morda samo nekje v globini njegove duševnosti, tam, kamor ne seže preračunanost in praktična pamet. In to je prišlo na dan kljub temu, da mu je bilo besedičenje zastopnice varstva narave tako obupno zoprno, da bi moral biti že zato za predlog! Zazrl se je v njen oglati obraz in opazil na njem odkrito navdušenost, zazdelo se mu je celo, da mu je odobravajoče pokimala. Zaneslo me je pač, si je rekel resignirano, zdaj moram res glasovati proti,

sicer pa to ne bo nič spremenilo razmerja sil, predlog je praktično gotovo že sprejet.

A pri glasovanju se je pokazalo, da je moral bodisi njegov nastop ali pa vendarle govor varstvenice narave omajati še nekaj ljudi. Veliko je bilo vzdržanih glasov in iz tega je prišel izid, pri katerem je bilo število glasov proti predlogu kar za osem večje od števila glasov za predlog. Načelnik urada za načrtovanje je komaj brzdal slabo voljo. Brez besed je dal pobrati svoje skice z dolge sejne mize, jih zložil v mapo in zapustil prostor z izmrmranim pozdravom, ki ga je moglo slišati le nekaj najbližjih. Predsedujoči je še na kratko ugotovil, da je bila nova varianta zavrnjena z večjo večino kot prejšnja, in izrekel misel, da bi bilo treba mestnemu svetu poslati vprašanje, ali spričo vseh okoliščin ne bi mogli imeti predloga za dokončno zavrnenega, tako da se v prihodnje ne bi več govorilo o njem. Z očitnim olajšanjem se je večina navzočih brž izrekla za ta predlog, in predsedujoči je končal sejo.

Arhitekt se je šele potem, ko mu je zastopnica društva za varstvo narave hvaležno stisnila roko, zavedel, kam ga je zapeljala skrita čustvenost ali kar je že bilo tisto, kar je narekovalo njegov govor. Če bi se mu kaj takega zgodilo še v pomenku v Skočirjem, ki ga čaka opoldne – ne, to se ne sme zgoditi, tam ne bo poputil niti za las. Sami so krivi, zakaj pa so bili pripravljeni sprejeti vse njegove pogoje!

Tudi nekaj kolegov mu je čestitalo, potem so se porazgubili po svojih pisarnah. Arhitekt se je lotil vsakdanjega dela, tudi dve stranki je moral sprejeti, potem je bil čas, da se odpelje k Skočirju.

Bal se je, da ga bo pred pogovorom obhajala nelagodnost, vendar ni čutil nič takega. In ko je sedel Skočirju nasproti v njegovi veliki, lepo opremljeni pisarni v arhitekturnem biroju, ga je obhajala neka samozavest, občutek, da bo iz tega srečanja izšel kot zmagovalec.

Skočir je nekaj časa prekladal spise na svoji mizi, preden je spregovoril.

»Peter,« je rekel, »saj veš, o čem bi se rad pogovoril s teboj.«

»Mislim, da vem,« se je nasmehnil arhitekt.

»Naj te kar naravnost vprašam: ali vztrajaš pri svoji vsoti?«

»Vztrajam,« je trdno rekel arhitekt.

»Pri dvajset tisoč dinarjih?«

»Pri dvajset tisoč dinarjih,« je ponovil arhitekt za njim. »Ali se nismo zmenili, da bom lahko računal, koliko bom hotel?«

Skočir si je potegnil z roko čez čelo, kot da je rošno. »Poslušaj me, Peter,« je rekel. »Gotovo smo rekli, da boš lahko računal, kolikor boš hotel. Ampak kadar se izgovorijo takšne besede, prizadeji strani pač tudi misliti na neko pametno mejo, čez katero med poštenimi ljudmi ni mogoče iti. Če bi . . .«

»Počakaj,« mu je segel arhitekt v besedo, »izrekel si besedo poštenu. Prosim te, tega ni treba prinašati v to našo stvar. V njej vidim popolnoma poslovno zadevo, v kateri si vsaka stran obeta neko korist. Če vidi, da je ta korist dosežena, potem bo dal zanj plačilo, ki ga zahtevajo. In zdaj naj te vprašam: je bil vaš projekt sprejet?«

»Bil,« je rekel Skočir.

»Bi ga bili mogli predložiti ob predpisanem roku, ko ne bi bil jaz naredil ekspertize v rekordnem času?«

»No, seveda . . .« je začel Skočir.

»Ste imeli koga drugega, ki bi bil pripravljen delo prevzeti s tako kratkim rokom in s tako pomanjkljivim gradivom?«

»Nikogar ni bilo, priznam,« je rekel Skočir. »Res je, spravil si nas iz hude zagate. Gre samo za to, ali moreš za svoje delo zahtevati prav takšno plačilo. Stvarni razlogi govorijo, da ne moreš.«

»Samo zdaj ne odnehati!« je pomislil arhitekt, da se mi ne zgodi kot na seji. »In zakaj bi ne mogel?« je vprašal zadržano.

»Ker si s tisto ekspertizo imel kvečjemu teden dni dela – saj več tudi časa ni bilo – in kot sam praviš, je bilo malo gradiva. Nisi mogel drugega kot pogledati v nekaj knjig, primerjati nekatere podatke in potem napisati, kar si napisal – v dobri veri, da bo šlo skoz pri pregledu.«

»Misliš, da je bilo tako preprosto?« je rekel arhitekt.

»Poslušaj, Peter, oba sva arhitekta, študirala sva približno iste reči, zato bom pač vedel, koliko je bilo potrebno.«

»Če je bilo to tako preprosto, kako da potem nisi poklical kateregakoli od mladih arhitektov, ki za razmeroma majhno plačo delajo v projektantskih pisarnah, pa bi mu bil ponudil neko določeno vsoto, ga opozoril na knjige, ki naj jih pogleda, in morda dal še dve tri navodila, kako naj se ekspertiza napiše – pa bi vaš biro prihranil deset ali petnajst tisoč dinarjev.«

Skočir si je šel spet z roko čez čelo. »Sam veš,« je rekel, »da tega nisem mogel. Komur koli ne bi mogel naložiti take odgovornosti, in navsezadnje je nekaj štel tudi tvoje ime.«

Arhitekt je začutil rahel vzgib zmagoslavja:

Skočir mu sam daje orožje v roko! »No, vidiš,« je rekel. »Odgovornost, ime . . . ali te reči niso vredne svojega plačila, če jih človek tvega za vas?«

»Nisi jih tvegala,« se je upiral Skočir. »Imel si moje poroštvo, da so naši računi zanesljivi in da je projekt v vsakem pogledu brez napake. Kakšno tveganje je bilo to?«

»In kakšno poroštvo je bilo to?« mu je vrnil arhitekt. »Sem imel kaj v rokah? Tam je stala tvoja beseda proti kateri koli drugi – zakaj naj bi ji dajal prednost?«

Skočir je resignirano zmignil z rameni. »Vidim, da si ne boš dal nič dopovedati, bal sem se tega. Pa se nič ne bojiš, da bo vsakomur, kdor bo kdaj pozneje vzel to reč v roke, čisto jasno, da smo tvoje delo desetero preplačali?«

»Kdor bo jemal to pozneje v roke, ne bo nič vedel o stiski, v kateri ste bili zaradi roka – razen če se bo za to pozanimal. Datumi mu lahko precej razjasnijo.«

»In te ne bo sram sprejeti za to dvajset tisoč?« je hripavo rekel Skočir.

»Ne razumem, zakaj se tako vlečeš za ta denar!« je vkleknil arhitekt skoraj jezno, čuteč, da bo tako najlažje pripeljal pogajanje k uspešnemu koncu. »Ga vaš biro ne bo zaračunal naročniku?«

»Bo, gotovo.«

»V čem je potem zadržek?«

»Saj sem ti že povedal,« je skoraj jezno rekel Skočir. »Pošteno plačilo za pošteno delo – za to sem zmeraj. Ampak tu –« je začel, pa si je premislil, premolknil in kratko rekel: »Prav, dobil boš dvajset tisoč. Nima pomena, da bi si zaradi tega prihajala navzkriž.«

»Pač res, da ne,« mu je vneto pritrdil arhitekt. »Da pa ne bo zamere, obljubim, da naredim prihodnjo reč za vas za golo plačilo režijskih stroškov, niti dinarja več – pa naj ima biro večji zaslužek.«

Bilo je videti, da je prerekanje oba izčrpalo, nobenemu se ni več ljubilo dosti govoriti. Skočir je potegnil iz omarice steklenico konjaka in natočil obema. Ko sta popila, se je zdel svet lepši – vsaj arhitektu, ki se je kmalu nato poslovil.

Po kratkem kosilu v samopostrežni se je odpravil k očetu. Tudi ta snidenja so bila nekaj, k čemur je hodil s tiho bojznijo, da bo slišal kaj neprijetnega – ali, tudi če ne bo slišal nič takega, da mu bo neprijetno ob očetovem nezadovoljstvu. Očeta je imel rad, kajpada, težko je bilo le z njegovo trdovratnostjo, ko ni hotel sprevideti, da je ta dom edina rešitev za njihov družinski problem in da tudi nikakor ni slaba rešitev. Bili so dva, trije

domovi, kamor bi pošten sin ne mogel poslati svojega očeta, za nič na svetu ne; ampak tale, najnovejši med njimi, je bil toliko modernejši, osebje toliko bolj prijazno in strokovno izšolano, stavba na lepem kraju, s pogledom na zelenje na bližnjem hribu, sobe dovolj velike, in vendar le po dva ali tudi le po eden v sobi – ampak oče se z vsem tem le ni mogel sprijazniti in se je navadno imel kaj pritožiti, in to je delalo sinove obiske pri njem bolj podobne neprijetni dolžnosti kot družinske-mu snidenju.

Dan je bil še vedno sončen, očeta je našel skupaj z njegovim sostanovalcem na balkonu, grla sta se na prijetni jesenski toploti in molče gledala predse. Arhitekt je prisedel k njima in se nekaj časa potihoma pogovarjal z očetom. Ta je bil redkobeseden, na obrazu se mu je poznala utrujenost ali slaba volja, sin ni mogel razložiti. Skušal ga je udobrovoljiti, vendar se očeta ni nič prijel. Nekdaj tako žive temne oči so trudno gledale izpod košatih obrvi, gube so bile močno zarežane v obraz, ki se je sinu zdaj prvič zazdel nenavadno ozek; gotovo je bil ožji kot nekoč. Zdaj se mu leta že močno poznajo, je pomislil, ali pa je samo tak dan . . .

Njun pomenek se je vse bolj zatikal. Ko je naposled povsem obtičal, je oče rekel, naj bi šla rajši v sobo. Šla sta, sostanovalec je ostal na balkonu.

Oče se je usedel na svojo posteljo in pomignil sinu proti stolu. »Nekaj resnega bi se hotel pogovoriti s teboj,« je rekel, »pa ne morem, če nisva sama.«

»Če imava res kaj tako zaupnega,« je nelagodno rekel sin in sédel.

»Imava,« je kratko rekel oče, potem pa nekaj časa molčal, kot da mu gre tisto, kar ima reči, nerado z jezika. A ko je potem le začel, mu je tekla beseda gladko, očitno si je bil govor pripravil.

»Ljubi Peter,« je rekel, »ne misli, da ti nisem hvaležen za vse obiske; obiskuješ me pogosteje, kot obiskuje večina drugih otrok svoje starše v tem domu. In vedno mi kaj prineseš, tudi danes nisi prišel prazen. Tebi se mora zdeti, da sem izvrstno preskrbljen – moj sobni tovariš, za katerega skrbijo dosti manj, se ima res za takega. Jaz pa . . . saj ti nisem skrival, da se tu od prvega dne počutim slabo, ob vsem, kar mi je dano. Morda je krivo to, da sem bil kot šolnik navajen stalnega stika z množico mlajših ljudi, vaje veliko govoriti, se gibati med njimi . . .«

Pomolčal je in potem nadaljeval tiše, a morda s še večjim poudarkom. »Ne posreči se mi, da bi se

pri svojih letih vživel med tujimi ljudmi, prepozno je, da bi si našel kakega prijatelja med njimi. Tega ne moreš začeti s sedemdesetimi, triinšedemdesetimi leti. In tako sem tu ostal tujec med tujci, kakor da na vsem svetu nimam svojega človeka . . .«

Oče je utihnil in molčal tako dolgo, da je sin moral spregovoriti. »Oče, v tem je gotovo velik del resnice. Po tej, kako naj rečem, čustveni, človeški plati se kaže tu velika pomanjkljivost. Ampak stvar je treba vendar pogledati še z druge plati. Potreben si pomoči, nege, ki ti je doma ne moremo dati, dobro veš, da ne, že zato ne, ker sva z Lino toliko zdoma. Tu pa imaš prav tisto pomoč, in mislim, da ti jo dajejo prijazno.«

»Dovolj prijazno, lahko se reče,« je dejal oče. »Ampak vsemu temu bi se zlahka odpovedal, samo da bi spet imel občutek, da sem doma, med svojimi, član družine, ki je pač tudi moja . . . Peter, v najinem dolgoletnem skupnem življenju si me prosil marsičesa, mislim, da sem ti le malokaj odrekel. Zdaj, ko se je obrnilo, prosim jaz tebe: vzemi me nazaj domov, v tem domu duševno hiram in kmalu ne bom več podoben sam sebi. Vem, tu so nekateri, ki nimajo drugega izhoda, kot da so tukaj. Ampak jaz nisem takšen, nisem še toliko nebogljn, da ne bi mogel prebiti tistih nekaj ur na dan sam doma, če bi le vedel, da prideta potem domov in bomo nekaj ur družina. Bila je zmeta, da sem se dal nagovoriti in sem šel v ta dom. Priznajmo to zmoto in jo popravimo.«

Arhitekt je planil s stola in naredil nekaj naglih, živčnih korakov po sobi. Potem se je ustavil pred očetom, a se je izmikal njegovemu pogledu, gledal je zdaj v njegove bele lase, zdaj mimo njegove glave ali v pobešena ramena. »Oče, saj vendar veš, da to ni mogoče,« je rekel. »O tem smo dovolj premišljali, preden si odšel semkaj, vse smo preudarili, pretehtali razne možnosti, pa se je pokazalo, da ne gre drugače. Oče, nikar me ne spravljaj v zadrego –« Ob teh besedah je bilo nekako nujno, da je pogledal očetu v oči; zdaj so ga gledale spet tako trudno kot na začetku pogovora. »Zbujaš mi občutek, da sem grd s teboj, ko ti vendar odrekam le nekaj, kar ne more biti. V nekaj letih, ko bova z Lino zaslužila toliko, da se bomo mogli preseliti v večje stanovanje, najdeva koga, ki ti bo v pomoč tiste ure, ko naju ne bo doma . . .«

»V nekaj letih,« je ponovil oče za njim. »Čez nekaj let domov, in koliko jih bom potem še dočakal, kaj misliš?«

»Oče, nikar ne bodi pesimist in me ne straši s takimi vprašanji. Iz trdnega roda si, spomni se,

koliko let je dočakal tvoj oče, pa tudi mama in strici . . . »

»Ampak jaz ne bom dočakal nič takega, če bom tačas živel in se trafil v tem domu,« je rekel oče in vstal. Na obrazu mu je nekaj trepetalo, sin ni vedel, ali je jeza ali žalost. »Jaz pa ti povem,« je rekel oče, »da tu ne ostanem več. Če vidva nimata prostora zame, se bo našel kje drugje. Moja pokojnina je dovolj velika, da se bo lahko plačevalo, kar bo potrebno. Še imam prijatelje, če me moji rodbinski člani ne marajo imeti pri sebi.« S trdimi koraki je šel mimo sina na balkon in zaprl vrata za seboj, kot da je pogovora s tem konec.

Pred očetovim sobnim tovarišem se tudi ne bi bilo več mogoče pogovarjati, oče pa se očitno ni mislil več vrniti v sobo. Tako sinu ni preostalo nič drugega, kot da je zaklical na balkon, kakor da sta se res lepo razšla: »Pa na svidenje, oče!« Od očeta ni dobil odgovora.

Ko se je peljal nazaj v urad, so bile ceste tako polne vozil, da ni smel premišljati nič drugega, če je hotel varno priti skozi gosti vrvež. Šele v pisarni, za risalno mizo, si je oprl glavo z dlanmi in prislusnil vase. V spomin so se mu povračali drobci pogovora z očetom in zdelo se mu je, da vidi pred seboj njegov obraz, prsteno bled, kakršen je bil, ko mu je oče govoril zadnje besede. Kaj bo zdaj iz tega? je pomislil. Če oče res noče ostati v domu, ali naj ga z ženo vzameta nazaj domov, ali pa pustita, da se bo naselil kje drugje in se bodo znanci zgledovali nad njima?

Jezno je pomislil: Oče si vse to tako lahko predstavlja. Ampak tu sta otroka, Marko je prišel v hišo le nekaj let pred tem, preden jo je oče zapustil, in Barbara je bila tedaj še tako majhna, da se ga komaj še kaj spominja. In Lini – Lini je tudi tuj, če si pove po pravici. Ne, domov bi ga pač težko vzeli. Kako da se stari ljudje tako upirajo pametnim razlogom, razumnim rešitvam? Oče seveda nikoli ne bo sprevidel, kako dobro mu je pravzaprav v domu.

Ali naj ga kar pusti, da bo sam izkusil, da ni več za navadno življenje brez posebne nege? Čeprav seveda – kaj pa že takšnega ima v domu, česar ne bi imel tudi pri kakem prijatelju? Posebna nega – no, to je, resnici na ljubo, bolj lepa beseda, s katero se je dal pred prijatelji in znanci ustvariti lepši videz, kadar se je pomenek zasukal na to, da ima očeta v domu za ostarele. Posebna nega . . .

Morda pa si oče le še premisli, si je rekel naposled; morda je imel danes le posebno slab dan. Čudno bi bilo, da si ne bi dal nič dopovedati, ko pride prihodnjič k njemu.

Knjiga je bila poleg skromnega doma skoraj edina lepota moje mladosti. Uboga domača hiša je bila poleti in pozimi tudi čitalnica. Z očetom sva dolgo v noč bedela in brala, kar sva kje dobila. V višjih razredih ljudske šole so bili zanimivi samo tisti dnevi, ko je nadučitelj delil knjige iz skromne šolske biblioteke. Društvo je imelo samo toliko pomena, kakor je premoglo knjig in gledaliških predstav.

(Stanko Cajnar: Kako se je začelo, 1940)

V tem upanju se je nekako umiril in nehal premišljati o tem mučnem zapletu.

Žena mu je telefonirala, da je dobila vstopnice za predzadnjo predstav. Lahko se dobita kar pred kinom, on naj pride naravnost iz pisarne, za večerjo tudi po kinu še ne bo prepozno, saj tako sta naredila že večkrat. Pritrdil ji je, da je predlog čisto dober, tako bo imel za delo nekaj več časa.

Ko sta se po kinu peljala domov, je rekel: »Naporen dan imam za seboj, in še film ni bil tisto, kar bi si človek želel po takem dnevu: sili te k premišljevanju, namesto da bi si mogel oddahniti ob njem. Ampak vseeno bi bil nehvaležen, če ne bi tudi rekel, da je bil dober dan.«

»Prej se mi nisi zdel prav nič dobre volje,« je rekla žena. »Laže bi ti verjela, če bi rekel, da je bil slab.«

»Oh, bile so tudi težave,« je rekel. »Ampak saj ne veš, kako imenitno sem opravil pri Skočirju. Precèj se je upiral, na koncu pa je le moral sprejeti. In zdaj –« – misel je prišla zanj samega nepričakovano, kakor že prej tisto dopoldne – »zdaj boš lahko dobila tisti krzneni plašč, ki si ga zadnjič samo platonično ogledovala.«

»Oh!« je vzkliknila žena, »tega gotovo ne misliš zares!«

»Popolnoma zares, boš že videla.«

Po premolku, ki je nastal med njima po teh njegovih besedah, je zaslišal ženin glas: »Ampak saj to je . . . Ne najdem besed . . . Peter, kakšno plemenito srce imaš!« Tudi v temnem avtomobilu je lahko videl, kako srečno ji sijejo oči.

»Le nikar tako velikih besed,« je rekel in jo pobožal po roki. »Če imamo koga resnično radi, mu hočemo pač narediti veselje.«

Medtem sta se že pripeljala pred domačo hišo. Preden sta izstopila, je objel ženo okoli ramen in jo poljubil. »Resnično, bil je kar dober dan,« je rekel.

Franc Jež

Lenarška legenda

Praznično se je zasvetila nova streha na podružnični cerkvi svetega Lenarta. Dolgo je trajalo preden so sredstva družbene skrbi za umetnost izza štiristotih in več let rešila čast svojemu času. Do Lenarta, ki ga bomo z drugimi svetniki vred imenovali brez »svetega«, kar po domače, kakor sosed sosedu, in zategadelj ne bodo užaljeni, vodi le zdrt kolovoz. Zadnja strmina pred njim je taka, da še najkrepkejšim pohaja sapa. Tudi Lenart je dolgo prebival v tako gosti gošči, da mu je manjkalo zraka in svetlobe. Taka skritost in zaprtost v strmi rebri Ojstrca mu je svojčas bila nuja in njegovo znamenje. Mimo dolge vrste zavetnih skrbi je ščitil skrivače pred vojaško suknjo in obveznostjo. Taka skrb še danes ni zastarela. Saj so se Amerikanci skrivali kar po vsem svetu, ko niso hoteli v vietnamsko vojsko. Lenart že ve, kje je njegov pravi kraj in kje se zdravo počuti, čeprav sonce preveč razkošno ne sveti nanj.

Zdaj si ni mogel kaj, da ne bi ugajal sam sebi. Čez vrh se je spogledoval z Ano, ki se je prav tako ponašala z novim bakrenim klobukom. Poočital ji je novo modo. Ana se je branila, češ, lahko tebi, ker te občina vzdržuje, jaz se moram pa sama. Tako bo vsaj zaleglo njeno pokrivalo za prihodnjih nekaj sto let. Z lesom je dandanašnji pač križ. Res ga je še okoli in okoli dovolj, toda preden more priti na streho, je zapletena reč. Lenartu kajpak ni bilo treba dopovedovati, kaj pomeni zapletenost v današnjih časih. Bogato darežljivih vernikov je manj in manj, kultura v spomenikih vernosti, v cerkvah in njihovih inventarjih, pa bolj in bolj odkriva svoje bogastvo. Zato je dolžnost široke družbe, da podpira kulturo in ščiti njene spomenike. Občani prispevajo davke, ki jih na občini razdelijo. Spomeniško varstvo je daleč in v Lenartovem prečudovitem zakotju ne more biti pogosto navzoče. In ko svojo prizadevnost pokaže, je račun že samo za ogled dovolj visok in drag. Zato se obrnejo, recimo, na župnika (ki bo poslej brez »gospoda« ali še manj »prečastitega«, samo Joze), naj jim pomaga porabiti (da ne rečemo: zapraviti) denarna sredstva, ki so na voljo. Porabiti jih more pa zopet le pri družbenih podjetjih. Pri teh podjetjih pa so poštene ljudje, ki se jim naročnik kar smili, da mu svetujejo, naj bi morda vendarle kdo drugi delal, ki bo cenejši. To pa, kakor rečeno, ni mogoče zavoljo plačila. Jozej jih je potolažil, naj le začno in napravijo, kolikor in kar se že da

napraviti. Ni pa najbolj pogumen, ko je treba radovednim samoupravljalcem pri kaki cerkvi povedati, koliko je kaj stalo, ker je toliko stalo.

Prav zato ker se je tokrat pri kritju zadeva sukala drugače, je bil Jozej presrečen. Domači kulturniki so stvar resno vzeli v svoje roke in ukrepali. Zvonko je po svoji poklicni dolžnosti znan z ljudmi, ki bodo kritje najbolje opravili. Spoštljivo je vendar predložil svoje načrte za delo Jozeju, ki pač ostane še vedno nekaj pokrovitelj ali pa nekaj »sorodnik« z vsemi svetniki in njihovimi cerkvami svojega področja.

»Spodobilo bi se napraviti malo likofa z delavci in tistimi, ki imajo pri denarju in kulturi kaj besede. Vendar: kako in kdo?« je tipal Zvonko previdno v Jozeja. Ta je stvar hitro razumel in zagotovil, da je rad pripravljen ponuditi sredstva za dobro voljo ob opravljenem delu. Zvonko je lahkega srca razkrival predloge, da bi pripravili odojka, ki naj seveda tudi nekoliko plava. Prereševala sta še častne goste. Zvonko jih je bil pripravljen povabiti.

Gostoljubnost domačije pod Lenartom je kar sama od sebe vabila v zatrep skrivnostne dolinice pod Ojstrcem. Edi se ni obotavljal prevzeti skrbi, da ne bi v njegovi hiši imeli prilike sesti za obloženo mizo. Gospodinja Olga je živo sanjavih oči bila sicer bolj zaverovana v svojo, za tedaj že očitno skrivnost četrtega otroka. Zato je s toliko bolj toplo domačnostjo spremljala Edijevo podjetnost z gosti. Le-ti so najprej šli bolj zaradi lepega kakor zaradi resne skrbi, ali je vse v redu in kako bi moralo biti, na strokovni ogled Lenartove nove skodlaste strehe. Ta je blestela! Kaj tudi ne bi, saj se je vsaka skodla, pritrjena na svoje mesto, podražila kot žafran! Jozej se je spomnil, kako so namesto zadihanih »zdravamarij«, »usmili in prosi za nas« v procesijah od skladovnice do cerkvice, kamor ni bilo mogoče priti z vozilom, romarji nosili skodle. Vase je potlačil še prenekateri spomin, ki se je vsiljeval, da bi ga ponudil zvedavam in že razpoloženim spoštovalcem in občudovalcem starin. Še bolj je moral tlačiti vase pikro vpraševanje, ali morda vendarle ni ta ljubezen do skoraj srednjeveške mračnosti tega, čeprav umetnostnega spomenika, za otroka današnje razsvetljenske dobe, nečastna...

Obлак mrkih misli mu je pregnal Aleš. Z Gozdano sta mu pokazala starinski, povsem neznamen zapis na zadnji steni zgoraj na koru. Z njim bi bilo končno lahko ustrezno tisti najpreprostejši, iskreno zavzeti ljudski vedoželjnosti, kako neki

je ta cerkev že stara. S tega bledega malega zapisa bi se dalo razbrati, da gre za letnici 1515 in 1535.

Naglo nagibajoči se dan srednje jeseni je bolj kakor za ljubezen do umetnosti vabil k veselju nad zaščito umetnosti pri domačnosti kmečke mize.

Joze si je moral priznati, da mu je prijetno in da je tisto, kar je na skrivaj odrinil za to srečanje, vredno svojega denarja. Koliko stroškov in še bolj, koliko nevšečnosti z obnovo je bil rešen. Najlepše pa je to, kako lepo složno sedi v tej družbi profesorjev, prosvetarjev, gozdarjev in gospodarjev. Mar ni tudi to višja sila, s katero Lenart danes posega v naše zaplete in razplete? Ali bi sedeli kje spodaj v dolini tako sproščeno, ne da bi kradoma pogledovali izpod čela, če jih kdo ne vidi in kaj si o njihovem omizju in njega namenu misli?

Karel je ohranjal s svojo zadržanostjo in nasplo modrim in nastopom dostojanstvo ustanove, ki jo je najimenitneje zastopal. Ni pa varčeval z besedami priznanja vsem, ki so kakorkoli sodelovali. Priporočal se je Jozeju, naj bi bil tudi v bodoče pripravljen z njimi sodelovati. Gozdana je edina predstavljala odprto družbo, da bi ne bilo videti, kakor se nemara Lenart tiče samo moških. Pripomnila je, da bi bilo sploh dobro, ko bi se Jozej sestajal z njimi, ko bodo skrbeli še za obnovo in vzdrževanje drugih takih spomenikov. Jozej se je dobrodušno nasmehnil vase zavoljo njene sproščenosti, ker ni licemerila zaradi Karla, željan pa pri svojih letih in izkušnjah te nove zaupljivosti ni mogel več biti.

Ko so polni delovnega zanosa, ki je končno pokazala neke uspehe, snubili Šimana, naj se obveže še za naprej, je svojo veljavo nežne ženske pa toliko bolj odločne njene besede, pokazala Štefka. Šiman ni maral in mogel pokazati strahu pred koničastim stolpom, zato pa se je iz ljubezni do Šimana ustrašila ona zanj. Vendar se je poslovnost razgovora bolj in bolj tajala, bolj ko je tiha jesenska noč odmikala Lenarta od njegovih častilcev za mizo, ki je ponujala slastno odojkovino. Drago se je raznežil in polaskal Jozeju, ki se dotlej kar ni dovolj zavedal, kako naj bi imel še tolikšno vrsto naklonjenih znancev. Aleš je pozabil na svojo ranjeno mladost. Srce mu je prekipevalo v umetniško podano besedo. In Gozdana je začutila svoj »zdaj«, da bi utopila v narejenem ponosu bol svoje samote sredi vrveža množic.

Vedri večer razigranega dne je segel do kraja

njegovih ur. Noč je vzela vasovalce Lenartovega soseda. Imela je svojo moč.

Peca se je s prvo jesensko snežno belino kopala v mesečini. Bližja se je zdela kakor podnevi. Omamno je ponujala svojo nabreklost: »Sezi po meni...« Vendar je temačnost gozdne strmine Ojstrca kot pošastna roka segla za Jozejem. Rad bi zakričal, ko mu ne bi bil glas zaledenel v grlu in so se ustne strnile, kot da bi se bile zrasle. Odravenlost se je polastila njegovih rok, ko se je hotel otresti temačne sile. Noge se niso več mogle pomakniti nikamor, skrivna sila pa ga je že postavila pred starinska vrata, okovana z zarjavelo pločevino. Nad vrati se je pojavil Lenart, potem ko se je že več deset let skrival nekje v Ljubljani. Nič ni rekel, le nekam nezaupljivo je gledal na Jozeja, da bi ga bolje spoznal. Škripanje odpirajočih se vrat, ki so terjala skrb in popravilo, se je strahotno zarezalo v tankoslušna Jozejeva ušesa. Razumel je njihovo govorico. Svojih ust vendar ni zmozel odpreti niti zdaj niti neskončno večnost sicer omejenega časa tiste noči, ko je bil postavljen pred poroto živih in mrtvih, presvetih in nesvetih, s plahim upanjem na posredovanje zares svetih.

Ljubkost cerkvice se je razširila v neznansko dvorano, kjer je strahotno odmevalo zaradi neznanih šumov. Grozeče so zarožljale verige z okovi, ki jih je pred stoletji poklonil Lenartu v znak zahvale za rešitev hvaležni jetnik. Kakor da bi se ponujale v novo rabo. Marjeta je s težavo krotila zmaja, ki je sicer široko režeč in svoje lesene zobe kažoč spokojno ležal ob njenih nogah. Okroglo zavihani rep je dal domnevati njegovo dobrosrčnost. Zdaj pa je besno zavijal in kazal na manjkajočo šipo za sabo. Skozi njo je lahko Marjeti uhajal, kadar se mu je ljubilo, tokrat pa je z rohnečo nevoljo pokašljeval, češ prehladil se bom in pa kak nepridiprav me lahko zlahka ukrade. Pognal se je Jozeju pod noge, ta pa ni mogel trzniti. Le srce mu je najprej zastalo, potem pa toliko bolj nabijalo. Marjeta je z vso svojo svetniško in mučeniško odločnostjo spravila popadljivo zmaja k sebi.

Ko se je Jozej za silo pomiril in se ogledoval za svojimi znanci, mu je dobro delo, ko je ujel prijazen smehlaj nebeškega Očeta. Z vrha oltara je s svojim Sinom, z rokami preko ramen se objemajoč, vladal nad svetniki v cerkvi in nad vsem svetom. Ob ta ponujala svoje goreče srce v zagotovilo ljubezni, ki ne bo minila, četudi bo ves svet navalil nanj, na Jozeja. Lenart pod njima v sredi oltarja pa se je modro in dostojanstveno

zadržal in ni trenil z očmi. Potem je kot lastnik in gostitelj povzel besedo.

»Kar je bilo pri mojem sosedu spodaj, je bilo spodaj. Naj bo, nič nimam proti dobri volji. Ničesar ne očitam, če je bilo tudi kaj dobrega za pod zob. Vreden je delavec svojega plačila. Medalja časti in hvale, ki ste si jo laskajoč pripenjali na prsi, pa ima še drugo plat. Naj pride do objave še kaj drugega, da bomo vedeli kdo so le-ti uradni častilci okoli mene. Naj se omejimo tokrat na Jozeja, ostali proslavljalci pa drugič, če prej od strahu ne bodo skoprneli.«

Gonzaga že ni mogel pričakati prilike, da bo prevzel pobudo v poroti.

»Opozarjam, da je bilo Jozejevo delovanje okoli Lenarta skrajno sumljivo. Vso dejavnost je bilo treba raziskati. Prvomajska procesija, pa zopet maša, pa še enkrat avtomobilska procesija in pridiga za offer. Saj nimamo nič proti, toda zakonitost mora biti zaščitena.«

»Tako, zategadelj ni več procesije za prvi maj k meni,« je pomenljivo zaključil Lenart.

»Sicer čisto lahko prebijem tudi brez vseh vaših procesij, ampak ko se že toliko navdušujete nad starinami, kako da se še v enaki meri ne za stare običaje?«

»Saj bi lahko bila procesija brez vsakih posledic, samo treba je vložiti zanjo prošnjo na pristojni organ, da bi bila zaščitena in bi ne prišlo do kakšnih neredov,« je Gonzaga vneto delil postar-nemu in neukemu Lenartu pravni pouk.

Lenart si je misli svoje. – Po eni strani taka ljubezen in zavzetost zanj, po drugi pa je vse narobe okoli njega. Potem pa je komaj krotil in prisiljeno mirno odvrnil:

»Toliko let, desetletij in celo stoletij nazaj je bilo vse v najlepšem redu brez prošenj in dovoljenj tukaj v tej moji samoti. Zdaj naenkrat pa . . . No, kaj bi razpravljala. Prosi naj pa Jozej nikar ne, tisto procesijo od srca rad utrpim, ker sem nekaj drugega za to dobil, kar me je še bolj razvedrilo in mi bilo v zadoščenje,« se je namuznil Lenart.

»Kaj pa?« se ni mogel vzdržati Gonzaga vprašanja. Že je zasumil novo priložnost, kjer bo moral posredovati.

»Tista obtožnica, ki si jo predložil sodniku zoper Jozeja! Čestital bi ti in občudoval bi tvojo zavzetost za red in mir in pravico, ko bi jo hotel in bi si jo upal objaviti v javnih občilih, da bi ves svet zvedel, kak nepridiprav je ta Jozej . . .«

Gonzaga je odločno in samozavestno odšel. Bo že še pokazal temu srednjeveškemu nazadnjaku

Lenartu, kdo je in kako se mu bo še maščeval.

Dolga vrsta tožnikov se je ozirala po sebi, da bi spodobno dali prednost uglednejšim starostnikom in modrijanom. Ti so se znašli v zadregi, ker vendarle niso marali nastopiti čisto samozavestno osebno kot tožniki iz oči v oči z obtoženim Jozejem. Prosili so za megleno zaveso, ki je zabrisala njih ploskve in glasove v nedoločno ljudsko obtožbo. Vendar jih je Jozej natanko razbral, saj so oči predirale mračnost in so cmeravi pa godrnjavi glasovi rezali skozi ušesa.

»Strašno je bilo,« so si pripovedovajoč dajali duška ob spominu na ogorčenje zaradi kljuvanja po cerkvenih zidovih.

»Zdaj je izginil kak lesteneč ali obeseč, zdaj zopet kakšna podoba. Koliko Marij smo imeli včasih, zdaj imamo pa samo še tri. In da ne govorimo o naših klopeh! Drago smo morali plačati tele nove. Ni sicer kaj reči, ker smo zdajle nekoliko bolj na mehku. Prej pa so bile tiste zadnje tako veličastno vzvišene in smo nekateri odličnejši lahko gledali od zgoraj navzdol. Naj še omenimo, da smo se nekatere najbolj pobožne žene morale umakniti od oltarja, kjer so nas lahko vsi navadni ljudje bolje videli. In kako grozno je na koru! Še celo orgle niso imele miru. Morale so se umakniti za pol metra nazaj k zidu, da bi bilo več prostora za pevce. Ob takem premikanju cerkvenih stolov človek res lahko izgubi vero! Nazadnje je postalo čisto vseeno, ali cerkveni sedež imaš ali ne ali kaj plačaš zanj ali ne. O zlati časi, ko so si lahko bolj ugledni sami postavili svoj stol v cerkev in so ga imeli celo s ključavnico zaklenjenega, da se ne bi kak nevrednež vsedel vanj.«

Ker so prišli od daleč, so bili še zasopihani. Srce pa jih je strašno težilo, da so se takoj oglasili s svojo obtožbo.

»Z našo večno lučjo so bile že leta težave, ker ni gorela. Kdo bi se tudi ukvarjal s to nesrečno elektriko. Je pa vsaj težki in mogočni lonec visel pred nami izpod stropa, za kak dan je pa petrolejka brlela in izzivala to nesrečno pa tako mogočno elektriko. Kar naenkrat pa večna luč mogočno zagori na oltarju, tistega, no, kako se že reče, pa nikjer ni. Morda je prodal? In neko kamenje je vozil iz cerkve. Nekatere podobe so zmanjkale. Tudi naša domišljija deluje . . . Kaj lahko še pride iz tega? Mi smo ga prijavili na milico in ravno ko se je spet pripravljaj na svoje rušenje, so ga ujeli pri delu. To moramo pa že povedati, da preveč pobožni nismo in raje vidimo, da naš župniki razen za kak velik praznik in pogreb pustijo pri miru. Nas

tudi umetnost prehudo ne zanima in se ne spoznamo nanjo. Vemo pa, da nas zaradi take navidezne skrbi zanjo najbolj upoštevajo. V glavnem: hočemo svoj mir.«

Dolinski tožniki so stegnili vratove in napeli ušesa, potem pa polni priznanja pripomnili:

»Ne bi si mislili, da ste tako pametni, čeprav ste doma tam za devetimi gorami. Mi smo se pritožili dekanu in škofu. Spočetka so bili še kar na naši strani. Potem so pa tisti čisto tam zgoraj sami začeli priporočati, da je treba kaj premakniti. Smo jokali in smo kleli, pa ni nič pomagalo. Najhujše je pa, da v samem večnem mestu neke čudne sape pihajo, tako da sploh nimaš več nikogar, ki bi se nanj obrnil. Pametno ste ukrenili, čeprav se čudno sliši: mi pravi moramo miličnike in oblast klicati na pomoč, da nam župniki ne bodo cerkva podrli in naših podob, ki smo jim jih poklonili, zapravili.«

Bonifacija se ni skrivala.

»Jaz sem, tista ki me vsi poznate, predvsem duhovniki in celo škofje,« je začela. »Komaj čakam, da bi kdo zbolel in bi ga obiskovala, da bi imela dobro delo. Sem pri vsaki maši. Pri kolikih bi še lahko bila, ko bi Jožej bolj skrbel zame in za moje dušne zaklade!«

Bolj skrivnostne so bile neke žene, ki so se zavedale samih sebe. Privošljivega posmeha niti niso marale zatajiti. Pomenljivo so pogledovale izpod čela, kar je dalo slutiti, da nekaj vedo. Vsaj domišljale so si tako.

»Želele smo si posebne pomoči pri vzgoji naših otrok. Vendar, kaj se je zgodilo? Potem ko je kazalo, da bomo najbolj zgovorno pokazale naše pobožno delovanje, je očitno, da nam je najslabše uspelo. Zakaj? Zato, ker Jožej ni bil pripravljen z nami sodelovati. Rade bi mu pomagale, da ne bi bil tako sam. Če noče, pa naj si pripiše posledice sam.«

Čeprav si Jožej ves ta čas ni mogel privoščiti besede zagovora, saj mu je ustnice vezal obliž ohromelosti, je preko njegovih lic šnil olajšujoč smehljaj. Več, ko jih je bilo in so si upali vanj zasikati s svojim obsojajočim jezikom ali tudi samo pogledom, bolj je sam iskal v daljavo, kjer ni manjkalo pogumnih, ki so sicer od daleč, vendar vedro mahali za spodbudo. Tožniki so izgubljali potrpljenje. Bolj in bolj vsiljivo so ponujali svoje obtožbe. Zmešnjava se je vračala. Lenart je tolkel z Volbenkovo sekiro, ki jo je izdrl iz njegove cerkvice. Prizadeval si je pomiriti tožnike, ki so se zdaj že med seboj sprli.

»Umaknimo se k posvetu za obsodbo,« je

Zdi se, kakor da nastaja nov svet. Bog sam je vrgel žalostne ostanke starega človeštva v retorto svojih preizkušenj in ga drži nad ognjem svoje očiščujoče ljubezni. Staro se začenja topiti, nova pa še ni našlo svoje oblike. Vse vre in išče novih zvez. Tudi besede izgubljajo svoj pomen in se bore za priznanje nove vsebine, ki pa ni jasna. Vse od zadnjega drobca stvarstva do pojma Boga samega je v razvoju. Razne blesteče besede postajajo tihe in nerazumljive, druge, nekdanje neznanke, hočejo priznanja od vseh. Govorimo isti jezik in vendar se ne razumemo...

(St. Cajnkar: Iz krščanske filologije,

Dejanje 1938)

pozval svoje svete tovariše in tovarišice, nebeške zavetnike.

Umik porote je potišal zbrane tožnike. Radovedno so pričakovali izid. Po tihem so si dopovedovali svoja ugičanja, kakšna bo sodba. Ni bilo treba čakati predolgo. Porotniki so posedli na svoja oltarska mesta. Presenečenje je bilo veliko, ko je besedo povzel sam božji Sin. Objemajoče roke ni snel z Očetovega ramena in tudi gorečega srca v drugi roki ni odložil. Z vsem videzom je želel izraziti svojo najglasnejšo sodbo nad svetom, ki se glasi L j u b e z e n. Potem je resno potrdil, da ga zlo žali in boli.

»Samo to bom ponovil,« je s presunljivo globokim glasom zapičil v prej tako brbljavo porotno množico.

»Kdor izmed vas je brez greha, naj prvi vrže kamen nanj.«

Skozi okno se je ukradel pramen mesečeve svetlobe. Rasel je ta pramen in preplaval temne prikazni tožnikov. Postali so nedoločena sluzasta gmota, dokler je ni svetloba in toplota posrkala.

Blagodejno, pomirjujoče je zašumelo v gostem temnem gozdu iz doline proti Ojstrcu in Gori. Dobre vile od Andrejevih peči so spokojno spečega Jožija nežno prijele in ponesle preko spečega pokrajine. Bela gora se je kopala v mamljivi mesečini in ponujala svoje ležišče. Vile so se ji nasmehnile in blago odklonile sladko vabo. Pogladije so še svojega varovanca in ga mehko položile na samotno ležišče.

Visoko sonce ga je zbudilo. Zamišljen je stopil v nov dan in s toplim spominom obiskal le-te, ki so sinoči skoraj rekli, da ga imajo radi.

Jože Lodrant

Stanko se potika po majhnem podeželskem mestu, brca divji kostanj, ki je pravkar padel iz ježice in je tako lepe čokoladne barve, da bi ga človek najraje pojedel. Toda Stanko tega ne vidi. Trdo zadeva s svojimi ponošenimi čevlji naravnost v bok, da odleti kakor izstreljena krogla v steno in se odbije nazaj na cesto, kjer ga znova doseže Stankova noga, kajti kostanj je zdaj zgruček vsega, kar je Stanku zoprno in kar napolnjuje njegovo otroško srce z grenkobo. Zato dobiva kostanj brce in če se skrije pod listje, ga Stankova noga vedno znova izbeza iz skrališča in igra, pravzaprav pokol se nadaljuje, dokler kostanj ni ves ranjen.

In še takemu, ranjenemu in razcefranemu Stanko ne da miru, pobere ga in ga vrže za ptički, s katerimi bi danes prav tako ravnal, čeprav jih ima sicer zelo rad.

Stanko je dober deček, toda danes je ogorčen, maščevalen in hudoben. Zamudil je že dva avtobusa. Že zdavnaj bi moral biti doma, pa se raje potika in potepa po ulicah, se od časa do časa vrne k avtobusu, toda ne vstopi, čeprav ga marsikateri potnik, ki ga pozna, začudeno gleda in ga s kretnjo glave povabi, naj vstopi. Stanko takrat vselej pogleda proč in se nasrši.

Stanko dobro ve, da bo nazadnje le moral domov, toda z vrnitvijo odlaša, kakor da se hoče nad nekom znesti zaradi tega, kar mora hoditi dvajset kilometrov daleč v šolo, ki jo ima doma pred nosom.

Sam ne ve, kako je do tega prišlo. Najprej se je celo nekoliko napihnil, ko mu je tovarišica rekla, da bo odslej hodil v mesto v šolo. Mesto je vendar nekaj posebnega, vsekakor več kakor njegova domača vas. Toda kmalu je iz obnašanja svojih sošolcev spoznal, da stvar ni tako preprosta, da je v tem skrita neka past, neka grožnja, neka nevarnost, ki je Stanko še ne pozna, ki pa preži nanj, skrita kakor krempelj v mačji tački. Spoznal je, da so otroci zdaj drugačni do njega. Nekako zviška so si ga ogledovali in s katerimkoli se je hotel pogovoriti, vsak se je obrnil od njega. Začel je čutiti, da je sam, da je nekaj drugega kot drugi otroci, zlasti ko so mu v obraz rekli:

»Neumen si, Stanko, da veš. Zato boš hodil v posebno šolo.«

»Vi ste neumni. V kakšno posebno šolo?«

»Seveda. V mestu je taka šola. Za take, ki nič ne znajo.«

»Sami buteljni so tam zbrani.«

»Zdaj bo pa še eden več.«

Stankov oče in mati sta se trudila na vso moč, da bi njun najmlajši hodil doma v šolo, kakor so hodili vsi ostali štirje, toda končno sta morala pred zakonom popustiti, kajti zakon je trmasta reč, ki ji ne moreš priti do živega, če imaš še tako prav.

»Pa zakaj ravno naš?« je silila v učiteljico mati. »Ali je prav samo naš tako neumen, da ga morate poslati drugam?«

»Saj vidite, da ne more z drugimi naprej.«

»Naj pa zaostane, če ne more z drugimi v korak. Niti z besedico vam ne bom nikoli oponesla zaradi tega, toda za božjo voljo ne pošiljajte ga tako daleč. Otrok je majhen, ali naj grem vsak dan z njim in ga pred šolskimi vrati do večera čakam?«

»Saj bo hodil sam. Prvič pojedete z njim, potem se bo pa že znašel.«

»Vidite, kako ste krivični. Dovolj je pameten, da se bo znašel in se sam vozil tako daleč v mesto, ni pa dovolj pameten, da bi hodil tukaj doma v šolo, ko ima do nje komaj par korakov.«

»To je nekaj drugega. Vi tega ne razumete.«

»Razumem bolje kot vi. Saj vi ne morete razumeti, ko nimate otrok in tudi ne srca, kajti če bi ga imeli, bi morali vedeti, kako boleče je za otroka, če ga iztrgate iz njegovega okolja. In vsi bodo s prstom kazali nanj, kako je bedast, da mora v posebno šolo.«

»Predpis je predpis, nisem ga jaz naredila.«

»Toda vi odločate, kdo bo hodil v posebno šolo in na piko ste vzeli prav mojega otroka. So drugi toliko pametnejši od njega? Stanko je bil vedno bister in že zdaj vse delo opravi sam, kadar me ni doma. Ko pridem odkod, je vse v najlepšem redu, otrok pa kar žari od ponosa, da je vse tako odlično napravil.«

»Saj vam pravim, da je to nekaj drugega. Lahko je dober pri delu in zna vse pospraviti, toda čitati ne zna in kako se naj potem nauči česa iz knjig?«

»Počakajte vendar, da se mu odpre! Ne bodite tako nepočakani. Saj se tudi vsi popki na rožnem grmu ne odpro istočasno in zaradi tega zakasneta roža ni manj lepa ali manj vredna.«

»Samo olajšati mu hočemo učenje in nič drugega.«

»Olajšati? Se delate norca iz mene? Kakšno olajšanje pa je to, če bo moral vsak dan vsaj eno uro prej vstati kot drugi otroci in v zimskem času v trdi temi iti na avtobus, kjer takega malega

skoraj zadušijo in to dan za dnem. In zvečer bo zopet čakal na avtobus v mestu. Vi to imenujete olajšanje?»

»Toda imel bo strokovne učitelje, ki so za take manj nadarjene otroke usposobnjeni. Mi pa nismo.«

»Res niste. Če bi bili, bi tudi mojega otroka nekaj naučili. Seveda, najlaže se ga je kar odkrižati, namesto da bi skušal doseči, kar se pač da, pa če je še tako malo.«

Mama je bila užaljena, to je Stanko dobro čutil. Bila je zadirčna in jeza je kar kipela iz nje, ko ga je pred nekaj dnevi peljala v mesto. Kdor koli jo je vprašal, kam potuje s svojim malim dečkom, vsakemu je odgovorila tako hladno in zapeto, da se je vprašujoči še sam zalezal vase in z mamo ni več spregovoril.

Stanko se je temu čudil, saj je poznal svojo mater, kako je znala biti z vsakim prijazna in vljudna, da se je tudi že sam navzel nekaj njene odprtosti in širine srca in se je takoj čutil z vsakim domačega. Govoril je tako sproščeno in za svoja leta pametno, da nihče ni pomislil, da bi moral kdaj v posebno šolo.

Zato je Stanko zdaj jezen tudi na mamo. Ne sicer zelo, ker mu nekaj brani, da bi jo obsojal, toda v njegovo srce se je zarežala neka bolečina, ki noče in noče popustiti.

Na očeta pa je danes besen zaradi razgovora, ki ga je slišal sinoči.

»Je naredil nalogo?«

»Kdaj pa bi jo? Prišel je pozno iz šole in je bil tako utrujen, da še gledati ni mogel in sem ga dala spat. Zjutraj ga bom zbudila nekoliko prej in jo bova skupaj naredila.«

»Je pa res od vraga, da imaš tako trapastega otroka.«

»Kako pa govoriš? Ni samo moj. Tvoj je prav tako.«

»Ta že ni moj. Kdo ve, kje si ga ujela?«

»Si znorel ali kaj ti je zopet?«

»Nisem. Vem pa, da moj ni. Moj ne bi mogel biti tako neumen.«

Mož je vedel, da je krivičen, toda branil se je. Branil se je pred svojo vestjo, ki mu je rekla, da je imel prav šolski ravnatelj, ki mu je oponesel njegovo pijančevanje. Bil je dvakrat pri njem. Grozil je, sitnaril, moledoval, preklel tovarišico in ves njen rod od devetega kolena naprej in nazaj, se pridušal, da bo šel na višji forum, kakor je rekel:

»Na višji forum, da, in potem boste že videli, kaj bo iz tega. Tam sedijo tovariši, ki so res

tovariši; ki vidijo malega človeka in ga poslušajo, ne kakor tukaj, kjer so sama gospoda in kjer revež nima nobene besede.«

»Vi že niste revež, saj več zapijete, kakor jaz zaslužim.«

»O tem pa, tovariš ravnatelj, niti besede. Prosim, da ne bo nesporazuma. Prosim, tovariš ravnatelj, to so pa čisto privatne zadeve in nimate pravice, da bi se v to mešali. Razen, če vam dam to pravico jaz, pa vam je ne dam.«

Prosim, tovariš, vzemite na znanje: če pijem, koliko pijem, zakaj pijem, je popolnoma moja stvar, privatna, razumete? Sem vam jaz kdaj, slišite, tovariš ravnatelj, z vsem spoštovanjem seveda, prosim, kdaj oponesel, kaj vi jeste ali koliko jeste?«

»Ne čekajte, človek! Pojdite rajši vase in si recite: Po moji krivdi je otrok takšen, kakršen je, ker sem ga v pijanosti spočel. In pustite, da mu zdaj vsaj drugi pomagajo, če mu sami nočete ali ne morete.«

Oče je dolgo strmel v ravnatelja, nazadnje je zamolklo rekel:

»Vi bi pa najraje človeka kar zaklali. Z besedo bi ga zaklali.«

»Ne z besedo, ampak s resnico.«

Tega hudega očitka se je moral oče otepati z vso silo, tudi s krivico, tudi z največjo grobstvo, samo da ne bi bilo res, samo da bi vse to izbrisal iz svoje zavesti. Zato je prihajal domov še bolj pijan in razgrajaški, da se je žena s Stankom zaklepala v malo sobo.

Oče pa se ni zavedal, kako raste v sinovem srcu odpor do njega, kako mu postaja bolj in bolj strašen.

Ko je mama spravljala Stanka spat in je z njim molila, zopet ni znal začeti očenaša. Čeprav je mati večkrat ponovila:

»Oče naš, ki si v nebesih,« je Stanko začenjal:

»Ki si v nebesih . . .«, ali pa je v stiski, ko je mati pritiskala nanj, dodal kvečjemu še rahel, »naš!«

»Naš, ki si v nebesih . . .«

»Kdo je ta »naš«, ki si v nebesih?«

»Bog.«

»Da, Bog, ki mu rečemo tudi Oče.«

»To ni vseeno.«

»Zakaj ni vseeno? Bog je dober in nas ima rad. Bog je vendar naš Oče.«

»Potem pa ni dober.«

»Otrok, kaj pa vendar govoriš! Da naš nebeški Oče ne bi bil dober?«

»Ker oče ni dober in nas nima rad. Ker se

samo dere nad nami in nas preganja. In krivičen je.«

Po svojem očetu si je Stanko naslikal podobo nebeškega Očeta in slika je bila porazna. Zato se je večkrat spraševal: Zakaj mama tako trdovratno vztraja pri tem, da je Bog Oče. Če je dober, potem je kvečjemu mama.

Zjutraj, ko ga je mama zbudila ob petih, da bi skupaj naredila nalogo, ob šestih je moral biti že na avtobusni postaji, ji je kar tako mirno, vsakdanje, vendar s primesjo rahle radovednosti rekel:

»Si me res kje ujela, mama?«

Materi je v hipu ves obraz zalila kri in brez premisleka, čisto samogibno je z dlanjo tlesnila Stanka po licu. Takoj se je zavedla, da je krivična. Potegnila je Stanka k sebi in ga milovala kakor že dolgo ne.

Stanko ni zajokal, pa tudi k njej se ni stisnil; zdelo se je, da nekaj globoko premišluje in nečesa ne more razrešiti.

Ko ga je spravila k zvezku in se še sama usedla poleg njega, mu je rekla:

»Ata je bil pijan in ni vedel, kaj govori.«

Stanko je molčal in s kemičnim svinčnikom poskušal, če piše.

»Ne smeš takih neumnosti jemati zares, Stanko.«

Stanko je samo čisto nalahno odkimal.

»Ne bodi hud name. Prenagljila sem se in te po krivici udarila.«

»Vem, da me nisi ujela. Kako neki bi mogel teči, ko sem bil pa tako majhen.«

»Seveda, Stanko. Zdaj pa narediva nalogo.«

»Zakaj pa me oče ne mara?«

»Kaj ti le pride na misel? Zakaj te ne bi maral?«

»Saj je rekel, da nisem njegov.«

»Nikar o tem ne premišluj, saj veš, kaj vse oče govori, kadar je pijan.«

»Mama, sem jaz kriv, če sem neumen?«

»Saj nisi. Kdo ti je rekel, da si neumen?«

»Tovarišica je rekla.«

»Pa ni mislila tako zares. Saj veš, da vsi tako govorimo. Si neumen, da tukaj sediš? Si neumen, da dražiš psa? Si neumen, da skačeš po eni nogi? Kaj ne, da tako rečemo? In kolikokrat sem tako rekla očetu ali oče meni, toda nihče ni mislil zares. Tudi tebi sem že velikokrat rekla, da si neumen, pa tega doslej še nikoli nisi zameril.«

»Takrat še nisem hodil v posebno šolo.«

»A, tako? Narediva nalogo, Stanko, kmalu boš moral na avtobus.«

»Mama!«

»Zdaj morava narediti nalogo. Zvečer, ko se vrneš, se bova pa o vsem še enkrat pogovorila.«

Toda zvečer Stanka ni bilo domov. Tako dolgo je motovilil po ulicah, da je nastal večer in je bil že čisto izčrpan. Tudi lačen je bil, saj mu malica ni teknila in je pojedel samo rezino salame, ves kruh pa je pustil.

»Si neumen, da ješ salamo brez kruha?« mu je rekla tovarišica. »Oboje spada vendar skupaj. Zakaj pa si kruh pustil?«

»Ker sem neumen,« ji je rekel s tolikim uporom in z neko sovražno žalostjo v očeh, da jo je stisnilo v srcu kakor s primežem.

»Kako so ti otroci občutljivi! Moral je nekaj doživeti, da je tako napet. Jutri mu bom razložila. Kam neki se je zdaj skril?«

Stanko je vstopil v večerni avtobus, ko je že nastajala tema. Našel je prazen sedež in se stisnil vanj. Torbo, ki je imela vsaj pol njegove telesne teže, je položil poleg sebe in kmalu zadremal od utrujenosti, žalosti in jeze.

Ljudje so vstopali in izstopali, postaje so se vrstile druga za drugo in že davno je bila mimo tudi Stankova, kjer bi moral izstopiti. V večjem kraju sta se šoferja zamenjala in tudi sprevodnik je zapustil avtobus, ki je vozil proti svoji končni postaji in so ljudje večinoma samo še izstopali, govorjenje je ponehalo in na neki postaji so izstopili še zadnji potniki. Ostal je samo še Stanko. Šofer ga je gledal in se čudil:

»Kam neki ta mali mož potuje? Hej, fantek, kam si pa ti namenjen? Ne spominjam se, da bi te že kdaj vozil. Prihajaš pa iz šole, kakor vidim po tvoji nabiti torbi.«

Stanko je odprl oči, se skobacal s sedeža, vzel torbo in si jo oprtal. Šele sedaj se je ozrl naokrog in se mu je zdelo čudno, da nikjer nobene hiše. V luči avtobusnih reflektorjev je videl samo gozd na levi in desni, pred seboj pa vijugasto cesto.

»Kje pa smo? Še nismo doma?«

»Kam pa greš?«

Stanko je povedal ime domače vasi.

»Toda fant, to je že daleč za nami. Zakaj pa nisi izstopil, ko je bilo treba?«

»Menda sem zaspal.«

»Kaj boš pa zdaj?«

»Ne vem, Me ne boste peljali nazaj?«

»Ne morem, predaleč je.«

»Bom pa tu ostal, v avtobusu. Z vami.«

»Jaz grem domov.«

»Bom šel pa z vami.«

»Kaj boš pa pri nas?«

»Spal bom pri vas.«

»Kako preprosto! Pa te doma ne čakajo?«
»Čakajo, pa ne preveč.«
»Razumem. In kje si vstopil v avtobus?«
Stanko je povedal, da tam in tam.
»Tja hodiš v šolo?«
»Da.«
»Zakaj pa tako daleč, saj imate šolo doma v vasi?«

»Ker...« že je hotel reči nalašč in vsemu navkljub: Ker sem neumen, toda šofer ga je gledal tako dobrohotno, da ni rekel nič, samo glavo je pobesil.

»Razumem. Tja hodiš, ker hodijo tudi mnogi drugi v tisto šolo, in zato, da se kaj naučiš. Ampak premisliti pa le morava, kaj bova zdaj. Peljati moram še tri postaje dalje.«

»Saj ni nikogar, da bi ga peljali. Meni pa je vseeno.«

»Ampak jaz moram domov. Moram te vzeti s seboj, saj te ne morem pustiti tu sredi gozdov. Bilo bi te strah, tu so lisice.«

»Lisic se že ne bojim.«

»Toda tvoji te bodo čakali, čeprav ne preveč, si rekel.«

»Naj čakajo.«

»Imaš očeta?«

Stanko je samo rahlo zmignil z nosom.

»Imaš mamo?«

Stanko je prikimal.

»Veš, moral bi te peljati nekaj postaj nazaj, da bi vašim telefoniral, naj ne bodo v skrbeh. Je blizu vas kakšen telefon?«

»Ne.«

»Je sploh v vaši vasi kakšen telefon?«

»Je. V trgovini.«

»Trgovina je zdaj zaprta. Bo mama jokala, če te nocoj ne bo domov?«

»Mama nikoli ne joka.«

»Pa oče?«

»Da bi oče jokal?«

»Ne, ampak kaj bo rekel?«

»Saj ga še ni doma.«

»Kje pa je?«

»Popoldne gre v gostilno in pride, ko že vsi spimo.«

Avtomobilska luč je oblikovala cesto in drevje ob njej, da se je Stanko vozil kakor v pravlji. Na zadnji postaji sta obstala in šofer je spravil avtobus v preprosto leseno garažo.

»Pojdiva! Daj mi roko, da ne padeš. Tema je in nimava luči.«

»In če se vi spotaknete?«

»Ne bom se. Na tej poti poznam vsako krtino.«

»So na poti krtine?«

»Mogoče. Hotel sem samo reči, da pot dobro poznam.«

»Kdo je pri vas doma?«

»Mama.«

»Vaša mama?«

»Moja žena. Pa ji pravim kar mama.«

»Vem. Drugega ni nikogar?«

»Ne, drugega ni nikogar.«

»Kaj pa bo mama rekla, če pridem k vam?«

»Nič ne bodi v skrbeh. Prespal boš pri nas, jutri zgodaj pa te vzamem s seboj na avtobus in se odpelješ zopet v šolo.«

»Ne grem več v šolo. Rajši ostanem pri vas.«

»O tem se bomo še pogovorili.«

Stanko se je tesno oklenil šoferjeve roke in se stisnil k njemu, kajti kljub junačenju ga je bilo strah in bi se najraje razjokal, če ga ne bi bilo sram.

»Težko hodiš. Naj te nesem?«

»Ne, saj gre, samo včasih se kje spotaknem. Je še daleč?«

»Tako je bova doma.«

Izza drevja se je zasvetila električna luč, ki jo je ob tej uri Lina redno prižgala, da bi mož laže našel domov. Čakala ga je s pripravljeno večerjo in se je kakor vsak večer vedno znova razveselila, ko je zaslišala njegove korake, saj je tesnoba čakanja popustila in vse stvari so dobile prijaznejši obraz.

Mož je odprl vrata in potisnil Stanka čez prag.

»Nekoliko zamude imaš nocoj. Pa ne, da bi imel kakšno okvaro? Koga si mi pa pripeljal? Čigav pa je fantek? Saj ga ne poznam, komu neki bi bil podoben?«

»Ni iz naše vasi. Zaspal je na avtobusu in sem ga vzel s seboj.«

»Zakaj ga pa ni nihče zbudil. Ljudje so zares čudni in brezobzirni, Nekdo je vendar moral vedeti, kje mora fantek izstopiti. Kako pa mu je ime?«

»Pozabil sem ga vpašati.«

»Stanko.«

»Kaj boš pa zdaj z njim?«

»Nič. Naj ostane pri nama to noč, jutri pa ga odpeljem nazaj.«

»Tako je prav. Večerjo imaš na mizi, pa jo deli s Stankom. Medtem pripravim več, da ne bosta lačna. Semkaj sedi, Stanko, in če si navajen, se pokrižaj. Pozno je in gotovo si zelo lačen.«

Stanko je pri polnem krožniku začutil voljšo lakoto. Pokrižal se je in pospravil vsaj toliko kot šofer, sicer pa je gospodinja med tem znova napolnila skledo.

»Kako pa se je zgodilo, da si zaspal, Stanko? Si bil utrujen!«

»Utrujen. Potepal sem se in sem bil utrujen.«

»Se večkrat tako potepaš?«

»Ne. Zdaj sem se prvič.«

»Zakaj si se pa potepal?«

»Nisem hotel iti domov.«

»Si kaj naredil in si se bal?«

»Ne. Nisem nič naredil.«

»Potem pa je bilo doma kaj narobe. Sta se oče in mati kregala?«

»Kregala. Kakor vedno.«

»Zakaj sta se pa kregala?«

»Zaradi mene. Ker hodim v posebno šolo.«

Lina se ga je oklenila z obema rokama in ga privla k sebi s toliko nežnostjo in milino, da je v Stanku zlomila jezo in upor in se je v njem nakopičena bolečina osvobodila v divjem strastnem joku, ki je v krčih zvižal sleherni mišico na tem nebogljem otroškem telescu, ko so njegova zveržena usta bruhala obtožbo za obtožbo:

»Oče pravi, da nisem njegov... mama me je udarila... učiteljica je rekla, da sem neumen. In vsi pravijo tako. Ne grem več domov. Tu bom ostal.«

Dneve in dneve se je nabirala žalost kakor usedlina v njegovem srcu in zdaj se je prelila čez rob. Pustila sta ga, da se je zjokal in umiril v Lininem naročju kakor nekoč v materinem, ko še ni imel pečata, da hodi v posebno šolo, ko je bil še v središču in ne na robu med svojimi vrstniki. Saj nobeden ni znal napraviti take piščalke kakor on, nihče ni kamna vrgel tako visoko kakor on, in nobeden ni preskočil jarka na tistem najširšem mestu, samo Stanko in med vsemi je najbolj poznal vse tipe avtomobilov.

Ko se je izjokal, ga je skušal šofer spodbuditi, da ni nič posebnega, če hodi v posebno šolo, ko pa je videl otrokove očitajoče oči, je nehal s tolažbo.

Lina je otroku postlala zraven njune postelje, da ga ponoči ne bi bilo strah, če bi se zbudil. Preden je zaspal, ga je dolgo božala po laseh in mu rekla:

»Pokrižati se znaš, to sem videla. Znaš tudi kaj moliti?«

»Znam. Zvečer doma molim O Jezus, blagoslovi me.«

»Marsikaj znaš, Stanko. Zakaj pravzaprav hodiš v posebno šolo?«

»Ne znam čitati.«

»Ne moreš si zapomniti črk?«

»Vse črke poznam, samo skupaj jih ne znam izgovoriti.«

»Se boš že navadil, Stanko. Zdaj pa zmoli in zaspi. Jutri boš moral zgodaj vstati.«

»Me ne marate imeti tukaj?«

»Pa še kako bi te radi imeli! Toda saj veš, da te mama tudi pogreša. Če bi te mama in ata dala, bi te mi takoj vzeli in bi bil naš.«

»Pri vas ni otrok?«

»Ni jih, Stanko. Zdaj si ti naš otrok, ki ga imamo radi.«

Stanko je zaspal in globoko dihal, Lina in mož pa sta še vedno bedela in molčala, dokler ni Lina sunkovito zahlipala.

»Franc, osem let že čakava zaman. Zakaj je tako neumno urejeno na svetu? Tisti, ki jih imajo, se ne brigajo zanje, midva bi vse storila zanje, pa jih nimava. Ko bi imela takega Stanka!«

»Čeprav hodi v posebno šolo?«

»Kaj pa je to takega?«

»Imaš prav. Če pa pomisliš, koliko otrok trpi pri tem?«

»Menda na tej zemlji vedno vsi trpimo: tisti, ki jih imajo, z njimi in ob njih, tisti, ki jih nimamo, pa zaradi hrepenenja po njih. Franc, čisto resno mislim. Če bi Stanka hoteli starši dati, midva bi ga vzela za svojega.«

»Misliš?«

»Mislim. Tako je ljubeč, da mi je čisto k srcu zrasel. Ti bi lahko poizvedel, čigav je in vprašal starše.«

»Ne bi še nekoliko počakala? Morda bova imela še svojega.«

»Postarala se bova. Tudi v srcu se bova postarala in ne bova več imela volje, da bi koga vzela.«

»Bom vprašal, če ti je toliko na tem.«

»Mi je. In tudi tebi, samo da tega ne poveš.«

Stankova mama se je začela vznemirjati, ko je mimo peljal že tretji popoldanski avtobus, pa Stanka še vedno ni bilo domov. Vsake pol ure je šla na avtobusno postajo in čakala, čakala. Ko ga ni bilo niti ob sedmih zvečer, je stekla k sosedom in obletela vso vas, če ga je kdo videl. Kljub pozni uri in slabotnemu upanju, da ga bo tam našla, se je odpeljala v mesto.

V šoli je naletela na snažilko, ki jo je napotila k ravnatelju, ravnatelj k razredničarki, ta pa k učiteljici, ki je imela zadnjo uro. Niso vedeli nič drugega kakor to, da je Stanko ob rednem času odšel iz šole. Vsi so se nasršili in vznemirili, kaj pa naj zdaj mati stori, ni vedel nihče.

Povprašajte vendar malo pri sosedih, pri delavcih, ki se vsak dan vozijo, če ga je kdo videl.«

»Hvala za nasvet; samo zato sem prišla v mesto,

da me spomnite na to,« je bila užaljena in do kraja razdražena.

Ko se je vrnila v domačo vas, je spotoma skočila v gostilno in zagnala tak vrišč, da se je mož pri priči pobral, pograbil ob steno prislonjeno kolo in se odpeljal na miličniško postajo v sosednjo vas.

Mati pa je pohitela k učiteljici, ki ga je prej učila.

»Zdaj pa imate vi svojo posebno šolo! Stanko je nekam izginil. Redno je odšel iz šole, zdaj je pa ura devet in ga še vedno ni od nikoder. Če se mu je kaj zgodilo, vam tega ne bom mogla nikoli odpustiti.«

»Poklicala bom ravnatelja.« Toda tudi ravnatelj ni vedel pametnega sveta. Rekel je samo:

»Sporočiti bi morali stvar milici.«

»To sem storila že brez vas.«

Oče je kar planil v urad in v eni sapi vse povedal. Dežurni miličnik je bil slabe volje in je začel s pretnjo:

»Če ste ga vi pustili samega tako daleč, ste vi odgovorni zanj. To vam povem, da se ne boste skušali izmotavati.«

»Jaz da sem kriv? Sem ga jaz poslal v to neumno šolo?«

»Ste vi njegov oče ali niste?«

»Če sem vam rekel, da je fant moj sin, potem sem menda jaz njegov oče. Vam to ni jasno?«

»Torej vi odgovarjate zanj.«

»Saj vam pravim, da ga nisem jaz poslal tako daleč.«

»Toda vi odgovarjate zanj.«

»Kdo bo odgovarjal, bomo še videli. Mislite, da sem zato prišel, da bi o tem razpravljala?«

»Kaj pa bi pravzaprav radi?«

»Sveta nebesa! Otrok je izginil, morda so ga ugrabili, ta me pa sprašuje, kaj bi pravzaprav rad. Storite vendar nekaj! Išcite ga, zato ste pa tukaj.«

»Sedite. Najprej moramo napraviti zapisnik.«

In sta začela: kdaj je otrok rojen, ime obeh staršev, kraj rojstva, datum rojstva, kdaj je odšel od doma, s kom je šel, skratka vse je šlo brezmejno počasi in oče je bil kmalu sit spraševanja o stvareh, ki vsaj po njegovem s Stankom niso imele nobene zveze.

»Kdo je otroka v mestu zadnji videl?«

»Kako pa naj jaz to vem?«

»Vi morate vedeti, vi ste za otroka odgovorni.«

»Gotovo ga je videla učiteljica, ko je odhajal iz šole. Ali pa je bila zadnja...?«

»Kako se piše? Ime in priimek!«

»Kdo?«

»O kom pa govoriva! Učiteljica vendar.«

»Zdaj pa vidim, da se delate norca iz mene. Srečno! Pogovarjala se bova na višjem forumu.« In preden se je miličnik izmotal izza pisalnega stroja, je bil oče že na cesti s kolesom.

Miličniku je postalo nerodno in da se otrese odgovornosti, je po telefonu poklical svojega predstojnika. Ta je telefoniral vsem bližnjim postajam, obvestil je tudi obmejno milico z naročilom, naj vse avtomobile natančno preiščejo.

»In kakšen je deček?« so spraševali vsi po vrsti.

»Kaj vem, kakšen. Deček pač.«

»Pa vsaj povejte, kako je oblečen.«

Načelnik milice pokliče svojega dežurnega:

»Kakšno obleko je imel deček?«

»Ne vem.«

»Ali nisi napravil zapisnika?«

»Sem, pa tako daleč nisem prišel, ker mi je prej pobegnil.«

»Strela! Pobegnil ti je? Si ga imel že v rokah?«

»Koga bi imel v rokah?«

»Saj si rekel, da ti je pobegnil, torej si ga imel v rokah in potemtakem si videl, kakšno obleko je imel.«

»Obleko? Navadno delavsko. Precej povaljno.«

»Kaj pa čvekaš? Otrok pa delavsko obleko. Si že videl kdaj kaj takega?«

»Saj ne govorim o otroku.«

»O kom pa, strela, če ne o dečku, ki je pobegnil, saj si mi pa o njem telefoniral.«

»Seveda. Toda zdaj sva govorila o očetu.«

»O kakšnem očetu? Odkod si pa zdaj privlekel očeta in čigavega?«

»Otrokov oče je bil tukaj, pa je pobegnil, preden sva, preden sem napisal zapisnik.«

»Strela, zakaj pa je pobegnil?«

»Kaj jaz vem?«

»Čuj, tukaj pa nekaj ni v redu. Oče in sin sta nekje na isti liniji. Kako se je vedel? Predvsem se pa skušaj natančno spomniti, kaj sta govorila, pri kateri besedi je pobegnil.«

»Zadnja beseda? Forum ali nekaj podobnega.«

»Jasno! Zbal se je, da bi moral pred višjo instanco in jo je rajši pobrisal, ko si mu zagrozil.«

»Nisem mu grozil, on je rekel forum.«

»Tako zbudil najbližjega miličnika in naj mi pri priči privede tega človeka. Pri priči!«

Samo Stanko je to noč mirno spal, vsi ki so imeli z njim kaj opravka, so bili budni: Oče se je nacejal z žganjem in grozil, da bo ravnatelja razsekal na kose, če jutri dopolne ne bo Stanka domov. Zakaj prav dopolne, niso mogli ugotoviti. Mati je hodila od soseda do soseda, od učiteljice k ravnatelju,

prosila, rotila, moledovala, naj nekaj ukrenejo, da jim je vsem ležalo na srcu kakor nekaj skrit očitek, da so, čeprav nehote, soudeleženi pri tej stvari.

Mati ni mogla strpeti in se je naslednje jutro s prvim avtobusom odpeljala v mesto. Bila je vsa prepadena, neumita in nepočesana in je hodila po ulicah kakor v težkih sanjah.

Pravkar se je razočarana in obupana vračala k avtobusni postaji, ko ji je Stanko prišel z nekoliko prikritim nasmeškom naproti.

»Stanko!« Samo to je mogla reči, kajti čeprav nikoli ni jokala, sedaj jo je premagalo. Zaihtela je, ga stisnila k sebi in ga poljubljala kot nora, ga milovala in božala, ne da bi mogla sploh kaj povedati.

Stanko je mirno potrpel, da se je mama unesla v svojem veselem razburjenju.

»Daj mi roko,« mu je rekla, ko ga je postavila na tla. In stopal je ob njej vse do šole. Tam sta se ustavila in Stanko je čutil, kako se mati z nečim bori z vso močjo. Nazadnje je skoraj jezno pograbila Stanka za roko in kratko rekla:

»Nič. Domov bova šla.«

Doma ga je z avtobusne postaje peljala naravnost v domačo šolo in potrkala na vrata njegovega nekdanjega razreda.

»Kaj je? Našli ste ga? Kje pa je bil?«

»Niti sama še ne vem natanko. Tudi ni važno.

Privedla sem ga, da ga vzamete nazaj v svoj razred.«

»Kaj pa vendar mislite! To ne gre kar tako. Morala bi dobiti pismeno naročilo od pristojnih.«

»Mene se pismeno naročilo prav nič ne tiče. In recimo, da sem pristojna jaz. Hočem, da ga sprejmete nazaj in ne bom popustila, rajši grem v zapor ali kar hočete. Otrok je moj.«

»Poklicala bom ravnatelja.«

Ko je učiteljica šla klicat ravnatelja, je mati odprla vrata v razred in vprašala otroke:

»Otroci, sprejmete Stanka zopet medse?«

»Sprejmemo, seveda sprejmemo. Stanko pridi, tu imaš svoj prostor. Tu zdaj nihče ne sedi.«

»Kje pa je otrok? Da ni zopet pobegnil?« je vprašal ravnatelj.

»Tam je, kamor spada. V razredu. In tu bo tudi ostal, pa če se ves svet na glavo postavi. Mislite, da se ne znam boriti za svojega otroka?«

Ravnatelj in tovarišica sta se dolgo gledala in nazadnje je ravnatelj rahlo prikimal.

»Zaenkrat naj bo. Pogovorili se bomo o tem v našem kolektivu.«

Ko je mati doma povedal očetu, kako je opravila, je rekel:

»Naj se le pogovorijo, toda pametno. Če ne, se bomo videli na višjem forumu.«

Lojze Kozar

Kako le moreš biti takšen?!

Sonce se je nagnilo čez poldne. Topel pomladanski veter se je s skrivnostnim šumom lovil med košatimi smrekami. Odjuga je že privabila prvo brstje iz navidežno mrtvih vejic. Živahni zvončki, polni hrepenenja po soncu, so se preriivali skozi poležano jesensko listje. Mravlje so v nepretrganih legijah hitele po svojih stoletnih cestah; kot da bi hotele nadomestiti, kar so v zimi izgubile. Jasa vrhu gozdnatega griča je kipela od prebujajočega se življenja.

Že od nedelje so na vseh glavnih križiščih živalskih steza visela vabila na prvi pomladanski miting ... na jasi ob starem hrastu. Program: izvolitev miss pomladi in nato rajanje.«

Prvi obiskovalci so že prihajali. Stare znanke so se sprostile v žlobudranje, kajti zima je bila

dolga in za pomenek ni bilo priložnosti. Ko je napočil čas za začetek, je stari jelen stopil na mogočen štor in zaklical:

»Miiiir! Čas je, da začnemo. Prosim, da se razporedite! Kandidati in kandidatke levo od hrasta, gledalci desno!« In vse živali, velike in male, stare in mlade, vse so veselo pohitele k hrastu. Prostor za gledalce je ostal prazen.

Prerivanje pod drevesom, kdo bo stal na višnjem mestu, je postajalo vse hrupnejše. Lisica je kričala nad jazbecem, ki je nehote zadel ob njen rep: »Joj, vso frizuro mi boš pokvaril! Stran, nesramnež!«

»Mir, miiiir, nikoli se nismo kregali! Bratsko uredita to zadevo ...!« je miril trezni jelen.

Po kratkem uvodnem nagovoru je rogati starec predlagal, naj najprej določijo komisijo in kriterije, po katerih naj bi se potem ocenjevala lepota. Tedaj pa je nastal vsesplošen prepir.

Lisica je dokazovala: »Samo tista žival je lepa, ki ima kostonjevo-rjav kožuh in košat rep...«

Zajec jo je hotel prepričati: »Rep sploh ni lep, če je dolg. In najlepša barva je siva. Dolgi uhlji, to daje lepoto!«

Kragulj je jezno krožil krog hrasta in klical: »Možati kljun, orlovske oči, mogočna krila...!«

Merjasec je jezno krulil nad lisico: »Trda, karakтерна dlaka, kratek rep, beli čekani, to daje lepoto! Te ni sram?! Kako le moreš biti brez vsega tega?!«

Črn volk je renčal: »Stran, stran, nočem živeti med takšnimi, izginite grdobe! Dokler ne boste imeli belih zob, črnega kožuha, ognjevitih oči... dokler ne boste lepi, se mi ne približajte! Nočem med takimi živeti! Stran!«

Veverica se je povzpela na prvo vejo in iz varne razdalje cvilila nad jazbecem: »Te ni sram? Kako le moreš biti takšen?! Poslušaj me! Hočem ti dobro! Če hočeš biti lep, si moraš pridobiti košat rep, daljšega kot si sam; rjav kožuh z dolgo in mehko dlako, spretnost za elegantno plezanje po drevju...«

Zraven veverice je na veji sedel divji petelin in v verzih zamaknjeno prepeval: »Najlepši na svetu je ta, ki pisano perje ima!«

Trušč in hrušč sta naraščala in nihče ni slišal vrabčka, ki je vrhu hrasta žvrgolel: »Kaj se kregate! Vsak je po svoje lep!«

Vpitje in kričanje je vse močnejše odmevalo od bližnjih skalnatih sten. Star krvoločni medved, ki se je dopoldne najedel sladkih jagod in je sedaj hotel malo podremati, je razdraženo planil iz svojega brloga in hitel proti jasi. Bolj ko se je bližal griču, močnejši je bil hrup in bolj je bil kosmatinec razbesnjen. Planil je na sredo jase, s svojo mogočno šapo udaril po deblu... Kandidati in kandidatke so za trenutek nemo obstali, kot okameneli, nato pa so se z vso silo pognali v beg. Med begom so drug na drugega kričali: »Ti si vpil! Ti si kriv, da se je stari samec prebudil...!«

Kmalu se je vse umirilo. Medved je odšel nazaj v svoj brlog in jasa je bila zopet prazna. Ne, ni bila prazna. Za košatim brinovim grmom je drgetala mlada, ljubka srna. Malo je zamudila začetek mitinga in zato je ostala kar za grmom in prisluškovala. Sedaj, ko je bila sama, so ji iz velikih, otožnih oči drsele solze po žametnih licih. Srce se ji je trgalo od bolečine, kolena so se šibila in morala je leči. Seveda se je že prej zavedala svoje revščine, a da nima na sebi nič, prav nič lepota...? O, to boli!

Misli Stanka Cajnkarija

Umetnost mi je pot do umevanja življenja. Borim se za neko jasno in svetlosmiselnost sveta in človeškega dogajanja. In vem, da vsega tega ni brez velike in močne dobrote, brez ljubezni, ki prestavlja gore vsakdanjih trpkosti in zablod.

(Kako se je začelo, 1940)

Bog ve, kakšne zmage in kakšna zmagoslavja ima božja Previdnost vpisana v knjigi prihodnje svetovne zgodovine. Dosedanje izkušnje govore o tem, da je bila Cerkev najbolj živa takrat, ko je največ trpela... Naše pričakovanje zmagoslavja pa se ne sme izogniti injekciji grenke napovedi očiščujočega trpljenja. Ne smemo pričakovati nečesa, za kar ni podlage v naši človeški moči in česar tudi iz božjega zagotovila ne moremo z verjetnostjo izvajati. Res je, da globlji misleci od vsepovsod vsaj tako od daleč in na tistem pričakujejo rešitev sveta prav od krščanstva, čeprav sami niti niso prepričani kristjani. Vsaj nejasno slutijo, da se bo podoba sveta izoblikovala iz duhovne sile krščanstva in mogoče še iz zunanjega napora socialnih prizadevanj. Prav gotovo pa ne verujejo v skorajšno zmago sodobnih krščanskih prizadevanj, ki bi mogla brez žrtve in strašnega trpljenja s cenanimi sredstvi svet prenoviti. Povsod je pred tem dejanjem še velikanski X, za katerega bo treba iskati rešitve najbrž v bližini Golgote. Ta tuja slutnja je lahko krščanskemu srcu vsaj opomin. Mogoče pa je mnogo več.

(Iz krščanske filologije, 1938)

Dolgo je tako ležala in premišljevala. Končno je trdno sklenila, da si bo za vsako ceno pridobila košat rep, dolga elegantna ušesa, čudovito bele čekane, orlovske oči, pisano perje, močna krila... Bila je prepričana, da bo potem lepša. Nič ni pomislila, kako se ji bo to posrečilo. Samo eno ji je bilo pred očmi: biti boljši.

Sonce je počasi izginilo za obronki gora. Zvezde so se jele prižigati in na jasi je zavladala večerna tišina. Počasi se je ljubka srna dvignila, se previdno ozrla na vse strani, prisluhnila vsakemu šumu in ko je bila prepričana, da je nihče ne vidi, je plaho in sramežljivo odšla proti domu.

France Cukjati

Rastoča edinost med anglikansko in katoliško Cerkvijo

Poti anglikanizma

Med nekatoliškimi krščanskimi skupnostmi na Zahodu je anglikanska Cerkev katoliški najbližja. In to ne le zadnji čas, ki ga označuje vse tesnejše ekumensko zблиževanje, temveč že vse od začetka. Saj angleški kralj Henrik VIII. (1509–1547), utemeljitelj samostojne anglikanske Cerkve, ni zavrnil katoliških resnic, temveč le vrhovno papeško oblast. Pa tudi kraljica Elizabeta (1558–1603), ki je odločilno vplivala na smer anglikanske Cerkve, ni povsem popustila vplivom protestantizma, temveč je utrdila »srednjo pot« anglikanizma, v nekakšnem ravnovesju med katoliško tradicijo in protestantsko reformacijo.

Res so tisti, ki so hoteli ostati zvesti katolištvu, morali mnogokaj pretrpeti. Kar 250 let so bili angleški katoličani brezpravni, komaj leta 1829 so dosegli emancipacijo in katoliška hierarhija je bila obnovljena šele leta 1850. Dejansko pa je bilo v vseh smereh anglikanizma vedno čutiti tudi katoliške korenine, saj so bili angleški kristjani vse od 6. stoletja, ko so sprejeli krščanstvo in dobili svojega prvega škofa, sv. Avguščina Canterburyjskega, tesno povezani z Rimom tja do preloma v 16. stoletju.

Ena glavnih značilnosti anglikanizma je širina pogledov in ljubezen do raznoličnosti. Tako so se polagoma mogle uveljaviti tri smeri: kalvinsko usmerjena »Nizka Cerkev« (Low Church), katolištvu blizka »Visoka Cerkev« (High Church) in bolj liberalna »Široka Cerkev« (Broad Church). Vendar imajo vse tri smeri skupne temelje: zelo spoštujejo sveto pismo, zveste ostajajo škofovski strukturi Cerkve, vse uporabljajo skupno bogoslužno knjigo »Prayer Book« in se naslanjajo na verske odločbe 39 členov.

V 19. stoletju je k veliki porasti katoliškega vpliva v anglikanizmu pripomoglo predvsem oksfordsko gibanje. Duša tega gibanja je bil veliki mislec in teolog John Henry Newman (1801–1890), ki se je leta 1845 zedinil s katoliško Cerkvijo in je pozneje postal kardinal. Vpliv te močne osebnosti na anglikanske kroge je mogoče čutiti še danes.

Anglikanizem je iz »Združenega kraljestva« (Anglija, Škotska, Wales, Severna Irska) segel tudi v druge pokrajine sveta, posebno v Združene države Severne Amerike, v Kanado in Avstralijo. Od leta 1867 so vse avtonomne anglikanske Cerkve povezane v »Anglikansko skupnost« (nad 40 milijonov vernikov), ki ji predseduje canterburyjski nadškof, anglikanski primas. Vsakovrstna notranja in zunanja skupna vprašanja rešujejo na rednih konferencah v palači Lambeth v Londonu.

Ekumenski sadovi

Sodobno ekumensko gibanje za popolnejšo edinost med kristjani ima svoje pobudnike in stalne zagovornike prav med anglikanci, vse od začetka našega 20. stoletja. Zato ni čudno, če je kmalu prišlo do sodelovanja med anglikanci in drugimi kristjani: starokatoličani, starimi vzhodnimi (predkalcedonskimi) in pravoslavnimi Cerkvami, z metodisti (izšli so iz anglikanizma v 18. stol.), z luteranskimi in kalvinskimi Cerkvami, deloma pa tudi s katoliško Cerkvijo (»Malinski pogovori« v Belgiji, 1921–1926).

Katoliška Cerkev se je z večjo sproščenostjo odprla za dialog in sodelovanje z anglikanci (kot tudi z drugimi kristjani) šele z drugim vatikanskim koncilom. Velike zasluge imata pri tem papež Janez XXIII. in kardinal Bea, prvi predsednik leta 1960 ustanovljenega Tajništva za edinost kristjanov. Prišlo je do medsebojnih obiskov med vodstvi obeh Cerkva, sam anglikanski primas dr. Fisher se je leta 1960 srečal s papežem Janezom XXIII. v Rimu, anglikanski opazovalci na drugem vatikanskem koncilu so navezali stike s katoliškimi teologi in škofi. Leta 1966 je anglikanska delegacija s primasom nadškofom dr. Ramseyem na čelu prvič uradno obiskala vodstvo katoliške Cerkve v Rimu.

Leta 1969 je bila ustanovljena anglikansko-katoliška mednarodna komisija teologov, ki je z vso resnostjo začela teološki dialog. Že septembra 1971 je komisija dosegla **soglasje glede nauka o evharistiji** (Windsor 1971), dve leti pozneje pa **soglasje glede duhovniške službe** (Canterbury 1973) ter je o enem in drugem vprašanju izdala skupno izjavo, ki povzema skupno gledanje anglikanskih in katoliških teologov. Komisija je nadaljevala z delom in leta 1976 sprejela in izdala tretjo skupno izjavo, tokrat o **avtoriteti v Cerkvi** (Benetke 1976).

Vse tri skupne izjave pričajo o tem, da med anglikansko in katoliško Cerkvijo skorajda ni bistvenih teoloških nasprotij. Vodstvi obeh Cerkva bi morali na podlagi doseženih soglasij mešane komisije razčistiti še nekatera nerešena vprašanja, kot je veljavnost anglikanskega duhovniškega posvečenja ali papeški primat v svoji konkretni službi edinosti Cerkve ali vprašanje mešanih zakonov, ter izgladiti pot najprej do interkomunije ali medsebojnega občestvovanja v svetih obredih, predvsem obhajanju evharistije, nato pa tudi do popolne obnove nekdanje edinosti.

Upajmo, da do tega ni več daleč. O tem pričča tudi uradni obisk sedanjega anglikanskega primasa, canterburyjskega nadškofa dr. Donalda Coggana in številnih predstavnikov Anglikanske

skupnosti konec aprila 1977 v Rimu, primasovo srečanje s Pavlom VI., njuni govori in molitve ter skupna izjava o doseženih ekumenskih sadovih in potrebi vedno tesnejšega sodelovanja.

Cerkev pa niso samo papež, primasi, škofje, teologi. Cerkev smo vsi, ki smo s krstom vraščeni v Kristusa. Zato smo dejanski ustvarjalci vsekrščanske edinosti vsi, ki smo v Svetem Duhu povezani s Kristusom in med seboj. Čim bolj se bomo tega zavedali, čim bolj bomo z molitvijo in deli ljubezni klicali na naša pravna prizadevanja božji blagoslov, tem prej in tem bolj bomo mogli zaživeti polnost edinosti med katoliško in anglikansko Cerkvijo ter med vsemi kristjani.

Stanko Janežič

Božič

Nikdar v svojem dolgem življenju še nisem praznoval božičnega praznika sam. Tudi pomislil še nisem nikoli prej, da bi se mi to lahko primerilo.

Pred letošnjim svetim večerom se oziram zapuščen k našim domačim jasicam in čutim, da sem bolj tu, pri molčeči sveti družini kakor v svetu, ki se mi čudno odmika.

Mrak se gosti.

Stari božiči se prebujajo. Že blodijo po vrtovih med hišami. Zdaj, zdaj me bodo obiskali v ljubem koraku mimoidočega, v prasketanju vlažnega polena, v osipu snega z veje ob oknu. Tonem v spomine iskrečega se mesta, luči, svečanih ljudi, v spomine mojih dragih. – Tudi ves moj dom prisluškuje mraku. Čutim njegova vprašanja kakor govor človeka: kje ste, mile pesmi pred jasicami? Kje ste skrivnostni pogovori, vesele, praznične stopinje po vsej hiši, božične dišave, zvončkljanje najlepših posod in steklenine, pripravljene vse leto samo za sveti dan? Kje ste skupne molitve? Ni glasnega očenaša »za vse naše rajne, ki so se s tega sveta ločili?« Ni zbranih? Je samo mrak?

»Ni je,« odgovarjam domu, ko stopam sam po praznih prostorih, ki čudno odmevajo, blagoslovljaj jih s pušpanovo vejico z blagoslovljeno vodo, s kadihom na žerjavici. »Ni je!« se mi vpleta med molitev.

»Ni je! Ni je!« vzklika samota v meni in okrog mene in me stiska. Tak se vrnem nazaj k jasicam. »Njen majski grob, poln rož, letošnji!« si poto-

žim. Kako sva še oba šestdesetletnika upala v življenje, čutim v sebi. »Božič je bil njen praznik,« pripovedujem samotnemu Jezuščku na slami. »Vsa leta skrbna, redna, stroga, za vsak božič pa je odprla svojo veliko ljubezen, svojo skrito, pravo, zatajevano naravo, vsi okrog nje smo to čutili in se čudili njenemu bogastvu,« pripovedujem samemu sebi v molitvi.

Tudi najin otrok ni. Trije odrasli, samostojni sinovi, že dve novi družini – za vsake praznike so se vrnili, za te so se razšli. Tujina, službeno potovanje, kaj še vse, so sporočili, poslali so voščila, želje, darove. »Kje so njihova srca!« pletem rožni venec.

Tudi Anike ni. Anika!

»Stric, sem prav prišla?« je včasih zazvenelo izza vrat pri nama z ženo. Ko sva odprla, sta veselo in nagajivo zasvetili dve zeleni zvezdici. Raje je vedno vprašala mene, ker je vedela, da je tako dostop lažji.

»Vedno prav, Anika!« sem ji imel navado odgovoriti prav iz srca.

Bila je revica, se je spominjam tudi na ta sveti večer. Stanovala je v rojstni hišici s svojimi starši, srečna družina so bili, toda oče in mati sta se ji oba smrtno ponesrečila v veliki prometni nezgodi, ostala je sama; sestra rajnice, njena teta, se je preselila k njej. Deklica je bila že prej na naju z ženo zelo navezana, po nezgodi pa še toliko bolj: vedno se mi je dozdevalo, da je pri nama čutila še košček izgubljene sreče. Kdo bi objel globino otroškega srca? – Kako težko se je Anika poslavljala! Teta je že v marcu prejela obvestilo, da jo

čaka dediščina na jugu, takoj sta se morali odseliti tja.

Kako manj samotni mi postaja sveti večer, ko se jih spominjam, živih in mrtvih. Niso vsi ob meni? In jaz med njimi? Nisem ta večer tudi med onimi, katere sem v svojem življenju razveselil! Dolga leta izkušen slaščičarski mojster v veliki tovarni – nama z ženo ni ničesar manjkalo, tudi sinovom ne – moje nagrade so včasih skrivaj romale k materam z mnogimi otroki, k zapuščenim, starim, k bolehnim. Samo Bog in jaz sva vedela za te darove.

Anika in naš zadnji skupni božič, lanski. Že nekaj dni pred praznikom sva jo z ženo vzela s seboj v mesto. To je bilo nakupovanje! Še nekaj za jaslice, še nekaj za smrekco, še nekaj za mizo, seveda vse v znamenju skromnosti in strogosti, kakor je imela moja žena navado. Anika pa ni bila razvajena in jo je to nakupovanje postavilo v njena nebesa. Opazil sem, da je trinajstletna že postajala nečimrna. Sklenil sem ji kupiti primereno novo oblačilce. Seveda bi o tem smela kaj vedeti samo njena teta, kateri sem dal skrivaj

denar. Kako lepa božična uganka se nam je rešila pred svetim večerom: med božičnimi pripravami – ko smo bili že vsi zbrani – je pritekla k nam Anika, vsa presrečna v čedni novi obleki, še drugo pa je držala na rokah: »Dragi stric, draga teta, lepa hvala vama, lepa hvala!« Prav tako, kakor sem povzročil jaz, da je teta na skrivaj obdarovala Aniko z obleko, je namreč storila na skrivaj tudi moja žena.

»Trk!« zapoje zamolklo debela snežna kepa na mojem oknu, da se ves stresem, v hipu se zbudim iz spominov. »Trk!« zapoje še enkrat. Odpiram. Pred menoj je privid: mlada, lepa žena, vse lase ima polne blestečih snežink, v rokah bel šopek. »Gospod, sem vas prestrašila! Medicinska sestra sem; preden je vaša žena spomladi v bolnici tako nenadoma umrla, me je prosila, naj vam za današnji večer izročim tak šopek. Ne zamerite, hitim, pravkar moram nastopiti nočno službo.«

Privid izgine, prej ko se zavem.

V rokah nosim bele nageljce, nosim jih ves večer, polagam jih pred jaslice in jočem: »Božič! Božič!«

Mihaela Jarc

Televizija in otroci

Glede vpliva televizije na otroke se mnenja med psihologi razhajajo. Lahko jih povzamemo v tri nasprotujoče si trditve:

1. Televizija je za otroke škodljiva: zbuja jim slo po nasilju in jih dela neobčutljive za človeško trpljenje.

2. Televizija je za otroke koristna: ker je nasilje prikazano dramatično, pomaga otrokom, da se znebijo svojih napadalnih nagonov.

3. Televizija sploh ne vpliva na otroke. Lahko ste začutili, da gre za skrajna, poenostavljena stališča, ki lahko vsako zase skriva zrno resnice, zadovoljiti pa nas more le poglobljeno soočenje z vprašanjem.

Kdor je videl, kako so žarele otroške oči ob gledanju Cousteaujevih filmov, ki nam odkrivajo neslutene skrivnosti podvodnega in arktičnega življenja, ob filmih iz živalskega in rastlinskega sveta doma in na tujem, ob raznih otroških oddajah in risanih filmih, ne bo trdil, da je televizija le nujno zlo, pred katerim pa otrok skorajda ne moremo obvarovati. Televizija je postala odločilen vzgojni dejavnik otrok. Njenega vpliva bi ne

mogli odstraniti, tudi če bi je starši ne hoteli imeti v stanovanju. Otroci se vendar pogovarjajo med seboj o svojih doživetjih pred televizijskim zaslonom in če kateri izmed njih ne more nikdar sodelovati v teh pogovorih, se bo kmalu počutil potisnjenega ob stran.

Televizijski programi pa seveda ne vključujejo le navedenih oddaj. Za televizijske organizatorje so otroci izvrstna publika: niso še kritični, zato je nanje lahko vplivati. Tudi ne zahtevajo izvirnih in z umetniškim čutom oblikovanih oddaj. Zanimajo jih konji in oboroženi razbojniki. In tako so otroci dan za dnem, pogosto ure in ure priča nasilju in seksu, pomešanim z besednim zvončkljanjem in reklamo.

Starši so deloma zadovoljni. Pred televizijo so otroci na varnem, pa še zaposleni povrh. Deloma jih pa tudi skrbi, da ne bi televizija škodila njihovim očem – telesnim in duhovnim.

Pretirano gledanje televizije škoduje tudi odraslim – koliko bolj še otrokom. V New Yorku imajo že dve šoli, ki jih obiskuje 1200 otrok – med osmim in štirinajstim letom starosti – z različnimi motnjami zaradi pretiranega in povsem nenačrtnega gledanja televizije. V šolah jih skušajo osvoboditi te razvade. Že pred ustanovi-

tvijo teh institutov je dva otroška zdravnik v dveh ameriških oporiščih presenetilo veliko število majhnih otrok (od 3–12 let), ki so trpeli zaradi stalne utrujenosti, glavobola, nespečnosti, vznemirjenega želodca in bruhanja. Za te simptome nista mogla najti nobenih vzrokov. V pogovorih z njihovimi starši pa sta ugotovila, da ti otroci ure in ure presede pred televizijo: tri do šest ur med tednom in šest do devet ur ob sobotah in nedeljah. Zdravljenje se je glasilo: nič več gledanja televizije. Kjer so se te terapije držali, so bolezenski znaki izginili, kjer pa ne, so ostali.

Mnogi strokovnjaki priporočajo, naj bi otroci do šestega leta starosti sploh ne gledali televizije, medtem ko bi naj večji otroci gledali le otroške oddaje. Starši vedo, kako težko bi bilo v celoti upoštevati ta vzgojni nasvet. Računati pa morajo z dejstvom, da so pri otroku meje med realnim in fantazijskim svetom še zelo zabrisane in da se otrok mnogo močneje živi v filmskega junaka in poisti z njim. Zato je otrok izpostavljen trem nevarnostim:

- Prizor iz filma ga lahko tako prestraši, da ponoči ne bo mogel spati. To se zgodi ob prizorih, ko junak zaide v nevarnost ali tisko, ko je obkrožen in ne najde izhoda.

- Lahko bo skušal posnemati junakovo vedenje. Nasilni prizori v filmu ga lahko spodbudijo k okrutnemu mučenju drugih otrok. Statistično je ugotovljeno, da je mnogo nasilnih dejanj pri otrocih vzročno povezanih z nasilnimi prizori na televizijskem zaslonu.

- Veliki in poceni uspehi filmskega junaka ga lahko tako prevzamejo, da bo domišljijsko užival v njegovih spornih uspehih, pri tem pa začel omalovaževati svoja mala prizadevanja in soočenja s svojimi težavami.

Važno je vedeti: otroci do sedmega leta starosti ne morejo dojeti zgodbe v filmu; razumejo le odlomke posameznih prizorov. Vidiijo, kako se pretepajo in streljajo, ne da bi vedeli zakaj, ne da bi vedeli, kdo ima prav in kdo ne.

Nekaj pravil, ki jih vzgojitelji priporočajo staršem:

- Gledanje televizije naj ne bo edina možna zabava doma, sicer bodo otroci izgubili prirojeno veselje nad lastno podjetnostjo in lastno iniciativno. Otroci bodo postajali pasivni potrošniki, namesto da bi se znali veseliti nad lastno podjetnostjo.

- Starši sami morajo ohraniti neko notranjo razdaljo do televizije. Če jih bodo nasilni prizori na televizijskem zaslonu tako pritegnili kot otroke,

bodo le-ti njihovim otrokom toliko bolj škodovali.*

- Pred dvanajstim letom starosti naj otroci ne bi gledali – razen izjemoma – večernega programa. Otroci potrebujejo nemoteno spanje, ki jih ga oropa razburljiv večerni film.

- Otroke je treba večkrat opozoriti, da nasilni prizori v filmih niso pristen odraz resničnega življenja. Če bodo to dobro razumeli, jim trdi prizori ne bodo škodovali.

- Kolikor je le mogoče, naj bi starši skupaj z otroki gledali kakšno oddajo. Pri tem jih bodo lahko vedno znova opozorili na to, da v življenju ne zmaguje in ne sme zmagovati moč in nasilje, pač pa resnica, dobrota in ljubezen.

- Otroci naj imajo doma priložnost, da se bodo izdivjali, prerivali in prerekli, da jim tako ne bo potrebno iskati nadomestila v nasilnih prizorih iz televizije.

- Glejte televizijo v rahlo razsvetljenem prostoru, iz približno treh metrov razdalje; aparat naj bo v višini oči.

- Otroci naj gledajo televizijo, potem ko so napisali domačo nalogo, ne med jedjo in ne pred spanjem.

Če boste na ta način pametno uporabljali televizijo in vam ne bo pomenila nadomestilo za osebno ukvarjanje z otroki, boste doživeli, kako hvaležna in koristna zadeva je: otroci se ob njej neverjetno veliko naučijo. Zlasti si povečajo svoj besedni zaklad. Oddaje, ki si jih boste ogledali skupaj s svojimi otroki, pa bodo izhodišče za plodne in koristne pogovore, ki se jih bodo vaši otroci vse življenje s hvaležnostjo spominjali.

Janko Bohak

* Starši naj pokažejo s svojim zgledom, kako naj njihovi otroci smiselno in zmerno gledajo televizijo.

Dvoični obraz alkoholika

V zavest »prosvetljenega« Slovenca počasi le prodira spoznanje in priznanje, da je alkoholizem bolezen in alkoholik bolnik. Zato se iz naše besedne rabe, zlasti v pogovornem jeziku, umika izraz »pijanec« in se vse bolj uveljavlja »alkoholik«, s čimer je tudi pokazan premik v gledanju na pojav (fenomen) alkoholizma. »Pijanec« nosi s seboj oznako moralnega izpričenja, ki ga je treba obsoditi, »alkoholik« pa nam predstavlja bolnika, ki mu je treba pomagati. Alkoholikom je sodobna civilizirana družba v svojem prizadevanju za človeka in ob poglobljenem spoznanju o njem vrnila človeško dostojanstvo. V svetopisemskem jeziku bi se morda to reklo, da »grešnik« (ki naj se sam spokori in spreobrne, če hoče, da ga bodo ljudje zopet sprejeli medse) postaja »obsedenec«, ki je sam nemočen in zato potrebuje pomoči (N)eko-ga, ki ga bo ozdravil. Teh »obsedencev od alkohola« pa je pri nas in po svetu nepričakovano veliko.

Po podatkih nekaterih strokovnjakov (Rugelj) je v Sloveniji najmanj 80.000 alkoholikov. Ker pa ob alkoholiku trpita zaradi alkoholizma še vsaj dva člana družine, pomeni, da je v Sloveniji vsaj 300.000 ljudi, ki so tako ali drugače prizadeti od alkohola. Zaradi tako epidemičnega obsega spada alkoholizem po razširjenosti v sam vrh na lestevici sodobnih bolezni. Nevarnosti in posledic alkoholizma se dobro zaveda tudi naša družba, zato posveča boju zoper alkoholizem čedalje več pozornosti, zato je tudi zdravstvena skupnost sprejela alkoholizem med t. i. prioritete bolezni, poleg raka, sladkorne in še nekaterih drugih. Hkrati pa ugotavljajo, da alkoholizem v svetu, zlasti v visoko razvitih deželah, kot so Zahodna Evropa, ZDA in druge, hitro narašča, tudi med ženskami in mladino.¹ Ugotoviti natančno število alkoholikov je nemogoče že iz preprostega razloga, ker skuša vsak alkoholik svoj alkoholizem prikriti. Prav tako je težko reči, koliko alkoholizma je sploh bilo v preteklosti. Poudariti je treba, da ga danes ob zelo razviti znanosti hitreje odkrivamo in da se večje število alkoholikov diagnosticira in zdravi, kot je bilo to v preteklosti. Zaradi povečane industrializacije in motorizacije pa ima alkoholizem za današnjo družbo tudi nevarnejše posledice.

Kljub taki razširjenosti alkoholizma pa je v miselnosti naših ljudi še veliko pomanjkljivega in nepravilnega znanja, mnogo kar usodno zmotne-

ga gledanja na moč in učinke alkohola. Oglejmo si samo nekatere pogostejše zmotne poglede, ki jih lahko odkrijemo v mišljenju marsikaterega Slovenca!

I

Najprej sta tukaj dve skrajno nasprotujoči si gledanji o tem, kdo je alkoholik. Eni bi radi naredili za alkoholika prav vsakega, ki je bil vsaj enkrat v življenju pijan, drugi pa »velikodušno« žrtvujejo to oznako le tistemu, ki sleherni dan konča tako, da se znajde v jarku, ko je prej že dolgo časa kolovratil in padal po cesti. Kaj je pijanost in kaj alkoholizem, kakšna je razlika med njima?

Pijanost (pijanstvo) je posledica (akutne) zastrupitve z alkoholom, do katere je prišlo zaradi enkratnega uživanja alkoholne pijače, in lahko privede do hudih sprememb v vedenju. Pijanost je začasna, bolj ali manj kratkotrajna psihična in fizična bolezen, ki pa lahko poteka tudi v hujših oblikah (npr. patološka pijanost). Nekdo mora popiti precej, drugi manj, da lahko rečemo o njem, da je pijan. Ločimo pa lahko več stopenj pijanosti: od okajenosti (od 0,5‰–1,5‰ alkohola v krvi) tja do nezvestne pijanosti, ki se lahko konča s smrtjo (od 3,5‰ dalje).

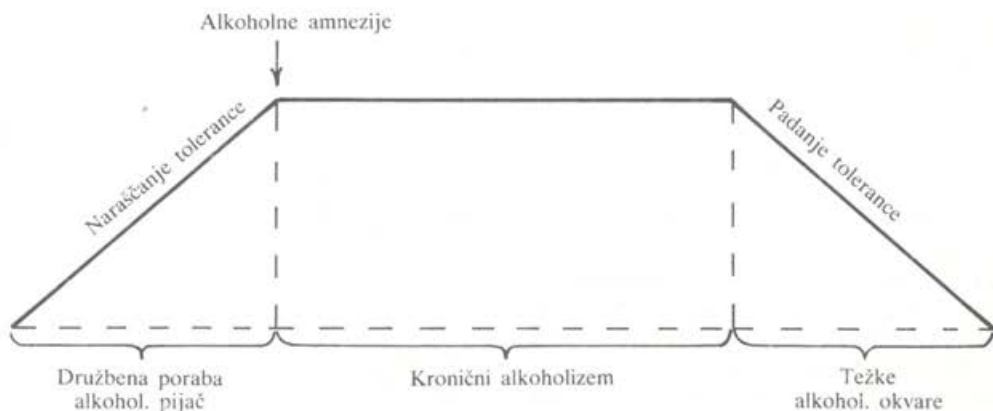
Alkoholizem pa je zapleten socialno-medicinski pojav in ga je težko prikazati v nekaj stavkih. Izhajamo iz definicije, ki jo je podala Svetovna zdravstvena organizacija: »Za kroničnega alkoholika velja, kdor trajno in čez mero uživa alkoholne pijače in pri kateri je odvisnost od alkohola tolikšna, da ga privede do duševnih motenj ali okvar njegovega lastnega psihičnega in fizičnega zdravja, do težav v odnosih z drugimi in do škode v socialnem in ekonomskem pogledu. Med alkoholike se štejejo tudi že tisti, ki kažejo začetna znamenja motenj v tem smislu.«²

Alkoholizem je dolgotrajna kronična bolezen,³ ki poteka skozi več obdobj in zapuša hude posledice na alkoholiku samem, v njegovi družini in v alkoholikovem okolju. V tem več let trajajočem procesu je zanimivo opazovati stanje človekove **odpornosti (tolerance)** na alkohol. Ta v t. i. predalkoholni fazi narašča, tako da človek preneša čedalje večjo količino alkohola. Mnogi fantje še danes mislijo, da so toliko bolj moški, kolikor več »ga nesejo«, in žive v utvari, da ga bodo vedno več prenesli. Ne vedo, da se odpornost na alkohol dviga samo do neke točke in da raste,

toleranca potem zastane na neki višini lahko tudi 5, 10 ali več let, dokler se ne bo nekoč začela hitro spuščati proti točki 0 (nič), takrat pa bodo nastopile že težke alkoholne okvare ali pa celo smrt. Jellinek je opozoril na pojav **alkoholnih amnezij**, pojavov, ko se opit človek po streznitvi ne spominja več vsega, kar se je dogajalo, medtem ko je bil pijan. Če se pri nekom začnejo ti pojavi pogostejše javljati, je to znak, da se je pri njem začel razvijati alkoholizem. (Glej sliko)⁴ Pri

skrajnem primeru pride do alkoholnega bledeža). Tukaj se še posebno lepo vidi, da je alkoholik »suženj kralja alkohola«.

Zato je tudi povsem zgrešeno in neučinkovito, če skuša svoje takega alkoholika pripraviti do tega, da bi prenehal piti (do abstinence) z očitki, zmerjanjem ipd. Edini primeren način je usmeritev v zdravljenje. Alkoholik v bistvu sovraži alkohol, a se sam ne more znebiti njegovih okovov. Saj to večkrat poskuša, a mora vedno znova

komer se je že razvila bolezen alkoholizem, je postal **odvisen od alkohola**. Tako se je nanj navadil, da mora piti, če hoče biti sposoben za kakršnokoli delo ali dejavnost. Njegovo telo in duševnost sta se tako navadila na prisotnost in učinek alkohola, da se počuti prav bolnega (ironija!), če ne pride do alkohola (nastopi lahko t. i. abstinencijski sindrom), medtem ko se ob zadostni koncentraciji alkohola v krvi počuti »zdravega«. Govorimo o psihični in fizični odvisnosti od alkohola.

Omenimo še dve posebnosti alkoholizma! Odvisnost od alkohola se kaže v pojavu **izgube kontrole** nad popito količino pijače. Obstajajo alkoholiki, ki jih je prekomerno pitje pripeljalo tako daleč, da po prvem kozarčku izgube kontrolo nad pitjem in potem pijejo naprej, vse do hude pijanosti. Ta skupina pivcev ni sposobna kontrolirati svojega pitja, če začne piti. Pri drugih pa se pojavi **nesposobnost za abstinenco**. Tovrstni pivci navadno lahko nadzorujejo svoje pitje in se ne napijejo do hude pijanosti, vendar niso sposobni zdržati brez pijače. Vedno so »pod gasom«, nikoli niso povsem trezni, pa tudi redkokdaj popolnoma pijani. Če tak alkoholik preneha piti, se pojavi pri njem abstinencijski sindrom (tresenje rok, bruhanje, močno potenje, slabost, nemir – v

kloniti v priznanje, da je preslab, nemočen. Sam se ne more osvoboditi. Bolnik je in edina rešitev zanj je zdravljenje. Žal pa mnogi vidijo izhod le v samomoru. »Manj strašna noč je v črne zemlje krili, ko so pod svetlim soncem sužni dnovi« (Prešeren).

II

V uvodu je bilo omenjeno, da danes vidimo v alkoholiku predvsem bolnika in ne moralnega izprijenca, kot je bilo to v preteklosti, ko smo uporabljali zanj predvsem oznako »pijanec«. Do tega, da ima izraz »pijanec« slab prizvok, je prišlo zaradi opazovanja alkoholikov in izkušenj z njimi in zaradi človekovih lastnih spoznanj ob srečevanju z alkoholom. Človekove psihične (moralne in druge) zavore namreč pod vplivom alkohola popuščajo, počuti se bolj sproščenega, svobodnega, dolžnosti izginjajo, človek živi samo za sedanjost, prepusti se trenutku in trenutnim teženjem. Prej zavrtje in skrite želje se ob zadostni opitosti osvobodijo, strah in oziri izginejo, končni rezultat tega procesa pa je začudenje ob streznitvi, ko se človek morda sprašuje: kako sem mu to sploh upal povedati, kako sem se lahko z

njo (njim) »spozabil(a)«, zakaj sem napravil toliko škode (razbijanje!)? itd. Ob tem se spomnimo na znan pregovor: »V vinu je resnica.«

Pri alkoholikih gre za dolgotrajno vplivanje alkohola in zaradi tega se njihova **osebnost spremeni** tudi v omenjenem smislu; govorimo o t. i. sekundarni psihopatizaciji (moralno-etični depavaciji) alkoholikov, ki pa se ne razvije pri vseh enako in na isti način. Čeprav smo začeli gledati na alkoholike kot na bolnike, pa zaradi tega oni sami še niso postali drugačni (boljši), kot so bili nekdanj. Učinek alkohola na človeka je ostal enak, posledice pijanosti nič lažje, kvečjemu hujše.

III

Opozoriti velja tudi na učinek alkohola na fizično moč in sposobnost za delo.

Alkohol **slabi** človekovo moč in **zmanjšuje** odpornost telesa na mraz, bolezni itd. Nevarnost alkohola je toliko večja zaradi njegovega zahrbtnega delovanja. Učinek pitja je **dvajen**: človekova fizična moč in sposobnost sta oslabiljeni, psihično pa doživlja in čuti ravno nasprotno. Po zaužitju alkohola se mu zdi, da je močnejši (agresivnost-pretepi!), sposobnejši (česa vse se loti!), da bo veliko vzdržal (zakaj potem vrhunskih športnikov ne napojijo pred tekmovanjem?) itd. Zlasti tragične posledice pa zapušča ta zlaganost alkohola v prometu. Vinjenemu šoferju se zdi, da je v svojih reakcijah hitrejši, zanesljivejši, preceňuje svoje sposobnosti in moči motorja (prehitevanje!), v resnici pa ima lahko kar nekajkrat počasnejše reflekse, reakcijski čas je neprimerno (usodno!) daljši, pozornost zmanjšana itd. Osveščeni šoferji ne pijejo pred vožnjo iz teh razlogov, ne pa iz strahu pred miličniki.

Alkohol širi krvne žile, zato je prizadeti rdeč in ga navdaja občutek toplote (1 gram alkohola razvije 7 kalorij). Od tod tudi izvira nepravilno prepričanje, da je alkohol dober za ogrevanje pozimi. Toda prav s tem, da širi krvne žile, je pogojeno naglo hlajenje telesa in neredko se zgodi, da pijan človek zmrzne (ali vsaj težko ozebe), če pozimi v snegu zaspi, posebno še, ker alkoholiku propada(e) center za regulacijo temperature v možganih.

Alkoholik je neodporen proti različnim boleznim, ker se pomanjkljivo hrani, je telesno oslabil in v njem ni tiste odpornosti kot pri zdravem človeku. Alkohol tudi slabi sposobnost za delo, in

ker povzroči v telesu različne bolezni (ciroza jeter, alkoholni polinevritis itd.) in pripelje tudi do različnih nesreč pri delu, se alkoholiki pogosto znajdejo v invalidski upokojitvi. Ugotavljajo, da alkoholizem skrajša življenjsko dobo za 10–20 let in da povzroča prezgodnje staranje.

IV

Čeprav je res, da velika večina alkoholikov prihaja iz družin, kjer je bil kdo od staršev alkoholik, pa **ne drži** mišljenje, da se alkoholizem podeduje. Alkoholizem pri otrocih se razvije zaradi okolja, v katerem rastejo (zanemarjenost, neredna in neprimerna prehrana, zgodnje srečevanje z alkoholom, nepravilni vzorci vedenja, zanemarjena (in) ali nepravilna vzgoja, pogost nastanek nevroze itd.).

V

Ob soočenju z alkoholizmom na Slovenskem pa se je treba zavedati, da so korenine našega alkoholizma zasajene tudi v nekaterih naših **navadah in običajih**. Če koga povabimo v gostilno, ga vprašamo, kaj bo pil in ne, kaj bo jedel. Za povabljenega je še danes marsikje »neprimer-no«, da bi naročil jedao, pa čeprav je lačen. Podobno se dogaja tudi takrat, ko nas kdo obišče. Gostu ponudimo pijačo, ga silimo, naj pije; marsikateri gostitelj se pri tem zaveda, da se mu to izplača, kajti ko bo gostu »stopilo v glavo«, tudi lačen ne bo več. Siljenje s pijačo pa lahko skriva v ozadju tudi željo po izenačenju z gostom. Marsikdo uživa, če mu uspe napojiti duhovnika, zdravnika, učitelja, predsednika, sekretarja itd., kajti npr. pijan »gospod« je res le gospod v narekovaju. Prav tako ni čudno, da alkoholik sili k pitju treznega (ki je zanj živa vest). Ko bo tudi ta pijan, si bosta enaka.

Omenimo še pojav, da se Slovenci ne znajo poveseliti, si ne upamo zapeti in se nam skorajda ne posreči ustvariti prave družabnosti brez alkoholne pijače. Prav tako pa Slovenci ne znajo pravilno piti. Kultura našega pitja je še vedno na nizki ravni, skorajda na stopnji primitivnega človeka. Ne znamo kulturno piti, ne znamo zmerno piti, ne znamo pri kozarcu ali dveh prenehati, ampak se nalivamo do pijanosti. Tako »se v strup prebrača vse, kar srce si sladkega obeta« (Prešeren), tudi najbolj žlahtna kapljica, ki bi lahko bila

prijetno poživilo, če bi jo uživali zmerno, predvsem pa ob zadostnem prigrizku.

VI

Žal pa je treba zapisati tudi to, da med vernimi ljudmi **ni prav nič manj** alkoholizma kot med nevernimi in da mnogim kristjanom ni uspelo najti v svoji veri toliko moči, da bi uresničili Petrovo naročilo: »Trezni bodite, čujte: vaš nasprotnik hudič hodi okrog kakor rjoveč lev in išče, koga bi požrl. Ustavite se mu trdni v veri!« (1 Pet 5, 8–9). Še več je treba reči: marsikdo si išče v verskih obredih potrdilo in opravičilo za svoje poseganje po pijači, čeprav je prav to znak največje alienacije oz. oddaljenosti (odtujenosti) od prave vernosti. Uporaba vina pri sv. maši, zlasti pa razni blagoslovi vina (šentjanževci!), so kaj priročna opravičila za pitje. Če pri tem upoštevamo še navado, da Slovenci s pitjem sprejmemo človeka na svet (rojstvo) in ga s pitjem tudi pospremimo s sveta (pogreb), vmes pa seveda bolj ali manj krepko zalijemo vseh sedem zakramentov, vse cerkvene, državne in osebne praznike, kot so rojstni dnevi, godovi in razne obletnice, se ne smemo čuditi, če kdo ob opazovanju nekaterih kristjanov pride do (nepravilnega) sklepa, da krščanstvo pospešuje alkoholizem.⁵

Sklenimo naše premišljanje! Skušali smo opozoriti na bistvene značilnosti alkoholizma, pokazati, kako vpliva alkohol na človekovo duševnost in kako na človekovo telo, ozrli smo se na nekatere navade in običaje, ki pospešujejo širjenje alkoholizma, potrkali pa smo tudi na zavest naših

vernikov, ki naj bi našli v veri oporo in vzpodbudo za boj proti alkoholizmu. Ob tem se bo morda kdo globlje zamislil, ali ni tudi on eden tistih, ki so obremenjeni s predsodki in zmotnimi mnenji ali pa je že odkrito podcenjeval vplive alkohola. Naj bo ta skopi oris skromen prispevek in vzpodbuda, da bi alkoholike bolj razumeli in jim po svojih močeh tudi pomagali, saj so naše pomoči resnično potrebni.

Drago Sinko

Opombe

¹ V. Hudolin pravi, da je po približnih ocenah, danes na svetu 30 milijonov alkoholikov (Bolesti ovisnosti, Zagreb 1975, str. 9)

² V. Hudolin-J. Rugelj: Kaj je alkoholizem, Ljubljana 1971, str. 34

³ Zaradi tega, ker je vsak alkoholizem kroničen, se v sodobnem izrazoslovju vedno bolj uporablja namesto »kroničnega alkoholizma« samo »alkoholizem«.

⁴ V. Hudolin-J. Rugelj: Kaj je alkoholizem, Ljubljana 1971, str. 16

⁵ Če si smemo izposoditi izraz iz teologije, bi smeli reči, da je alkoholizem slovenski (ne samo naš!) »izvirni greh«. Pri tem se oprimo na Ratzingerjevo misel (Uvod v krščanstvo, Celje 1975, str. 182), da je »sedež izvirnega greha treba iskati prav v tisti kolektivni mreži, ki obstaja kot vnaprejšnja duhovna danost že pred posamezno eksistenco« ... in da »govoriti o izvirnem grehu pomeni prav to, da noben človek ne more več začeti na točki nič, v stanju integritete« (– ne da bi bil kakorkoli prizadet od zgodovine.) »Oznaka »izvirni greh« nam bo stvarnejša, če se spomnimo vseh tistih otrok, ki so bili spočeti v pijanosti ali so se kdaj srečali z alkoholom med materino nosečnostjo ali pa je bilo morda okolje (sosesčina), če že ne kdo od sorodnikov, tako ali drugače prizadeto zaradi poseganja po alkoholu. Treba je reči, da je pravzaprav malo tistih slovenskih otrok, ki lahko začnejo in razvijajo svoje življenje od »točke nič«, ne da bi bili kakorkoli prizadeti od vpliva alkohola in poseganja po njem.

Kaj je revmatizem?

Revmatizem pomeni gorje sodobne človeške družbe, tako v medicinsko-strokovnem pogledu kakor tudi z ekonomsko-socialnega vidika. Večina bolezni iz revmatološkega kroga zapušča začasne ali trajne posledice tako na kostno-sklepno sistem kakor tudi na drugih organih, kar se kaže prej ali kasneje v invalidnosti. Mnoga revmatična obolenja nastajajo predvsem pri mlajših ljudeh in takšne trajne okvare pomenijo zanje še večjo življenjsko obremenitev in jim zmanjšujejo sposobnost za delo.

Zaradi boljšega razumevanja bomo razdelili revmatične procese po skupinah:

1. Vnetni revmatizem

V to skupino spada revmatična vročina, ki jo povzročajo infekcije v žrelu, predvsem pri otrocih in mlajših, vnetje pa zajame razen sklepov prav pogosto srce, poškoduje srčne zaklopke in kasneje pripelje do srčnih napak.

REVMATOIDNI ARTRITIS je najhujše kronično revmatično vnetno obolenje. Pogostejše je pri ženah, nastane lahko v vseh življenjskih

obdobjih, zelo pogosto pa se začne v meni. Razvija se lahko na vseh sklepni skupinah, vendar so najpogostejše in najmočnejše prizadeti sklepi na rokah. Sklepi otekajo, bolijo, postajajo okornejši, mišice na rokah se stanjšajo, posledica pa je, da oslabi mišična moč rok. Spremembe nastopajo na sklepem delu kosti in na sklepni hrustanici, vnetje razkroja kostno-sklepno tkivo, nastajajo defekti, sledi brazgotinjenje in končno zatrditev sklepov. Omenjeni vnetni proces se razvija skozi dolga leta, začne se komaj opazno, vmes so burna vnetna obdobja, ki jim lahko sledi daljše zatišje.

ANKILOZNI SPONDILITIS je vnetno kronično revmatično obolenje hrbtenice posebno pri mladih moških. Z leti pride do krivljenja hrbtenice in njenega zatrditve, vmes pa se lahko pojavi vnetje tudi na ostalih sklepih.

LUSKAVIČNI REVMAZEM neredko prizadene sklepe in okostje hrbtenice, razkroja hrustančno tkivo in za trajno okvarja sklepe.

Izvensklepni revmatizem pomeni vnetje nasa-dišč kit, sklepne ovojnice, kitnih ovojníc, mišic, burz in drugih mehkih struktur. Ta vnetja potekajo burno, boleče, pravočasno zdravljenja pa ne zapuščajo trajnih okvar. Najčeste prizadenejo ramenski sklep, komolce, zapestja, kolke in druge sklepne skupine.

Sklepno vnetje opazamo tudi pri drugih nereumatčnih boleznih, v poteku virusne infekcije, okužitve z bakterijami, prehladnih stanjih, neredko tudi po poškodbah.

Posamezne oblike revmatičnega vnetja potekajo burno in se popolnoma pomirijo, to so akutne oblike, druge pa se ponavljajo leta in leta in vodijo do invalidnosti. Predstavnik zadnje skupine je revmatoidni artritis.

2. Degenerativna revmatična obolenja

Po številu so ta obolenja vsekakor na prvem mestu. Lahko se pojavijo na sklepih udov, tedaj govorimo o artrozah, ali na hrbtenici, tedaj govorimo o spondilozah oziroma spondilondrozah. Degenerativni revmatizem ni samo obolenje ostarelih ljudi, vedno več takih procesov srečamo tudi pri mlajših, posebno pri tistih, ki imajo ali prirojene ali pridobljene okvare na posameznih sklepih (razvojne sklepne okvare, poškodbene posledice, prikrasave udov ipd.).

Za degenerativni revmatizem je značilno propadanje sklepne hrustance, ki izgubi svojo elasti-

stičnost, se krha in propada, na njegovo mesto pa se vrašča vezivno brazgotinasto tkivo, temu sledi skleroza, kar sklepu zmanjša prvotno funkcijo in končno pripelje do sklepne deformacije z zatrditvijo sklepa.

3. Presnovni (metabolični) revmatizem

Sem sodi v prvi vrsti protin ali putika. Zaradi prekomerne tvorbe sečne kisline prihaja do hudih akutnih napadov vnetja na posameznih sklepih, tako na nožnem palcu, kolenih, komolcih, redkeje na drugih sklepih. Kristali urati se lahko nabirajo tudi v ledvicah, jih okvarjajo ali pa povzročijo tvorbo ledvičnih kamnov.

Našteli smo samo nekaj najpogostejših oblik revmatizma, v resnici jih je mnogo več vrst, pa o tem kdaj drugič.

SPOZNAVA REVMAZNIH BOLEZNI (DIAGNOSTIKA)

Dober opis bolnikovih težav je najboljše vodilo, preden se odločimo za podrobnejše raziskave. Vsem revmatičnim procesom je skupna bolečina, ki je lahko prisotna že v mirovanju (pri vnetjih), na pritisk in pri obremenitvi (degenerativni procesi). Vneti sklep je toplejši, koža nad njim je rdeča, gibljivost je zavrta in boleča, običajno je vnetno prizadetih več sklepov. S številnimi laboratorijskimi testi lahko vnetje dokažemo in ga lahko tudi podrobneje opredelimo glede na že našteje vrste revmatičnih procesov. V začetku revmatoidnega artritisa so lahko laboratorijske preiskave še negativne in se spremenijo šele med razvojem bolezni, zato jih moramo v nejasnih primerih ponavljati v določenih časovnih presledkih.

Rentgenološko slikanje sklepov nam je lahko v veliko pomoč predvsem pri degenerativnem revmatizmu, kjer nam preiskava pokaže tipične degenerativne spremembe, značilne za artroze in spondiloze. Pri vnetnem revmatizmu so rentgenološke spremembe v začetku bolezni še negativne in šele v kasnejšem razvoju opazimo izgubo kalcijevih soli, defekte, zožitev sklepnega prostora in druge značilne spremembe. Posebno zanimive in potrebne v spoznavi revmatoidnega artritisa so imunološke preiskave (določanje revmatoidnih faktorjev v krvi in sklepni tekočini), pregled krvnih beljakovin in njihov medsebojni odnos, določanje imunoglobulinov, ki so pri aktivnem revmatoidnem vnetju značilno spre-

njeni. Danes imamo za nejasne primere še dodatne diagnostične možnosti, kakor je slikanje sklepa glede na zvišano temperaturo (termoartrografija), pregled notranjosti sklepa (artroskopija) in druge, za katere se zdravnik odloči, kadar z enostavnejšimi preiskovalnimi metodami ne more spoznati in opredeliti revmatičnega dogajanja. Pri sumu na protin določamo v krvi ali v sklepni tekočini količino sečne kisline.

Število možnih preiskav je v današnji revmatologiji zelo veliko, izbiro le-teh pa vedno prepustimo zdravniku, ki smo se mu zaupali. Samo zdravnik bo lahko izbral tiste preiskave, ki jih potrebuje za spoznavo vrste in jakosti revmatičnega procesa ali za presojo pri izbiri načina zdravljenja.

JE REVMA TIZEM OZDRAVLJIV?

Določene oblike revmatičnih procesov se lahko popolnoma pomirijo in v teh primerih lahko govorimo o ozdravitvi. Sem spada npr. revmatična vročina, ki je posledica infekcije s hemolitičnim streptokokom, večinoma v obliki žrelne okužitve. Pravilno zdravljenje angine s penicilinom, poznejša zaščita s penicilinom vsaj skozi pet let in istočasno zdravljenje sklepnega vnetja lahko pripelje do ozdravitve, kadar bolezen ni okvarila srčnih zaklopk. Izvensklepna revmatična vnetja lahko prav tako popolnoma ozdravijo in ne zapuščajo giblјivostnih okvar. Revmatoidni artritis je najtrši oreh v tej skupini revmatizma. Kadar spoznamo bolezen v ranem obdobju, ko še ni prišlo do kostno-sklepni h defektov, lahko z zdravljenjem zavremo revmatoidno vnetje, preprečimo razkroj na kosteh in na hrustancih ter ohranimo funkcionalno sposobnost sklepov. Kadar spoznamo obolenje v poznejšem, že razvitem obdobju, ostanejo vedno manjši ali večji trajni defekti.

Isto velja za ankilozni spondilitis – vnetno obolenje hrbtenice. S programsko programiranim zdravljenjem lahko preprečimo deformacijo hrbtenice in zadržimo napredovanje procesa.

Pri protinu lahko z dieto in jemanjem zdravil, kadar je to potrebno, obvarujemo bolnika pred ponovnimi napadi putike, sam bolezenski defekt pa ostane in zahteva trajno skrb za bolnika.

Iz povedanega vidimo, da so še nekatera revmatična obolenja neozdravljiva v pravem smislu besede, da pa današnja medicina lahko izredno mnogo vpliva z zdravili, fizikalno in balneološko terapijo, z rehabilitacijo nasplošno ob aktivnem sodelovanju obolelega na potek bolezni ter na

zmanjšanje posledičnih sprememb na drugih organih, ki jih revmatični proces zajame poleg okostja in sklepov.

KAKO ZDRAVIMO REVMA TIZEM?

Vsaka vrsta revmatizma zahteva svoj način zdravljenja, vsem kroničnim revmatičnim pa je skupno to, da moramo z zdravljenjem začeti čimprej, da mora biti zdravljenje programsko dolgoročno in kompleksno (združeno zdravljenje z zdravili-antirevmatikami, fizikalno terapijo, v akutnih fazah mirovanja, pri drugih defekti h na sklepih operativno i z eventualnim vsajevanjem novih sklepov). Bolnik mora od vsega začetka aktivno sodelovati tako v zdravljenju kakor v ponovnem življenjskem in delovnem usposabljanju.

Protirevmatičnih zdravil je veliko, nobeno ni edino, ki bi bilo uspešno za vse oblike revmatizma in za vse bolnike. Skoraj vedno je potrebna kombinacija raznih protirevmatičnih zdravil glede na vrsto in razvojno stopnjo same bolezni, pri tem pa moramo tudi upoštevati, kako bolnik prenaša razna zdravila. Mnogi antirevmatikah lahko povzročajo pri določenih bolnikih razne nevarnosti (bruhanje, želodčne bolečine, draženje želodčne sluznice, krvavitve iz starih ran na prebavilih, alergične kožne reakcije in druge stranske učinke). Vsako dolgotrajno zdravljenje zahteva občasne zdravniške kontrole, elastičnost v izbiri zdravil in prilagajevanje zdravljenja od bolnika do bolnika.

Da se izogne zapletom, se mora bolnik med dolgotrajnim ali trajnim zdravljenjem z antirevmatikami točno držati zdravnikovih navodil in biti pod njegovo trajno klinično in laboratorijsko kontrolo.

KAKO ZMANJŠATI ŠTEVILO REVMA TIČNIH OBOLENJ IN POSLEDIČNO INVALIDNOST!

Pri tem reševanju problema morajo sodelovati tako bolnik sam, zdravstvena služba in širša družbena skupnost s svojimi ekonomsko-socialnimi prijemi.

Varovanec mora aktivno skrbeti za svoje zdravje z načinom življenja, prehrane, s pametno uporabo prostega časa za ucvrstitev zdravja in zvišanje telesno-duševne odpornosti, zdravstvena služba s svojimi kadri in opremo mora biti sposobna za sodobno diagnostično obdelavo, dolgoročno zdravljenje in rehabilitacijo kroničnih rev-

matičnih bolnikov tako, kar zadeva zdravljenje, a nič manj na področju fizikalne ter ostale rehabilitacije. Pri drugih nepopravljivih defektih na sklepno-kostnem sistemu imamo danes možnost za operativno zdravljenje teh stanj, med drugimi z vsajevanjem novih sklepov, kar lahko popravi ali vrne izgubljeno sklepno gibljivost.

Posebno pri invalidizirajočih oblikah revmatizma (revmatoidni artritis in ankilozni spondilitis) lahko s številnimi merami, s spremembo delovnega mesta ali s spremembo ali adaptacijo delovne tehnike omogočimo revmatičnemu invalidu večjo delovno storilnost, ki bo v korist revmatiku, posredno pa tudi širši družbi, saj je delovno ustvarjanje osnovna pravica slehernega, tudi revmatičnega invalida.

Naloga vseh nas je, da z organiziranim delom, s skupnim znanjem in realnimi programi dovolj zgodaj odkrivamo revmatična obolenja, jih zdra-

vimo po vseh sodobnih znanstvenih principih, da bi bilo čimmanj revmatičnih invalidov, ki nam jih tudi z operativnimi posegi ne bi uspelo funkcionalno usposobiti.

Za realizacijo takega programa mora nas zdravstvene delavce in revmatike povezovati predvsem zaupanje, aktivno sodelovanje, družbo pa razumevanje in ekonomsko-socialni prijemi, kadar problema sami ne moremo sanirati.

Letošnje leto je v svetovnem zdravstvu posvečeno revmatizmu. Ta mali strokovno-informativni prispevek naj tudi podpre veliko borbo proti revmatizmu, ki poteka v svetovnih merilih. V programu je priprava in izdaja poljudnoznanstvene knjige s področja revmatizma, ki bo lahko podrobneje bralcu približala problematiko teh obolenj in ga seznanila s spoznavo, diagnostičnimi ter terapevtskimi možnostmi na tem strokovnem in ekonomsko-socialnem področju.

Ivan Krampač

ZANIMIVOSTI

Ivan Grančnik – učenec Sebastijana Kneippa

Junija 1977 je minilo 80 let, kar je v Wörishofenu umrl Sebastijan **Kneipp** (1821–1897). Imam za primer, da spregovorim ob tej priložnosti o našem rojaku, koroškem Slovencu Ivanu Grančniku, ki se je pri Seb. Kneippu, mojstru zdravljenja z vodo, izučil za kopališkega mojstra in še tudi po njegovi smrti dolga leta predano opravljati to dejavnost tako v nekdanji Avstriji, kakor tudi pozneje v bivši Jugoslaviji.

Ivan **Grančnik** (1873–1944) se je rodil kot kmečki sin v Melvičah v Ziljski dolini na Koroškem. V mladih letih je zbolel za neko očesno boleznijo, ki nikakor ni hotela prenehati. Ko je zvedel za Kneippovo zdravilišče v Wörishofnu, je sklenil, da se odpravi še tja in poskusi srečo z vodnim zdravljenjem. In res – v Wörishofnu se mu je zdravje že kmalu povrnilo.*

Za svojega bivanja pri Seb. Kneippu je Ivan Grančnik (I. G.) imel mnogo priložnosti, da je opazoval tudi druge bolnike; ni se mogel načuditi nenavadnim uspehom, ki jih je imel Seb. Kneipp s svojim vodnim zdravljenjem. To ga je tako navdušilo, da je stopil pri njem v službo celo za kopališkega mojstra – in se

čedalje bolj vnel za Kneippove zdravilne metode. Vse to je bilo nekako v obdobju 1893–1896.

Zdi se, da je I. G. že v Wörishofnu spoznal praktičnega zdravnika dr. **Ebenhechta**, s katerim je leta 1896 odšel v **Schärding** (Gor. Avstrija), kjer so prav takrat odprli vodno zdravilišče (Wasserheilanstalt), ki ga je vodil po Kneippovih načelih prav dr. Ebenhecht. Tu se je I. G. še bolj posvetil svojemu poklicu, za katerega se je bil odločil že v Wörishofnu.

Vodno zdravilišče v Schärdingu je bilo v dvanadstropnem zdraviliškem domu (Kurhaus), na voljo pa je imelo velik, pokrit lesen hodnik, da so se po njem lahko sprehajali kopališki gostje posebno ob slabem vremenu, nadalje kopališki park, v samem kopališču pa so bile kopalne kabine za celotne kopeli, sedne kopeli in razne prhe. Na velikem travniku so kopališki gostje teptali rosnno travo, v velikem bazenu čofotali po vodi, ob posebno lepih, sončnih dneh pa se sončili na prostrani terasi.

Kopališče v Schärdingu je bilo venomer polno gostov iz najrazličnejših dežel; vsi so v njem iskali zdravja, vendar je obratovalo samo v poletnih mesecih. Če je kdo od gostov akutno zbolel, so mu kar v njegovem zasebnem stanovanju napravili povitek ali mu dali Priebnitzov oblog itp.

Nekaj besed o samem Schärdingu! Schärding je okrajno mesto v Zgornji Avstriji. Leži ob reki Ini, šteje 4600 prebivalcev in ima 313 m nadm. višine. Obdaja ga še staro obzidje z vhodnimi stolpi, mesto samo pa se ponaša s starimi meščanskimi hišami. Gotska farna

* Dokumentacijo je posredovala Roza **Grafenauer**, Ptuj – Nova vas.

cerkev je še iz 14. stoletja. Mesto ima sodišče, muzej pa je nameščen v enem od nekdanjih vhodnih stolpov starega gradu. V bližini Schärdinga so veliki granitolomi, v mestu se je razvilo pivovarništvo, obratuje pa tu tudi tovarna strojev. (Ti podatki so še iz leta 1942, ko je še v Schärdingu obratovalo vodno zdravilišče; na splošno so ga nazivali Kneippkuranstalt.)

Na prošnjo I. G., ki se je takrat potegoval za službo kopališkega mojstra in maserja v Banatu, je naslednik dr. Ebenhechta, dr. **J. Rodler** napisal dne 12. IX. 1921 naslednje spričevalo: »Potrjujem, da je bil g. I. G. za vodstva dr. Ebenhechta in dr. Rodlerja v tukajšnjem vodnem zdravilišču nameščen 10–12 let kot izprašan kopališki mojster (specialno za zdravljenje po Kneippu) in maser in da je zares odličen strokovnjak«. Nejasen je na prvi pogled v tem spričevalu podatek, da je bil I. G. v Schärdingu (nekako) 10–12 let. Res pa je toliko, da je po letu 1900 I. G. še delal v zdravilišču sezonsko. Verjetno so ga zlasti pozneje, ko je že imel družino, razmere prisilile, da se je redno zaposlil kot gostilničar na Tolstem vrhu pri Ravnah na Koroškem, sezonsko pa še delal potlej tudi v Schärdingu. Tako zaposlen je verjetno bil vse do leta 1908, ko se je s Tolstega vrha preselil v Celovec, kjer je upravljal gostilno Jakob Ebental, v letih 1914–1919 pa Hotel Trabesinger.

Ivan Grančnik (1873–1944)

Sebastijan Kneipp (1821–1897). Ob njem (na levi) »čudodelna« škopilnica za bliskovit obliv (Blitzguß)

Ker je bil I. G. zaveden koroški Slovenec in se je zlasti ob zlomu Avstro-Ogrske zavzeto udeležil plebiscitnih akcij na slovenski strani, se je moral sčasoma iz Celovca umakniti v Svetno ves blizu Železne Kaple, kjer je do nesrečnega plebiscita (1920) vodil kolodvorsko restavracijo, takoj po plebiscitu pa moral v štirih urah z družino (ženo in tremi nepreskrbljenimi otroci) zapustiti svojo tako ljubljeno koroško domovino. Zatekel se je v Bohinjsko Bistrico, kjer je dobil službo v Hotelu Triglav, dokler mu ni bil (1922) dodeljen kot (agrarnemu) kolonistu del zemljišča v Banatu (na veleposestvu Lajoša Švarca – »Simon Pustara« v občini Ban. Karadjordjevo). Da je dobil v Banatu zemljišče in postal tam (agrarni) kolonist, mu je zelo pomagalo priporočilo Društva »GOSPOSVETSKI ZVON« (zastopstvo koroških beguncev) v Ljubljani.

Kakor izpričujejo nekatere listine, se menda I. G. ni mogel popolnoma preusmeriti v poljedelsko dejavnost, ker je le bil vse preveč predan dejavnosti vodnega zdravljenja še izza svojih mladih let v Wörishofnu in pozneje v Schärdingu. Zato se je tudi v novi (banatski) domovini potegoval za podobno službo, namreč za zaposlitev kot kopališčnik in maser. To je razvidno iz potrđila mestnega fizikata v Vel. Bečkerek (sed. Zrenjenin) z dne 12. IV. 1927, ki pravi, da je I. G. že 14 mesecev zaposlen kot maser v mestnem parnem kopališču in da so obiskovalci kopališča z njegovo izvedenostjo in izkušnostjo v kopališčni in maserski dejavnosti zadovoljni, da ga potemtakem fizikat more vsakomur priporočati. Podobno se je istega leta zaposlil kot maser

tudi v kopališču »Rusanda« v občini Melenci. Tudi tukaj so ga obiskovalci kopališča zelo cenili. To prihaja do izraza posebno iz izjave kopalcev v Melencih, dne 7. VII. 1927, ko so se s svojimi podpisi (vsega 23 podpisnikov) izjavili zanj, obenem pa proti nekemu ruskemu emigrantu (nedržavljanu SHS), ki se mu je moral I. G. umakniti, čeprav ga je uprava kopališča sprejela kot kopališkega maserja po poprej razpisanem natečaju. Podpisniki izjave so potrdili, da so »z izvedenostjo in spretnostjo pri delu maserja I. G. zelo zadovoljni in da zato obžalujejo, da se je moral po sklepu ministrstva za narodno zdravje umakniti nedržavljanu Rusu, ki pri njih, gostih kopališča, ne uživa nobenega priznanja niti simpatije.«

Po takih in podobnih pripetijah je I. G. potlej živel pri družini svoje hčerke Roze, poročene **Grafenauer**, kjer se je popolnoma posvetil delom v hiši in okrog nje, zlasti pa svojima vnukinjama **Jerici** in **Mariji**.

I. G. je bil in tudi ostal vse življenje zvest privrženec življenskih načel Seb. Kneippa, prav tako pa tudi njegove metode zdravljenja z vodo. Zato pa je tudi v njegovi družini vladal vselej Kneippov duh. Strog je bil pri prehrani, ki je popolnoma ustrezala Kneippovim predpisom, in sicer so Grančnikovi za zajtrk imeli sladko kavo in črni kruh namazan z medom, za malico sadje, za kosilo zelenjavo s cmoki ali testeninami, za večerjo, kolikor je še ostalo od kosila, ali pa kavo z žganci; meso je prišlo na mizo kvečjemu dvakrat na teden.

Kneippovsko prehrano je I. G. seveda združeval z metodami telesnega utrjevanja: tako so npr. morali poleti vsi člani družine pred zajtrkom bosi teptati rosnό travo ali deteljo, pozimi pa tekati (bosi) po snegu. Nadalje so Grančnikovi poleti nabirali zdravilna zelišča: smetliko (*Euphrasia stricta*) za pripravljanje očesnih kopeli zoper očesno vnetje in utrujenost oči po napornem delu ali branju, pelin (*Artemisia absinthium*) in tavžentrože (*Centaureum minus*) pri neješčnosti, na-

Dr. Ebenhecht (v sredini, desno ob njem Ivan Grančnik) s svojimi sodelavci; dr. Ebenhecht med dvema kopališkima mojstroma, levo in desno ob njiju pa ena bolničarka s škropilnico za bliskovit obliv, levo in desno ob vsaki bolničarki pa po ena čistilka

Dr. medic. univ. Ebenhecht, vodja vodnega zdravlilišča (Kneippkuranstalt) v Schardingenu

dalje arniko (*Arnica montana*) in jo namakali v vinskem cvetu za izvleček (tinkturo) arnike, s katerim je I. G. zdravil »odprte« rane. Zelo je cenil lipovo cvetje (*Tilia platyphyllos*) za čaj ob prehladih, pa zoper kašelj. Mlade koreninice kopriv so rabile v izvlečku vinskega cveta za masažo lasišča. Zdravnika Grančnikovim menda sploh ni bilo potrebno nikoli klicati, saj so se pred boleznimi uspešno varovali po Kneippovih nasvetih, za boleznι pa po njegovi zdraviteljski metodi. Če je kdo v družini dobil vročino, so zadoščali Prießnitzovi obkladki, ali pa prsni ovitek, namreč pol ovitka ali celotni ovitek (vsega telesa). I. G. sam je bil malone abstinent, le tu pa tam je prišel kak kozarček dobrega vina na mizo, vendar bolj zaradi ljubeza zdravja. Sicer je tudi kadil, pa samo pipo.

O Kneippu je I. G. govoril vselej z velikim spoštovanjem, saj je bil do dna duše prepričan, da je njegova zdraviteljska metoda zares pravilna. Čeprav se je dolga leta mudil na Zgornjem Avstrijskem, je ostal do zadnjega diha zaveden Slovenec; vsa leta je bil naročen na koroški slovenski časopis »MIR« in se z vsemi svojimi močmi žrtvoval za svojo ožjo domovino – Koroško, ko je še zlasti za koroškega plebiscita stal v prvih vrstah koroških borcev za priključitev slovenskega dela Koroške k tedanji Jugoslaviji (SHS). Zadnja leta je pričel v Zrenjaninu zdravstveno pešati, ker je postajala njegova srčna bolezen čedalje hujša, dokler ga ni (13. I. 1944) rešila smrt vseh tegob in bolečin, še zalasti pa žalosti nad izgubljeno Koroško.

Eman Pertl

Med vinogradi in vinogradniki

Na Stanovščaku

Med Murskim in Dravskim poljem ležeči vzhodni del Slovenskih goric je znan naši širši javnosti le vzhodno do železniške proge Ljutomer–Ormož. Ljubitelji dobre vinske kapljice radi obiskujejo Jeruzalem, 340 m visok vrh, ter prelepo Svetinje, kulturno središče te pokrajine. Če gledajo to razgibano zemeljsko površino v cvetoči pomladi, sončnem poletju in pestri jeseni, jim bo njena lepota ostala dolgo v spominu.

Manj znani, vendar nič manj zanimivi pa so tudi vrhovi zahodno od železniške proge. Posebno Stanovščak, Strezetina in Litmerk so vredni obiska in ogleda.

Z dolino in železniško postajo Ivanjke so povezani z dobro, v ovinkih speljano – sedaj asfaltirano – cesto, od katere se levo odcepi pešpot čez vinograde. Ko doseže sleme, se desno od poti vzpne Stanovščak v najvišji vrh, ki obvlada hribe in doline daleč na okrog.

Na tem vrhu je stala nekdanja kapela, a so jo strele porušile. Ko so pred mnogimi leti na tem mestu rigolali, so delavci našli marmorno ploščo z vklesanim križarskim križem in ker se jim je pri kopanju zemlja udrila, so torišče pustili neobdelano.

Ko so prenehale križarske vojne za Sveto deželo, je avstrijski vladar dodelil ozemlje Slovenskih goric križarskim vitezem, ki so se vrnili z vzhoda, da bi pred roparskimi Madžari branili prehod proti Ormožu in Ptuj ter dalje v notranjost države.

Z železnimi oklepi in čeladami zavarovani ter z velikimi križarskimi meči oboroženi vitezi so jahali po vrhovih in ker jih je pokrajina spominjala hribovite Palestine in bojov za božji grob, so dali najvišjemu vrhu ime »Jerusalim«.

Ali ni takrat koroški vitez Inko pri kapeli, ki so jo tukaj postavili, pobožno pel: »Jerusalim, Jerusalim, dvori božiji« in so mu johaniti in templarji gromko odpevali: »Aaamin!« Napev je bil sličen otožnim pesmim ruskih ladjarjev, ki so čez Bospor prepeljali križarsko vojsko na azijsko obrežje.

V križarskih vojnah so se srečevala vsa ljudstva Evrope. Bilo je to preseljevanje narodov z zahoda na vzhod. Med križarji so bili gotovo tudi Slovenci, saj so bili takrat naseljeni po vseh dolinah Alpskega pogorja tja do Tirolske, Bavarske in Nižje Avstrijske.

Križarji so po sončnih pobočjih sadili vinsko trto in sadno drevje. Na pripravnih mestih so pozidali trdnjave, ki stoje še danes. Ljudstvo jim pravi »zidi«, da jih razlikuje od majhnih hišic, postavljenih iz brun in zbitih iz zemlje. Že 600 let stoji mogočni Abtov zid z železnimi dvermi, Inkov zid, Templar, Sigmundova, Bombele-sova zidanica, Maleg, Ormoška klumpa, na vseh teh poslopjih so bili pritrjeni križarski križi, na Abtovem zidu do l. 1950.

Zavoljo tega znamenja, ki je krasilo tudi križarski plašč, je ljudstvo te viteze imenovalo križnike.

Madžari pa so še včasih ropali po Slovenskih gorah, saj piše pesnik Stanko Vraz v »Djulabijah«, da so v klanu pri Slančji vesi pred 300 leti ženske pobile razbojnice, ki so prihajali iz lendavskega gradu in se namenili v Jeruzalem po vino.

Ženskam je poveljeval stari vojak Filipič, ki je ustrelil lendavskega vodjo.

Svetinjska cerkev se razgleduje po širnih vinogradih

»Dora Bratušina ubi mladog barjaktara,
Moharič Marina ubi vodje sina,
ubi mladih pet katana Zobovička Magda.«

Stanko Vraz, doma s Cerovca pri Žerovincih, je v pesmi ohranil imena borbenih slovenskih žensk, ker so moški morali braniti Dunaj pred Turki.

»A vreme krsti Babjim klanjcem tu jarugu.«

Zgodovino Slovenskih goric bi spoznali, če bi pregledali arhive Admontskega samostana ter listine braneškega, ormoškega, ptujskega, negovskega, gornjerad-gonskega graščinstva, ki so jih morali kmetje po odpravi podložništva prepeljati v Gradec in na Dunaj s konjsko vprego.

A vrnimo se iz nekdanjih časov v sedanost, v katero nas vabi prekrasen razgled s Stanovščaka!

Do koder seže oko, se razprostirajo po pobočjih zeleni vinogradi. Tisoče hektarjev vinogradov se razgrinja pred zavzetimi očmi.

Vso to zemljo so nekdanj trikrat na leto prekopale delavske motike. Kakšno ogromno delo so tukaj opravile roke slovenskega ljudstva, ko so obračale in rahljale prst, v kateri rodijo trte plemenitih sort svetovnoznana vina.

Vsaka izmed sto tisočih trt je skrbno posajena, pognojena, okopana, obrezana, privezana na kol ali žico, večkrat na leto poškrbljena, opleta, k soncu naravnana, lepo negovana. V potu svojega obraza pridela vinogradnik sladko grozdje, iz njega pa iztoči rujna vina!

S Stanovščaka seže pogled vse tja do Kamenščaka pri Ljutomeru in do Robadije v Medjimurju. Na vrhovih se bleste mogočni zidi nekdanjih viteзов, zraven njih pa se v sadnem drevju skrivajo skromne hišice bivših viničarjev. Svetijo se Svetinje, pozdravlja Jeruzalem, bahato sede Abtov, Sigmundov, Inkov zid, Templar, Malek med skromnimi viničarijami. Vinski vrhovi so videti od daleč kot mesto, toliko belih hišic se blesti na njih. Povsod rasto visoki topoli, naravni strelovski.

Danes je vse to vinorodno ozemlje vključeno v ljutomerski, ormoški in ptujski kombinat. Rigola in kopa se s stroji, škropijo z motornimi škropilnicami. Vendar še ostane mnogo natančnega ročnega dela in dobri, izučeni delavci so velika skrb teh podjetij.

Da je olajšano delo s stroji, ki nadomeščajo manjka-joče delavce, so po nekaterih položnejših pobočjih zarezane terase, rjave brazgotine na prelepem obličju zelene pokrajine. Na njih rasto oplemenitene trte ing. Matekoviča, ki rodijo bolj zdravo, lepše in boljše groz-dje in še boljša vina.

Na Streztini

Po slemenu Stanovščaka se vrste lične viničarske hišice, ob cesti na Streztini pa iz hrastovih brun postavljene »ključaje« kjer so nekdanji manjši posestniki vinogradov hranili grozdni sok, dokler ni zavrel v mlado vino.

V minuli vojni so se v ključanjah skrivali dečki, ki niso marali v nemško vojsko. Viničarske ženske so jim nosile hrano in skrbele za zvezo s Ključarovci pri Ormožu, kjer je bila partizanska tehnika. Od tam so odhajali na Pohorje in na Dolenjsko. Mnogi se niso več vrnili, le njih imena na svetinjskem spomeniku opominjajo narod, da se svoboda plačuje s krvjo.

Marsikateri bister mladenič pa se je čez dan zaryl v trnje blizu doma in če so ga prišli nemški žandarji iskat, jim je kdo od domačih odgovoril: »On kopa v Admontskih goricaх«. Vedno je kje »kopal« tako daleč, da se je žandarjem vnožalo pešačiti dolgo pot na Plavčak, na Mrzlo polje, na Brebrovnik, kjer ga tako ne bi našli.

Skrivali so se tudi v Sigmundovi kleti in ko so dobili orožje, so pospravili zločestega gestapovca pri Svetinjah. Zato so potem Nemci iz Celja pripeljali 10 talcev in jih ustrelili v močvirni grabi pod Trstenikom. Eden je bil ranjen in je ušel v gozd, javil pa se ni nikdar več.

Na Litmerku

Cesta po ravnem hrbtu Streztine se začne vzdigovati proti Meškovi zidanici, ki ima razgledni stolp. Z njegove ploščadi se vidi proti jugu Dravska ravnina do Varaždina, Haloze, Ivanjščica, Donačka gora, Boč, Konjiška gora, levo od nje v zraku izginjajoči ostri vrhovi Savinjskih planin; na zahodu zeleno Pohorje, Kozjak, sive Koroške Alpe. Srce se človeku širi od radosti nad lepoto slovenske zemlje.

Kdaj bo ta pokrajina rodila pesnika, ki bo njene krasote opeval, kdaj slikarja, ki bo spremenjačo se barve in bežne sence obdržal na platnu? Dosedanji rodovi, od napornega dela upognjeni, tega niso zmogli.

Za Meškovo zidnico se začne Litmerk. Povsod vidimo peščenec, lapor, siv in rumen pesek, bel, droben

prod. Slovenske gorice so usedlina pradednega Panonskega morja, ki se je po ledeni dobi razlilo med Alpami in Karpati. Morsko dno je bilo vekove potopljeno pod hrumečimi valovi in vekove od sonca obsevano, ko je vodovje odteklo! Prvotno ravne plasti so potresi vzdignili posevno od juga proti severu, podnebne in podzemeljske vode pa so izkopale grabe in doline, oblikovale vrhove in strmine.

Vsi vinorodni vrhovi pa še vedno kažejo v vzdigajočih se in padajočih črtah valovanje težkih morskih vod, ki so to zemljo naplavile. In v tej od morja naplavljene peščeni prsti rodijo trte že od nekdanje izredne vina!

Na vrhu Litmerka stoji veliko poslopje, bel zid, ki se z mnogimi okni ozira po pokrajini. Z njega so z rogom klical podložnike na delo. Še danes pravijo tukaj ljudje: »Dajte nam glas, da pridemo delat!«

Kako je živel slovensko delovno ljudstvo v teh goricaх? Najbližje lege in največja posestva so bila last križarskih viteзов in njihovih naslednikov: Admontskih menihov, grofov D'Avernasov, Hildebrandov, Brunelskih, negovskih, braneških, ormoških, ptujskih graščakov, graških škofov in samostanov. Te gosposke vinograde so upravljali oskrbniki, »šafari«, ki so nadzorovali delavce, jim izplačevali zaslužek ter lastnikom polagali račune. Marsikateri oskrbnik je sebe lepo oskrbel, delavci pa so bili odvisni od njegove volje. Še pomnijo »čemerneга« šafara, ki je poteptal odpadle breskve, ker jih ni privoščil viničarski deci. Delavci v gosposkih goricaх so bili viničarji »vencrli«, brezzemljaši, ki so stanovali v malih kočah na gospodarjevem posestvu. Na strmih legah, kjer vinske trte niso mogle rasti, so ponoči kopali in pridelovali bob, izdatno živilo. Še vedno je čislano pri starejših delavciх.

Viničarji so morali opraviti vse delo v gospodovih goricaх. Če jim je preostalo kaj časa, pa so šli v »tabrh« in »dero« drugim posestnikom. Poleti so hodili moški na Mursko in Dravsko polje kmetom kosit, žet, mlatit ter zaslužili »mertik«, zrnja; to je bil kruh za zimo. V hudih letih so otepalı ovenjenak, po oveno moko pa so hodili 2 uri daleč v Središče, ker je bila tam cenejša kot v Ormožu.

Da so trpeli pomanjkanje hrane, nam pove prilika o viničarki, ki je ves dan »v dero«, to je brez hrane, kopala na mlinarjevi njivi. Zvečer pa ji je možak v nastavljeni predpasnik vrgel perišče moke. Upajmo, da je imel široko roko! Domov grede na Streztino, je ženska polovico moke suhe pojedla.

Siromašno Premurje ima svojega Miška Kranjca, ki ga je ovekovečil. Revni viničarski živelj bi ga tudi zaslužil. Do sedaj ga ni zmogel, ker je pretrdo delo zatrlı vse stremljenje po izobrazbi. Čas hiti. Stari viničarji umirajo, mladi pa težkega, bednega življenja ne poznajo.

Od napornega dela in pomanjkljive hrane izčrpani viničarji starosti niso dočakali. Če so postali moški za delo nesposobni, so vzeli beraško palico v roke in pri ravninskiх kmetih naprosili moke in zabele. Oblečeni v zakrpano obleko in do zime bosı, so se ob nedeljah menjavali v odhodu k »rani in kesni meši«, da so lahko menjali obleko in obutev.

Želodčnih, žolčnih »betegov«, pa tudi sladkorne niso poznali, pač pa je mladino pobirala sušica, deco pa otroške bolezni.

Posebno hudo je bilo, ko je trsna uš uničila vinograde. Takrat so obnavljali gorice le Admontski menihı, negov-

ski knez in grof D'Avernas, zemljo pa je prodal braneški in še drugi plemenitaši.

Kupovali so opuščene vinograde graški, celo dunajski hotelirji, mariborski, radgonski, ptujski, ormoški gostilničarji in trgovci nemške narodnosti (Kleinoscheg, Fischerauer, Varda, Krainz i.t.d.)

Obnovljene vinograde so sadili v vrstah. Poprej so trte rastle križem-kražem, kakor je nanese. Nekaj goriške zemlje so takrat nakupili tudi premožni pomurki in podravski kmetje.

Kako pa so cenili posestniki svoje viničarje? V veliki večini je bilo razmerje med delodajalci in delojemalci znosno. Ko se je v začetku druge svetovne vojne razširila vest, da bodo Slovenci odseljeni, je nemški veleposestnik razglasil, da bodo viničarji in kmetje ostali, ker jih Nemci potrebujejo za delo.

Vedo pa viničarji povedati o neki »gospe«, ki je svoje viničarje zaničevala. Ko so ji rekli, da v vojni za svoje številne pse ne bo dobila mesa, je odvrnila: »Moji psi jeli meso, venci pa crknoli!« Trdo so si naši »venci« zapomnili te besede – in trdo jih je ženska plačala.

Spremenilo pa se je življenje viničarjev po vojni.

»Zemljo tistemu ki jo obdeluje!« so bile besede, ki so razdelile razlaščenega veleposestva na l. 1946 ustanovljene vinogradniške zadruge. Mnogo lepega vedo o tistih časih povedati nekdanji združniki: »To so bile prave zadruge! Vsi smo bili enaki. Predsednik ni imel lepše suknje in boljše hiše do drugih delavcev. Vsi, tudi predsednik, tajnik in blagajnik so delali v vinogradih. Pisarije so opravili ponoči, seje so imeli ob nedeljah. Vsi smo vestno in marljivo delali, saj smo vedeli, da je od našega dela odvisen naš zaslužek, naše življenje. Z denarjem od prodanega vina smo plačali delo, popravljali hiše, obnavljali vinograde, oskrbovali stare in bolne združane, vzdrževali vrte. Nismo več trpeli pomanjkanja; kruh, masti, mesa, mleka je bilo dovolj, saj smo redili domače živali. Snažno smo se oblekli, dobro obuli mi in naši otroci. V hišah nam je zasvetila električna luč. Za starost in bolezen smo se zavarovali. Naši otroci redno obiskujejo šole in si prosto volijo poklice. Sedaj smo delavci v kombinatih. Plačani smo po učinku.

Delo v vinogradih pa je ob vremenskih neprilikah včasih še hudo težko, zato mladina uhaiva v boljše službe.

Po pisarnah bo skoraj več uradnikov kot delavcev v gorah. Sedijo na toplem, pijejo kavico in zaračunavajo zaslužek delavcev, ki v ledenem vetru obrezujejo trto in sadno drevje, v mrzlem dežju in snegu berejo grozdje; delo mora biti opravljeno, delavcev pa primanjkuje.

Seveda je pri takem ravnanju več bolezenskih stroškov, kot jih podjetje plača v zdravstveno zavarovanje.

Mnogo je bilo povedanega o vinogradih in vinogradnikih, še več pa bi se moralo povedati!

Nekaj še moramo izvedeti o cesti, ki pelje po tej pokrajini. Gotovo je vodila popotnike že v starih časih, ker so ob njej tu in tam nasute gomile. V Ormožu se je odcepila od rimske in tudi po njej so jezdile rimske kohorte proti severu, čez Muro v Porabje, do Donave.

Da so se po njej pomikali turški vojniki, sklepamo iz tega, ker žive tukaj kmečke in delavske družine, ki se pišejo Hodžar, Hedžet, Serdar; ranjenci, ki so tu zaostali.

Tudi kuga se je sprehajala ob njej. V spomin na njo stoji kužno znamenje pod Litmerkom, na Runču, v Ivanjkovcih, na Kamenškaku.

Po njej so tovorili sol iz Rogatca, kjer je bilo solno skladišče. Nekdaj so otroci v teh krajih prepevali:

Jeruzalem z lepo urejenimi vinogradi

»Naš mujcek je ša v Rogatec po so, kaj bo, kaj bo, če nazaj ga ne bo?«
»Idi Micka gledat, če mujcek že gre!«
»Mujcek že gre, pa ne nese soli.«

Gotovo je bil na tej črti jug-sever velik promet. Verjetno je bil na Dravi velik most, kar pove ime Ormost-Ormož. (Ur-most)

Da se ne izgube v pozabljene drobne prilike in dogodivščine goriške zemlje, je vse to zapisal

F. Gomišek

Konjska procesija v Komendi

Procesija na konjih ali ljudsko imenovana »konjska procesija« ni nič blagoljubna in vabljiva za današnja ušesa. Bolj zanimivo bi morda bilo – tak sprevod gledati. Dolga stoletja se je res tak prizor ponujal očem tudi na slovenski zemlji v **Komendi**, kar dvakrat na leto: na veliko noč in na telovo.

V svoji znameniti knjigi »Die Ehre des Herzogthums Krain« že Valvasor poroča o tej procesiji. Takole pravi: »V Komendi procesija ne gre **peš** kot v drugih krajih, temveč na **konjih**, in sicer tako: Na čelu jezdita dva kmeta z zastavama, za kar je med kmeti navadno prepir, kdo bo imel čast držati zastavo. Za zastavonošma jezdijo duhovnik z Najsvetejšim. Za njim pa jezdijo stotine kmetov. Med procesijo berejo 4 evangelije, za vsako stran neba. Veselje je gledati, kako se kmetje gnetejo in kako padajo s konj zdej ta zdej drugi, bodisi da je sam neroden in nevešč ježe, bodisi da konj v jezi ni izurjen.« V XI. knjigi na str. 439 Valvasor ne more skriti svoje plemiške narave, ko nekako ironično dostavlja: »Tem vaškim jezdecem ni treba nič dopovedovati, naj se do tal ponižajo pri evangeliju.«

Zaradi slikovitosti naše narodne zgodovine in folklore je le zanimivo, kako je moglo priti do take procesije, kako je potekala in zakaj je ni več.

Brez dvoma so začetniki te procesije na konjih vitezi reda sv. Janeza Jeruzalemskega ali ivanovci, sedaj imenovani malteški vitezi, ki so se že v začetku 13. stoletja naselili v Komendi, kjer so vodili župnijo sv. Petra dolga stoletja in imeli skoraj do konca 19. stoletja svoje veleposestvo, ko so ga prodali zakupniku Čerčnu.

Ti vitezi, vajeni jezdenja, so hoteli tudi domačine vsestransko uvesti v to dejavnost, ki je moški naravi tako primerna in prikupna. Ni nemogoče, da so hoteli domače moške izuriti za morebitno hitro bojevanje ob vpadu sovražnikov in da bi hitro obveščali o nevarnosti druge kraje. To je mnogo koristilo zlasti med turškimi vpadi.

Verjetno pa so imeli še praktičen namen pri vzreji konj. Mnogi vitezi so bili iz Italije. Znano pa je, da je cvetela med Italijo in Komendo trgovina s konji.

In da bi dali domačinom nekakšno priznanje, so pritegnili konjenike k najslovesnejšim zunanjim bogoslužnim opravilom, k velikonočni in telovski procesiji, ki je prehodila približno 14 km dolgo pot po ozemlju komeških fare.

Kako se je ta »konjska procesija« razvijala in končala, je mogoče iz arhivskih podatkov župniškega urada in beneficija v Komendi izvedeti, kakor bo sledilo.

Na velikonočno nedeljo zjutraj je bila maša že ob štirih. Nato se je razvila procesija jezdecev, v kateri je duhovnik nosil Najsvetejše, prav tako na konju. Krenili so mimo Gore proti Križu, kjer je bil blagoslov velikonočnih jedil in prvi evangelij z blagoslovom. Nato so odjezdili mimo starodavne kapelice sredi polja na »Drnovem« v Suhodole, kjer je bila maša zunaj cerkve (še danes je oltar zunaj cerkve). Po maši so krenili skozi Žeje proti Vodicam in sredi te poti zavili na »Bidrščico« tam dospeli v Nasovče, odkoder so se čez Klanec vrnili k farni cerkvi v Komendo, kjer je bila slovesna maša zunaj cerkve v kapelici, ki je danes ni več. Če ni bil zadnji blagoslov že prej na Klanecu, je bil tu.

Te procesije so se udeleževali le moški. Ostali verniki so se na določenih mestih zbrali, da so prejeli blagoslov. To je bilo izredno versko in vizualno doživetje vseh navzočih, katerim so se te procesije tako zelo priljubile. Nekaj čudovitega je moralo biti gledati valovanje množice med žitnimi polji in gozdovi z vihranjem zastav in banderc, ki so jih jezdeci imeli v rokah.

Peter Pavel Glavar je tudi za te procesije oskrbel 1752 tri nova banderca. Žal, da ni nobeno ohranjeno. Verjetno je Glavar, ki je kot župnik tudi sam sodeloval pri teh procesijah, imel tudi smisel za konjski šport, kar potrjuje v njegovi knjižnici Griesbachova knjiga »Reitkunst«.

Komeških procesij na konjih so se udeleževali domačini, pa tudi farani iz sosednjih župnij in iz ostale Gorenjske gor do Bohinja.

Nekaj posebno privlačnega je bila ta procesija za tedanje Gorenjsko. Nič čudnega ni bilo, če so kdaj nastali tudi spori, kdo bo v procesiji prevzel imenitnejše mesto. Kolikokrat so se tudi pozneje še fantje zvrstili, kdo bo nosil bandero pri procesiji, da pokažejo svojo moč in moškost pred ljudmi. In prav nekako podobni prepripi so povzročili prepoved teh sprevodov, ko je bila Komenda tožena na cesarskem dvoru na Dunaju. Če bi se kaj hujšega zgodilo, bi bilo gotovo kje zapisano in v ljudskem izročilu ohranjeno.

Z dvornim dekretom dne 19. 4. 1777 je cesarica Marija Terezija za vselej prepovedala tovrstno procesijo na konjih. To je bil hud udarec za Komečane in za Gorenjce!

Iz pisma P. P. Glavarja njegovemu beneficijškemu vikarju Petru Jožefu Tomlju v Komendi se razvidi, da je bil povzročitelj prepovedi gorenjski arhidiacon baron Tauferer, ki ni bil prav nič naklonjen viteški komeški župniji. Saj je tedanjemu župniku Andreju

Pogačniku, ki je ponovno zaprosil, naj bi se dovolila procesija na konjih in zavračal to prepoved z nasprotnimi razlogi, prav imenovanemu baron Tauferer zagrozil s suspenzijo (tj. da ne bi smel opravljati duhovniške službe) ter vsem komenskim duhovnikom, če bi še hoteli pri teh procesijah sodelovati.

Toda tudi lanšpreški gospod P. P. Glavar, nekdanji komeški župnik, ni miroval. Na Dunaju je imel dobrega prijatelja Komečana dr. Antona pl. Remica, ki je bil tudi dvorni advokat. Njega je P. P. Glavar med celotnim študijem vsestransko podpiral in bil njegov mecen. Njemu, ki je kot domačin dobro poznal komeške razmere, je Glavar poslal utemeljeno prošnjo za preklíc prepovedi konjske procesije v Komendi. Žal, ni mu uspelo!

Komečani so težko prenašali to prepoved. Zato so se ponovno radi obračali na lanšpreškega gospoda, svojega nekdanjega župnika, ki je z razumevanjem sledil temu razvoju. Svojemu adoptirancu Jož. Tomlju v tej zadevi večkrat piše. Zaradi točnejšega prikaza celotnega razvoja bom navedel izvečke iz njegovih pism.

Tako je Glavar 28. 4. 1780 pisal: »Glede procesij skličij kmete, ki so me pred letom dni prosili, namreč Hanžek, Jurjovec, Prjevov, Potrkov, in jim razložijo predpise, da ni še obupati (quod res desperata vix non est)«. Dostavlja pa, da se boji morebitnih težav zaradi nemirov pri lanki procesiji in letos zaradi velikonočne, ki je kljub prepovedi šla. Nato nadaljuje: »Midva (z dr. Remicem) bova vse poskusila, če se kmetje odločijo za rekurz in so pripravljeni plačati vse stroške.« Zaenkrat naj plačajo vsaj 12 zlatnikov, ki naj jih izročijo Tomlju, češ da ne mara nazadnje iskati »z dolgo roko«.

Čeprav je bil Glavar blagega in darežljivega srca, se je v poslovnih stvareh držal splošnih predpisov in ljudi ni razvajal, sicer bi ga bili za vsako stvar nadlegovali in bi ne znali še tako dobrih dosežkov ceniti, če sami zanje ne bi kaj žrtvovali. Kar pa je komu obljubil, za to se je z vsem srcem zavzel. Tako je bil stalno v zvezi z dr. Remicem na Dunaju in ko je ta Glavarja obvestil, da je postal vodja dvorne pisarne grof Henrik Auersperg, s katerim sta se poznala še iz Komende, ko je grof bival v bližnji graščini na Križu, je ponovno trdno upal na uspešno rešitev prošnje komeškega župnika in Komečanov, ki so jo tudi sami poslali na Dunaj, da se zopet dovoli procesija na konjih, katero je Auersperg večkrat tudi sam od blizu mogel gledati. Kljub temu pa na koncu tega pisma (dne 28. 5. 1780) Tomlju naroča: »Skrivajte svoj tozadevni korak, da nas ne prehitita nasprotna stranka! Poleg tega pa naj gre več uglednejših faranov k nadškofu, ki bo prišel na vizitacijo v gorenjski arhidiaconat, in naj prosijo, da se procesija zopet dovoli«.

Iz poznejših sporočil pa spoznamo, da je bila ovadba zopet to procesijo zaradi nekakšnih nemirov in motenj ter neprimernosti takšnega bogoslužja zelo dobrodošla svetni oblasti za izdajo dvornega dekreta s prepovedjo teh procesij. V pismu 11. 7. 1780 Glavar sporoča, da je dobro obveščen o glavnem vzroku te procesije. Kmetje so namreč ob tej priliki s konji tudi prekupčevali, imeli so nekakšen nejavljene semenj, ki bi se lahko prenesel na kak drug dan. Tomlju naroča, naj to novico ohrani zase.

Komečani so prosili goriškega nadškofa Attemsja, naj bi posredoval za obnovo procesije na konjih. Toda nadškof se je previdno izognil vsakemu konfliktu s tem,

da je v zadevi pooblastil arhidiakona Taufererja, naj on skuša pomagati. K temu naj gresta dva farana in ga naj prosita za posredovanje in če bi bilo potrebno, naj tudi preišče, ali so se res godile kakšne nerednosti, ki so bile sporočene dunajskemu dvoru.

Glavarja je zelo zanimal ves potek, zato 11. 12. 1780 Tomlju naroča, »naj ga obvesti, kaj bo (arhidiakon namreč) odgovoril, da bodo vsi vedeli.« Glavar je bil nekako prepričan, da je prav Tauferer kriv te prepovedi, zato v istem pismu pravi: »da bi sam pisal arhidiakonu za god in ga spomnil, naj prijazno glede procesij skuša poravnati, da ne bi bil obdolžen kot lažnivec, vendar bom to opustil, da ne bi škodoval komeškemu župniku, ki je kolikor toliko še v dobrih odnosih z njim«.

Mesec dni ni minilo, ko izjavlja v pismu Tomlju (dne 8. 1. 1781), da ne upa več v tej stvari kaj pozitivnega doseči, ter piše: »Danes sem pisal Remicu in ga natančno informiral. Priložil sem veliko zgodovinskih podatkov in odgovorov in ga prosil, naj stvar dobro premisli in se z drugimi posvetuje. Če bo več kot verjetno upanje, da se procesija dovoli, naj takoj nujno rekurira. Če pa ne bi bilo nobenega upanja, naj opusti! Nočem, da bi imeli zoper mene za povzročitelja nove zadeve, čeravno se bom še z njim skrivaj dopisoval in po možnosti ob strani stal, kar pa ne smeš nikomur povedati, da me Tauferer ne zasovraži, ko sva si sedaj dobra. Zato reci faranom, naj prosijo župnika, da piše Remicu

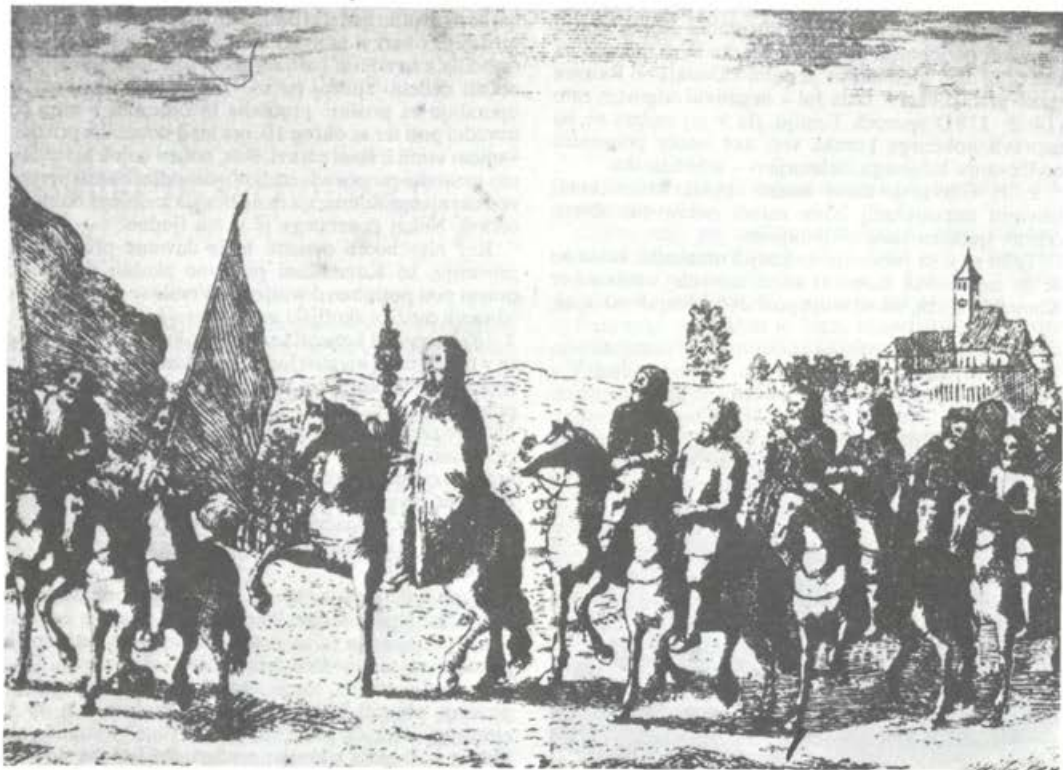
in ga prosi, da v svojem in faranov imenu rekurira na dvoru za preklic prepovedi, ker ni res, kar se očita«.

Verjetno so prišle vmes neutemeljene, morda celo zlobne govorice, ki so Glavarja hudo zbolele, zato tudi na koncu pisma še dostavlja: »Hočem imeti mir! Nočem vedeti, kaj se v Komendi godi, in hočem v svojem miru preživeti še teh malo let svojih dni.«

Glavar se javno ni hotel več izpostavljati, čeprav je skrivaj še podpiral to komeško stvar. Zares blago srce je imel, ki se pokaže tudi iz temu pismu priloženega pripisa: »Iz pisem, ki sem jih pisal deželnemu poglavarju in arhidiakonu baronu Taufererju, je razvidno, da sem skušal v tolažbo svojih nekdanjih faranov doseči, da bi se prepovedane konjske procesije zopet uvedle«. Toda končno je nad ugodnim uspehom tega vprašanja obupal iz že povedanih vzrokov.

Toda razvoj nadaljnjih dogodkov ga je ponovno dvignil, da bi skušal rešiti, kar se rešiti dá. Tako piše Tomlju (9. 3. 1781): »Deželni poglavar me je povabil na obed in mi je povedal žalostno novico, da bo tukajšnje sodišče spremenilo konjsko procesijo v peš procesijo in je prosil, naj farani mirujejo. Sumim, da je arhidiakon vplival na to sodišče, da sem jaz ljudi nahujskal, naj se pritožujejo. Da bi mogel temu ljudstvu ustreči, bom jaz sporočil Remicu predlog, naj bi bil obhod, samo brez duhovnika s Sv. Reš. Telesom. Blagoslov bi se samo na koncu procesije po evangeliju podelil. In če bo dr. Remic s svojim nasvetom vliil kaj upanja na ugodno rešitev, bi še

Konjska procesija v Komendi

Komenda leta 1761

skušal v stvari kjerkoli prositi. « O vsem tem naj obvesti domačega župnika; oba s Tomljem vred pa naj strogo molčita pred ljudmi, da ne bi nastala kakšna zmeda. Ljudstvu hoče pomagati » v mejah prave modrosti.

Vedel je namreč za stališče kranjske deželne vlade, ki se je sklicevala na cesarski odlok z dne 9. 4. 1777, naj se procesija ne omenja več in se mora dokončno odpraviti. Na drugi strani pa so tudi komeški duhovniki v nevarnosti pred črveno kaznijo suspenzije, če bi se takšne procesije udeleževali.

Mesec pozneje (8. 4. 1781) pa že piše, da nima nobenega sporočila z Dunaja, zato tudi sumi, da je vsa stvar – zaspala. Kranjski deželni glavar mu je povedal, da se bo ta konjska procesija zamenjala z drugo. Morda bo nekaj podobnega kot na sv. Marka in se prenese na kak drug dan. Medtem pa je dobil z Dunaja od Remica težko pričakovani – toda žal – negativni odgovor, zato (14. 5. 1781) sporoča Tomlju, da v tej zadevi ne bo napravil nobenega koraka več, ker »noče pomnožiti maščevanja lažnivega delatorja« – arhidiakona.

P. P. Glavar je zares modro ravnal, ker ni hotel ustvariti nepotrebnih žrtev zaradi nebstvene stvari, čeprav ljudstvu tako priljubljene.

Tako se je ta procesija na konjih umaknila, kakor so se že nameravali malteški vitezi za vselej umakniti iz Komende s tem, da so svoje posestvo oddajali zakupni-

kom v najem, dušno pastirstvo pa so prevzemali redni škofijski duhovniki.

Toda, kar je v ljudstvu močno zakoreninjeno, je kot posekano drevo, ki iz svojih korenin še vedno požene nove poganjke. Komenčani niso mogli preboleti in pozabiti te procesije na konjih. Zato so ponovno poskusili svojo srečo o veliki noči 1812. leta, ko so čutili, da gre francoska okupacijska oblast h kraju.

Na veliko noč zjutraj so se – kot nekdaj – zbrali na konjih pred cerkvijo in brez duhovnika odjezdili po navadni poti ter se pred dopoldansko mašo vrnili k cerkvi. Tedanji župnik Anton Muhovec, ki je bil zelo priljubljen, je zaradi tega moral zbežati iz Komende, ker ga je hotel francoski komisar Moulin v Mekinjah – aretirati. Pravočasno ga je nekdo obvestil o tem, da se je mogel srečno prebiti na štajersko stran, ki je bila pod avstrijsko upravo.

Ljudsko izročilo pravi, da so se farani hoteli nad Moulinom maščevati. Ta je namreč rad zahajal v komeško graščino k hčeri zakupnika in takratnega župana, mēra Kavčiča. Ko so krepki Komenčani izvedeli, da je v graščini, so množično prišli tja in moza zahtevali, naj pride ven. Ni se upal prikazati. Vso noč so ga stražili. Naslednje jutro pa ga je neki graščinski podložnik v gnojnem vozu skritega odpeljal v Mekinje.

Kljub strogim prepovedim (okupacijske francoske oblasti in po odhodu Francozov tudi nove avstrijske oblasti niso te procesije dovolile) so se o veliki noči še in še zbirali konjeniki z vseh strani k procesiji. L. 1813 je bilo 280 jezdecev, 1814 zopet 270, leta 1815 pa se je zbralo kar 390 jezdecev. To leto se župnik te procesije ni udeležil.

Civilna oblast v graščini na Križu je to leto zahtevala, naj se na cvetno nedeljo prečita izdani odlok o prepovedi procesije v cerkvi množici vernikov, ki pa je to branje osmešila z izrednim kašljanjem in smehom. Na veliko-nočno nedeljo zjutraj pa so vzeli v cerkvi križ, ki se uporabljala za prošnje procesije in odjezdili z njim po navadni poti ter se okrog 10. ure med slovesnim pritkavanjem vrnili k farni cerkvi. Res, noben odlok ni veljal – niti cesarska prepoved niti škofijska odločba niti prepoved okrajnega komisarja in ne branje zadnjega odloka v cerkvi. Nekaj posebnega je v teh ljudeh!

Ker niso hoteli opustiti te iz davnine priljubljene procesije, so Komenčani ponovno skušali doseči po pravni poti potrebno dovoljenje. Vrstile so se deputacije izbranih mož na škofijski ordinariat v Ljubljani, ki je 7. 3. 1871 sporočil komeškemu župniku Fr. Peterci, da so že v tretjič prišli njegovi farani prosit za dovoljenje, da bi znova uvedli konjsko procesijo o veliki noči in na praznik sv. Reš. Telesa. Utemeljevali so prošnjo, češ da jih veže zaobljuba davnih prednikov, ki so se zaobljubili za takšno procesijo za odvrnitev kuge pri živini, ki je v kraju razsajala. Ordinariat naroča župniku, naj pojasni, ali je ta procesija res iz zaobljube, ker bi se mogla spremeniti v drugačno bogoslužno opravilo, ki ga naj krajevnim razmeram primerno predlaga namesto procesije na konjih.

Župnik Peterca je (18. 3. 1817) odgovoril, da je bila ta procesija pred 40 leti po cesarskem dekretu odpravljena. O nastanku te procesije ne more nič natančnega povedati ne sam ne kdo drugi. Valvasor pa v svoji Slavi to procesijo nekako smeši. Od te velikonočne procesije pa se je ohranil še blagoslov velikonočnih jedi ob 5^h zjutraj pri fari, ob pol 6^h na Križu, ob 6^h v Suhadolah, kjer je tudi maša s kratko pridigo. Pri fari sta slovesni

Grad Križ, ki je bil med vojno uničen

maši ob 6^h in ob 10^h, pa tudi popoldne ob pol 3^h je slovesno. – Škofijski ordinariat naj po svoji uvidevnosti odloči, katera pobožnost naj se namesto te procesije na konjih vpelje, zakaj odkar je ta procesija prepovedana, ni bilo postavljeno vprašanje, kaj naj nadomesti davno zaobljubo Komenčanov, ki bodo zadovoljni le, če se jim dovoli procesija na konjih.

Tako se je župnik Peterca zopet na svoj način zavzel za svoje farane, katerim pa je škofijski ordinariat z odlokom (27. 3. 1817) odgovoril, naj se konjska procesija, ki ne more biti dovoljna, nadomesti z zares slovesno službo božjo. Nič spotakljivega ne sme biti. Druge navade pa lahko ostanejo; o vsem tem je treba farane obvestiti.

Naslednje leto pred veliko nočjo 1818 je okrajna oblast na Križu izdala odlok (št. 325), da bodo vsi udeleženci konjske procesije najstrožje kaznovani, ker zlorabljajo svojo vero. Poskrbljeno bo tudi, da nihče ne bo mogel priti v stolp, kamor radi siloma vdirajo. Iz tega se vidi, da so jim tudi slovesno zvonjenje prepovedali in so morali imeti stolpna vrata zaklenjena. Toda v stolpu so se znašli vneti zvonarji, ki so s pritkavanjem in verjetno tudi z možnarji pozdravljali prihod konjske procesije k cerkvi. Pred procesijo pa so že zjutraj na veliko noč svojevoljno vzeli v cerkvi križ, da ga je prvi jezdec nosil na čelu procesije, ki se je razvijala po navadni poti in se ob 3/4 10^h s 130 udeleženci vrnila.

Zaradi upornih podanikov je bila tedanja okrajna oblast na Križu zares v neprijetnem položaju. Župnik Peterca se je moral ponovno zagovarjati, pa je znal dobro braniti svoje farane, češ da o tej procesiji njemu ni bilo prej nič znano. Tudi ne ve, kdo je prvi prijezdil k farni cerkvi. Nekaj fantov da je sicer opazil, ki so

prijezdili mimo župnišča, pa jih ni prepoznal. Tudi nič ne ve, kdo naj bi bili jezdec, ki so okrog 10^h prispeli do cerkve in jih je bilo čutiti več kot zjutraj, ko so odjezdili. Sicer pa bi mogel dati potrebne podatke sam Galič, ki ga je okrajna oblast poslala, da se sreča s to procesijo.

Naslednje leto 1819. še niso odjenjali. Ker svojemu župniku niso hoteli delati novih težav, so uprabili semejni dan – velikonični torek, da so spreved na konjih po običajni poti obnovili.

Zares iznajdljivi in nepopustljivo so bili! Toda polagoma so se le podredili zakonitim predpisom – zaradi javnega reda in miru.

V arhivu župniškega urada v Komendi je zapis, ki trdi, da so do l. 1870 prihajali po trije možje iz bohinjskega kota na velikonično nedeljo proti večeru v Komendo in sicer – peš iz Kranja, kjer so pustili voz in konje. Prenočili so v gostilni. V ponedeljek zjutraj so šli k maši, nato pa zopet odšli v Kranj in domov...

Ostanek starodavnega negovanja konj v kopenski fari je bila do zadnjega časa močna konjereja. Spricho tehničnega napredka na vseh področjih, je tudi v agrikulturi vloga konj zamenjal traktor. Danes so v kraju le redki konji, pa še tisti bolj športni kot težaški. Prelep ostanek ljubezni do te plemenite živali pa so še vsakoletne konjske dirke na lepo urejenem hipodromu pod cerkvijo, kamor prihajajo množice ljudi – predvsem iz sosednjih in bolj oddaljenih gorenjskih krajev kot nekoč h – konjskim procesijam.

Tempora mutantur... Časi se spreminjajo...

Viri: Listine in zapisi v arhivu ž. u. in beneficija v Komendi.

Viktorijan Demšar

NAJVEČJE SLOVENSKE REKE

Večina slovenskih rek oddaja svojo vodo v črnomorsko povodje, le primorske reke se izlivajo v Jadransko morje.

Pri slovenskih rekah poznamo take, ki imajo svoj izvir, tek in izliv na slovenskih tleh in take, ki sicer tečejo skozi slovenski prostor, vendar namakajo ozemlje tudi drugih republik in držav.

Najdaljša slovenska reka (hkrati najdaljša povsem jugoslovanska reka) je Sava, ki meri 945 km in je desni pritok Donave pri Beogradu. Svoje povirje ima v slovenskih Julijcih ter teče skozi slovenski prostor v dolžini 213 km.

Druga po dolžini je reka Drava, ki skupno meri 749 km. Izvira na Toblaškem polju v Italiji, teče skozi Avstrijo, v Slovenijo in Jugoslavijo vstopa pri Dravogradu in je desni pritok Donave SV od Osijeka. Njena dolžina v Sloveniji je 144 km.

Tretja po dolžini je reka Mura, ki meri 438 km. Izvira na Gornjem Štajerskem v Avstriji, v Slovenijo vstopa pri Ceršaku na Štajerskem in je levi pritok

Drave na Hrvaškem. Njena dolžina na slovenskih tleh je 98 km.

Četrta reka po dolžini je Kolpa, ki meri 296 km. Izvira v Gorskem Kotarju in je desni pritok Save pri Sisku. Od Osilnice do Božakova je v dolžini 124 km mejna reka med SR Slovenijo in SR Hrvatsko.

Peta reka po dolžini je Soča, ki meri 140 km. Izvira pod Mojstrovko v Julijcih in se izliva v Jadransko morje v Tržaškem zalivu v Italiji. Po slovenskih tleh teče v dolžini 98 km.

Šesta reka po dolžini je Krka, ki meri 111 km. Izvira na robu Suhe krajine in je glavna dolenjska reka; izliva se v Savo pri Čatežu kot desni pritok.

Sedma reka po dolžini je Savinja, ki meri 99 km. Izvira v Savinjskih Alpah in je levi pritok Save pri Zidanem mostu.

Osma reka po dolžini je Sotla, ki meri 92,4 km. Izvira izpod Macelske gore, je levi pritok Save pri Savskem Marofu; je mejna reka med Slovenijo in Hrvatsko.

Deveta reka po dolžini je Pesnica, ki meri 79 km. Izvira v avstrijskem delu Štajerske, vendar teče v večini po Sloveniji. Je levi pritok Drave pri Ormožu.

Deseta reka po dolžini je Ledava, ki meri 79 km. Izvira v avstrijskem Grabenlandu, namaka Prekmurje in se skupaj s madžarsko reko Krko izliva v Muro.

Mestna noga

»Šla bom, pa če se vsi na glavo postavite!« so uporno zagorele velike temne oči moje štirinajstletne hčerke Polonce.

»No, kam pa, kam?« je oče prenesel pogled s časopisa vanjo.

Brž se je vtnil vmes tri leta starejši sin Lenart. »Če ti še ni znano, oče, potem vedi: naša najstnica hoče po vsej sili v Trst.«

»V Trst? – Po kaj?«

»Ti bom kar sama povedala, brez tega ušuleža! – Po nove čevlje. Za prvomajske praznike. Več ko polovica našega razreda jih že ima od tam, druge pojdemo ponje sedaj. – Tudi soseda Urška gre, pa Jernačeva, vse pač, ki jih še nimamo. Ne bom menda edini izjemek med njimi! Da bi vihali nosove: »Ne zmorejo toliko, na mali nogi stoje!...«

»Nič hudega. In še kar zadeli bi«, sem rekla.

»Kako pa da je mogla naša Francka lani ponje čez mejo, aaa? – Ker je najstarejša, jeli?! – Le jaz ne smem, samo meni ne privoščite!«

»Francka si je kupila nove čevlje šele s svojim prvim zaslužkom.«

»Tudi jaz ne bom obremenila hišne blagajne, ne! Iz hranilnika bom vzela, že vse leto hranim za to, da veš!«

»Te dni nameravam v Ljubljano. Če hočeš z menoj, bi tam poiskali najlepše med lepimi. Kar bogate zaloge obutve imajo,« sem rahlo poskusila, četudi sem že vnaprej vedela, da bo moj predlog odbit.

»Uuuh, v Ljubljani!« je zaničljivo zapihala. »Kaj ne poveš?«

»Ne bodi no smešna, mama! Kaj takega ji svetuješ! Veš da bi vsi s prsti kazali za njo!« je zajedljivo ugriznil Lenart.

Oče se je za čuda mirno zleknil po divanu. »Kar pojdi, punca, le kar! Samo paziti boš morala, da ne zagaziš v podobno nevšečnost kot naš komercialni! Prav danes nam je pravil to storijo: Žena je toliko časa udeležena, naj ji vendar kupim v tujini, kamor hodim po službenih opravkih, par novih čevljev, da sem jih oni dan le prinesel. Vsa srečna je vrtila čevlje po rokah: »Ni kaj reči, lepe si mi kupil. Res so elegantni. Najnovejši model. In kako lepo se oprimejo noge, glej! – To bodo sosede zelenele!« se je veselila, vse dokler se ji oči niso obesile na notranjo stran stopala, kjer je z grozo prebrala rumeno na črnem: »Made in Yugoslavia!«

»In kaj je bilo potlej?« smo vsi planili v šefa.

»Nič posebnega. Čevlji so prifrčali v mojo glavo hkrati z ženinim glasnim zatrdilom, naj nikar ne mislim, bedak, da jih bo le enkrat samkrat obula.«

»Prav mu je,« je rekla Polonica, »pokaj pa kupuje mačka v vreči. Meni se kaj takega že ne bo prigodilo, bodi ti, oče, brez skrbi! Prej bo pisalo na čevljih »Made in Mars«, razumeš?!«

»Duhovičiš. – Da ne morda celo »Made in Venera«,« je uščipnil sin.

»Pokaj se neki zmeraj vtišaj v stvari, ki jih sploh ne razumeš, važič!?« Vsa razdražena je Polonica s komolcem dregnila vanj. Obetal se je ravs in kavs na domačem prizorišču.

»Ugasni, mama, tega vranča televizorskega!« me je mož pomenljivo zgovorno pogledal. »Meni boš raje povedala, kako si nekoč ti kupovala svoje nove čevlje. Resda naša dva nadobudneža to ne bo zanimalo, jaz pa bi na moč rad še enkrat čul tisto, ko smo že pri teh pomenkih.«

»O, mene se že ne bosta znebila pri tej pripovedi, nič nikar ne mislita!« je živo planil Lenart.

»Tudi mene ne, pa prav zanalašč ne!« je pribila še Polonica. In oba sta, že vsa pomirjena, odprla vame oči in ušesa. In tako sem morala pričeti s svojo čevljsko zgodbo:

Na Stanovskem pod Bočem, kjer sem doma, je bilo moj čas veliko zelenja in cvetja, a malo kruha in še manj denarja. V tvojih letih sem bila, Polonica, ko smo nekega pomladnega dne dobili pismo od tete iz Zagreba. Pisala je, naj pride najmlajša k njej na obisk. Da ji bo kupila novo obleko in čevlje, saj je jeseni videla, da je potrebna enega in drugega. Stroške za vožnjo bo že ona sama poravnala. – Ker sem bila tista najmlajša pri hiši jaz, je povabilo bilo seveda zame. Norela sem od veselja. Mama je sicer ugovarjala, češ da sem še preotročja za tako dolgo pot, a oče jo je zavrnil.

»Naj gre, naj! Ko pa jo teta, moja sestra, sama kliče! Pričakala jo bo pri vlaku, nič hudega se ji ne more zgoditi. Pa še oblekla in obula jo bo, kaj pa mislite, koliko bo to vredno! Seve, to ji ne bo pretežko, saj ima lepo pokojnino po možu. – Ej, to je zlata ženska!«

Odpisali smo teti, da pridem.

Tako sem se nekega zgodnjega jutra prvokrat odpravljala zdoma. Mama mi je napolnila cekar z jajci, klobasami in gnjatjo. Tedaj me je postalo spricho osuplih pogledov starejših sester in bratov čudno sram. Zazdelo se mi je, da jim odžiram te

slastne zalogaje, ki bi njim samim bili še kako potrebni.

»Kaj bi pa rekla teta, če bi te poslali čisto prazno!? Tudi ona rada kaj dobi,« je menila mama. Danes vem, da je le hotela ustreči očetu, ki je bil močno navezan na to svojo edino sestro.

Vsakokrat, kadar podoživljam tisto jutro, vidim vsenaokrog domače hiše razsejano belo cve-toče slive, jablane in hruške pa vse odete z rožna-tim brstenjem. Takrat me je nekaj stisnilo, pa sem zastala.

»To sem neumna, da odhajam prav zdaj, ko bo tu najlepše! – Kaj če bi kar ostala in odložila to pot na poznejši čas?!«

»Ali si nora?!« je vzkipel oče. »Tole cvetje bo vsak čas veter odpihnil, novi čevlji, po katere greš tja dol, bodo pa lep čas trajali...«

Moja najstarejša sestra Micka me je pospremi-la na železniško postajo v Poljčane, kjer me je skrbno spravila v vlak.

Na zagrebškem kolodvoru me je čakala teta. Veselo je pograbila najprej cekar in nato še mene.

»Tako, moja mala, zdaj se pa le naglej in načudi!« je rekla navdušeno. »Tako lepega in velikega mesta nisi še nikoli videla, kaj?!«

Stopala sem z njo po trdih pločnikih in najraje bi bila tulila od bolečin. Moji stari, visoki čizmi so me neznansko tiščali in žulili. Prav minulo zimo je bilo, ko mi je nekoč v globokem snegu na dolgi poti v cerkev popustila in se odlepila zakrpanija na desnem čizmu. Odtlej mi je ostala na nogi za oreh velika ozeblina in kadarkoli sem malo dlje hodila v teh nanovo zakrpanih škrapetih, me je skelela do norosti.

»Viš jo no, namesto da bi ogledovala te lepe ulice, pa buljiš v tla in nič ne govoriš. Kaj ti zares ni lepo?!« se je že malce nejevoljno čudila teta mojemu molku.

Stežka sem spravila iz sebe nekaj posili od-smeh. Kako neki bi bila mogla govoriti o svoji boleči ozeblini in o čevljih, ki me tišče?! Saj bi teta mislila, da mi mora kar spotoma kupiti nove in da jo k temu priganjam! Ne, takšna ne smem biti, sem si prigovarjala in skrivaj stiskala zobe in krivila ustnice. Dokler ni teta le opazila, da zao-stajam.

»Težko hodiš, ka-li?« je naočaleno premerila mojo obutev. »Uh, seve, v takihle ocockanih viso-kih čevljih, pa že kar precej vroče je, in trd asfalt... Le čakaj, bova šli koj jutri in kupili nekaj boljšega!« – No, saj zdaj sva pa doma«, je odsunila vhodna vrata ter me odvedla v njeno

dokaj veliko in lepo stanovanje v drugem nad-stropju.

Tisti tetin »jutri« se je zavlekel za ves teden, ko sva končno le stopili v prvo trgovino s čevlji.

»Rada bi nekaj izbrala zanjo«, je teta pokazala prodajalcu name, ki sem plaho strmela v bogato razstavljeno bleščeče čevljin bogastvo. »A mi-slim«, je hitela teta dalje, »da boste težko našli kaj primerne. Veste, to je mojega brata hčer-ka, prišla je z dežele in sirota nima mestne noge...«

Prodajalec je z vrha spustil pogled na moje čizme, skomignil, nato poiskal. – »Tle bodo pravišnji zanjo, mislim. Naj pomeri!« Ponudil mi je stol.

Teta je ogledovala ljubke čevljičke, nato pa vprašala, koliko stanejo. Ob njegovem odgovoru je potegnila sapo vase, skremžila usta in, ne da bi mi jih bila dala obuti, položila čevlje nazaj na pult. »Niso ji prav, niso! – Preozki so in premo-derni zanjo. Že vidim, da se zaman trudite, nič ne bo, nič...«

In sva odšli. Iz prve v drugo, iz tretje v četrto. Povsod ista pesem. Teti so bili čevlji povsod predragi, zato je imela koj pri roki izgovor. – V peto trgovino nisem več marala z njo. Bila sem sita njenega predstavljanja, votlih izgovorov ter posmehljivega pomilovanja mojih nemestnih nog.

»Kar sama poglej, teta, boš že znala izbrati!« Ostala sem zunaj, pred izložbo. Izza odprtih vrat mi je kmalu zapel v uho glas: »Prišla je z dežele... sirota nima mestne noge...« Debela trgovka in neki dolgin sta pri tem stegnili vratove in si skozi izložbena stekla radovedno ogledovala to prečudno bitje, kakor bi padlo z nekega tujega planeta.

V tem se je tudi teta že vrnila praznih rok. »Še v eno trgovino pojdeva, na spodnji konec Ilice«, je odločila, »morda se nama tam posreči. – Saj sama vidiš, kako se trudim, vsa upehana sem že od tega letanja po mestu, kjer ne moreva in ne moreva stakniti nekaj pravišnjega za te tvoje ubo-ge noge.«

V šesti prodajalni čevljev, večji in lepši od vseh doslej obiskanih, je teta vnovič pogнала svojo lajno, pa jo je starejši trgovec jezno nadrl: »Kaj, za sto vragov, da bi v moji trgovini ne premo-gli obutve za takole šibko dekletce, dajte no!?!... Evo jih, tu so vam šolnčki, številka osemintride-set in lahko me obesite, če ji ne bodo prav! – Pomerite, prosim!« Urno me je potisnil na stol, porinil predme čevljičke in pri priči so bili sezuti

Moj svet je kakor noč, v katero se druga za drugo vžigajo luči. Nekatere ugasnejo prav kmalu, druge gore dolgo in lepo. Ljudje, ki so mi dragi, so razlaga mojih misli in želja. Bogastvo, ki ga nimamo v sebi, hočemo nadomestiti z dragocenostmi, ko so naše samo po ljubezni do drugih. Dobrota, ki se ti vedno znova izmika, je vendarle tvoja last, če poznaš človeka, ki je resnično dober. To je skrivnostna pot do največjega bogastva.

(St. Cajnkar: *Moj svet*, Mladika 1938)

moji stari čizmi. Pomerila sem najprvo desnega, zatem še levega. Bili so iz mehkega črnega usnja, z jermenom na sponko. Boleče otekline ozeblin nisem v njih niti začutila.

»Tiščijo?« je trgovec prijazno stopil k meni. Celó smejal se je.

»Še malo ne! – Tako prav so mi, ko da so zame narejeni,« sem srečno zasijala.

Tedaj je teta, nekam čudno namrgodena, pobarala za ceno. – Roka, ki je v njej tiščala torbico, ji je ob trgovčevem odgovoru razburjeno trznila. Potem je javnila:

»Oh, gospod, tiščijo jo, pa si le reči ne upa! – Dobro jo poznam. Žal mi je, a vidim da le ne bo nič, ko pa sirota nima mestne noge...«

Lepi mehki šolnčki so odraščali nazaj na polico, midve pa skoz vrata. Teta je s takšno ihto brzela po ulici, da sem jo le stežka dohajala. Trakovi na v naglici znova nataknenih čizmah so se mi razvezali, da je zacingljalo po gležnjih, ko sem coklajše pekotala po trotoarju.

»Teta, imaš ti mestne noge?« sem vprašala v njeni kuhinji, ko sem nataknila stare pokvečene copate, ki mi jih je bila poklonila.

»Jasno. – Še vprašaj?!«

»Ko pa si nekoč tudi ti prišla z njimi s Stanovskega...«

»To že, a živim v Zagrebu že nad štirideset let in v tem času so se z menoj vred že zdavnaj pomeščanile. Ti tega ne razumeš, draga moja, si še prenegodna.

»Jutri bi se rada vrnila domov, teta!« sem ustrelila naravnost.

Moja nenadna odločitev ji ni bila po godu. Pregovajala me je, naj še ostanem, ko vidi, da bi ji bila kmalu v izdatno pomoč pri gospodinjstvu. Ko je spoznala, da me ne bo odvrnila od sklepa, je zaključila: »Počakala boš tri dni; v sredo je semenj, greva pogledat, če bodo imeli kaj zate.«

In tako sva obstali na sejmišču pred štantom stare, ponošene obutve... Stala sem nema ko lipov bog zraven tete, ki je izbrala neke, že dodobra izdelane, a na debelo položene polčevlje s kratkimi vezalkami. Pomerila sem jih, bile so mi kolikor toliko prav, in teta mi jih je zmagoslavno porinila v torbo. – Zatem je kupila še na raznju pečenega prašička – poldrugo porcijo – pa kruha in liter vina in za to odštela trikrat toliko kot za moje čevlje.

»Dobro sva opravili!« je zadovoljno pomlaskavala mastno svinino in jo obilno zalivala, kakor se spodobi po imenitni kupčiji.

Naslednji dan mi je na mojo staro dilenasto obleko prišla prepran ovrtnik svoje vnukinje, obula sem »nove čevlje« in z mnogimi poljubi me je odpremila na vlak.

»No, vidiš, pa se boš le vrnila domov nova, pogospodena!« mi je teta še enkrat pomahala s perona v zadnji pozdrav.

Moje Stanovsko se je svetlikalo v predvečerni zarji, ko sem hitela z domače postaje. »Bela cesta, skrči se!« sem drhte želela. – Ni se skrčila, le ko sem stopila na malce debelejšo peščeno gmoto, mi je pod nogo reklo »dilllennnk« in v prihodnjem trenutku sem pobrala s tal podplat, ki se je bil odlučil z mojega polčevlja... Pot sem nadaljevala bosa.

Zadihana sem obstala pred domačo hišo. In sem videla: vtem, ko me ni bilo, je vse čudežno belorožnato cvetje iz našega sadovnjaka postrgal veter... V nerazumljivi žalosti, premešani z grenkobnim razočaranjem sem zagnala »nove« čevlje v treh kosih pod klop za pečjo, potlej pa se razjokala, da so se tresle stene. –

»Oj, predolgo sem zavlekla«, sem se ovedela, »zatrdo se je že pričela scena.«

»Pusti nocoj televizor, mama! – Tale tvoja čevljada je bila boljša kakor vse risanke in nadljevankle!« je vzkliknil sin Lenart. Odhrknil se je, nato pa kakor v zadregi skril oči, ki so se mu vlažno svetlikale. Potiho se je zadensko umaknil v sobo.

Naš prostor je zajel dolg molk.

Ko da nekam nasilno in prizadeto dviguje glas iz pretresenosti, je Polonica rahlo povzela:

»Kdaj misliš v Ljubljano, mama?«

»Jutri ali pojutrišnjem. – Zakaj?«

»S tabo pojdem. Pomagala mi boš izbrati nove čevlje... Nočem prav po opičje za vsemi drugimi. Pa prav zanalašč ne!«

Julija Bračič

Srečni in nesrečni dnevi

Živel je kmet, ki je bil večkrat slabe, kakor pa dobre volje. Tega se je naveličal. Vzel je vrv in odšel v gozd.

Gre in gre, pa zagleda bukev in si misli: »Tale bo kar prava.« Zakaj se je odločil ravno za bukev, sam Bog ve. Zlezel je nanjo, privezal vrv za vejo, si namestil zanko okoli vratu in ... ko je hotel skočiti, je zagledal nekega starca, ki ga je mirno opazoval. Kmetu je najprej postalo malo nerodno, potem pa se je razjezil:

»Kaj zijaš tako neumno!« se je zadrhl.

Starec se je nasmehnil in dejal: »Čemu se jeziš? Nič slabega ti nisem storil. Prišel sem po tej stezi, ki je ti v svoji ihti nisi opazil. Mar ne smem hoditi po stezah, kjer so?«

»To je res,« je priznal kmet. »Tudi jaz se lahko obesim, kjer hočem!«

»Tako je,« je rekel starec. »In sedaj – zakaj še čakaš?«

»Kaj te to briga?« je zagodrnjal kmet. »Skočil bom, ko me bo volja!«

»To je pametno rečeno,« je nadaljeval starec. »Mislim, da bi tudi živel lahko – tako kot te je volja.«

»Sedaj sem te pa sit,« je dejal kmet. »Ne maram, da kdo bulji vame. Dol zlezem in se obesim drugič!«

»Kakor želiš,« je rekel starec in se napotil naprej v gozd.

Kmet je hitro, kot je le mogel, zlezel dol, medtem pa vpil: »Počakajte, očka!«

Starec se je ustavil, kmet pa je rekel: »Veste, oče, čeprav sem le kmet, vidim, da niste kdor si bodi. Kar sram me je postalo, tam na veji. Če me hočete poslušati, vam bom vse povedal in vas prosil za svet.«

»Seveda, seveda,« je rekel starec. »Kar govorim!«

»Tako-le je,« je nadaljeval kmet. »Verjemi ali ne, toda nikogar nimam, ki bi mu lahko kaj potožil. Le kje naj dobim človeka, ki bi me razumel?! Kmet sem, in človek, kakor vidiš, garam pa več kot živina. Ali je to prav? Konji v nedeljo počijejo, jaz pa nikoli nimam miru; ne v petek, ne v svetek! Otroci so že zdavnaj pobegnili; nočejo kmetovati. 'Kdo bi živel v peklu?' so rekli. Jaz naj pa ostanem? Tako, vidiš!«

»To je res težko,« je odvrnil starec. »Spal pa si lahko?«

VESELIM SE

*Veselim se življenja
in ne bojim se smrti,
v Tvojem hotenju
je moj dom
s prastarimi okni
sreče
in z upom
na pragu vrat,
v Tvoji besedi
je luč,
ki sveti
mojim stopinjam
in vetru
po stopah srca.
Veselim se življenja
in ne bojim se smrti*

Minka Korenčan

»Seveda,« je rekel kmet. »Mar meniš, da naj bi garal tudi ponoči?!«

»To ne. Hočem le reči, da so tudi ljudje, ki težko spijo. Ti torej ne spadaš mednje. To je dobro. Za dnem pride noč, in za nočjo dan. Zato tudi hudi dnevi minejo. Ali si to pozabil? Kaj bi tvoja smrt tu spremenila? Nič! Preveč si delal z rokami, pri tem pa pozabil razmišljati! Delaj le toliko, da se boš pošteno preživljal, več ti ni treba. Saj menda veš, da tam, kjer eden gara, dva lenuharita? Če bi delal razumno, bi bil življenja gotovo vesel. Tudi v neredu je neki red, pravilo. Vsa nerodnost je v tem, da ljudje tega ne uvidijo, da bolj malo razumejo; nič čudnega ni, če potem napak ukrepajo. Če si kdaj kravo slabó prodal, jo je nekdo drug pač ugodno kupil. Tako je s to rečjo. Ali boš potemtakem vsakokrat segal za vrvjo? Če dežuje danes tam, ne more tudi tu. Včasih pa tudi želiš, da ne bi deževalo; ali ne? Danes si imel slab dan; bil je pa ugoden za druge. Pojutrišnjem si ti na vrsti, ali pa že jutri! Delaj dobro, in dobro pričakuj. Delaj hudo, hudo pričakuj. Saj poznaš te pregovore? No, vidiš! Odpri oči in glej! Čas je čas, in ko pride pravi trenutek, moraš biti buden, ne pijan. Domov pojdi in o tem razmisli.«

Kmet je odšel in razmišljal. Že gredé po poti je opazil toliko lepega, da se je čudil. In, ko je prišel na domačijo, je bila ta tako prijazna in vabljliva, da je kar zavriskal.

Marijan Slevce

Za vsakdanjo rabo

Skuta (K. A.): 2532 m
Rjavina (J. A.): 2532 m
Dovški Križ (J. A.): 2531 m
Stenar (J. A.): 2501 m.

JEZERA V SLOVENIJI

Večina slovenskih jezer je v gorskem svetu. Po svojem značaju prevladujejo na Slovenskem ledeniška jezera (nastala so zaradi delovanja ledenikov v ledeni dobi); sledijo kraška jezera (nastala so v zvezi s kraškimi pojavi v apnenskem svetu); pri nastanku nekaterih jezer je lahko sodelovalo več sil hkrati (poligenetska jezera); končno imamo tudi umetna jezera.

Poligenetskega izvora sta Bohinjsko jezero (površina: 3,28 km², globina: 45 m) in Blejsko jezero (površina: 1,45 km², globina: 30,6 m), ki sta nastali v tektonskih udorinah, zagrajenih z ledeniško grobljo.

Številna jezera v gorskem svetu so nastala tako, da so ledeniki izgrebli v mehkejšo kamnito osnovo kotanje, ki jih je napolnila voda: sedmera Triglavska jezera, Krnsko jezero, jezera na Pohorju.

Za kraški svet so posebej značilna presihajoča jezera, ko se v globljem delu kraških polj ob dolgotrajnem deževju (npr. jeseni) nabere voda, ki ne more hitro odteči, ker se je zamašil podzemski odtok; zato je polje v zimski polovici leta poplavljen: Cerkniško jezero (površina: do 24 km², globina: 10,7 m).

Najmlajša so umetna jezera, ki so nastala pri novih hidroelektrarnah: vrsta jezer na Dravi med Dravogradom in Mariborom (posebej mariborsko akumul. jezero s površino 3,6 km² in globino 14,5 m), Zbiljsko jezero nad Medvodami in jezero Moste pri Zirovnici v savski strugi, jezera na Mostu in pri Ajbi v soški strugi.

NAJVIŠJI VRHOVI V SLOVENIJI

Slovenski gorski svet pripada po večini Vzhodnim Alpam, ki pa na široki fronti prehajajo v Dinarski gorski svet.

Alpe na našem državnem ozemlju uvrščamo v Južnoapneniške Alpe (Julijske in Kamniške oz. Savinjske Alpe), v Osrednje kristalinske Alpe (Pohorje, Kozjak), v gorovja Dravske skupine (Karavanke).

Južno od visokega sveta Julijskih in Kamniških Alp srečamo sredogorja in hribovja predalpskega sveta.

Dinarski gorski svet doseže najvišje vzpetine na prehodu iz Notranjske na Primorsko.

Višino 2500 m presegajo naslednji vrhovi:

Triglav (J. A.): 2863 m
Škrlatica (J. A.): 2738 m
Mangart (J. A.): 2678 m
Jalovec (J. A.): 2643 m
Razor (J. A.): 2601 m
Kanin (J. A.): 2585 m
Dolkova Špica (J. A.): 2579 m
Kanjavec (J. A.): 2568 m
Grintovec (K. A.): 2558 m
Prisojnik (J. A.): 2547 m
Kokrska Kočna (K. A.): 2539 m

PREBIVALSTVO SFRJ

Po popisu prebivalstva l. 1971 je bilo število prebivalcev v SFRJ 20.522.972.

Po oceni za leto 1975 ga je bilo 21.322.000.

Po spolu so bili prebivalci leta 1971 tako razdeljeni: 10.445.690 ženskega spola, 10.077.282 moškega spola.

Po narodnosti so se l. 1971 prebivalci tako opredelili:

Srbi	8.143.246
Hrvati	4.526.782
Muslimani	1.729.932
Slovenci	1.678.032
Albanci	1.309.523
Makedonci	1.194.784
Madžari	477.374
Jugoslovani	273.077
Turki	127.920
Slovaki	83.656
Bolgari	58.627
Romuni	58.570
Čehi	24.620
Rusini	24.640
Italijani	21.791

NAJDALJŠE REKE V SFRJ

Jugoslovanske reke se izlivajo v tri različna morja. Blizu 70% vseh voda se z našega ozemlja po Donavi odteka v Črno morje. Dobrih 20% voda se izliva v Jadransko morje. Vode z 10% ozemlja se odteka v Egejsko morje.

Posebnost našega ozemlja je, da se vode s skoraj 10% njegovega površja odteka podzemsko. To se dogaja na kraških tleh: npr. Reka-Timav, Trebišnjica-Dubrovačka reka, Pivka-Unica-Ljubljanka.

Po dolžini se reke vrstijo tako-le:

Naziv	Skupno v km v Jugoslaviji v km	
Donava	2860	359 + 229 (mejna)
Iisa	966	164
Sava	945	945
Drava	749	342 + 95 (mejna)
Mura	438	70 + 73 (mejna)
Vardar	420	300,5
Drina	346	346
Famiš	340	118
Južna Morava	318	318
Zapadna Morava	298	298
Kolpa	296	296
Ibar	276	276
Bosna	271	271
Vrbas	240	240
Velika Morava	221	221
Neretva	218	218
Nišava	218	151
Una	214	214
Crna reka	201	201

Matjaž in Marjetka

Marjetkino pismo

Čas teče, strahotno in nezadržno teče. To je ena tistih resničnosti, ki kakor smrt z enako pravičnostjo zajema vse zemljane: stare in mlade, visoke in nizke, revne in bogate. In vendar je tudi tukaj razlika. Mladim se zdi, da dnevi in leta prepočasi minevajo, saj njihov čas šele prihaja. Upajo, da se bliža trenutek, ko se bodo izpolnili njihovi življenjski načrti in uresničile najlepše sanje. Starejši pa z otožnostjo ugotavljajo, kako jim čas prehitro odhaja, njim pa ostajajo samo še spomini na pretekle sončne in senčne dni. Marsikdo je ob tem podoben starčku, o katerem je zapisal Simon Jenko: »Dni premišlja, ki so bili – in na tihem solze briše.«

Pod Storžičem leži prijazno naselje Lom. Iz Tržiča sem nekoč tjakaj romal vsako nedeljo, včasih pa tudi med tednom. O naravnih in kulturnih znamenitostih tega lepega sveta pod Storžičem sem pred trindvajsetimi leti pokramljal v mohorskem Koledarju, česar se bodo zvesti mohorjani morda še spomnili.

Kmalu na začetku Spodnjega Loma stoji znamenje s pomenljivo upodobitvijo najvažnejših prelomnic v človeškem življenju. Začne se s sliko otroka v zibelki, doseže vrhunec z možem pri petdesetih letih in se konča s sliko starčka, sključenega v naslonjaču.

Kakor na tej lomski sliki se naglo vrstijo tudi dobe v življenju slehernega izmed nas. Ko je v lanskem Koledarju izšla Sonja bonbonja, sem seveda vsem trem junakom, ki v črtici nastopajo, poslal Koledar s kratkim posvetilom. In po-

tem sem z radovednostjo pričakoval, kakšen bo odmev. Kakor slavní slikar Apel, ki se je v Prešernovi pesmi skril za razstavljenjo podobo in čakal, kakšno kritiko bodo izrekli mimoidoči, tako vsak pisatelj nestrpno pričakuje, kako bodo bralci sprejeli in ocenili njegovo pisanje. Nihče rad ne govori v prazno, zato te nečimrnosti pisateljem ne smemo zameriti.

Čez nekaj dni je prišlo iz Smrečja pisemce z otroško pisavo: »Dragi stric Tomaž! Najlepše se Vam zahvalim za mohorjev Koledar, ki ga bom shranil za spomin. Lepo ste opisali mene, Sonjo in našo Marjetko. Kar smejal sem se, ko sem bral. Saj smo menda res bili takšni, kakor nas je naslikal slikar. Nisem vedel, da ste nas imeli tako radi... Prav lepo pozdravljam Vas in teto Micko. Jurček kozamurček.«

Tak je bil prvi glas, sicer kratek in otroški, vendar dovolj ugoden.

Pred božičnimi prazniki pa sem dobil pismo od Marjetke. V teh letih, kar sem bil odšel iz Smrečja, je prav ona doživela največ sprememb. Medtem se je namreč že poročila in postala srečna mamica Matjaža in Slavka.

Takole mi je pisala:

»Dragi stric Tomaž!

Prav lepa hvala za knjigo, moje edino darilo za Miklavža. Zato sem je bila dvakrat vesela. Imenitno ste nas orisali. Samo nekaj ste pa le pozabili: morali bi povedati tudi vse tiste porednosti, ki smo jih zagrešili.

Moj mož Janez se je muzal, ko je bral, potem pa mi je rekel, da sem imela srečno in lepo mladost pri Vas in pri teti Micki. Na koncu pa je porednež še dodal, da se mi nič ne pozna, da sem rasla pod streho – strica Tomaža. Najbrž

zato tako pravi, ker mu včasih kakšno nazaj zabelim, kadar me draži ali mi noče pomagati pri delu.

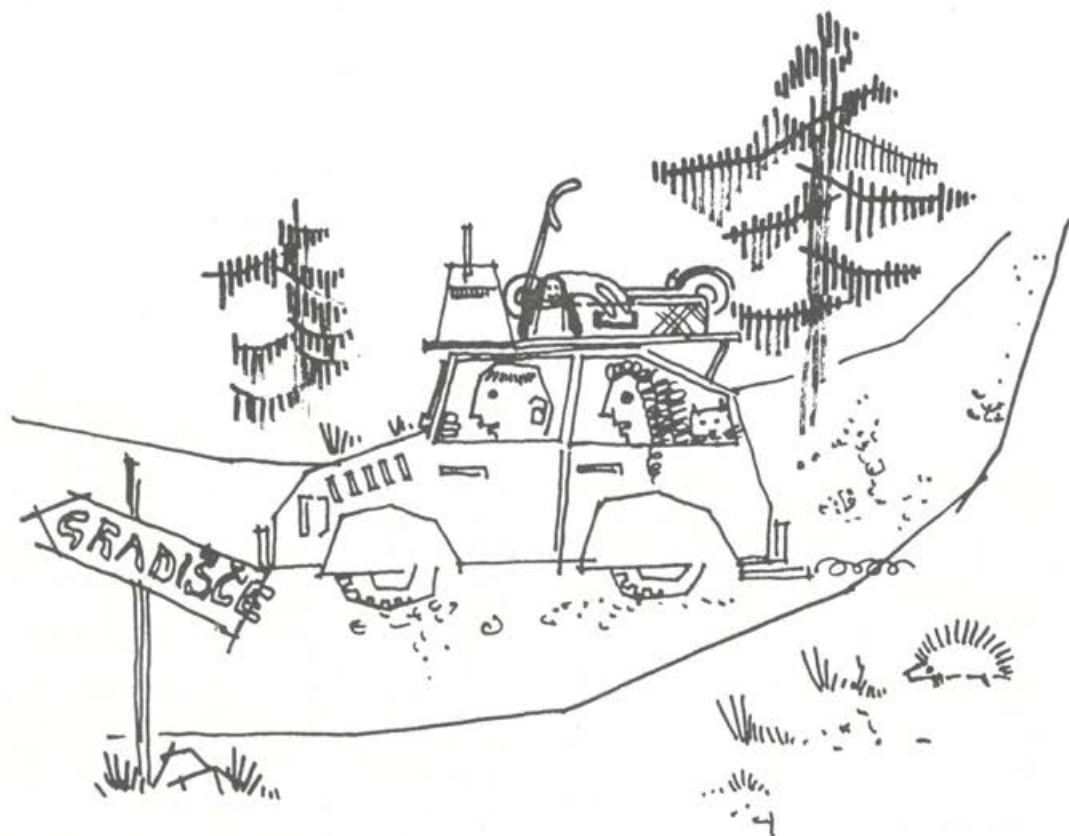
Škoda, da ne poznate naših dveh fantov. O teh bi se dalo marsikaj napisati. Slavko mi za sedaj ne dela velikih preglavic. Kadar je sit in na suhem, lepo sedi v vozičku ali leži na postelji ter je popolnoma zadovoljen. Če pa mu ni kaj všeč, izraža svoje nezadovoljstvo z glasnim jokom in vriščem, saj še ne zna govoriti.

rešto Matjaževih domislic in dogodivščin, ki me včasih spravijo v dobro voljo in smeh, včasih pa tudi do obupa . . .

Zdaj pa moram pismo končati. Slavko se je zbudil in se je začel oglašati. Verjetno bo zopet zagodel svojo Nedokončano simfonijo . . .

Vam in teti Micki želim lepe in blagoslovljene božične praznike ter zdravo in srečno novo leto in oba najlepše pozdravljam. »

Marjetka

Čisto drugačen mojster pa je Matjaž, nemiren kot živo srebro. Stric Tomaž, kar Vam bi ga dala v rejo in v šolo! O njem bi lahko napisali roman, ki bi obsegal tisoč strani.

Sicer pa pridita s teto Micko kdaj k nam in ga boste sami videli. Zdaj luščimo fižol, potem pride na vrsto koruza. Pri takem delu se da prijetno kramljati. Povedala Vam bom dolgo

Obisk v Gradičku

Ne štejem se ravno med najbolj navdušene popotnike, vendar mi Marjetkino pismo ni dalo miru. Mikalo me je, da bi videl njena dva junaka in slišal vsaj nekaj zgodbic iz Matjaževe torbe.

Takoj po novem letu sva se s teto Mico odpravila na Dolenjsko. Cesta je bila suha in moj

fičko, ki sem si ga že v Smrečju nabavil namesto mopeda, je kar dobro zmagoval kilometre. Kmalu sva bila v Gradičku. Verjemite ali ne, vendar je res, da se Matjaževa vas tako imenuje. Stoji namreč ob vznožju nekdanjega krškega gradu, o katerem pričajo le zarasle razvaline. In čeprav se Matjaž ne sprehaja po sobanah mogočnega gradu kakor slavni kralj Matjaž, čigar ime nosi, ni zato nič manj srečen, saj si zna poiskati srečo ob najmanjši božji stvarci. Marjetka je povedala, da je grozno iznajdljiv in da si iz vsake stvari pričara igračo, ki mu kar zaživi v rokah, da se z njo prijateljsko pogovarja.

Najprej sva zagledala Matjaža, ki se je na krpi snega pred podom skušal sankati, ko je letošnja zima tako skopa s snegom.

njo Matjaž z velikanskim psom na vrvici.

»To je pa moj Tarzan!« ga je ponosno predstavil.

Kje drugje bi se ustrašil tako velikega kosmatinca, ob Matjaževi roki pa je tudi Tarzan prijazno gledal neznana gosta in mahal z repom.

Zato sem ga pohvalil: »Pa imaš res imenitnega kužka!«

»Matjaž, le pelji ga nazaj!« mu je naročala Marjetka. »Glej, kakšne tace ima in vso kuhinjo mi bo umazal!«

Matjaž in Tarzan sta z nekoliko težkim srcem zapustila kuhinjo, Marjetka pa je nadaljevala: »Vidita, takšen je naš Matjaž! Lani je očka pripeljal ovčarskega psa, s katerim je Matjaž hitro

»Matjažek, kje sta pa očka in mamica?« ga je vprašala teta Micka, ko je v naju uprl začudene oči.

»Mamica je doma, očka pa ni; je nekam šel.«

»Tako se govori!« sem ga pohvalil. »Da si le ti doma pa mamica in Slavko, saj sva predvsem zaradi vas prišla.«

Marjetko sva dobila pri košari fižola, na vozičku poleg nje pa se je z rdečim jabolkom igral Slavko.

Komaj smo se pozdravili in usedli, Marjetka pa je pristavila lonček za čaj, že plane v kuhinjo.

sklenil trdno prijateljstvo. Tarzan je kmalu zrasel in Matjaž se kar zgubi ob njem. Kljub temu ga pes v vsem uboga. Ob neki priliki smo zalotili Tarzana, da stika za kurjimi jajci. Matjaž mu je potem resno dopovedoval, da ne sme jesti kurjih jajc, sicer jih bo od očka dobil s palico. Pes je svojega prijatelja otožno gledal, vendar je mahljal z repom, kakor bi pritrjeval njegovim opominom.

Nekega dne pa jo je Matjaž tudi Tarzanu zagodel. Ravno sem pekla piškote in se čudila, kako da fanta ni nič blizu. Ob takih priložnostih se namreč zelo rad smuka po kuhinji in težko čaka, kdaj bodo prvi piškoti lepo zarumeneli in jih bo smel pokusiti. Okoli hiše je bilo vse tiho

in mirno. Nenavadna tišina mi je postala sumljiva, saj iz izkušenj vem, da Matjaž molči ko riba, kadar kakšno užaga. Stopila sem na prag in imela kaj videti! Nadebudni sinček je sedel ob Tarzanu in mu strigel košati rep, brke na gobcu pa mu je že prej porezal.

Drugič zopet je na psu preizkusil svoje pleškarske sposobnosti. Spomladi je očka kuhala apno in večkrat tudi Matjaža vzel s seboj v gozd. Ko je bilo apno ugašeno, mu je dovolil, da ga je nekaj spravil v vrečko in prinesel domov. In kaj je fant z apnom počel? Temeljito je pobelil Tarzana in dve putki, ki sta se mu dali ujeti... Kaj sem hotela? Ni mi preostalo drugega, kakor čakati, da bo dež opral kokoši, Tarzana pa smo porinili v Poltrco, kjer se je okopal in znebil svoje nenaravne barve.

V veliko zabavo so mu tudi mravlje, ki imajo ob robu našega vrta mravljišče. Ko je bil še manjši, je nekega dne pricapljal v kuhinjo in z zelo resnim obrazom vprašal: »Mami, ali smem notri prinesiti »bralince«? »Veš,« je nadaljeval, »so čisto mokri in mrzli. Gotovo jih hudo zebe, ker so tako majčkani.«

Nisem razumela, kaj želi in nisem vedela kaj odgovoriti.

Odšel je ven in kmalu na lopatki prinesel malo prsti in kupček rjavih mravelj. Ko sem se mu začela smejati, je užaljeno odvrnil: »Če jih ti ne maraš, bom pa teti Vanki dal »bralince«.

Razložila sem mu, da »bralincev« ne zebe in da morajo biti zunaj, v svoji hišici. Bil je potolažen in odnesel jih je nazaj na vrt. Potem pa jim je vsak dan nesel bonbon ali kakšen drug priboljšek in ga položil na vrh mravljišča. Presrečen je bil, ko je videl, kako so mravlje planile na sladek zalogaj in veselo tekale po mravljišču. Ob lepem vremenu še vedno ure in ure presedi ob tem mravljišču in z užitkom opazuje živahne in delovne živalce. »

Pogled v prva Matjaževa leta

Marjetka je nalila čaja in postavila piškotov na mizo. Tudi Slavko je dobil piškot in ga takoj nesel v usta.

»Le prigriznita in pijta, da ne bosta lačna poslušala! Pa tudi jaz si moram zmočiti grlo, da bom lažje pripovedovala. Povedati moram še kaj iz prvih let Matjaževega življenja, ki so bila tudi zame polna odkritij in novih doživetij.

Ko se je naučil nekaj besed, je začel očku in meni postavljati prva vprašanja. Otroku je vse novo in neznano, zato ga zanima še tako majhna in nepomembna stvar. Matjaž je hotel vedeti, zakaj sonce ne sveti ves dan in vso noč, zakaj ima polžek hiško, ki jo nosi na glavi, Matjaž pa tega ne more. Tako je vse dražilo njegovo radovednost in spraševanja ni bilo ne konca ne kraja.

Ko mu je bilo kaka tri leta in je že vedel mnogo stvari, je nekega dne nenadoma izginil. Iskala sem ga na vrtu, po vasi, na njivi ob vodi in klicala po gozdu, ki se začne takoj nad našim vrtom. Vse zaman. Nihče ni nič vedel o njem, nihče ga ni videl. Bila sem zares v največjih skrbih, da se mu ni kaj najhujšega zgodilo.

Tedaj mi šine v glavo rešilna misel. Kaj pa, če jo je fant ubral k babici in dedku v Smrečje? Včasih ga namreč stara mama za kak dan – Matjaž pravi »za en prstek« – povabi v Smrečje, kar njemu pomeni celodnevni izlet. Z Jurčkom, Matjaževim stričkom, sta namreč največja prijatelja. Skupaj se potepata po Smrečju, kjer je vedno več zanimivosti kot v zakotnem Gradičku, brcata žogo in se vozita »karjolo«. Za spremembo se včasih tudi malo stepeta, da Matjaž vidi, koliko je že močan.

Usedem se na kolo in drvim v Smrečje – tam pa Matjaž sedi na veznem pragu in bridko joka. V roki je držal šopek marjetic in jih že vse zmečkane pritiskal k sebi. S hlipajočim glasom je začel pripovedovati, da je šel kar sam k dedku in babici, pa jih ni doma. Tudi Jurčka ni! Klical jih je, pa jih ni nikjer. Najbrž so jih cigani vzeli. »Zdaj bom pa tukaj jokati!« je končal svojo grenko pripoved.

Povedala sem mu, naj se nikar ne boji: babica je v službi, dedek je šel v Ljubljano, Jurček pa v šolo. Popoldne bodo že vsi doma in takrat jih bo šel lahko obiskat.

Polagoma so se solze ustavile in z Matjažem sva se odpeljala nazaj v Gradiček. Marjetice pa so ostale na pragu. »

Matjaževa »nova obzorja«

»Nekaj mesecev pozneje pa se je Matjaž, ki je bil dotlej miren in nežen deček, popolnoma spremenil. Ni se hotel več igrati s putkami, z mucko in Tarzanom, marveč se je kar naprej potepal po vasi. Sosedam je celo trgal cvetlice iz lončkov in gredic. Za svoje porednosti si je z lahkoto izmišljal tisoč izgovorov. To me je čedalje bolj vznemirjalo, včasih nisem več vedela, kaj naj storim. Mož je bil

bolj miren in je trdil, da je to obdobje, ko se dečku začne razvijati bujna domišljija in čut za samostojnost. Zato mu postaja dom in domače dvorišče pretesno za njegova obzorja.

Toda to prehodno razdobje se je vleklo kakor siv, deževen dan, ki ga noče biti konec. Matjaž je začel domov prihajati z mokrimi hlačkami! Izgovarjal se je, da so ga polili cigani ali teta Vanka!

Potem pa so njegova »nova obzorja« začela dobivati še bolj neprijetne poteze. Sosede so se

Kazalo je, da mu je nekoliko žal in da ga je celo malo sram. Ni še vsega razumel, vendar si je zapomnil, da ne sme ničesar poškodovati ali vzeti brez vprašanja stvari, ki niso njegove. Tako je začel spoznavati, kaj je prav in kaj ni prav.

Čas je hitel in Matjaž si je z vsakim dnem nabiral novih izkušenj. Vedel je, da je še majhen in da se zato ne sme sam igrati ob Krki ali ob Poltrci, ki se izliva v Krko. Nekoč, ko smo bili na travniku ob vodi, mu je spodrsnilo in v hipu je bil v

dan za dnem pritoževale, da jim mali porednež nagaja in dela škodo, kjer le more. Učila in svarila sem ga zlepa in zgrda, kakor sem vedela. Dopovedovala sem mu, da takih stvari ne sme delati, ker je to grdo za pridnega fantka, pa ni nič zaleгло.

In potem je stvar priklopala do vrhunca. Matjaž je sosedi v škaf s perilom nametal peska in blata, da je morala vse še enkrat oprati, v žepu pa je nosil dva piščanca, da sta poginila. Tedaj je tudi meni zmanjkalo potrpljenja in pošteno sem mu izprašila hlače, vse, kar je prinesel domov, pa je moral vrniti sosedam.

Krki, ki bi ga bila odnesla s seboj, če ga ne bi očka rešil. Vedel je, da mora vprašati mamico, ali sme v vas k teti Ivanki, ki jo ima zelo rad, ker je z njim dobra in prijazna.

»Tetka Vanka ima pa pujske, ki so tako lepi. Zelo rad jih poslušam, ko se pogovarjajo.« Tako je modroval, ko sem ga kregala, kadar je prišel prepozno domov. Ko mu je bilo dobra tri leta, je že vedel, da mora priti h kosilu, kadar v cerkvici zvoni. In če je zvonilo večkrat, je tudi Tjaž večkrat prišel h kosilu.

Preden je Matjaž dopolnil štiri leta, je dobil

bratca Slavka. Z očkom sta me prišla obiskat v bolnišnico. Pritiskal se je k meni in mi zatrjeval, da me ima rad in da naj že skoraj pridem domov.

Na dan, ko sem zapustila bolnišnico, je natrgal šopek rož in jih zakopal v pesek pred hišo, da bi mi pokazal, kako me ima rad. Rože sploh zelo ljubi in domov prinaša cele šope zdaj tega zdaj onega cvetja.

Ko pa je v mojem naročju zagledal bratca Slavka, se je v Matjažu nekaj uprlo. Polastila se ga je neka nerazumljiva zadrega in ljubosumnost. Kadar je Slavko zajokal, je vpil nad njim, da ga ne bo poslušal, meni pa je venomer ponavljal, naj ga odnesem nazaj v tisto rdečo hišo v Ljubljani.

medvedka in druge svoje igrače. Kot posebno znamenje svoje bratovske ljubezni mu je nekega zimskega dne prinesel veliko kepo snega in mu jo položil v voziček. Ko pa se je sneg začel topiti in je bil mali kričoč že ves moker od mrzle snežnice – je bil Matjaž za svojo nepremišljeno naklonjenost okregan, sneg pa je moral vreči skozi okno.«

Matjaž – delavec in turistični vodnik

Slavka je premagal spanec, zato ga je Marjetka odnesla v sobo na posteljico, potem pa je začela pripravljati kosilo. Vmes je pripovedovala:

Znova se je začel potepati po vasi in sosedam je zabrusil grdo besedo, če mu niso dale piškotov, kadar jih je prosil. Postajal je vedno bolj brezobziren in surov in ob neki priliki, ko je Slavko zopet jokal, ga je celo udaril.

Niso pomagale ne moje prošnje ne očetove kazni, Matjaž je trmoglavil dalje. Šele čez čas, ko je videl, da ga imava z očkom še vedno rada kakor prej, ga je minila trma in ljubosumnost. In ko je mali Slavko dopolnil štiri ali pet mescev, je Matjaž vzljubil tudi njega. Kmalu ga je imel tako rad, da je kar naprej hodil okoli njega ter mu celo posojal

»Vsi vemo, kako lepo vreme ugodno vpliva na naše počutje in razpoloženje; posebno pa se to pozna pri otrocih. Ob sončnih dnevih je Matjaž zelo dober in ubogljiv, celo bratca rad varuje in mi pomaga pri pospravljanju. Rad pere Slavkove slinčke in robčke. Tudi po tleh hitro pobriše, če po nesreči kaj razlije.

Kadar pa se doma naveliča, se še vedno tiho izmuzne na vas, zlasti k svoji teti Vanki. V vsem Gradičku ni namreč niti enega otroka Matjaževih let, da bi se lahko skupaj igrala in pogovarjala. Zato je za Matjaža največji praznik, če pridejo iz

Ljubljane tetini vnučki. Takrat se popolnoma prepusti skupnemu veselju ter pozabi na vse. Ne sliši, če pri sv. Kozmu in Damjanu zvonijo tudi z vsemi tremi zvonovi, pa tudi za moje klicanje je gluha. Vendar mu to nedolžno veselje iz srca privoščim in ob takih prilikah ne morem biti huda, četudi zamudi kosilo ali večerjo. Vsi vemo, da je za zdrav razvoj otroku prav tako potrebna primerena družba, igra in razvedrilo, kakor je cvetlici potrebna vlaga in sončna svetloba.

Večkrat ga vzamem s seboj na njivo, čeprav dosti ne kmetujemo. Matjaž mi pri delu zelo rad pomaga, pleve in brska po zemlji kakor pravi kmečki sin. Posebno če odkrije kakšno glisto, koplje za njo, dokler je ne izvleče iz zemlje, čeprav pri tem pokonča tudi kakšno solato ali cvetlico.

Na žalost pa Tjaž še ne loči plevla od koristnih zelišč. Tako se je lani poleti v svoji vnemi sam odpravil na njivo ter mi ponosno prinesel šop čebule in česna. Že od daleč je klical: »Glej, mami, kako velik plevel je zrasel na naši gredi! Jaz pa sem vsega populil, da ne bo delal škode!«

Spomladi in poleti je Tjaž še posebej zaposlen, tedaj namreč prevzame vlogo turističnega vodnika v naši vasi. K nam v Gradiček od vseh strani prihajajo izletniki in ljubitelji naravnih lepot, ki jih tukaj res ne manjka. Matjaža, ki se igra pred vežo, sprašujejo, kje je jama, iz katere teče reka Krka. Namesto razlaganja se fant kar pridruži izletnikom in jo z njimi mahne k jami. Ker je zelo zgovoren in zna o Gradičku marsikaj povedati, ga imajo ljudje radi. Celo to pove, da so se v krški jami nekoč ljudje skrivali pred hudimi Turki. Včasih dobi tudi kak dinar, ki ga seveda skrbno spravi v svoj hranilnik.

Matjaž pa ne bi bil Matjaž, če tudi v odnosu do ljudi ne bi pokazal svojih značilnosti. Marsikateri izletnik mu ni po volji! Po kakšnem ključu ocenjuje ljudi, je za sedaj njegova skrivnost. Toda včasih se kar na sredi poti ustavi in izjavi, da nima časa in da mora domov, ker ga čaka Tarzan! Obrne se in meni nič tebi nič odide.

Po domače in zaupno se pogovarja zlasti z ribiči, ki so očkovi prijatelji in se večkrat oglasijo pri nas. Neki ribič mu je podaril celo lep žepni nožek. Matjaž je bil tega daru nadvse vesel. Spravil ga je pod blazino in se niti ponoči ni mogel ločiti od njega. Tako je poleg medvedka tudi nožek ležal ob njem na posteljici. Šele čez čas je nožek vtaknil v žep in se z njim odpravil na vrt ter tam rezal leskove šibe.

Pa človek je menda že tak, da mu je vsaka stvar lahko za skušnjava. Nožek je zapeljal Matjaža v

dejanje, ki ga neizkušen otrok ni znal presoditi. Pred podom je našel očkove gumijaste škornje in na njih takoj hotel preskusiti nožovo ostrino. S kamnom je zabijal klinico v škornje in delal lepe majhne luknjice... In zopet je nastal nesporazum med Matjažem in očkom, ki je ravno tedaj od nekod prišel mimo poda. Sledil je glasen in kratek pouk ter primerna kazen, da si bo fant zapomnil, da se usnje ne sme rezati z nožem, ker bo potem šla voda v škornje in jih očka ne bo mogel obuti... Seveda, kako naj uboga otroška glavica ve vse, kar vedó odrasli ljudje!«

Matjažev čut za lepoto in duhovnost

»Za računstvo Matjaž sedaj še ne kaže posebnega zanimanja. Dedek ga je učil šteti in se je zelo trudil, da bi Matjaž znal prešteti vsaj prste na rokah. Pa ni šlo! Do tri sta še nekako pricapljala, potem pa je mali učenec preskočil kar na deset, samo da bi bilo neprijetnega učenja čimprej konec.

Kadar bi rad piškotov, pride k meni in kaže tri prste desne roke: »Mami, daj mi tri prste piškotov!« Tudi »hvala« pravi, a samo takrat, kadar dobi kaj dobrega za pod zob.

Mnogo več čuta kot za računstvo pa ima Matjaž za barve in za lepoto. Ker zelo hitro raste, so mu tudi obleke in čevlji hitro premajhni. Pri obleki je poleg tega zelo natančen. Kadar mu barva kakšnega kosa obleke ni všeč, tiste stvari zlepa ne bo oblekel. Rad ima žive barve, rdečo in modro, medtem ko temnih barv, zlasti črne, ne mara.

»To je grdo kot noč in strah me je!« se brani temne obleke.

Novih čevljev, ki sem mu jih kupila, je bil zelo vesel. Ko jih je prvič imel na nogah, je stopal pred hišo gor in dol ter se gledal pod noge. Še okoli sebe se je oziral, ali ga kdo vidi v novih čevljih, ter strokovno izjavil, kakor je moral nekje slišati: »So pa res lepi in dobro se mi podajo!«

Kadar gre v nedeljo v cerkev, mora seveda obuti nove čevlje. V cerkev gre rad, posebno če je kakšna slovesnost kakor na cvetno nedeljo, ko je nesel »žegen« (butarico). Še lepše je o Kozmijanih, ko na trgu pred cerkvijo vse mrgoli romarjev, na stojnicah pa je toliko pisanih igrač in sladkih reči.

Na božič sva ga z očkom vzela s seboj k maši. Kar strmel je v svetle lestence in podobe, ki so

skrivnostno gledale izpod visokih obokov. Dolgo je bil čisto tiho, potem pa je nenadoma vzkliknil: »Mami, glej, to je pa tisti stric, ki mi je v trgovini kupil čokolado!« Ljudje so stikali glave in si šepetali, Matjaž pa je utihnil in zopet mirno sedel. Gledal je v jaslice in nastalo je novo vprašanje: »Mami, ali mali Bogec lahko spančka, ko gori toliko lučk, ki mu svetijo v oči?«

Pridige se je kmalu naveličal in z zaupnim vprašanjem se je obrnil k meni: »Mami, kaj pa ta stric govori? Jaz ga nič ne razumem. Rajši imam, da tete pojejo.«

Pravi, da ima rad Bogca, posebno kadar sonce sije in se lahko igra na vrtu. Pozimi pa je bil hud na sneg, ki je pokril rožice. In ko je bil prehlajen ter ga nisem pustila iz hiše, je bil zelo nejevoljen na soncece, ki ni hotelo vstati, da bi pregnalo sneg in mraz.

»Sveti angel« že zna moliti, vendar noče reči angel, temveč angelček. V cerkvi vidi namreč samo majhne, debelušne in kodrolase angelčke, ki so manjši od njega. Moramo jim torej reči »angelčki«, ne pa »angeli«.

Kadar je posebno dobre volje, začne peti. Poje seveda samo o tem, kar sam vidi in čuti. Zato se vsaka njegova pesem začne in konča z »mamica moja« in »očka moj«. Večina pesmi res še ni izglajena, ena pa je že dobila dokončno obliko in se glasi:

»Ti si mamica moja,

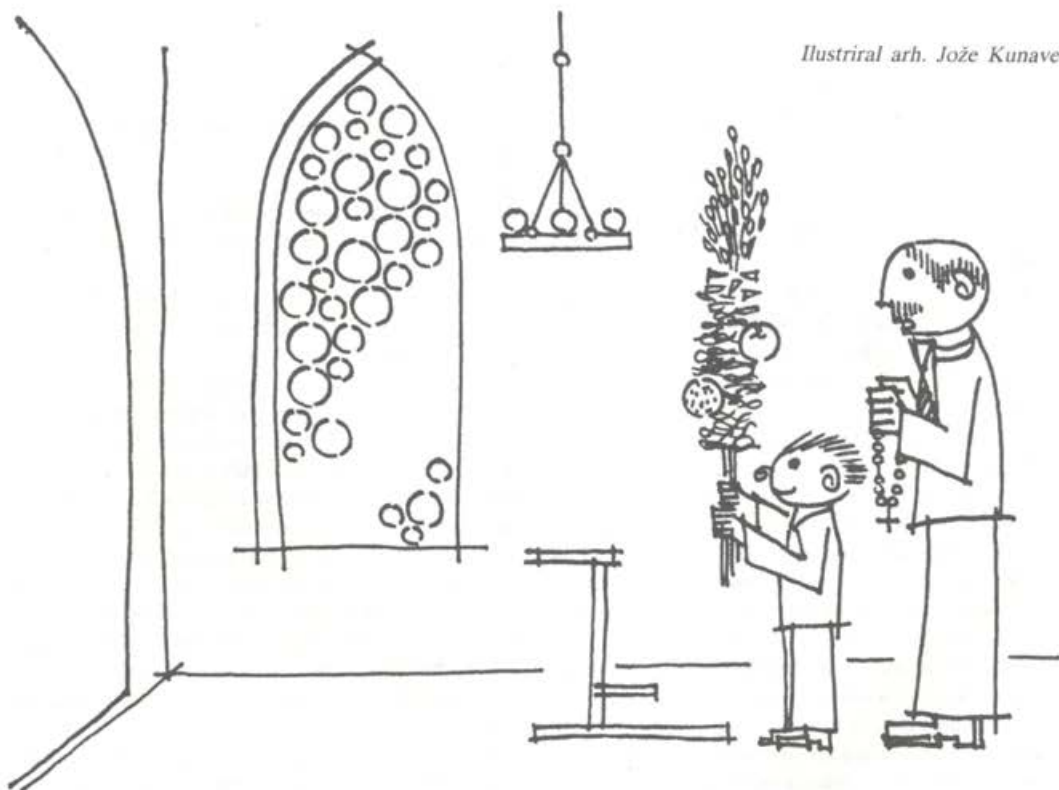
Tjaž pa je rožica tvoja.«

Tudi televizijo včasih rad gleda, posebno če je kakšna uspela risanka ali oddaja za otroke. Kadar pa je vsebina zanj nedostopna ali kadar govorijo v tujem jeziku, se s kislim obrazom obrne proč in pravi: »Uh, to je pa tako čudno in pusto! Čisto nič ne razumem. Mamica, pojdemo spat!«

Matjaž pri zobozdravniku in slovo

»Matjaž in Slavko sta bila doslej zdrava, hvala Bogu, in lepo rasteta. Včasih pa vendar stakneta tudi kakšno bolezen. Otrok se ne zna dovolj paziti in se hitro prehladi ali pa pride druga nezgoda.

Najhujše je, če ne sme iz sobe in ne more

Ilustriral arh. Jože Kunaver

skakati okoli hiše ter se igrati. Čaj in sirup rad pije, ker je sladek in prijetno diši. Kljub temu žalostno gleda skozi okno in mi vneto dopoveduje, da ga kliče Tarzan, ki je brez njega tako sam, da se kar joka.

Za konec naj povem še, kako je bilo, ko je Matjaža bolel zob. Nekaj časa je molče prenašal, ker se zdravnikov in vsega, kar spominja na bolnišnico, zelo boji. Ko pa je bolečina postala dovolj huda, je povedal, kje ga boli in odpravila sva se k zobozdravniku. Dolgo sva sedela v čakalnici. Nenadoma se je čakanja naveličal in odločil: »Mamica, sedaj pa lahko greva domov, saj me je zobek že nehal bubati.«

Sestra pa je v tistem hipu odprla vrata v čakalnico in poklicala Matjaža! Vstopila sva in zdravnik je dejal, da bo treba zobek popraviti. Matjaž je molčal, toda niti zdravnik niti jaz ga nisva mogla pripraviti do tega, da bi odprl usta. Nazadnje je začel tako krčevito jokati, da sem ga prišla za roko in odpeljala iz ambulante. Od takrat ni nikoli več potožil, da ga boli zob.

Nazaj grede sva se ustavila še v trgovini. Morala sem nakupiti nekaj stvari za kuhinjo. Matjaž pa je prosil, naj mu dam dva dinarja, da si kupi balonček. V trgovini je bil mnogo pogumnejši ko pri zdravniku. Kar sam je stopil k pultu in naročil: »Rad bi balonček, ampak takšnega, ki ne bo počil! Oni, ki ste mi ga dali zadnjič, je počil.«

Vidite, takšna sta moja fantiča. Tudi Slavko lepo napreduje in je težak ko bat; striček Jurček ga komaj vzdigne.«

»Torej boš Matjaža dala meni, kakor si pisala?«

»O, to pa ne, stric Tomaž, za vse na svetu ne! Tudi če bi jih imela še deset, ne dam nobenega!«

V kuhinjo je stopila teta Ivanka. Začudila se je in razveselila, ko je nepričakovano srečala dva stara znanca.

»Prišla sem pogledat, kje ste, ker nikjer nikogar ne vidim. Sem mislila, da je morda kdo bolan.«

»Za sedaj smo še nekaj pri zdravju«, je odvrnila Marjetka. »Janez je šel po opravkih v Novo mesto. Matjaž se sanki, jaz imam pa gosta, kakor viš. Pripovedujem jima, kako nabrit je naš Tjaž.«

»Pa si tudi to povedala, kako ga imamo vsi radi? Brez njega bi bil Gradiček na pol mrtev. Kaj bomo mi, ki nas tareta starost in bolezen! Nismo za drugim kakor za v jamo.«

Vtem se je prikazal še Matjaž in med vrtilkal: »Mami, kako sem jaz lačen!«

»Lačen si? Ali je že zvonilo?«

»Že! Že!«

»Tukaj imaš jabolko in stopi v sobo pogledat, kaj dela Slavko. Kosilo bo takoj na mizi.«

Treba je bilo iti. Naročil sem pozdrave za očka Janeza, še enkrat smo si voščili zdravo in srečno novo leto, potem pa je moj fičko odbrnel nazaj proti Smrečju.

»Stric Tomaž, ali ni lepo na Dolenjskem?« ni mogla teta Micka skriti svoje ljubezni do domačih krajev. »Zares je bilo lepo, ko sva bila še v Smrečju.«

»Nič ne rečem,« sem odvrnil. »Toda narava sama ni dovolj, šele človek ji daje pravi smisel in lepoto. Zato je meni lepo povsod, kjer srečam dobrega in pametnega človeka.«

»Marjetke sem pa tudi vesela,« se je čez nekaj časa zopet oglasila teta Micka. »Ali ni lepo biti mati in imeti takšne otroke in živeti zanje?«

»Mislim, da ni samo lepo, ampak celo najlepše na svetu. Ali je sploh katera beseda lepša in dražja od besede mati? . . . Marjetka živi v svojih otrocih in v tem najde svojo srečo . . . Zdaj vidim, da vendarle ni pozabila vsega, kar sva jo nekoč učila.«

Jože Gregorič

Marjetica – polna sonca

Tam nekje sredi neprehodnih gorskih masivov je na dnu ozke kotline ležala mračna vas. Bila je utesnjena med neusmiljene skalne pečine in preko nje se je pošastno vlačila težka megla. Borne lesene koče, gnijoče in trohneče, so bile potopljene v večni mrak. Stari očanci so žalostno pripovedovali, da se še nikoli ni bilo zgodilo, da bi se bil kak sončni žarek vsaj za trenutek prikradel v to tubobno brezno. Ubogi vaščani, živi zakopani sredi teh neprehodnih prepado, še nikoli niso občutili toplega objema sončne luči.

Le zadaj za zatohlimi kočami, stran od umazanih dvorišč in blatnih steza, so bile po polju raztrosene nežne cvetlice, ki so zvezdasto podobno svetile, čeprav brljava in hladno kot kresnice. Bile so kot medle dragocene lučke sredi teme. In otožni vaščani so spet in spet prihajali na polje in trgali to čudežno zvezdnato cvetje, da bi z njim vsaj za trenutek razsvetlili in ogreli svojo temno

in hladno domačijo. Toda naj si utrgal še tako svežo in blestečo cvetlico, nisi prišel niti za lučaj kamna daleč, že je ovenela. Njeno življenje je splahnelo in njena luč je ugasnila. In tako so domovi ostali temni in hladni, polni mržnje in tesnobe.

Kakšne četrte ure hoda iz vasi, zgoraj pod pečini, pa je bila pod skalni previs stisnjena razpadajoča koča. Trohneči tramovi so bili globoko povešeni, streha je že na vseh krajih puščala in okna niso nič več šklepetala, saj so bila že davno brez stekel. Iz napol porušenega dimnika se je včasih leno prisukljaj slaboten dim – a le včasih, ker dedek velikokrat ni imel kaj dati v lonec.

Melior, kot je dedek klical svojega vnuka, je pasel kozo, dedek pa je krog koče nabiral gobe, lešnike, kostanj in še nekaj drugih jesenskih sadov. Toda naj sta bila dedek in Melior še tako pridna, shrambe nista nikoli napolnila, ker je bila mračna dolina zelo skopa in nerodovitna. In spomladi, ko so jesenske zaloge pošle, jima je latvica kozjega mleka pomenila edino rešitev.

Bog si ga vedi koliko let že sta dedek in vnuk živela sama v tej koči pod steno. Dokler je bila babica še živa, je bila koča snažna in urejena in na mizi je bilo vedno najti skorjico kruha. Sedaj pa že dolgo let ni bilo več čutiti skrbne ženske roke in toplega materinskega srca.

Tesnoba tema in neizmerno hrepenenje po toplem soncu sta gnala Meliorja, da se je bil že

Vaščani so vedno zagnali vik in krik, usula se je toča blatnega kamenja in umazanih psov. »Tat! Cigan! Tat! Cigan...« je še vedno donelo za njim, ko je bil že daleč iz vasi. Vsi so ga namreč sovražili, ker je bil najdenček, brez očeta in brez matere.

Raztrganega in lačnega sta ga bila pod krov sprejela dedek in babica. In po babičini smrti je Melior edino še v dedkovem srcu našel razumevajočo očetovsko ljubezen.

Mnogo let kasneje sta nekega večera z dedkom spet sedela pred kočo in zrla v temno vas pred seboj. Megleno nebo je bilo črno kot vedno, saj za to dolino ni bilo ne sonca ne lune in ne zvezd.

»Šel bom v dolino, pokosil travnik zvezdnatih cvetlic in jih prinesel v kočo!« je iz Meliorjevega srca butnilo ognjevito hrepenenje.

»Brž ko cvetlico odkosiš, ovane,« je mirno odvrnil dedek. A od tihe radosti nad kipečo močjo Meliorjeve mladosti je veselo zaigral dedkov obraz, razbičan in prekaljen od večnega vetra v skalovju.

»Šel bom in iz cvetlic iztrgal luč; iz korenin, iz kamnite zemlje jo bom iztrgal!«

»Cvetlice spodaj v vasi, te medle kresnice, so polne laži in prevare; kajti prava luč, pravo sonce je zakopano na dnu tega pogorja...«

Ob teh dedkovih besedah je mladega Meliorja obšlo, da bi se orjaško razkoračil nad dolino, z lastnimi rokami drobil skalovje, grabil gore, jih premikal in iz njihovega dna iztrgal dragoceno sonce... Plemeniti obraz mu je žarel od hrepenenjskih sil in jasne oči so mu strmele tja nekam v neznano temo, ko je napeto požiral vsako dedkovo besedo...

»Da. Na dnu tega pogorja je zakopano pravo sonce, prava diamantna roža, za las podobna medlim in hladnim cvetlicam spodaj v vasi. A njena luč je močna, da bi lahko mrak te doline spremenil v sončen dan; njena luč je topla, da bi lahko ogrela vsa človeška srca, žejna ljubezni; njena luč nikoli ne ugasne. In to rožo na dnu pogorja so že mnogi iskali, a je še nihče ni našel. Pot do nje je težka in nevarna, le večni veter v skalovju jo pozna. Moral bi se roditi velik junak, če bi jo hotel ugrabiti železnemu objemu temnih gora. Biti bi moral močnejši od samega sebe...«

»Jaz, jaz bom zmlel te gore in jo iztrgal iz dna črnih brezen!« je Melior zgrabil poleno, da je pokalo in hreščalo.

»Še močnejši moraš biti! Še močnejši od Meliorja, močnejši od samega sebe!« in na dobrem

velikokrat spustil v vas in se prikradel na polje zvezdnatih cvetlic. A vsakokrat mu je medla lučka v roki ovenela, še preden so ga opazili vaščani. Z vsem pogumom mladega junaka je bil namreč utrgal cvet in se pognal skozi vas proti koči.

dedkovem obrazu je zaigral upajoči smehljaj.

Melior pa je zamišljeno utihnil in še dolgo strmél tja nekam v temne daljave.

Tisto noč Melior ni mogel zaspati. V mislih je plezal čez nevarne pečine, se spuščal v najgloblje prepade, prav do dna sredi nepretrdnega pogorja, kjer uklenjena roža čaka svojega rešitelja.

»Grem!« je odločno odsekal, ko mu je zjutraj dedek postavil na mizo skodelico kozjega mleka.

»Sin moj! Ne pozabi, da moraš biti močnejši od samega sebe!« in zaskrbljene dedkove oči so še dolgo spremljale Meliorja, ki se je spretno vzpenjal v nepretrdno skalovje.

Visoko nad previsom je še enkrat zamahnil v pozdrav in nato izginil v megli. Po razoranem dedkovem obrazu so drsele solze, kajti v srce se je naselil strah, da ne bo nikoli več videl svojega posinovljenega ljubljence. Vedel je namreč, da se bo Melior vrnil z rožo – ali pa se ne bo vrnil nikoli več, kajti poti nazaj ni.

Melior pa je pozabil na napor in nevarnosti, ki so ga čakale. Odločno je grabil po skalah, njegov prijem je bil močan in korak zanesljiv, saj je že od otroških let dobro poznal vsako skalo in vsako razpoko.

Na grebenu se je ustavil in obrisal znojno čelo. Večni veter je tulil čez vrhove in gnal gosto meglo iz daljave v daljavo.

Do tod mu je bila pot dobro znana. A le do tod. Kam sedaj? Vse naokrog nepregledni prepadi in mračna megla. Nikoli se še ni bil spustil na drugo stran in srce je za trenutek zatrepetalo od nepoznane tesnobe.

»Biti moram močan!« se je odločno zravdal, da je bil podoben orjaku, ki nosi goro in ne gora njega.

Pogumno se je začel spuščati po grebu navzdol, a že po nekaj korakih mu je na spolzki skali spodletelo, da se je v zadnjem trenutku ujel na roke. Pod njim je zazijal prepad brez dna. Vzel je kamen, ga zalučal v globino in prisluhnil. Nič. Nobenega glasu. Nato je čez rob zavalil težak kamen in spet prisluhnil. . . . Kamen, je izginil v megli, požrla ga je mračna globina, a nikjer udarca, nikjer odmeva, nikjer dna. Le jata požrešnih krokarjev se je po dolgem času dvignila iz globin.

Kam sedaj?

Veter! Da! Večni veter vé za pot!

In Melior je prisluhnil šepetajoči tišini. Dolgo je nepremično sedel in skušal razvozlati skrivnostno pesem večnega vetra. Dolgo je zadrževal dih, a nobene besede ni slišal in nobenega šuma razumel. Že so se mu v srce prikradle obupajoče

misli, da ne bo človeško uho nikoli doumelo pesmi večnega vetra, kar se mu je nenadoma zazdelo, da sliši vabeči klic. Stegnil se je čez rob in otrpnil od pričakovanja. In spet je zaklicalo, popolnoma jasno je vabilo. . . . Bil je večni klic iz neizmernih globin.

Melior je vstal, se spustil za korak nižje in glej, šele sedaj je v gladki steni opazil za prst široke razpoke.

Dolgo se je spuščal v globino, a dna ni in ni hotelo biti. Megla je postajala vse gostejša in mrak vse večji. Končno ni oko nič več seglo tako daleč, kakor noga in Meliorjev korak je postal negotov. Le tipaje se je počasi spuščal naprej.

Srce mu je zaigralo od veselja, ko je pod nogami končno začutil trdna tla, trdno dno – ne, ni bilo dno, bila je le skalna polica in pod njo še globlji prepad, še temnejše brezno.

In kam sedaj?

Trda tema ga je uklenila in on ni vedel, kje je, ne od kod prihaja in ne kam naj gre. Ni bilo več poti ne naprej, ne nazaj. Nikjer ni bilo več klica iz globin, celo veter je mnogo tiše pel svojo skrivnostno pesem. Kot orel s polomljenimi krili je Melior ležal na skalni polici sredi pečine.

A Melior ne bi bil Melior, če ne bi bil vztrajen in pogumen. Spet je prisluhnil tihemu šepetu večnega vetra, ki edini vé za pot do diamantne rože, zakopane na dnu skalnatega gorovja. In nato je dolgo, dolgo čakal na odrešilni klic, ki bi ga varno vodil skozi temo. Toda veter je obmolknil in črne globine so pošastno molčale. Zavladala je strahotno moreča tišina, celo megla je okamenela.

»Kje je pot?! – Večni veter!« je Melior nepotrpežljivo zaklical v temo. »Kje je pot!« se je vzravdal in razkoračil. »Zahtevam odgovor!« so v stisnjenih pesteh zakipele mlade moči, kot bi se pripravljale na pretep.

A tišina je bila še večja kot prej.

»Večni veter! Me slišiš? Če mi pri priči ne poveš za pot, te ujamem in premikastim!«

Moreči molk je vladal v skalovju.

»Zdrobim te!«

Bila je tišina, da še Meliorjevi kriki niso več odmevali od pečin.

»Le čakaj, da dobim v pest tebe in tvojo pesem!« se je Melior sunkovito stegnil v temo in hlastno zgrabil po praznini.

Nič. Nič ni ostalo v njegovih rokah.

Utrujeno se je sesedel na polico, se naslonil na steno in žalostno obmolknil. Počasi, prav počasi se mu je v dušo prikradlo spoznanje, da večnega vetra, ki se svobodno sprehaja v svojem neizmer-

nem kraljestvu gorskih vrhov, ne moreš nikoli ujeti in ga nikoli prisiliti, da ti razodene večno skrivnost, ki jo dan za dnevno šepetaje opeva v skalovju. Prepuščen si mu na milost in nemilost. Vse je v njegovih rokah. Edino kar lahko storiš, je, da potrpežljivo prisluškuješ njegovemu šepetu in vdano čakaš na odgovor.

In Melior se je spet umiril. Vdano je sédel na skalno polico in potrpežljivo čakal na odgovor – kot čaka berač pred bogatinovimi vrati.

Stisnil se je v kot, kajti hladno je postalo. Nato je segel v pastirsko torbo, vzel lešnikov in jih trl, dokler mu utrujenost težkega dneva ni legla na oči in ga zazibala v polsen.

Megla je rahlo zaživela in večni veter je krog skalnih vrhov spet zašepetal svojo skrivnost. Ko je zavijala krog police in se vtihotapljala v vsako razpoko in vsako špranjo, je Melior v polsnu začutil, kako so ga objele nevidne roke večnega vetra in ga nežno dvignile v naročje, kot znajo to le ljubeče materine roke. Plavajoč nad brezni je bil ves izročen mogočnim silam večnega vetra, ki so ga nežno nosile vse globlje in globlje, na samo dno skalnatega pogorja.

Ko se je zbudil, ni bilo nikjer več pečine, nikjer brezna in police. Ležal je globoko na dnu pogorja, sredi velike skalne votline. Z vlažnega stropa je kapljalo in odzvanjalo skozi temo. Nikjer ni bilo videti ne vhoda, ne izhoda; zdelo se je, da je votlina podobna popolnoma zaprti kletki. Le tam daleč spredaj je skozi ozko razpoko prebadal temo curek čudovite svetlobe. In Melior je vstal in se skozi gozd visokih kapnikov tipajoče pomikal proti žarku skrivnostne luči. Toda glej, nenadoma so se temne skalne gmote ob svetli špranji razmaknile in pošastno zaživele . . . Ne, ni bila le ozka špranja ampak mogočen vhod v sončno votlino diamantne rože. A vhod je zastirala neka ogromna senca, ki se je nemirno premikala in preteče rožljala z verigami.

»Kdo si?!« je ukazujoče zaklical Melior, da je predrzno odjeknilo od sten.

»Kdo si tam pri vhodu?!« je še enkrat pogumno zagrmelo iz Meliorjevih prs, da bi tako prikril svojo trepetajočo tesnobo.

V odgovor pa je tam spredaj same zarenčalo in zatulilo, kot bi bila vsa votlina polna rjovečih levov. Pošastna senca je še bolj zaživela in visoko

nad vhodom so se zablistali ogromni plameni. Leden srh je oblił Meliorja, da je zatrepetal po vsem životu. Pred vhodom se je zvijal strahoten zmaj, vkovan v verige. Bil je desetkrat večji od Meliorja in iz gobca mu je besno bruhal ogenj. Bil je priklenjen k vhodu, da noben smrtnik ne bi dosegel diamantne rože, ki vedno sveti in nikoli ne ovne.

»Dedek je rekel, da moram biti močan!« si je šepetal Melior in si dajal poguma. »Močan, močan . . .!« in spet so se mu v mišicah prebujale mlade pogumne moči.

»Pojdi proč, pošast!« je Melior odsekano ukazal kot mož, ki vé, kaj mu je storiti.

A pošast je nemirno zacepetala z ogromnimi kremplji in bruhnila ogenj, kot bi se bila divje zakrohotala.

»Proč! sem rekel. Sicer te zdrobim!« in Melior je hlastno zgrabil dolg in težak kapnik, ga odlomil kot suho leskovko in se preteče bližal pošasti.

K vhodu priklenjen zmaj se je prihlilil k tlom, kot lev, preden naskoči in razmesari svojo žrtev.

»Dedek je rekel, da moram biti močnejši od samega sebe!« si je spet šepetal Melior in v svojih jeklenih rokah stiskal težki kapnik. »Močnejši od samega sebe!« Meliorjeva noga je zastala in roke so se mu negotovo povesile. Pa ne od strahu, ampak od zagonetne uganke dedkovega nasveta, ki še nikoli ni bil napačen. Nato je spustil kapnik na tla, se nanj usedel, zamišljeno podkomolčil glavo in svoj jasni pogled zapičil v pošast, prihuljeno k tlom.

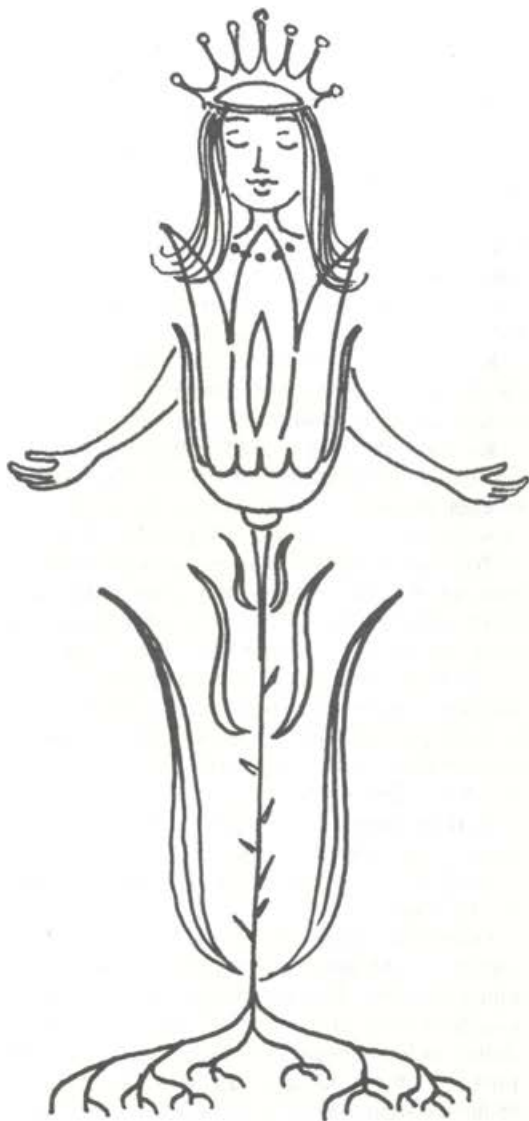
Zmaj se je počasi vzravnal, besnost bruhajočega ognja je popustila in kmalu je bilo pred vhodom samo še ogromno podzemljsko bitje, ki je zvedavo gledalo v novoprišlega smrtnika. In čim dlje so dobre in plemenite Meliorjeve oči počivale na pošasti, tem bolj je ta ogromna senca pred vhodom postajala mirna in pohlevna. Preteči plameni so končno popolnoma ugasnili in zmajeva glava se je začela stegovati pod strop, da bi ujela kako kapljico dragocene vode.

Ko pa je Melior videl, da ne verigo priklenjena pošast neznosno trpi in umira od žeje, se mu je v srce zasmilila. Pozabil je na življensko nevarnost in na vse dedkove nasvete, da mora biti močnejši od samega sebe. Predobro srce ga je gnalo, da je pohitel h kotanji, z dlanmi zajel vode in jo nesel zmaju. Ogromna pošast ga je vprašujoče pogledala, kot da lastnim očem ne more verjeti. In zmajeva glava se je počasi sklonila ter hvaležno izpila požirek bistre vode.

Še v drugo in še v tretje je Melior skočil po vodo

in jo ponudil zmaju. In ko se je v velikih zmajevih očeh zalesketala solza globoke hvaležnosti, se je Meliorjeva desnica stegnila, da bi nežno pobožala to nerazumljivo temno bitje. Toda brž ko se je s prstom dotaknil nagnusno grde zmajeve glave, se je zablistalo in zagrmelo, zemlja se je stresla, skalne gmote so se razklale in razmaknile, zmajevi okovi so razpadli in – namesto zmaja je pred Meliorjem stala čudovita deklica, utelešena nebeska lepota.

»Hvala ti«, so se smehljale njene temne globoke oči. »Hvala ti«, se je iz njene duše smehljaj dih večnega vetra, dih sončne pomladi. Bila je kot

Ilustriral arh. Jože Kunaver

belo oblečen angel. Zlati prameni las so se ji usipali čez drobna ramena, njen pogled je vabil s tako neizmerno močjo, kot pomladansko sonce vabi iz mrtve zemlje novo življenje.

Kot v sanjah je Melior začutil, kako vabeče se ga je dotaknila njena nežna roka in ga odvedla v sončno dvorano, polno srebrnih kapnikov.

Ko sta sredi dvorane pokleknila pred diamantno rožo, si je moral Melior zastreti oči, da ne bi oslepel. In roža je še lepše zasijala, kajti razveselila se je, da jo je končno doseglo človeško srce.

Toda ko jo je Melior utrgal in si jo pripel na prsi, ga je roža zaprosila, naj je ne nosi v vas. Zakaj ko jo bosta dosegla oster veter in moreča slana, bo morala tudi ona za vedno oveneti.

»Toda jaz sem prav zaradi tega prišel, da bi te odnesel s seboj in bi končno tudi naša dolina doživela pomlad,« je žalostno tožil Melior. »Kako naj te pustim tu, ko sem pa pote prišel...« se mu je od bolečine trgalo srce.

In diamantna roža je žalostno sklonila glavo, ker ni vedela odgovora, kako naj jo Melior ponese s seboj, pa da je vendar ne bo nikoli zamorila ledena slana.

Dobro srce lepe deklice pa je bilo polno nežne sočutnosti. Meliorjeva bolečina je postala tudi njena bolečina. Razumevajoče in tolažeče ga je prišla za roke in se mu približala, da je začutil ljubeč utrip njenega srca. Neka nepoznana sila jima je v objem sklenila roke, v vse globlji in vse tesnejši objem, dokler se nista srci dotaknila in se

zlili v eno. In glej! Diamantna roža, ki je bila prej pripeta na Meliorjevih prsih, je sedaj cvetela sredi njunega srca, njegovega in njenega, sredi srca, ki je iz dveh postalo eno. Diamantna roža pa je sedaj tako lepo zasijala kot še nikoli. Tudi ta je namreč vso večnost hrepenela po svojem domu, a njen dom je plemenito človeško srce.

In njuno srce je bilo sedaj tako polno svetlobe, da so tudi njune oči in njuna obraza zažarela kot pomladansko sonce.

Melior in deklica sta nato z roko v roki zapustila srebrno dvorano na dnu skalnatega pogorja. Pred skrito močjo njunega pogleda so se razmikale skale in v nekaj trenutkih sta že stala v dedkovi koči nad vasjo. Od njunega sijočega smehljaja je vsa koča zažarela v prelepi svetlobi.

Pa ne le koča, ampak vsa vas in vsa dolina je zapela pesem novega življenja, kajti nad vasjo je utripalo človeško srce, v katerem je cvetela večna diamantna roža. Nikoli je ni zamorila ledena slana, nobena psovka je ni oskrnila in noben hudobni pogled dosegel; bila je skrita na dnu plemenitega srca, na dnu enega srca, njegovega in njenega. Toda s svojo skrito močjo je oživljala ne le njun pogled in njun nasme, ampak vso okolico.

In vaščani so jima zgradili novo kočjo sredi vasi, kajti v svoji sredini so hoteli imeti sonce, ki edino lahko prežene temo in ogreje človeška srca, žejna ljubezni; tisto pomladansko sonce, ki je edino sposobno iz mrtve zemlje priklicati novo življenje.

France Cukjati

Dragi mohorjani,

tokrat vas Kolednik pozdravlja s posebnim veseljem, skoraj svečano: Mohorjeva slavi letos svojo **stopetindvajsetletnico!** Odbor Društva sv. Mohorja je imel prvo sejo 20. junija 1852 v Celovcu, decembra pa so že razposlali članom (takrat so jim rekli »udje«) prvi knjižni dar: »Naravoslovje ali fiziko,« ki jo je »po domače zložil« učitelj K. Robida, izdal pa Jožef Blaznik 1849 v Ljubljani. V prvem letu življenja je imela Družba 735 članov.

Odbor Društva sv. Mohorja je na tisti prvi seji sklenil med drugim: *Bukve, ki jih misli društvo izdajati, imajo sploh v tri razdelke razpasti: a) veroznanske bukve, b) podučilne in kratkočasne reči, kot povesti, pesmi itd. za šolsko mladost, c) sploh literarna dela, posebno ki se našega naroda tičejo.* Zdaj, ko imate pred seboj letošnji knjižni dar, dragi prijatelji, lahko sami presodite, koliko je Mohorjeva še dandanes zvesta temu programu. Iskreno upamo, da vam bodo knjige všeč: koledar s svojo pestrostjo in aktualnostjo, večernice z napetim pripovedovanjem iz z živim čutom za naravo, ki jo premalo spoštujemo in cenimo; najmlajši bodo verjetno z zanimanjem listali po slikanici, ki je letos res prava slikanica; mladince, pa tudi take, ki so že dolgo mladi, bo pritegnil Bevkov zapis legende o Kozorogu, saj gre za sodobno misel: za pravo razmerje med ljudmi. Družinam z odraščajočimi otroki bo koristen pripomoček za ubrano sožitje Bohakova knjiga o mladostnikih, Rodetova Knjiga o verstvih pa sodi k splošni izobrazbi, v svetu, ki se vedno bolj povezuje in zedinja.

Poleg redne zbirke smo letos izdali že osem **izrednih knjig** (ki smo jih včasih imenovali »doplačilne«), in sicer štiri duhovne, eno vzgojno in tri poljudnoznanstvene; dve pa sta še v tisku, ena filozofska in ena vzgojna. Tako bomo letos dosegli rekordno število deset izrednih knjig. O teh in o drugih knjigah prejšnjih let, ki jih imamo še na zalogi, lahko preberete vse potrebne podatke in

kratko vsebino v našem prospektu, ki ga brezplačno dobite pri vašem poverjeniku ali vam ga pa na vašo zahtevo pošljemo iz Celja.

Tajništvo in odbor, ki sta bila izvoljena lani na občnem zboru, pa seveda mislita že za naprej. Na zadnjih dveh sejah pred poletnimi dopusti sta sprejela skoraj do potankosti izdelan knjižni načrt za prihodnje leto, za redno zbirko in za izredne knjige. Preberete si ga lahko na koncu tega koledarja. (Mimogrede: tajništvo je imelo šest sej, odbor pa pet. Udeležba je bila zelo dobra in delovno ozračje tudi: ena sej tajništva je trajala celih pet ur, brez vsakega zapravljanja časa!). Prepričani smo, da boste še posebej z redno zbirko 1978 zelo zadovoljni, saj bo zanimiva in bogata, v sledi najboljšega mohorskega izročila. Še zlasti naj vas že zdaj opozorimo na večernice, ki bodo iz Logarske doline, in na povest Zločin, ki nam bo predstavila Haloze in s katero začnemo novo vrsto knjig v okviru redne zbirke. Z njo vam bomo vsako leto predstavili eno slovensko pokrajino, in sicer z leposlovnim tekstom, z izčrpnim zemljepisnim, zgodovinskim, narodopisnim in kulturnozgodovinskim uvodom ter z bogatim slikovnim gradivom.

Delovna skupnost je redno opravljala upravne, prodajne in uredniške posle, v Celju in v Ljubljani. Knjigovodkinji Anici Kotošek, ki po novem letu zaradi bolezni ni mogla na delo, od srca želimo, da bi kmalu povsem okrevala in prišla spet med nas.

Žal je dva člana delovne skupnosti v Celju prizadela letos huda izguba: maja smo v Frankolovem pokopali ženo našega skladiščnika in kurirja Ivana Levovnika, v Gornji Radgoni pa očeta našega računovodja inž. Toneta Štrakla.

Po sklepu odbora je od 1. 12. 1976 stalno zaposlen v Celju tudi tajnik.

Poslovanje je bilo v preteklem letu uspešno. Tajništvo in odbor sta na sejah v marcu potrdila zaključni račun za poslovno leto 1976 in sprejela finančni načrt za 1977. Nadzorni odbor je pregledal finančno materialno poslovanje in ugotovil, da *poteka po ustaljenem tiru ob spremljavi težav, ki jim še vedno botrujejo neurejene razmere,*

KMET

Sejal sem . . .

*. . .
in zdaj čutim,
kako sem njivi nepotreben,
kako sem brez moči,
kako brez mene
zrnje bujno v rast
hiti,*

*kako podrast
moje stopinje briše,
kako sem majhen
na dvorišču
domače hiše.*

Francè Lokar

PAČ TISTA BREZSKRBNOST

*V plesu mladosti
šegave
norčave
s smehom radosti
zibljejo se iluzije
sanje se spletajo
in vse obetajo
pa naj dež gre
al' sonce sije.*

*Rad jo imam
to mladostno sproščenost
zagnanost
ta ples norosti
v sanje zapletene modrosti.*

France Merkač

vezane na interne akte (statut in samoupravni sporazum), kar dejansko hromi delo Družbe. Podobne težave imajo tudi druga društva, ki se ukvarjajo z založniško dejavnostjo, in niso odvisne od dobre volje vodstva ali delovne skupnosti: društvena pravila in poslovanje je treba uskladiti z zakonom o združenem delu, z zakonom o društvi in z najnovejšim zakonom o založniški dejavnosti. Trdno upamo, da bo vse to s pomočjo republiške konference SZDL v najkrajšem možnem času urejeno in bomo mogli vsi uporabiti vse svoje moči za izpolnjevanje nalog, ki jih ima Mohorjeva danes.

O življenju Družbe in njenem delovanju, zlasti o knjižnih novostih, bomo še naprej poročali v vsaki številki Nove mladike, ki naj postane res glasilo Mohorjeve družbe.

Na koncu, pa nikakor ne nazadnje, naj se spomnimo še dveh jubilejev: 15. decembra 1976 je pokrovitelj Mohorjeve, mariborski škof dr. Maksimilijan Držečnik obhajal **tridesetletnico škofovske službe**. Vnet za vse, kar je Slomškova dediščina, spremlja tudi delo naše Družbe v duhu, ki je značilen za vso njegovo dejavnost in ga je naš predsednik, pomožni škof dr. Vekoslav Grmič v voščilu strnil v bedede: » . . . Trideset let skrbi in dela, nesebične službe drugim, daritve za tiste, ki so mu bili na poseben način bratje in sestre . . . « Med temi ste tudi vsi mohorjani. Julija 1977 pa je v Ljubljani daroval svojo **zlato mašo** nadškof in metropolit dr. Jože Pogačnik, nekdanji urednik »Mladike« in mohorskih knjig. Vsi mohorjani mu želimo zdravja, da bi lahko opravljal svojo odgovorno službo.

Po vsem tem menda ni pretirano, če rečemo, da lahko gledamo v prihodnost vedro in z zaupanjem. Mohorjeva je v svoji stopetindvajsetletni zgodovini doživela dvige in padce, zmage in poraze, pa je še vedno živa in življenjska, ko skuša sodobnemu slovenskemu človeku v konkretnih zgodovinskih okoliščinah pomagati k čim večjemu duhovnemu in tvarnemu napredku. Pomagajte ji pri teh naporih s svojo naklonjenostjo. S tem boste pomagali tudi sebi. To vam želi in vas lepo pozdravlja vaš

Kolednik.

SEZNAM NAROČNIKOV MOHORSKE REDNE ZBIRKE PO ŠKOFIJAH IN DEKANIJAH 1977–1978

LJUBLJANSKA ŠKOFIJA					
Dekanija 1. Cerknica					
Begunje pri Cerknici	26	Lipoglav	12	Kranj, Primskovo–	
Bloke	35	Muljava	26	Košnik Pavla	109
Cerknica	130	Polica	49	Kranj, Šmartin–	
Grahovo	45	Stična	95	Benedik Evgen	220
Nova vas pri Rakeku	14	Škofljica	40	Križe	140
Planina pri Rakeku	60	Šmarje	70	Lahovče	ni poslal
Rakek	45	Šentjurij–Podtabor	50	Lom	30
Stari trg pri Ložu	200	Šentvid pri Stični	138	Mavčice	85
Sv. Vid–Cajnarje	62	Veliki Gaber	14	Naklo	147
Unec	33	Žalna	71	Olševak	20
Skupaj Cerknica	650	Skupaj Grosuplje	678	Podbrezje	50
Dekanija II. Črnomelj				Preddvor	180
Adlešiči	22	Dekanija V. Kamnik		Predoslje	75
Črnomelj	144	Gozd	15	Smlednik	235
Dragatuš	50	Homec	80	Šenčur pri Kranju	124
Metlika	90	Kamnik	250	Šenturška gora	10
Podzemelj	50	Frančiškanski samostan		Trboje	38
Preloka	24	Kamnik		Trstenik	62
Semič	80	Komenda	261	Tržič	220
Stari trg ob Kolpi	26	Mekinje	60	Tržič–Bistrica	56
Suhor	ni poslal	Motnik–Cene Ivanka	15	Veslovo	70
Vinica	50	Mevlje	50	Voglje	44
Skupaj Črnomelj	536	Sela pri Kamniku	22	Zapoge	ni poslal
Dekanija III. Domžale – Moravče		Stranje	100	Skupaj Kranj	3001
Blagovica	25	Šmartno v Tuhinju	60	Dekanija VIII. Leskovec	
Brdo in Lukovica	100	Špitalič	10	Bučka	25
Češnjice	12	Trzin	48	Cerklje ob Krki	10
Dob	250	Tunjice	60	Čatež ob Savi	35
Domžale	300	Vranja peč	29	Kostanjevica na Krki	86
Domžale–Mav Franc	13	Zgornji Tuhinj	40	Krško	50
Ihan	85	Skupaj Kamnik	1132	Leskovec	215
Krašnja	55	Dekanija VI. Kočevje		Raka	50
Mengeš	320	Banja Loka	20	Studenc	20
Moravče	110	Fara pri Kočevju	20	Sv. Duh–Veliki Trn–Krško	30
Peče	20	Hinje	ni poslal	Sv. Križ–Podbočje	60
Radomlje	60	Kočevje	60	Škocjan pri N. mestu	72
Rova	16	Osilnica	20	Šentjernej	ni poslal
Šentožbalt	7	Stara cerkev	26	Velika Dolina	45
Vrhopolje	17	Skupaj Kočevje	146	Kartuzija Pleterje	10
Zlatopolje	10	Dekanija VII. Kranj		Skupaj Leskovec	708
Skupaj Domžale–Moravče	1400	Besnica	115	Dekanija IX. Litija	
Dekanija IV. Grosuplje		Breg ob Savi	52	Dole pri Litiji	24
Grosuplje	56	Cerklje na Gor.	160	Hotič	20
Kopanj	57	Duplje	75	Kresnice	35
		Goriče	66	Litija	90
		Hrastje	32	Polšnik	13
		Jezersko	48	Prežganje	20
		Kokra	30	Primskovo na Dol.	10
		Kovor	58	Sava	16
		Kranj–Kokrica	50	Šmartno pri Litiji,	
		Kranj, Tavčarjeva	400	Marija Mrzel	61
				Štanga	36
				Vače	55
				Skupaj Litija	380

Dekanija X. Ljubljana-mesto		Šmarjeta	25	Nova Oselica	60
Sv. Nikolaj	220	Št. Peter—Otočec	62	Poljane	80
Sv. Jakob	15	Vavta vas	60	Reteče	105
Sv. Peter	200	Skupaj Novo mesto	745	Selca	180
Marijino oznan.	301			Sorica	40
Sv. Trojica	70	Dekanija XIII. Radovljica		Stara Loka	180
Bežigrad—Sv. Ciril	280	Begunje	100	Sv. Lenart	
Črnuče	125	Bled	200	nad Škofjo Loko	35
Dravljje	150	Bohinjska Bela	65	Škofja Loka	338
Ježica	130	Bohinjska Bistrica	180	Škofja Loka—Suha	73
Kodeljevo	95	Breznica	150	Trata—Gor. vas	110
Koseze	112	Dovje	50	Zali log	35
Moste	140	Gorje	165	Žabnica	52
Polje	260	Jesenice	155	Železniki	135
Rakovnik	100	Koroška Bela	86	Žiri	180
Rudnik	30	Kamna Gorica	66	Skupaj Škofja Loka	1821
Sv. Križ	148	Koprivnik	24		
Stožice	81	Kranjska gora	50	Dekanija XVI. Trebnje	
Šentvid	320	Kropa	76	Boštanj	42
Šiška	190	Lesce	41	Čatež—Zaplaz	30
Štepanja vas	70	Leše	22	Mirna	15
Trnovo	90	Ljubno	35	Mokronog	16
Vič	285	Mošnje	40	Sv. Križ—Gabrovka	20
Sv. Martin	25	Ovsiše	35	Šentjanž	67
Valant Milan	11	Radovljica	130	Šentlovrenc	22
Črna vas	20	Rateče—Planica	45	Šentrupert	90
Belec Franc	20	Ribno	55	Trabelno	20
Skupaj Ljubljana-mesto	3488	Srednja vas v Bohinju	140	Trebnje	180
		Sv. Križ nad Jesenicami	12	Tržišče	40
Dekanija XI. Ljubljana okolica		Zasip	82		
Brezovica	140	Dobrava pri Kropi	35	Skupaj Trebnje	542
Dobrova	100	Francišksanski samostan			
Dol pri Ljubljani	55	Brezje	150	Dekanija XVII. Vrhnika	
Ig	90	Skupaj Radovljica	2.189	Bevke	52
Javor pod Ljubljano	15			Borovnica	150
Polhov Gradec	75	Dekanija XIV. Ribnica		Dolenji Logatec	93
Preska	102	Dobrepolje—Videm	78	Gorenji Logatec	75
Sora	135	Dolenja vas	35	Horjul	101
Sostro	110	Draga	ni postal	Hotedršica	25
Sv. Helena Dolsko	95	Gora pri Sodražici	15	Podlipa	30
Sv. Jakob ob Savi	100	Loški potok	90	Preserje	123
Sv. Katarina—Topol	20	Ribnica	194	Rakitna	17
Šmartno pod Šmarno goro	150	Rob	20	Rovte	50
Tomišelj	20	Sodražica	46	Šentjošt—Horjul	35
Vodice	158	Nova Štifta—Sodražica	35	Vrh—Sv. Trije kralji	
Zalog—Kašelj	75	Struge	30		13
Zelimlje	40	Sv. Gregor—Ortnek	40	Vrhnika	255
Janež Irena—		Škocjan pri Turjaku	12	Zaplana	35
Notranje gorice	40	Velike Lašče	104	Skupaj Vrhnika	1054
Skupaj Ljubljana okolica	1520	Velike Poljane	13		
		Skupaj Ribnica	712	Dekanija XVIII. Zagorje ob Savi	
Dekanija XII. Novo mesto				Čemšenik	75
Bela cerkev	22	Dekanija XV. Škofja Loka		Dobovec	21
Mirna peč	46	Bukovščica	29	Izlake	55
Novo mesto—Kapitelj	131	Črni vrh	36	Kisovec	15
Novo mesto—Sv. Lenart	160	Davča	36	Kolovrat	30
Novo mesto—Šmihel	71	Dražgoše	29	Konjšica	ni postal
Podgrad	15	Javorje	45	Radeče	80
Prečna	81	Leskovica	10	Svibno	52
Soteska	35	Lučine	33	Šentgotard	40
Stopiče	37				

Šentjurij – Podkum	24	Sv. Lovrenc		Sv. Lenart	27
Zagorje ob Savi	210	na Drav. polju	71	Marija Širje	38
		Sv. Miklavž ob Dravi	15	Loka pri Zid. mostu	52
Skupaj Zagorje ob Savi	602	Ptujška gora	42	Sv. Marjeta – Rim. Toplice	30
		Rače	100	Sv. Miklavž nad Laškim	19
Dekanija XIX. Žužemberk		Slivnica	140	Razbor nad Loko	31
				Sv. Rupert	15
Ajdovec	45	Skupaj Dravsko polje	759	Trbovlje	150
Ambrus	20			Skupaj Laško	717
Dobrnič	60	Dekanija V. Gornji grad			
Krka	35			Dekanija IX. Sv. Lenart	
Sela pri Šumberku	ni poslal	Bočna	21	V Slov. goricah	
Šmihel pri Žužemberku	25	Gornji grad	40		
Zagradec	50	Ljubno ob Savinji	85	Sv. Ana Zg. Ščavnica	100
Žužemberk	50	Luče ob Savinji	100	Sv. Anton – Cerkvenjak	40
Skupaj Žužemberk	285	Sv. Mihael nad Mozirjem	30	Sv. Benedikt – Benedikt	65
		Mozirje	120	Sv. Bolfenk – Trnovska vas	45
VSEGA LJUBLJANSKA		Nazarje	75	Sv. Juri, Jurovski dol	100
ŠKOFIJA	21.589	Nova Stifta	30	Sv. Lenart,	
		Radmirje	80	v Slov. goricah	130
MARIBORSKA ŠKOFIJA		Rečica ob Savinji	140	Marija Snežna	90
		Solčava	60	Negova	80
Dekanija I. Braslovče		Šmartno ob Dreti	25	Sv. Rupert – Voličina	48
				Sv. Trojica – Gradišče	50
Sv. Andraž	35	Skupaj Gornji grad	806		
Braslovče	144			Skupaj Sv. Lenart	
Gomilsko	70	Dekanija VI. Jarenina		v Slov. goricah	748
Sv. Jurij – Tabor	54				
Sv. Pavel – Prebold	90	Šentilj v Slov. goricah	172	Dekanija X. Lendava	
Šmartno ob Paki	132	Sv. Jakob v Slov. goricah –	90		
Vransko	140	Jarenina	70	Beltinci	200
Skupaj Braslovče	665	Sv. Jurij ob Pesnici		Bogojina	53
		Zg. Kungota	20	Črenšovci: od tega	ni poslal
Dekanija II. Celje		Spodnja Sv. Kungota	80	Horvat Ignac	25
		Svečina	40	Kolenko Karel	18
Celje, Sv. Daniel	400	Skupaj Jarenina	472	Glavač Ignac	25
Celje, Sv. Jožef	30			Žerdin Štefan	23
Celje, Sv. Cecilija	70	Dekanija VII. Kozje		Horvat Mirko	36
Galicija	65			Dobrovnik	23
Gotovlje	40	Dobje	40	Dokležovje	24
Griže	100	Kozje in Buče	65	Hotiza	45
Sv. Peter v Sav. dolini	105	Olimlje	15	Kobilje	16
Petrovče	63	Sv. Peter pod Sv. g. Bistrica		Lendava	46
Polzela	135	ob Sotli	50	Odranci	113
Teharje	80	Pilštanj	65	Turnišče	100
Žalec	80	Planina pri Sevnici	22	Velika Polana	20
Skupaj Celje	1168	Podčetrtak	20	Skupaj Lendava	767
		Podsreda	ni poslal		
Dekanija III. Dravograd		Polje ob Sotli	15	Dekanija XI. Ljutomer	
		Prevorje	15		
Črneče	25	Sv. Vid na Planini, Sevnica	30	Apače	50
Dravograd	40	Zagorje – Lesično	10	Cezanjevci	46
Libeliče	70	Skupaj Kozje	347	Gor. Radgona	130
Skupaj Dravograd	135			Videm ob Ščavnici	160
		Dekanija VIII. Laško		Kapela	90
Dekanija IV. Dravsko polje				Križevci	215
		Dol pri Hrastniku	65	Ljutomer	210
Cirkovce	100	Hrastnik	80	Mala Nedelja	40
Fram	61	Sv. Jedert – Sedraž	50	Veržej	30
Hoče	120	Sv. Jedert – Rečica	50	Razkrižje – župnišče	5
Št. Janž na Drav. polju		Jurklošter	10	Razkrižje – Žabot Ivan	86
Starše	110	Laško	100	Skupaj Ljutomer	1062

Dekanija XII. Maribor		Nova cerkev – Strmec	75	Studenice	50
Sv. Barbara – Zg. Korena	50	Šmartno v Rožni dolini	73	Γ inje	35
Gornja Sv. Kungota	20	Vitanje	50	Sv. Venčeslav, Zg. Ložnica	30
Kamnica	101	Vojnik	40	Skupaj Slov. Bistrica	661
Sv. Križ, Maribor	40	Skupaj Nova cerkev	381	Dekanija XX. Slovenske Konjice	
Sv. Križ nad Mariborom	20	Dekanija XVI. Ptuj		Čadram	80
Limbuš	36	Sv. Andraž – Vitomarci	25	Sv. Jernej pri Ločah	120
Sv. Lovrenc na Pohorju	115	Sv. Doroteja – Dornava	20	Kebelj	90
Sv. Marija v Puščavi	80	Hajdina	75	Sv. Kunigunda	20
Sv. Janez Krstnik Maribor	291	Sv. Lovrenc, Juršinci	120	Loče	100
Sv. Marija Maribor	135	Sv. Marjeta – Gorišnica	80	Prihova	50
Sv. Magdalena Maribor	90	Sv. Marko – Markovci	80	Skomarje	10
Sv. Jožef – Maribor	70	Polenšak	52	Slov. Konjice	260
Sv. Rešnje telo Maribor	100	Ptuj		Stranice	35
Radvanje	60	Sv. Jurij	100	Špitalič – Loče	20
D. M. v Brezju	60	Ptuj Sv. Peter in Pavel	39	Zreče	150
Sv. Ciril in Metod	60	Ptuj Sv. Ožbalt	65	Žiče	70
Sv. Marjeta ob Pesnici		Sv. Urban – Desternik	55	Skupaj Slovenske Konjice	1005
Pernica	30	Vurberk	14	Dekanija XXI. Stari trg	
Pobrežje	50	Kidričevo	ni poslal	Dolič	63
Sv. Martin pri Vurberku		Skupaj Ptuj	725	Št. Ilj pod Turjakom	102
Glaser Frida	85	Dekanija XVII. Radlje ob Dravi		Št. Janž – Dravograd	22
Sv. Peter pri Mariboru	105	Brezno ob Dravi	10	Pameče	16
Ruše	120	Kapla	20	Podgorje pri Slov. Gradcu	70
Selnica ob Dravi	100	Muta ob Dravi	40	Razbor pri Slov. Gradcu	20
Skupaj Maribor	1818	Sv. Ožbalt	20	Sele	20
Dekanija XIII. Mežiška dolina		Radlje	40	Slovenj Gradec	100
Črna	100	Remšnik	24	Stari trg	45
Sv. Daniel – Prevalje	57	Skupaj Radlje ob Dravi	154	Šmartno pri Slov. Gradcu	45
Javorje	10	Dekanija XVIII. Rogatec		Sv. Vid nad Valdekom	
Koprivna	16	Sv. Ema – Pristava	10	Mislinja	13
Kotlje	35	Sv. Florijan ob Boču	5	Skupaj Stari trg	516
Mežica	170	Kostrivnica	40	Dekanija XXII. Šaleška dolina	
Prevalje	200	Rog. Slatina	95	Bele vode	20
Ravne	200	Sv. Peter		Gor. Ponikva	30
Skupaj Mežiška dolina	788	na Medvedjem selu	15	Št. Ilj pri Velenju	34
Dekanija XIV. Murska Sobota		Rogatec	100	Št. Janž	35
Cankova	42	Sv. Rok ob Sotli – Rogatec	20	Šmartno – Velenje	130
Dolenci	8	Stoperce	14	Sv. Marija – Velenje	57
Grad	50	Žetale	15	Šoštanj	280
Gor. Petrovci	12	Krušič Rudolf	4	Zavodnje	23
Sv. Jurij – Rogaševci	63	Skupaj Rogatec	318	Skupaj Šaleška dolina	609
Kančevci	10	Dekanija XIX. Slovenska Bistrica		Dekanija XXIII. Šmarje pri Jelšah	
Kuzma	30	Črešnjevce	45	Dramlje	90
Markovci – Šalovci	15	Gor. Polskava	32	Sentjur	280
Martjanci	50	Laporje	30	Kalobje	24
Murska Sobota	170	Majšperk	56	Ponikva	52
Pečarovci	24	Makole	55	Sladka gora	12
Pertoča	30	Sv. Martin na Pohorju	70	Slivnica	10
Tišina	85	Poljčane	70	Šmarje pri Jelšah	100
Skupaj Murska Sobota	589	Slov. Bistrica	128		
Dekanija XV. Nova cerkev		Spodnja Polskava	60		
Črešnjice	16				
Dobrna	25				
Frankolovo	37				
Ljubečna	50				
Sv. Jošt na Kozjaku	15				

Sv. Vid pri Grobelnem	70	KOPRSKA ŠKOFIJA	Skupaj Dornberk	241	
Zibika	18				
Žusem	30				
Skupaj Šmarje pri Jelšah	686	Dekanija I. Biljana	Dekanija VI. Idrija		
Dekanija XXIV. Velika Nedelja		Biljana	50	Črni vrh	130
Sv. Bolfeng na Kogu	25	Gradno	25	Godovič	45
Sv. Lenart – Podgorci	85	Kojsko	20	Gore nad Idrijo	30
Sv. Miklavž pri Ormožu	82	Kozana	ni poslal	Idrija	150
Ormož	77	Medana	45	Leđine	50
Središče ob Dravi	55	Slovrenc v Brdih	10	Sp. Idrija	41
Svetinje – Ivanjkovec	27	Šmartno v Brdih	5	Vojsko	43
Sv. Tomaž pri Ormožu	80	Vipolže	15	Zavratac	37
Velika Nedelja	60	Kožbana	10		
Skupaj Velika Nedelja	491	Skupaj Biljana	180	Skupaj Idrija	526
Dekanija XXV. Videm ob Savi		Dekanija II. Cerkno		Dekanija VII. Ilirska Bistrica	
Artiče	45	Bukovo	25	Hrušica	28
Bizeljsko	95	Cerkno	40	Ilirska Bistrica, Sv. Jurij	50
Brestanica	95	Jagršče – Lapajne Marija	14	Ilirska Bistrica, Sv. Peter	60
Brežice	110	Novaki	28	Jelšane	30
Dobova	80	Orehok	9	Knežak	50
Kapele	17	Otalež	20	Podgrad	16
Koprivnica	45	Šebrelje	25	Podgraje	20
Pišce	50	Skupaj Cerkno	161	Pregarje	5
Senovo	70			Prem	35
Sevnica	120	Dekanija III. Črniče		Slivje	40
Sromlje	20	Ajdovščina	76	Zagorje	29
Videm ob Savi	140	Batuje	30	Skupaj Ilirska Bistrica	363
Zabukovje	30	Črniče	35	Dekanija VIII. Kanal	
Zdole	33	Kamnje	26	Avče	20
Skupaj Videm ob Savi	950	Lokavec	45	Deskle	43
Dekanija XXVI. Vuzenica		Osek	25	Gorenje polje	50
Sv. Anton na Pohorju	20	Otlca	25	Kal	16
Sv. Primož na Pohorju	10	Šempas	50	Kanal	100
Ribnica na Pohorju	80	Štomaz	21	Levpa	30
Trbonje	22	Vel. Žablje	20	Lig – Marijino Celje	40
Vuhred	50	Vipavski Križ – Dobravlje	75	Plave	23
Vuzenica	70	Možina Franc – Dobravlje	20	Ročinj	50
Skupaj Vuzenica	252	Skupaj Črniče	448	Skupaj Kanal	372
Dekanija XXVII. Zavrč		Dekanija IV. Dekani		Dekanija IX. Kobarid	
Sv. Andraž – Leskovec	ni poslal	Dekani	16	Bovec	45
Sv. Barbara – Cirkulane	40	Klanec	35	Breginj	30
Sv. Trojica – Podlehnik	25	Osp	5	Drežnica	59
Sv. Vid pri Ptuj	65	Predloka	10	Kobarid	90
Zavrč	40	Sv. Brigita – Ankarani	35	Kred	32
Skupaj Zavrč	170	Škofije	30	Libušnje	50
SKUPAJ ŠKOFIJA		Skupaj Dekani	131	Livek	30
MARIBOR	17.759	Dekanija V. Dornberk		Log pod Mangartom	23
		Branik	54	Soča	20
		Dornberk	90	Srpenica	30
		Prvačina	23	Skupaj Kobarid	409
		Renče	60	Dekanija X. Komen	
		Šmarje – Branik	14	Gabrovica	11
		Vogrsko	ni poslal	Gorjansko	20
				Kobjeglava	28

Komen	70	Studen	52	Povir	43
Opatje selo	33	Suhorje	11	Rodik	25
Pliskovica	14	Trnje	25	Senožeče	50
Temnica	42	Ubeljsko	12	Sežana	40
Veliki dol	20			Skopo	90
Skupaj Komen	238	Skupaj Postojna	567	Tomaj	30
				Vreme	51
Dekanija XI. Koper		Dekanija XIV. Tolmin		Skupaj Tomaj	366
Bertoki	20	Dol. Trebuša	30		
Dvori	13	Grahovo	41	Dekanija XVI. Vipava	
Izola	35	Kamno	19		
Koper	80	Most na Soči	80	Budanje	32
Krkavče	20	Pečine	12	Col	30
Piran	30	Podbrdo	26	Goče	50
Minoritski samostan Piran	5	Podmelec	40	Planina	22
Portorož – Lucija	25	Ponikve	11	Podkraj	26
Sečovlje	10	Roče	10	Podraga	64
Šmarje	10	Rut	12	Podnanos	76
		Kikelj Janko	8	Slap	52
Skupaj Koper	248	Šentviška gora	17	Šturje	120
		Tolmin	202	Štjak	22
Dekanija XII. Solkan-Miren		Volče	34	Vipava	95
Banjšice	12	Skupaj Tolmin	542	Vrhpolje	ni poslal
Bilje	25			Ustje	13
Bukovica	10	Dekanija XV. Tomaj		Skupaj Vipava	602
Čepovan	31				
Grgar	80	Avber	7	SKUPAJ ŠKOFIJA	
Kapela	100	Lokev	30	KOPER	6034
Kromberk	45				
Lokovec	7				
Miren	102	RAZNA DRUGA POVERJENIŠTVA			
N. Gorica	33	Župnijski urad Sv. Cirila in Metoda Beograd			18
Solkan	70	Župnijski urad Krista Kralja Beograd			40
Šempeter	60	Jan Alojz, Zagreb			25
Trnovo	ni poslal	Marinič Alojzija, Zagreb			15
Vrtojba	65	Pilc Ana, Karlovac			12
Skupaj Solkan-Miren	640	Ribnikar Štefka, Reka			40
		Žagar Anica, Kamniška Bistrica			9
Dekanija XIII. Postojna		Jarc Mihaela, Višnja gora			20
Dolane	25				
Hrenovice	140	SKUPAJ RAZNI			179
Košana	60				
Matenja vas	23	VSEGA NAROČNIKOV ZA LETO 1977/78			45,561
Pivka	50				
Postojna	75	Celje, 30. 6. 1977			
Razdrto	ni poslal				
Slavina	94				

Pregled naročnikov sestavi:
inž. Tone STRAKL

ZAHVALA, PROŠNJA IN VOŠČILO

VSEM NAŠIM DRAGIM POVERJENIKOM, SODELAVCEM, UDOM IN BRALCEM SE OD SRCA ZAHVALJUJEMO ZA ZVESTOBO IN POMOČ. HKRATI JIH PROSIMO, NAJ NAM ŠE NAPREJ POMAGAJO KREPITI IN ŠIRITI SLOMŠKOVO KULTURNO IN KRŠČANSKO OZNAČILO. ZA NOVO LETO 1978 VOŠČIMO ZDRAVJA, ZADOVOLJSTVA IN BOŽJE MILOSTI.

Celje, septembra 1977

Mohorjeva družba

NOVA MLADIKA je družinski ilustriran mesečnik, ki se posveča vsestranski, posebno še duhovni rasti slovenskih družin.

NOVA MLADIKA si bo v svojem devetem letniku posebno prizadevala vključiti se s svojim delovanjem v prenovalo slovenske Cerkve, kar za njo v prvi vrsti pomeni vsestransko prenovalo družin, saj so te osnovna celica Cerkve na Slovenskem.

NOVA MLADIKA je več kot podvojila število svojih naročnikov in bralcev. V novem letniku bo ohranila vse tisto, kar je lani bralce najbolj privlačilo in zanimalo, dodali pa bomo nova poglavja, ki bodo še bolj živo osvetljevala vse pomembne probleme rasti naših družin.

NOVA MLADIKA bo v novem letniku obogatila tudi svojo zunanjo podobo.

NOVA MLADIKA vas bo poleg drugega še bolj kot lani obveščala o življenju in delovanju Mohorjeve družbe.

Zato je naš cilj: naj ne bo mohorjana, ki bi ne bil tudi naročnik **NOVE MLADIKE**.

NA LETO 11 BOGATIH ŠTEVILK – LETNA NAROČNINA 120 DINARJEV – POSAMEZNA ŠTEVILKA 10 DINARJEV.

NAROČAJTE NOVO MLADIKO PRI MOHORJEVI DRUŽBI V CELJU, ZIDANŠKOVA 7

ZAHTEVAJTE NOVO MLADIKO V DOMAČEM KRAJU PRI POVERJENIKU MOHORJEVE DRUŽBE

ZNAMENJE je revija tistih slovenskih kristjanov, ki skušajo najprej svoje krščanstvo osvetliti kot svojo nujno in temeljno resnico ter ga potem avtentično in svobodno živeti v naši socialistični družbi.

ZNAMENJE skuša zato naše krščanstvo nenehno soočiti z evangelijem in z današnjim krščanstvom v svetu.

Še posebej je občutljivo in odzivno za dogajanja v slovenski Cerkvi in družbi, pa tudi za pomembna dogajanja v svetu in vesoljni Cerkvi.

Pri **ZNAMENJU** sodeljujejo naši najbolj znani filozofi in teologi, pa tudi vedno večje število mladih slovenskih kristjanov.

ZNAMENJE objavlja glavna predavanja vsakoletnega teološkega tečaja za laike.

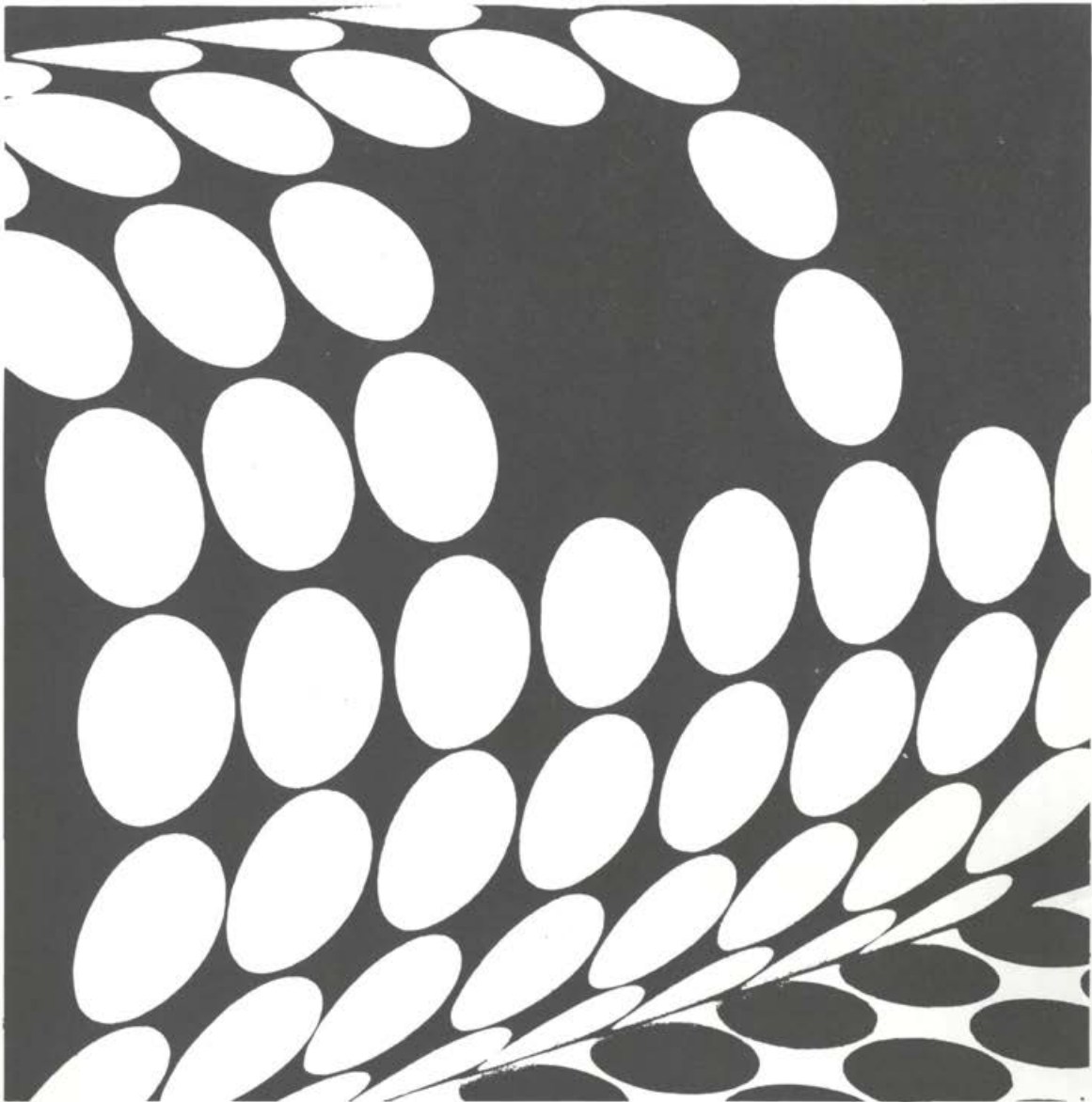
Zato je **ZNAMENJE** nujno branje za vse, ki hočejo biti živi, zavestni, dejavni kristjani v našem času in družbi; hkrati pa se za vse tiste, ki želijo spoznati usmeritve pokoncilske Cerkve.

NA LETO 6 ŠTEVILK – 576 STRANI SODOBNEGA BRANJA, KI VAS BO POGLOBILO IN VAM BO DALO NOVO DUHOVNO RAZSEŽNOST

Naročajte pri Mohorjevi družbi, p. p. 36, 63001 CELJE

Splošna oznaka koledarja za leto 1978	4	Ob osemdesetletnici Cirila Jegliča (Jože Strgar)	111
Herschlov ključ	5	Ob štiridesetletnici smrti Lojzeta Bratuža (Nace Polajnar)	112
Sončevi in Lunini mrki	5	Prof. Jože Demšar – stoletnik	113
Vidnost premičnic – planetov	5	Ivan Vavpotič (I. F.)	115
Geografske koordinate Jugoslavije	6	<i>Nove poti 2 (Minka Korenčan)</i>	116
Označevanje praznikov in godov	7	Veselje v upanju (Vida Kranjc)	117
Premakljivi prazniki po gregor. koledarju	7	Polje (Stanko Cajnkar)	118
Bogoslužni koledar za leto 1978 s pregledom Luninih men, s podatki o vzhodu in zahodu Sonca, dolžinami dneva in duhovnimi mislimi za vsak mesec	8	Arhitekt Töne Bitenc (Peter Požanko)	122
Pregledni koledar za leto 1978	32	Stanko Cajnkar (mkv)	123
Imena mesecev in dni v raznih jezikih	34	Silvo Kranjec (J. D.)	124
Spremembe svetniških godov za posamezne mesece	35	P. Josip Edgar Leopold (M. R.)	125
Vremenska pravila	36	Albert Rejcek (Joško Kragelj)	127
Za vsakdanjo rabo	37	Erna Starovasnik (P. K.)	128
V znamenju pomembnih obletic	38	Ivan Tomšič (M. R.)	129
Praznik vseh Jugoslovancev (P. K.)	39	Vladimir Truhlar (Lojze Bratina)	130
Zakon o združenem delu temelj nadaljnjega razvoja samoupravljanja (AB)	52	Ludvik Zorzut (Joško Kragelj)	132
Kmetijstvo v prvem planu (F. A.)	53	Arhitektov dan (Franc Jež)	134
<i>Idila (Minka Korenčan)</i>	57	Lenarska legenda (Jože Lodrant)	140
Slovenska Cerkev išče svoj obraz (Vekoslav Grmič)	58	Na robu (Lojze Kozar)	144
Mavrica verstev v Jugoslaviji (Franc Perko)	60	Kako le moreš biti takšen (France Cukjati)	150
V igri senc (Lina Majer)	65	Misli Stanka Cajnkarja	151
Bela soba (Lina Majer)	65	Rastoča edinost med anglikansko in katol. Cerkvijo (Stanko Janežič)	152
Varovanje naših domačij (Jože Marinko)	66	Božič (Mihaela Jarc)	153
Na pot gre starček (Andrej Capuder)	72	Televizija in otroci (Janko Bohak)	154
<i>Obisk (France Lokar)</i>	79	Dvolični obraz alkoholika (Drago Sinko)	156
Spomini na boje za severno mejo (Anton Mulej)	81	Kaj je revmatizem (Ivan Krampač)	159
<i>Molitev (France Lokar)</i>	82	Ivan Grančnik – učence S. Kneippa (Eman Pertl)	162
Letošnji veliki jubilar – Oton Župančič (Joža Mahnič)	83	Med vinogradi in vinogradniki (F. Gomilšek)	165
<i>Iz Župančičeve lirike</i>	84	Konjska procesija v Komendi (Viktorijan Demšar)	167
Leskoviški gospod Žan (Vilko Mazi)	87	Največje slovenske reke	171
Slovenske bogoslužne knjige (Marijan Smolik)	91	Mestna noga (Julija Bračič)	172
<i>Milost poti (Minka Korenčan)</i>	93	Srečni in nesrečni dnevi (Marijan Slevce)	175
Delajmo jaslce, a ne kakršnekoli (Albert Metlikovec)	94	<i>Veselim se (Minka Korenčan)</i>	175
Družina potuje skozi bogoslužno leto (Vinko Škafar)	97	Za vsakdanjo rabo	176
750 lavantinske škofije (Miloš Rybář)	101	Matjaž in Marjetka (Jože Gregorič)	177
Vinko Vodopivec (Joško Kragelj)	107	Marjetica – polna sonca (France Cukjati)	185
		Kolednik	191
		<i>Kmet (France Lokar)</i>	192
		<i>Pač tista brezskrbnost (France Merkač)</i>	192
		Seznam naročnikov mohorske redne zbirke po škofijah in dekanijah za leto 1977–1978	193

OKC

časopisno in
grafično
podjetje
delo
tozd grafika

Sprejemamo naročila za izdelavo grafičnih izdelkov
v klasičnem in foto stavku,
tiskanih v visokem ali ofsetnem tisku
na najsodobnejših strojih
v enobarvnem ali večbarvnem tisku:
časopisi in revije na knjižni ali ofsetni rotaciji,
prospekti in katalogi,
knjige in brošure,
etikete in obrazci

Klišeji in barvni izvlečki, izdelani
na varioklišografu, scannerju
ali na klasičen način.
Sodobno opremljena knjigoveznica
za trdo in mehko vezavo.
Plastificiranje in lakiranje vseh vrst tiskovin.
Priznana kvaliteta.
Solidne cene.
Dobavni roki po dogovoru.

ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA V CELJU

II 1825 / 118

Oddelek za študij

II 1825/1978

050.9(497.12)

1119780408

OSREDNJA KNJ. CELJE

COBISS

